

FRANCESCO NITTI

NINCS BÉKE EURÓPÁBAN

MÁSODIK JAVÍTOTT ÉS BŐVÍTETT KIADÁS

BUDAPEST
PALLAS IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA
1923.

A *Nincs béke Európában* második javított és bővített olasz kiadása 1922 nyarán jelent meg. A második magyar kiadás ennek alapján készült.

A *Nincs béke Európában* eddig: a következő nyelvű fordításban jelent meg: *Magyar* (Pallas rt., Budapest), *angol* (Cassel and Co. London, második kiadás), *angol* Amerika számára (Bobbs and Merrial, Newyork), *német* (Frankfurter Societäts-Druckerei Cr. m. b. H. Frankfurt), *spanyol* (Editora International, Buenos Ayres), *horvát* (Zabavna Biblioteke, Zágráb), *holland* (Niigh e Van Ditmar, Rotterdam), *svéd* (Aktienbolaget Chelius et Comp., Stokholm), *orosz* (Wolga-Verlag, Berlin), *finn* (Arvi A. Karisto Osakeylitiö, Hämeenlina). Valamennyi 1922-ben került a könyvpiacra.

Most fordítják *francia* (Librairie Stock, Paris), *norvég*, *lengyel*, *görög*, *török*, *dán*, *bolgár*, *portugál*, *román*, *arab*, *perzsa* és *japán* nyelvre. Egyik-másik már megjelenőfélben van.

Előszó.

Ez a könyv azokat a gondolatokat tartalmazza, amelyekért az elmúlt esztendőben mint képviselő, mint az olasz kormány feje és mint író szívvel-lélekkel küzdöttem.

Én azt hiszem, hogy Európát nem annyira a háború, mint inkább a békeszerződések sodorták a dekadencia komoly veszedelmébe. Napról-napra hanyatlik és egyre szaporodnak az elégedetlenség okai.

Európa várja a békét, de nem jön. Mert ahhoz, hogy komoly és hasznos munka valósuljon meg, szükséges, hogy a közvélemény ráeszméljen arra, milyen veszedelmes úton jár a győztes nagy államok politikája. Én őszinte barátja vagyok Franciaországnak és régi ellenfele a német imperializmusnak, amely sok esztendőre leszállította Európa legműveltebb és legszorgalmasabb országának termelőképességét és rázudította Németországra nemcsak a nyomort és a legborzalmasabb szenvedést, hanem azt a szégyent is, hogy felidézte, vagy legalább is nagy részt ő felelős a háború szörnyűségeiért. Eppen ezért azt hiszem, hogy magának Franciaországnak érdekét szolgálom, amikor a tiszta igazság nyelvén beszélek.

Annak idején a san-remoi konferencia után, amikor különféle nézeteltérés merült fel, melynek során Lloyd George és én álltunk Milleranddal szemben, Poincaré, a francia köztársaság volt elnöke a következőket mondta:

„Olaszország és Anglia mindketten tudják, mivel tartoznak Franciaországnak, aminthogy Franciaország is tisztában van velem, mivel tartozik nekik. Ők nem akarnak tőlünk megválni, aminthogy mi sem szándékozunk tőlük elszakadni, ők belátják, hogy szükségük van reánk, mint ahogy nekünk is szükségünk van rájuk. Lloyd George és Nitti sokkalta inkább előrelátó államférfiak, semhogy ne tudnák, hogy legnagyobb erejük mindig az lesz, hogy erre az alapvető felfogásra

támaszkodhatnak. Ha San Remoból Rómába, vagy Londonba visszatérve kérdést intézhettek volna az utca népéhez, a felelet ez lett volna: *Avant tout, restes unis avec la France.* ”

Azt hiszem, hogy Lloyd George és én ugyanazzal a szíves barátsággal vagyunk Franciaország iránt. Fölöttébb sokat szenvedtünk és túl sokáig aggódtunk együtt, semhogy eltépjük azokat a kötelékeiket, amelyeket a veszedelem és fájdalom fűzött szorosra. Franciaország mindig rokonérzéssel fog arra visszagondolni, hogy Európában Olaszország volt az első állam, amely 1914 augusztus 2-án kihirdette semlegességét; e proklamáció nélkül a háború sorsa másként alakult volna.

Ám Európa újjáépítésiének munkája Franciaországnak is érdeke. Franciaország sokkal többet gyűlölködött, semhogy ez a gyűlölet elülhetne; a békeszerződések pedig bosszúvágyból eredtek és erőszakkal alkalmazták őket. A népek életében, akárcsak az egyénében, váltakoznak az öröm és fájdalom napjai: verőfényes napokra viharosak következnek. Az európai népek története nem egyéb, mint a győzelmek és vereségek folytonos váltakozása. A civilizáció voltaképen arra kötelez, hogy meghatározzuk, milyen feltételekkel tehetjük a győzelmet kevésbé brutálissá és a vereséget inkább elviselhetővé. A legújabb szerződések, amelyek a népek egymásközt való viszonyát szabályozzák, vagy legalább is kellene szabályozniok, ijesztő visszaesést jelentenek, megtagadják azokat az elveket, amelyek jogilag érvényesek voltak. Amikor Wilson elnök a népszövetségre gondolt, leginkább abban működött közre, hogy a nemzetek között korlátok emelkedjenek.

Kolumbusz Kristóf elindult Európából, hogy megtalálja az Indiába vezető utat és felfedezte Amerikát. Wilson elnök utrakelt Amerikából abban a hiszemben, hogy békét hoz Európába, ehelyett elhozta a zűrzavart és a háborút.

Megítélésére sok elnézés kell, mert szándékai becsületesek voltak.

Franciaországnak valamennyi nagyobb európai országnál inkább érdeke, hogy újra feléledjenek a demokrácia elvei, amelyek az ő dicsőségét alkották. Mi nem feledjük ei, mivel tartozunk neki és mennyi nemesség van mindegyik vállalkozásában. Ám minél előkelőbb valamely család, annál inkább kötelessége, hogy tisztelje a hagyományokat.

Ha majd Franciaország meglátja az események elkövetkező fejlődését, meggyőződik arról, hogy aki neki az igazat megmondta és megkereste a módot, amely az európai népeket megsegíti az élethez vezető út megtalálásában, nemcsak barát, hanem olyan barát, aki vissza akart emlékezni a nagy elődök alkotására most, amikor sokkal nagyobb feladat vár megoldásra. Szívvel-lélekkel és egész hitünkkel meg kell oldani azt a feladatot, hogy megtaláljuk a béke útját, kimondjuk az elnyomott népek érdekében a nagy szót és újjáépítsük Európát, amely most azon az úton van, hogy a XIV. századbéli Olaszországgá váljék, de a művészet ragyogása nélkül: harminc állam él kölcsönös bizalmatlanságban tengernyi program és balkáni ideák közepette.

A civilizáció e munkájában együtt kellene működniök a nagy demokráciáknak. Most még csak ellentmondó hangokat hallok: de már közeleg az idő, amikor francia barátaim is ugyanezen az úton fognak haladni. Sok mindent beismernek már titokban, amit majd nyilvánosan is be kell ismerniök. Az igazság a meggyőzés, vagy a kiábrándulás gyümölcse.

Én mindenekelőtt az amerikai demokrácia munkájában bízom.

Az amerikai szenátus a Versailles! és a többi békeszerződés el nem ismerésével nagy politikai bölcsességre valló munkát végzett, az északamerikai Egyesült-Államok külön kötötte meg szerződéseit és felújította a győzőkkel is, a legyőzöttekkel is a háború előtt való összeköttetéseit.

Új ok a megfontolásra, hogy nem lehet sokáig élni a két táborra szakadt Európában bosszú és gyűlölség közepette, amelyet az elkülönítés egyre fokoz.

Amerikának legnagyobb érdeke, hogy ismét feléledjen a gazdag, virágzó és művelt Európa, amely 1914 előtt a világ sorsát intézte. Csak ilyen hatalmas erőforrásból fakadhat a civilizáció legnagyobb vívmánya.

Ne emlékezzünk vissza halottainkra, hacsak azért nem, hogy újabb nemzedékeink ne legyenek kénytelenek megint háborús halottakat gyászolni. Mindazoknak a hangja, akik veszteséget szenvedtek, olvadjon a mienkbe, hogy segítségül hívjuk azt a civilizációt, amely majdan lehetetlenné teszi a tömeggyilkosságot, vagy legalább is csökkenti erőszakosságát és kegyetlenségét

Európa egyre növekvő felbomlása mindannyiunk veszedelemre és a szolidaritás kötelékeinek megújítására mindenkinek szüksége van.

Dolgozzunk ezért a célért, még akkor is, ha e munkánkat kezdetben nem értik meg, ha akadályokba is ütközik, vagy ha megsértik. Az igazság úton van és számolni kell vele: mi a sötét utakon való bolyongások, az előítéletek és erőszakosságok komor éjszakái után rátalálunk az országútra.

Európa és Amerika legnevesebb férfiai közül sokan, akik a győzelem mámorában az erőszak és bosszú elvét hirdették, most már érzik ennek átkát. Szívesen más útra térnének és más programokat követnének. A titokban beismert igazságot talán még nem merik nyíltan hirdetni. Nem tesz semmit.

Amit közülök többen mondtak, vagy írtak nekem, arra a feltevésre késztet, hogy az én nézetem az övék is és csak olyan módon és olyan alkalomból igyekeznek azokat vallani, amelyek legkevésbé ütköznek össze az általuk ama napokban kijelölt iránnyal, amikor úgy tűnt fel, hogy kizárólagos céljuk az ellenség élveboncolása.

Egyébként a közben történt események változtattak a helyzeten.

Az amerikai szenátus, mint már említettük, nem hagyta jóvá a versaillesi szerződést: nem is fogja. Az amerikai Egyesült-Államok a békeszerződéseket a saját felelősségére köti.

Parisban megkötötték a katonai biztosítékok szerződéseit: az amerikai Egyesült-Államok és Nagybritannia biztosították Franciaországot Németország valamennyi jövőbeli igazságtalan támadása ellen. Az amerikai szenátus nem hagyta jóvá a garanciális szerződést, sőt még meg sem vitatta. Az olasz kamara az amerikai Egyesült Államok hozzájárulásával elfogadta. Olaszország távol tartotta magát mindenféle szövetségtől. Ebből megállapítható, hogy az antant négy szövetséges és társult állama, amint annak idején nevezték, most a háború végeztével sem nem szövetséges, sem nem társult hatalom.

A háborúból támadt Európát viszont elsötétíti a cselszövés, a titkos megállapodás és a forrongás rejtett előjele.

ami az elégedetlenség újabb kitörésével és a háború újabb veszedelmével fenyeget.

A békét mi sem mozdítja inkább elő, mint bogy ha a népet megismertetjük az igazi helyzettel, mert a tévedés homályban él, az igazság pedig világosságban tündököl. Én nyilvánosságra akartam hozni azokat a nagy nézeteltéréseket, amelyek nem lehetnek csupán diplomáciai jegyzékek vagy a parlamentek elé többé-kevésbé csonka formában kerülő post-humus könyvek tárgya, amikor az eseményeket már nem lehet orvosolni.

A közös veszedelem tudata lesz. a legnagyobb indítóok arra, hogy elhagyjuk azt a vészes utat, amelyen járunk.

A háború következménye, hogy elszakadtak a gazdasági szolidaritás kötelékei: aki elvesztette a háborút, annak nem csak elvesztett javait kell pótolnia, hanem a békeszerződés értelmében meg kell fizetnie mindazt a kárt, amelyet a háború okozott. Ugyanekkor Európa valamennyi országának csak egy gondja van, védekezni Németország versenye ellen. Hogy}-Németország megfizethesse a kártérítést (nem fizethet másként, mint bevétel és kivitel révén), arra van kényszerítve, hogy a lehető legkisebb áron termeljen; viszont, hogy termelhesen, ki kell használni a technikai teljesítőképesség maximumát. Ámde az alacsony áron való kivitel megkárosítja, vagy tönkre teszi nemcsak a semleges országok, hanem a győztes államok kereskedelmét is. Ilyenformán valamennyi vámtarifának, akár már érvényességben, akár csak készülőfélben van, nincs egyéb célja, mint leszorítani a német versengést, azaz megghiúsítani a kártérítés megfizetését.

Európa helyzete hirtelenül megváltozna, ha a győzők és legyőzöttek kissé sutba vetnék a háború ideáit és meggyőződést szereznének affelől, hogy a legyőzöttek elnyomása nem lehet tartós és hogy nincs más logikus eljárás, mint néhány esztendeig kis összegű kártérítést fizetni és csak olyan mértékben megterhelni a legyőzötteket, hogy elviselhessék a Nagybritanniának és az Egyesült Államoknak járó tartozásait.

Miért is van Európa ilyen gazdasági zűrzavarban? Azért, mert egyre tart az erkölcsi elvek zűrzavara. Még egy országban sem csendesedtek le az idegek és még mindig a gyűlölet nyelvéen beszélnek.

Ahogy a háborút némely társadalmi réteg vállalkozásnak tekinti, úgy némely ország szintén annak tartja. Ma a győztesek országaiban épp úgy beszélnek, ahogy Németországban beszéltek a háború előtt és a háború első szakában; az igazság, a béke és a demokrácia jelszavát csak hébe-hóba citálják, jóformán szokásból, mert nem akarják, hogy kivesszék.

Miért ölt egyre nagyobb mértéket a szükség? Mert a kontinentális Európa egykor háborúskodó országaiban a termelés sehol sem fedezi a fogyasztást és sok szociális réteg nem arra gondol, hogy többet termeljen, hanem arra, hogy erőszakkal hatalmába kerítse azt a gazdagságot, amit mások gyűjtöttek. Belföldön veszedelemben forognak az ellentálni nem tudó társadalmi osztályok. Külföldön veszedelem fenyegeti a legyőzötteket, akik nem tudnak ellentálni, de a fenyegetésben inkább a győzők félelme nyilatkozik meg. Így növekszik a zűrzavar és a szükség.

Európa problémája mindenekelőtt erkölcsi probléma.

Nagy utat tettünk már meg, ha a győzők és a legyőzöttekben megfogam a meggyőződés, hogy csak közös erőlködés tudja őket megmenteni, az ellenség legjobb kártérítése a béke meghódítása és az együttműködés. Amikor az ellenség már mindent elveszített és az a veszedelem fenyeget, hogy mi is mindannyian elveszítjük a győzelem gyümölcsét, csak egyre van szükség és ez az, hogy ne csupán a béke nyelvét találjuk meg, hanem a, béke szellemét is.

Amikor legutóbb San Remóban a nemzetközi tanácskozásokon részt vettem és elnököltem, Lloyd George angol és Millerand francia miniszterelnökkel való hosszabb beszélgetésem után megkérdeztek engem az amerikai újságírók, hogy miként vélekedem a békéről:

— Mi a legszükségesebb a békéhez!

— Csak egy szükséges, mondtam én. Európának mosolygania kell.

Immár minden ajakról eltűnt a mosoly, nincs egyéb rajta, mint gyűlölet, fenyegetődzés és felindulás.

Ha Európa megint mosolyog, megtalálja a béke politikai eszményeit és az élet forrásait. Belföldön a legélesebb formában tomboló osztályharc olyan, mint külföldön a nacionalizmus versengése: a haza nagyságának ürügyével leplezett

telhetetlenség kitörése. Az a hatalmas gazdasági válság, amely új háborúval fenyeget és újat készít elő, az a mélyreható szociális krízis, amely újabb belső bonyodalmak veszedelme és előkészítője, voltaképpen nem más, mint bizonyos lelkiállapot kifejezése.

Az államférfiak leginkább felelősek azért, hogy folytatták az erőszak nyelvének használatát, ők hivatottak elsősorban arra is, hogy világgá kiáltsák a béke szavát.

Az *Europa senza pace* teljesen új könyv. Acquafreddai magányomban írtam a tenger mentén. Van a könyvben egynémely részlet, amely ama cikkekben is megtalálható, amelyeket az *United Press* nevű nagy amerikai sajtóügynökség számára írtam. Ezek az amerikai lapokban jelentek meg.

Ismételten hangoztattam, hogy nem közöltem egy olyan okmányt sem, amely ne tartozna a nyilvánosságra. Vezérfonalul csupán a legfontosabb nemzetközi jegyzőkönyvekből és diplomáciai okmányokból szerzett ismereteimet használtam fel; ezek azok a tények, amelyekre fejtegetéseimet megbízhatóan felépítettem.

J. M. Keynes és Kobert Lansing a béketárgyalásokról már igen fontos részleteket hoztak nyilvánosságra, de titkos aktákat nem közöltek. Legújabbban azonban Tardieu és Poincaré az általuk vallott francia nacionalista felfogás érdekében a legtitkosabb okmányokat is közreadták. Tardieu könyve tisztára a francia kormánynak a béketárgyalások során tanúsított szélsőséges magatartásának megnyilatkozása és azt bizonyítja, hogy a béke jelenlegi formáját csupán Franciaország kívánta, a többi állam inkább csak eltűrte. Poincaré a *Revue des Deux Mondes*-ban közzétett cikkein és naplóján kívül nemrég titkos levelezés közölt, amely Poincaré köztársasági elnök, Clemenceau, a minisztertanács elnöke, az amerikai delegáció és főként Lloyd George közt folyt le.

Acquafredda in Basilicata, 1921 szeptember 30.

Előszó a második kiadáshoz.

Könyvemet nyomban az olasz kiadás megjelenése után több nyelvre lefordították és sok kiadásban terjesztették s az európai és az amerikai parlamentben épp úgy, mint a két világrész sajtójában a leghevesebb viták fejlődtek körülötte. Ez a fogadtatás csak egy dolgot bizonyít: azt, hogy az eszmék, amelyeket e könyv tartalmaz és amelyekről még a háború nyomán fellobogott gyűlölködés és nemzeti önzés közepette sem tárgytottam, úton vannak a győzelem felé. Fölül is fognak kerekedni.

Franciaország, amely új területekhez, nyersanyagokhoz, új gyarmatokhoz és új külföldi szervezetekhez jutott a háború révén és Olaszország, amely csak egynémely nemzeti törekvését tudta megvalósítani, azokat is a szegénységével fizette meg, de amely szabad marad határai között, — egyaránt kijelentik, hogy nem tudják megfizetni háborús adósságaikat, Anglia maga sem tudta még megfizetni. De valamennyien komolyan tárgyalják a jóvátételt, amelyet a legyőzötteknek kellene fizetniök a győztesek pénzügyeinek helyreállítására, akkor, amikor Németország elvesztette szabadságát, béklyóba van verve, meg van gyötörve, amikor szinte gyógyíthatatlan a vérkeringése, elvesztette hajóhadát, gyarmatait, nyersanyagainak javarészét, kereskedelmi szervezetét stb., és amikor el kell tartania egy megszálló sereget az antant javára, ami már szegényletesebb a győztesek gondolkozására és becsületére nézve, mint amekkora megalázással súlyosbítja a legyőzöttek fájdalmát.

Valószínű, — amint helyesen is mondták — hogy a háborús adósságokat nem fogják elengedni, de nem is fogják megfizetni. Egyfelől Amerikát nem lehet meggyőzni arról, hogy polgáraitól nagy adókat szedjen csak azért, hogy maga is osztályosa legyen Európa e zürzavaros helyzetének, ahol

az erőszak uralkodik s a jog és igazság sérelmei napról-napra halmozódnak. Másfelől Európa győztes államai ugyancsak távol vannak még attól, hogy helyzetük valamelyest is javulni kezdene.

De a tegnap még elhanyagolt és megsértett igazságokat ma már nem lehet megkerülni. A lelkekbe belelopózott a kételkedés. Még folytatódnak a fenyegetések, még hangoztatják a szerződések sérthetetlenségének elvét, hogy a győzelem jogai címén védjék a pusztulás politikáját, de Európa helyreállításának gondolata már magára terelte a világ figyelmét, amely maguknak a győztes államoknak életszükséglete és váltságuk föltétele.

Anglia, Európa leggazdagabb országa, maga is megbénult minden tevékenységében, mióta Oroszországgal való kereskedelme szinte teljesen megszűnt s Középeurópa piacain mélyeséges a süllyedés. Lloyd George a cannesi konferencia elé terjesztett memorandumában nyíltan kijelentette, hogy az angol nép nem menekülhet meg a hanyatlástól, csak úgy, ha szakít a romlásnak mai rendszerével, amelyet a versaillesi szerződés teremtett. Csaknem kétmillió ember van Angliában munka nélkül és a munkanélküliek segítése hetenkint több, mint kétmillió font sterlinget emészt föl!

Azokat az igazságokat, amelyeket én hirdettem, Lloyd George a maga megszokott pontosságával akarta elismerni. Megállapítván a győztesek és legyőzöttek veszedelmét, megállapítván az európai civilizáció kárait, amely ma társadalmi és gazdasági összeomlás felé sodródik, megállapítván, hogy minden hónapi késedelemmel félelmetesen növekszik az emberi nyomor és magát a civilizációt fenyegeti, bizalmas és őszinte együttműködésre akarta meghívni Franciaország és Olaszország kormányait. Ennek az együttműködésnek az volna a célja, hogy föntartsa a népek között a békét és csökkentse a nemzetek fegyverkezését, mert — így akarta ünnepiesen kijelenteni az angol kormány, — egyesegyedül ez úton juthat Európa ahhoz a biztosságérzethez, amelyre a polgárosult népek létének szüksége van.

A washingtoni értekezlet után új nemzetközi értekezleteknek kell következniök és szükséges, hogy a tegnapi ellenségek, a mának győztesei és legyőzöttel nyugodtabban tárgyaljanak a közös holnapi veszedelemről.

Az utóbbi hónapok megnyilatkozatai csaknem minden parlamentben és mindaz, amit könyvem megjelenése után Európa és Amerika legkiválóbb politikai vezérei közöltek velem, arra vallanak, hogy az igazság már elindult. Európa legjelesebb politikusai közül sokan, akik még nem mernek nyilvánosan szakítani az illúziókkal, amelyek némely győztes állam tömegeit elkápráztatják, immár nem leplezik, hogy Európa helyreállítása egyaránt érdeke a győzteseknek és a legyőzötteknek.

Sem a jólétet, sem ami annál is fontosabb: a biztonságot vissza nem szerezzük igazi béke nélkül, s az igazi békét több igazságosság nélkül. Ezért van az, hogy a jólét kérdései ma inkább, mint valaha: az igazságosság és béke kérdései.

1922 március 20.

ELSŐ FEJEZET.

Európában nincs béke.

Ki emlékezik még Európának 1914 első hónapjaiból való képéire és a háborút megelőző évekre?

Az élet feltételei és az életről való felfogás annyira megváltozott, hogy úgy tűnik fel, mintha azóta hosszú idő telt volna el és rég elmúlt korszakról volna szó.

Bizony-bizony harminc millió halott választja el egymástól ezt a két korszakot. Sok embert megölt a háború, még többet a betegség, de legtöbbit az éhség. A halottak a tegnapi s a mai Európa választófalá.

Mi két történelmi kort és nem két különböző időszakot éltünk át: a mérhetetlen háború után az egykor boldog és virágzó Európát olyan romlás és elállatiasodás fenyegeti, amely a római birodalom összeomlására emlékeztet. Mi magunk sem vagyunk vele tisztában, mi történik. Európának kétharmadnál nagyobb része forrongásban van és mindannyiunkon valami meghatározhatatlan nyugtalanság uralkodik, amely vajmi kevésbé képesít nagy ós közös munkára. Mi napról-napra élünk.

1914 előtt Európa a békének elég hosszú idejét élvezte. A gazdagságnak és a kultúrának pedig olyan fokát érte el, aminőre a múltban sincs példa,.

Európa középpontja Németország volt. Egy évszázaddal ezelőtt úgy látszott, hogy Németország valamennyi állam között a legkevésbé harcias szellemű; a napóleoni betörések után azonban száz év alatt hatalmas katonai monarkiává fejlődött. Egykor a legpartikulárisabb ország volt, a fejlődés során azonban a legegységesebb állammá alakult. Ereje nem annyira a hadserege s flottája, mint inkább szellemi fejlődésének felsőbbbsége volt. Nem éppen termékeny és korlátolt

területén fáradságos munkával kellett kialakulnia, de szívós erőfeszítéssel minden téren az első sorba küzdötte fel magát. Egyetemei, műegyetemei és iskolái az egész világon példaszámba mentek. Néhány év alatt olyan kereskedelmi flottát teremtett, amely a versengésben minden más flottát veszedelemmel fenyegetett. Minthogy már késő volt arra, hogy Franciaország és Anglia mintájára gyarmati birodalomra tegyen szert, nagy okossággal használta ki gyarmatait. Úgy látszott, hogy az ipar valamennyi ágában technikailag legyőzi a többi népet; még azokban az iparágakban is csodálatos készséget és szervező tehetséget szerzett magának, amelyekben még nem volt nagy gyakorlata. Szinte kétségbevonhatatlan felsőbbiséggel uralkodott nemcsak a vasiparban és a fém-es mechanikai iparban, hanem még a vegyi- és festékiparban is. Az ember nemcsak azért ment Németországba, hogy kereskedjen, hanem mindenekelőtt azért, hogy tanuljon. A birodalmat azonban állandó veszedelem fenyegette s ez alkotmányában rejlett, amely mindenekelőtt militarista és centralista volt. Talán még Oroszországban sein volt a politika olyan kevés számú ember kezén, mint Németországban és Ausztria-Magyarországban.

Néhány évvel a háború előtt egy államférfiú, akinek nagy szerepe volt az európai politikában, a következőket mondta nekem: Európában, ahol a kontinensnek közel kétharmad részét, Oroszország, Németország és Ausztria-Magyarország majdnem háromszáz milliónyi lakosságát úgyszólván felelősség nélkül kormányozza az akarat és intelligencia nélkül való orosz cár, az őrjöngő, de nem lángeszű német császár és a saját becsvágyában elmerülő makacs aggastyán, Ausztria és Magyarország uralkodója, ebben az Európában mindentől lehet tartani. Nem több, mint harminc ember — mondotta tovább — irányítja, e három felelőtlen személy tetteit, ami borzalmas felelősséggel járhat.

A német nép szellemének nagyszerű tulajdonságai lehetővé tették, hogy Kant Immanuelben övé legyen a modern Európa legnagyobb gondolkodója, Beethovenben legnagyobb művészi lángesze s Goethében legnagyobb költője. Ámde az 1871-iki győzelemből sarjadt imperialista Németország még a gondolkodás és a művészet megnyilatkozásaiban is korlátozta a függetlenséget. A legnagyobb tudósok Németország-

ban éltek, ott voltak a legjobb egyetemek és a legfejlettebb iskolák, de a mechanizmus túltengése csökkentette a nagy egyéni megnyilatkozásokat. Ahol a szellem nem élvez igazi szabadságot, ott nem foganhat meg a művészet és gondolkodás nagyszabású megnyilatkozása. Németország volt tudományosan a legjobban megszervezve, de egyúttal az az ország is volt, ahol a legkevesebb egyéni szabadságot élvezték és éppen ezért a legkisebb méretű egyéni tevékenységet fejtették ki. Óriási gépezetként működött. Így magyarázható meg, hogy amidőn a háború majdnem elrontotta a szerkezetet, a gép kis hijja, hogy meg nem állt, az élet megbénult és a visszahatás nagy egyéni impulzusai fölöttébb szerények voltak. Az imperialista Németországban hiányzott mindenféle politikai rátermettség, talán nemcsak a temperamentum hiánya, hanem inkább a katonai nevelés miatt. Németország a háború előtt minden emberi munkát jobban végzett szomszédainál, mint például a tudományt, ipart, kereskedelmet, stb. Egyet azonban rosszul csinált és rosszul folytatja most is, a háború után: a politikáját. Amikor akadt a német nép körében politikai temperamentum, mint Nagy Frigyes, vagy Bismarck, a legnagyobb vállalkozásokat tudta véghezvinni. Se nép hatalmas munkát tett tönkre hazája, de egyúttal a mai győztesek kárára is, amikor hatalma tetőpontján útjába kerültek II. Vilmos és közepes munkatársai. A pusztulás oly nagy, hogy még nem tudni, mi fenyegeti; anyagi és erkölcsi vesztesége akkora, hogy még nem látjuk, mennyire vonatkozik ez az egész kontinensre, győztesre és legyőzöttre egyaránt.

Én mindig a legnagyobb ellenszenvvel voltam II. Vilmos iránt. Alig tíz esztendeje, hogy Európában is, Amerikában is a legnagyobb szimpátia nyilatkozott meg irányában. Ugyanezek a demokráciák rosszul palástolt csodálkozással figyelték a császár munkáját, aki Németország érdekébe, mindenütt hallatta szavát, buzgalmát és munkásságát. Alapjában véve minden beszéde sízegényes frazeológia, az erőszaknak, előítéleteknek és tudatlanságnak keveréke. Minthogy senki sem gondolt háborúra, senki sem volt vele szemben elfogult. A háború után azonban mi sem ártott jobban Németországnak, mint ezekre a durva beszédekre való visszaemlékezés, amely beszédekben az ünnepies és fejedelmi keret szégyenes gondolatokat és vaskos durvaságot leplezett. Német-

országnak mindennél többet ártottak az olyan fajta fenyegető beszédek, mint aminőt a kínai boxer-lázadás leverésére induló csapataihoz intézett és a háború elején tapasztalható szónoki megnyilatkozásai, amikor az Isten nagy eszméjét összekapcsolta a nagyzási hóbort minden közönséges vonásával. Lehet veszíteni előkelően; annyi megnyert ütközet után nem ártott volna sokat a német népnek a nagy háború elvesztése, ha külföldön ezt a népet nem képviseli a császár tetteinek elbizakodott nyersesége és környezete, amely különböző formában ugyanezt a nyelvet beszélte.

A háború előtt Németország a szellem és a művészi egynémely megnyilatkozását kivéve, minden tekintetben kivívta magának az első helyet. Túlságosan és esetlenül bámulta önmagát, de példátlan nagysággal állta meg helyét nagyszerű expanziójában.

Minden jel arra vallott, hogy Németország az első helyen áll. Alkalmasint az erőknek ez a tudata, valamint az ipari versengésnek némiképp megnyilvánuló kíméletlensége és mindenekelőtt egyik-másik iparág, mint például a vasipar eredménye, a birodalom grániterős épületére a titokzatos fenyegetőzés árnyékát vetette.

Mint kereskedelmi miniszter 1913-ban fogadtam a német nagyiparosok bizottságát, amely velem az olasz vámviszonyokról kívánt tárgyalni. Egész nyíltan beszéltek arról, hogy szükségük van a francia Lotaringia vasbányamedencéjére, számukra a háború csak ipari vállalkozás volt, Németországnak megvolt a szene és meg akarta hozzá szerezni a vasat; az egész vasipar a háború gondolatát terjesztette. A békekötés után, amikor Franciaország előre nem látott események folytán leverve és fegyvertelenül látta Németországot maga előtt, megisméltódott ugyanez a jelenség. Franciaországban is meg akar erősödni a vasipar: van vasa és meg akarja hozzá szerezni a szenet. A szén megszerzése a német termelés megfojtását jelenti, mert ha elveszik Németországtól Felsősziléziát, tönkreteszik termelését, mert fejlődését alapjaiban ingatják meg.

Alig múlt hét esztendeje, hogy Németországban megnyilvánultak a fejlődés legnagyobb és legbámulatósabb feltételei. Hatalmas népesedési viszonyai szinte példa nélkül valók. Miután annyi néppel elkerülte az összetűzést, Európa

közepén gazdaságilag egyedülálló helyzetet vívott ki magának.

Németország szomszédságában az osztrák-magyar monarchia 11 különböző népet egyesített magában. Ez az együttélés sok nehézség árán ugyan, de egyre inkább javára vált valamennyinek. Ez a hatalmas monarchia, amely a lassú egyesülés, az; erőszak és a bölcs adminisztráció gyümölcse, történelmileg talán a legérdekesebb kísérlet arra, miként lehet egyazon területen annyi különböző népet egyforma elvek szerint kormányozni. Ausztria és Magyarország a legziláltabb pénzügyi válság orvoslása és két nagy háború vesztének fél-század alatt való kiheverése után állandóan azon erőlködött, hogy összetartsa a németeket, magyarokat, szlávokat és olaszokat, nehogy ez az együttélés véres belső küzdelemmé fajuljon. Idővel könnyen nyilvánvaló lesz, hogy Ausztriának és Magyarországnak ez az erőlködése nem veszett kárba a civilizáció szempontjából.

Oroszország a legkiterjedtebb birodalom volt, amely valaha élt és fogyatékos politikai rendszere ellenére is napról-napra fejlődött. A történelemben talán az egyetlen példa arra, hogy huszonkét és fél millió négyzetkilométer terjedelmű birodalom, amely körülbelül nyolcvannégyszer akkora, mint Olaszország, majdnem háromszor oly nagy, mint az amerikai Egyesült-Államok, egyetlen egy kormányzat uralma alatt volt. A Balti-tengertől a Sárga-tengerig, Finnországtól a Kaukázusig egyazon rendszer szerint kormányozták a különböző népeket. A közigazgatásban még mindig azokat a módszereket használták, amelyekkel Nagy Péter uralkodása után a régi moszkvai fejedelemséget, császársággá, alakították át. Ma pedig a bolsevik rendszerben élnek, amely nem annyira forradalmi kitörés, mint inkább egy politikai szervezet szolgálatában történő hieratikus és brutális erőszak.

Az orosz-japán háború feltárta ama politikai szervezet minden veszedelmét, amely a legnagyobb centralizáción alapult és az akaratától megfosztott államfő uralmának lát-szata alatt néhány felelőtlen embert tett meg vezetőül.

Akik nacionalista érzésekben tobzódnak és bíznak az imperialista rendszerekben, nem vetnek számot azzal, hogy a háborúra éppen a kevésbé liberálisan kormányzott országok ösztönöznek és éppen ezek azok az országok, amelyek a leg-

kisebb ellenállást tudták kifejteni. A modern háború minden országban igénybe vette az összes emberi es gazdasági segítőforrásokat. Minél nagyobb a gazdagság, annál könnyebb az ellenállás; minél fejlettebb a technika, annál könnyebb hadsereget talpraállítani. A katonák és felhasználhatóságuk lehetősége is összefüggésben van ama személyek számával, akiknek kellő képzettségük van a háború vezetésére. Németország, Nagybritannia, Franciaország, Olaszország és az amerikai Egyesült-Államok könnyű szerrel tömérdek tisztet vethettek harcba, mert a kézműveseket, mérnököket és technikusokat tisztekké minősítették. Oroszország ellenben, ahol nem volt igazi iparos polgárság és ahol nem fejlődött ki eléggé a középosztály, adhatott ugyan mérhetetlen számban közkatonát, de nem rendelkezett kellő katonai technikus szervezettel, még kevésbbő megfelelő számú tiszttel. Míg békében egymillió háromszázezernél több embere volt fegyverben, a háború során nem tudta elég gyorsan pótolni tisztjeinek egyre csökkenő számát, legalább is nem abban a kilenc vagy tízszeres arányban, amelyet a háború megkövetelt.

A fejlődésre Oroszországnak mindig volt egy parlagon heverő erőforrása; volt benne egy vis inertiae, amely olyan, mint egy titokzatos feszítőerő. A születések száma túlhaladja az összes európai országok arányszámát; ez az ország nem fejlődik, csak népesedik. Jelentősége úgy fest, mint a szomszédoknak szóló fenyegetés» Aminthogy egy régi, titokzatos történelmi törvény alapján a legrégebb népmozgalmak és inváziók javarészt a jelenlegi Oroszország területéről indultak ki. Oroszország a legkülönbözőbb népeket forrasztotta egybe és egységet teremtett ott, ahol az összeforrás lehetetlennek látszott.

Félszázaddal a háború előtt, számba véve a nehézségeket, Oroszország volt talán Európában az az állam, amely viszonylagosan a legnagyobb fejlődést mutatta, noha kormányzata túlságosan centralista volt, alkotmánya meggátolta a nép energiáinak fejlődését és hozzá nem volt rendes népnevelése sem.

Az európai Oroszország, ahol évente kétmillió ember született és másfélmillió halt meg, ipari életének fejlődése és kereskedelmi központok alakulása révén elég gyorsan haladt

előre és azon az úton volt, hogy az európai politika közép-pontjává válik.

Ha majd komolyan megvizsgáljuk a háború diplomáciai okmányait és eljön az idő, amikor nyugodtan mondhatunk róluk ítéletet, ki fog tűnni, hogy az európai bonyodalom leg-főbb oka Oroszország magatartása volt. Egyedül ő élesztette Szerbia és az ausztriai szlávok agitációját; Németország kizáróan őbenne látta a jövő veszedelmét. Francia veszedelemre Németország sohasem gondolt. Tudta, hogy Franciaország egymaga nem tud a túlsúlyban levő Németország támadásainak ellentállni. Németország nem látott más veszedelmet, mint Oroszországot és egyetlen aggodalma az volt, hogy folytonosan növekszik az orosz hadsereg száma. Amikor a háború előtt Olaszország szövetségben volt Németországgal, alkalmam volt a legjelentősebb német politikusokkal eszmecserét folytatni; ezek sohasem beszéltek más veszedelemről, csiak az oroszról. Köztudomású volt és a tények igazolták, hogy a cárnak nem volt saját akarata, különböző áramlatok vezették és befolyásolták őt és körülötte javarészt olyan emberek voltak, akik kívánták a háborút. Bár ő egyénileg a békét kívánta, környezete, vagy legalább is annak nagyrésze, a háború mellett kardoskodott. Az orosz katonai párt a Japántól szenvedett vereség után alapos szükségét érezte, hogy új harcot és megtorlást szerezzen magának Európában.

Oroszország Európa számára gazdag forrás és a jövőre való tartalék volt, mert tömérdek nyersanyaggal és a művelésre alkalmas óriás területekkel rendelkezett. Ha a háború évében, 1914-ben, a három nagy európai birodalom különböző formában nagy fejlődést és virágzást ért el, akkor a három nagy nyugati demokrácia, Nagybritannia, Franciaország és Olaszország" viszont a legfejlettebb államok sorában foglalt helyet.

A „splendid isolation“-ra büszke Nagybritannia uralkodott a tengeren és az egész földkerekségen kereskedett. Nemcsak a leghatalmasabb birodalom, hanem nagy hitelező állam is volt; hitelt adott Amerikának és Ázsiának, valamint hitelezeti az új afrikai és ausztráliai államoknak is. Lehetséges, hogy a gazdagság a háború előtt némiképp csökkentette a vállalkozó szellemet és az is lehetséges, hogy a népművelés kárát látta a példátlan felvirágzásnak. Nem volt meg benne Németország

görcsös erőlködése; de megvolt a tartós és biztos expanzió: olyan állam volt, amely nem félt az ellentétektől. Bár aggasztotta Németország fejlődése és benne látta a jövő veszedelmét, Nagybritannia a legtöbb gondot birodalmának problémáira fordította, azaz belső szerkezetére, akárcsak az antik Róma, amely valóban nagy volt birodalmának biztosságában, nyugodtságában és türelmességében.

Franciaország fokozatosan gyarapította gazdagságát; nem szaporította lakosságát, de ügyesen növelte területét és egyre fokozta takarékoságát. Bár az a jelenség fenyegette, amelyet a statisztikusok oligantropiának, vagyis a népesség fokozatos csökkenésének neveznek, mégis olyan gyarmati birodalmat szervezett, amely a legnagyobb a földön. Igaz, hogy az angol gyarmatok már a háború előtt elérték körülbelül a harmincmillió négyzetkilométert, a francia gyarmatok ellenben alig haladták meg a tizenkét milliót. De figyelembe kell venni, hogy az angol gyarmatok a valóságban nem gyarmatok, hanem mindenképp előtt domíniumok, amelyeknek úgyszólván tökéletes autonómiájuk van. Csupán Kanada egymaga az angol domíniumok területének egyharmadát képviseli; több mint egy negyede Ausztrália és Új-Zeeland, a dél-afrikai Unió és Kanada pedig együttvéve több mint kétharmada az egész birodalomnak, míg a másik harmadot körülbelül az indiai birodalom fele teszi. Anglia után Franciaország volt a legnagyobb hitelező. A takarékosagra való hajlama arányosan nőtt jól rendezett gazdagságával. Noha Franciaország nem fejlődött úgy, mint Németország és nem rendelkezett Nagybritannia expanzív erejével, mégis csodálatos felvirágzásra és a gazdagság legaranyosabb elosztására tett szert.

Olaszország nagy nehézségek közepette alakult ki, de az egyesülés után eltelt ötven és egynéhány esztendő alatt állandóan fejlődött. Minthogy területe túlkicsiny és hegyes, lakossága pedig nagyszámú és egyre növekedik, nem tudta kihasználni a föld méhében rejlő szerény erőforrásokat és kénytelen volt iparát sokkal kínosabb feltételek közt megteremteni, mint ahogy más országokban történt. A nagy államok sorában az egyedüli ország, amely ipart teremtett, anélkül, hogy a hazai föld adna neki szenet és vasat. Az eleinte nehézségekkel küzdő gazdasági fejlődést megkönnyítette a technikai fel-

készültség fokozása, ami javarészt német kezdeményezésre és német mintára történt. A háborút megelőző időben, jó harminchárom év alatt, a hármasszövetség igen nagy szolgálatakat tett Olaszországnak és nyilvánvalóvá lett, hogy Crispi politikai eszméje milyen haszonnal járt az olasz nép számára. Franciaországgal elég éles bonyodalmi támadtak, de ez nem tudta Itáliát megfenyegetni, még a tuniszi incidens után sem, mert Olaszország tagja volt a hármasszövetségnek. Hasonlóképpen elsimult, vagy elhalasztódott az; Ausztria-Magyarországgal keletkezett minden Bonyodalom is, mert a monarchia szintén helyet foglalt a hármas-szövetségben. Olaszország a hármas-szövetség idején teljesen kifejlesztette ipari életét, biztos alapra helyezte nemzeti egységét és előkészítette gazdasági átalakulását, ami nem kevés nehézséggel járt. Az olasz nép gyorsan elterjedt az egész világon, mert szapora és nem tudott megélni szűk hazájában.

A nagy nemzeteket kis népek koszorúja övezte, amelyek elérték a legnagyobb gazdagságot és virágzást,

Európa a történelem során sohasem volt olyan gazdag és fejlett és mindenekelőtt sohasem élt annyira egységben, mint a háború előtt; a termelés és a forgalom hatásaiban igazán élő egység nyilatkozott meg. Az éltető erő nem korlátozódott egyik vagy másik országra, hanem átjárta valamennyi államot és a tőke és munka, nagy szervezetei révén tartós és egyre növekedő szolidaritás alakult ki és erősödött meg bennük.

A szolidaritás eszméje tényleg egyre jobban kifejlődött: a gazdasági érdekek szolidaritása, az erkölcsi elvek szolidaritása és a törekvések szolidaritása. A köztudatban elterjedt érzelmek és nézetek a béke eszméjének szilárd alapjai voltak, bár veszélyeztették a katonai oligarchia és a nagyipari központok erőszakosságai. Középeurópa több népében a forrongó, zabolátlan, barbár vér rendszertelen megnyilvánulásai szintén veszedelemszámba mentek, de senki sem hitt ezekben a fenyegetésekben, vagy legalább is nem gondolt közvetlen veszedelemre.

„Minden társadalomban vannak olyan osztályok, amelyek hanyatlanak és züllenek és olyanok, amelyeket segítenek, mert vagy nem tudnak, vagy pedig nem akarnak dolgozni; az éhínség még sohasem fenyegetett egész tartományokat.

Európa soha sem rendelkezett bőségesebb gazdasági forrásokkal, sem olyan hatalmas gazdasági fejlődéssel, mint a háborút megelőző ötven esztendő alatt.

A gazdagság nem életcél. De a gazdagságnak bizonyos minimuma alapfeltétele az életnek és a fejlődésnek. Nagy gazdagság fellendülésre is, elnyomásra és lerombolásra is fordítható.

Európa nemcsak gazdagságát gyarapította, hanem érdekeinek szolidaritását is kifejlesztette. Európa kicsiny kontinens, körülbelül akkora, mint Kanada, vagy az amerikai Egyesült Államok. S bár érdekei ellentétben voltak, a termelés fokozódása és a gazdasági összeköttetések fejlődése olyan gazdasági szolidaritást teremtettek, amely egyre inkább erősödött.

A gazdagság fellendülése Európában együtt járt erkölcsi eszmék fejlődésével és a szociális élet megkönnyebbülésével. Mi egyes népeket nem gazdagságukért csodálunk, hanem azokért a művekért, amelyeket gazdagságuk segítségével teremtettek.

Minden nép vágyódik a békére, mintahogy a szervezet megkívánja az egészséget, mégis vannak elkerülhetetlen háborúk, mint ahogy vannak betegségek, amelyek legyőzik a szervezet válságait, mert különben elkövetkezne a kimerültség. A béke és a háború magában véve nem jelenti határozott formában a jót vagy rosszat, sok háborút gyakran éppen a béke kedvéért viselnek. A háború némelykor nemcsak életkérdés, hanem főfeltétele a fejlődésnek.

Azokat az érzelmeket kell megvizsgálni és megíteni, amelyek előidézik a háborút. Teljesen jogosult, még a legelvontabb morális szempontból is, az a háború, amelyet valamely nép azért visel, hogy függetlenítse magát egy másiktól. Nem kelthet ellenérzést senkiben, akármennyire is hajlik a békére, az a háború sem, amely vallási, vagy politikai szabadságot akar megszerezni.

Általában véve azt mondhatjuk, hogy a XIX. század valamennyi háborúját, nemzetiségi háborúkat, függetlenségi háborúkat, egységért viselt háborúkat és a, gyarmati érdekekért viselt háborút sokkal kevésbé gyűlölték, mint a legutóbbi nagy háborút, amely elpusztította Európát és felfordította gazdasági rendjét. Nem ez volt az elképzelhető leg-

nagyobb háború, de igenis a legnagyobb volt következményeiben s félő, hogy a legkárosabb is lesz, mely romba dönti a modern Európát

A XIX. században úgyszólván mindegyik háború után megint megújodott az emberiség cselekvőképessége. A legutóbbi óriási háború, amelyben az emberiség az elképzelhető legnagyobb számmal vett részt, lefokozta mindannyinak energiáját, elhomályosította az elméket és szétárasztotta az erőszak szellemét.

Noha Európa elveszítette gazdagságának nagy részét és tömérdek embert áldozott fel, mégis van lehetőség arra, hogy idővel pótolni tudja veszteségeit. Az idő a legfájdalmasabb sebeket is behegeszti. De Európa még valamit elveszített és ha ezt nem tudja megtalálni, akkor menthetetlenül elpusztul és ez: a szolidaritás szelleme.

Az antant győzelme után a gyűlölet mikrobái különleges kultúrákban fejlődtek ki, mint a nacionalista egoizmus, imperializmus! és a hódítás rögeszméje.

A békeszerződések, amelyeket a legyőzöttekre rákényszerítettek, csupán az elnyomás fegyverei; vájjon mit szabott volna ki Németország, ha ő nyeri meg a háborút! Lehet, hogy jobb feltételeket, de semmi esetre sem rosszabbakat, mert a szerződések alkalmazásakor megértette volna, hogy egyáltalán nem lehet megvalósítani az olyan feltételeket, aminőket mi szabtuk.

Immár három esztendeje, hogy befejeződött a háború. Két év telt már el a békekötés óta és Európában most sokkal több ember van fegyverben, mint a háború előtt. Újabb háborúk is vannak készülőfélben. A nacionalizmussá alakult nemzeti érzések más népek elnyomását tűzték ki célul. Ahol minden nép más nép elnyomására törekszik, ott nincs meg többé a polgári közösség.

A gyűlölet elterjedése a népek között minden országban megnehezítette a társadalmi osztályok egymásközt való belső viszonyát és az államok gazdasági életét. A munkások napról-napra követelődzőbbek, mert új háború készül és a régi kifejlesztette bennük a szenvedéstől való irtózás szellemét. Ők is megkívánják a maguk hódítását, ők is részt kívánnak az ellenség kártérítéséből. A gyűlöletnek ugyanaz a for-

mája, az erőszaknak ugyanaz a nyelvezete, egyik népről a másikra és osztályról-osztályra ragad.

Az a hatalmas háború, amelyet Európa népei megvív-tak és átszenvedtek, nemcsak a legyőzötteket törte meg, hanem alapjaiban megzavarta a győzők életét is. Nem keltett életre egyetlen művészi megnyilatkozást sem, még kevésbé erkölcsit. Éppen hét esztendeje, hogy az európai egyetemek megbénul-tak; ezalatt egyetlen nagy művész sem, termett.

A háború úgyszólván majdnem minden országban belső bomlást idézett elő; ez a jelenség, bár más formában, Európa valamennyi államában megismétlődik. Talán csak Nagy-britannia kivétel. Ez a nagyszerű fekvésű szigetország, amely főként hatalmas hajózása és szénkereskedelme révén megint megkezdhetette rendes gazdasági életét. Kívülről egyetlen hábo-rúskodó ország helyzete sem javult meg. Napról-napra emel-kezik a valuta és az európai népek kereskedelmi forgalmát egyre újabb akadályok korlátozzák. Most kevesebbet dolgoz-nak, mint a háború előtt, de mindenki többet akar fogyasztani. Ausztria, Németország, Olaszország és Franciaország helyzete nem különböző jelenség, hanem csak ugyanannak a jelenségnek más változata.

Európa a háború előtt, nagy részekre való osztotságá-ban is, élő gazdasági egység volt. Manapság csak győzők és legyőzöttek vannak. A termelés fokozását azonban lehetet-lenné tették a gyűlölet áradata, az erőszakosság tobzódása: a hódítás vágya és a nyers terményeknek brutális, szinte kér-kező, csökönös megkaparítása a győzelem jogának nevében történik.

A békeszerződések rendszere két részre osztotta Euró-pát. A legyőzött, népek a győzők katonai és gazdasági ellen-őrzései alatt élnek. Nemcsak a maguk szükségletének fedezé-sére kell termelniük, hanem még a győzők részére is, kártéri-tésül a háború során okozott károkért. A tartós érdekszövet-ségbe tömörült győztes! népek a kártérítés kifizetéséig katonai akciót fejtenek ki az elnyomásra és az ellenőrzésre. Európa másik része forradalmi erjedésben van és az antant államai magatartásukkal inkább rosszabbították, mint javították helyzetét.

Európa nem találhatja meg a békét, ha nem akar arra ráeszmélni, hogy a háború be van fejezve. Ámde a békeszer-

zódések által teremtett helyzetek nemcsak, hogy nem hozták meg a háború befejezésének tudatát, hanem állandó hadiállapotot is idéztek elő.

Clemenceau a francia kamara egyik ülésén már kijelentette, hogy a békeszerződés is egyik módja a háború folytatásának. Igazat mondott, mert a háború jobban folyik, mint valaha és a béke sohasem volt olyan távol, mint most.

A probléma, amely most már az államférfiak szeme előtt lebeg, igen egyszerű! Tovább folyhat-e Európa élete a dekadencia közepette anélkül, hogy elpusztulna a civilizáció? Meg lehet-e állítani a bomlást anélkül, hogy megtaláljuk az együttélés olyan módját, amely mindenki számára biztosítja az emberibb megélhetést? Ez esetben mit kell tennünk, hogy ezt megvalósítsuk? S lehetséges-e ezt megvalósítanunk, ha számba vesszük a működésben levő nemzeti és gazdasági erők ellentéteit.

Egy problémáról van szó, azaz voltaképpen a problémák sorozatáról, amely megkívánja, hogy elfogulatlanul vizsgáljuk meg. Lehet, hogyha egynémely alapvető igazságot elterjesztenének a nép körében, vagy jobban mondva, a most ellentétben élő népek között, ha megismernék a közös veszedelmet és gyökeret verne az a meggyőződés, hogy lehetetlenség a jelenlegi állapotot hosszú időre elnyújtani, akkor feltámadna a béke szelleme és kifejlődne a szolidaritásnak az az érzése, amely most úgy látszik alszik, vagy meghalt.

Mindenekelőtt azonban számot kell vetnünk a jelenlegi helyzettel:

1. Európa, amely eddig az összes kontinenseknek hitelezett, most eladósodott.

2. Rendkívül megfogyatkozott munkaképessége, még pedig elsőben is demográfiai viszonyainak rosszabbodásával. Európában, ezen az ősi kontinensen, amely lakosságot adott az új földrészeknek eszi országoknak, már a háború előtt fölülmúlta a gyermekek, csecsemők és asszonyok száma a férfiakét. Ez az állapot már régóta egyre rosszabbodik.

3. A legyőzött népekre, akik között ott van Németország is, a világ legműveltebb állama, olyan békét kényszerítettek, amely a háború folytatása. A legyőzött népeiknek ki kellett szolgáltatniuk az ő gyarmataikat, hajóikat, külföldi követeléseiket és elvihető segítőforrásaikat, el kellett tűniük minden

katonai és gazdasági ellenőrzést. Ezenkívül, noha. fölöttébb súlyos helyzetben élnek, az ellenségnek olyan jóvátételt keli fizetniök, amely még jelenlegi meghatározatlan formájában is olyan lehetetlen szám, hogy sohasem lehet megfizetni.

4. A legyőzött államok népeiből nagy tömeget, mindenekelőtt németet és magyart, kisebb műveltségű népekhez csatoltak.

5. Ennek a helyzetnek következménye, hogy míg Németország, Ausztria-Magyarország és Bulgária úgyszólván alig rendelkezik hadsereggel és ellenállás nélkül elfogadott mindenféle katonai ellenőrzést, addig a győztes országok olyan arányban szaporították hadseregük létszámát és flottájukat, amely meghaladja a háború előtt való létszámot.

6. A harminc államra osztott Európában napról-napra csökken a vásárlóerő és egyre rosszabbodik az áruforgalom.

7. A békeszerződések megtagadják mindazokat az elveket, amelyeket az antant a háború során hangoztatott és proklamált, tökéletesen megtagadják Wilson tizennégy pontját, amelyek nemcsak az ellenséggel, hanem az egész világ demokráciájával szemben ünnepies kötelezettséget vállaltak.

8. A morális eltévelyedés nemcsak céljaiban, hanem érzelmeiben is elválasztotta egymástól az antant országait, az amerikai Egyesült-Államokat, Nagybritanniát, Franciaországot és Olaszországot. Az Egyesült-Államok kivonja magát, amennyire lehetséges, Európa felelőssége alól; Franciaországnak megvan a, saját célja és módja, amelyet Nagybritannia és Olaszország nem fog fel azonlcépen. Nyugat-európa három nagy állama semmiféle kérdésben sem ért egyet. Még mindig közös célokról folyik a szó és hangoztatják annak szükségét, hogy a békeszerződéseket felfogásaik összeegyeztetésével kell alkalmazni; de mindannyiuknak az a meggyőződésük, hogy rombadöntik Európát és a legyőzött népek összeomlása után a győzők is elpusztulnak, ha a békeszerződéseket enyhítés vagy változtatás nélkül alkalmazzák.

9. A harminc európai állam között rendkívül megnehezíti az érintkezést a nacionalizmus versengése és az újabb területek, valamint a nyersanyag megkaparítása. A legnagyobb nacionalista erőszak kivált a háborúban született egynémely országban tapasztalható, mint például Lengyelországban, amelyek életteretlenségük miatt bomladoznak és

napról-napra mélyebbre süllyednek a nyomorba és pusztulásba, miközben hatalmas birodalomról álmodoznak.

10. A kontinentális Európa a népek háborújának újabb és erőszakosabb sorozatát készíti elő, amely végpusztulással fenyegeti a civilizációt, ha nem találnak a háború folytatásának elvén fölépülő jelenlegi békeszerződés felcserélésére olyan rendszert, amely győzöt és legyőzöttet egyaránt a szabadság és egyenlőség áldásaiban részesít. Ha a legyőzött népekre csak azokat a terheket kényszerítenek, amelyeket azok el is tudnak viselni, egy-kettőre megszabadítanák Európát a mai komédiától és a kontinens nem szakadna két táborra, amelynek egyike fegyveresen fenyegetőzik, a másik fegyvertelenül védi ki a támadásokat és rabszolgasorban kell dolgoznia új szolgásgás veszedelme közepette.

11. Napról-napra csökken Európa erkölcsi színvonala. A modern történelemben nincs párja annak a politikának, amelyet a legyőzött népekkel szemben követnek: a Rajna zónájában a világ néhány legműveltebb városát néger csapatok és az emberiség aljának felügyelete alá helyezték és ezek minden ok nélkül becstelenséget becstelenségre halmoznak, csakhogy meggyalázzák a németeket. A középkor legsötétebb napjait idézi emlékezetünkbe az a pazarlás, ami a „legyőzöttek javaival az ellenőrző bizottságok révén az élősködés ezer formájában történik; gyakran nem is leplezik a zsákmányolást.

12. Európa messze jár attól, hogy nagy államszövetségeket készítsen elő; Európa ma az egész világ közgazdaságának nagy csapására bomladozik. Aligha vetjük el a sulykot, ha azt mondjuk, hogy Európa a háború előtt a legfontosabb cserecikkek felénél többet fogyasztott, jóllehet lakossága csak valamivel több, mint a világ népességének negyede. A válság ezért Európából a többi világrészbe is áttérjedt. S ez az állapot nem javul meg másként, csak ha visszaállítják a demokrácia a az igazságosság elveit, amelyeket a legdurvábban megsértett a háborúnál is igazságtalanabb békeszerződések egész sorozata.

MÁSODIK FEJEZET.

A békeszerződések és a háború folytatása.

A territoriális viszonyokat szabályozó békeszerződéseket azokról a Paris közelében levő helyiségekről nevezték el, ahol ezeket a szerződéseket aláírták: Versailles, Sain-Germain-en-Laye, Trianon, Sèvres.

Az első szerződés a Németországgal, a második az Ausztriával, a harmadik a Magyarországgal, az utolsó pedig a Törökországgal való összeköttetést szabályozza. Bulgáriára a Neuillyben kötött szerződés vonatkozik; ez jelentéktelen. Alapvető jelentősége csak a versaillesi szerződésnek van, mert nemcsak Európa újjáépítésének tényét állapítja meg, hanem megszabja azokat az elveket is, amelyek mértékadóak a többi szerződés számára.

A történelemben nincs még példa oly hatalmas diplomáciai munkára, amely Európát pont két részre osztotta, a győztek és a legyőzöttek táborára és az előbbieik számára olyan ellenőrzést biztosított, amely addig tart, amíg nem teljesítik a szerződés feltételeit, vagyis harminc évnél hosszabb ideig. Az is példátlan, hogy — mint a szakértők egyhangúan vallják — a feltételek javarészt nem is teljesíthetők.

Mínt hogy közelfekvő dolgokról van szó, vissza kell emlékezni arra, hogy az antant egyre hangoztatott állítása szerint Németország akarta és idézte elő a háborút, csak ő és szövetségesei sértették meg ismételten a nép jogot. Hangoztatták azt is, hogy a befejezett nagy háború a legutolsó háború, mert az antant győzelme a demokrácia diadala, amely megteremti a népszövetséget, az emberiesebb együttműködés rendjét és így tartós békét eredményez. Szükséges, hogy újból felépítsük a nemzetközi jog tételeit. Ugyanezeket az elveket Franciaországban, Angliában, Olaszországban és később még

ünnepesebb formában az amerikai Egyesült-Államokban az államfő, a kormány és a parlament hirdette ki.

Két okmány van, amelyben az antant államai az amerikai Egyesült-Államoknak a háborúba való döntő fontosságú beavatkozásának előestéjén megállapítják és leszögezik azokat az elveket, amelyeknek diadalra juttatásiát magukra vállalják. Az első egy kijelentés, amelyet Briand 1916 december 30-án az amerikai Egyesült Államok nagyköveteinek tett valamennyi szövetséges nevében. Briand a, népek védelmére és szabadságára egyesült szövetséges kormányok nevében beszélt.

Sokkal fontosabb jelentőségű az a második kijelentés, amelyet ugyancsak Briand tett 1917 január 10-én. Ez is egy jegyzék, amelyet valamennyi szövetséges nevében adott át az amerikai Egyesült Államok nagyköveteinek, Wilson elnöknek válaszolva. A benne leszögezett elveket pontosan körülírták. Az antant ez okmány tanúsága szerint egyáltalán nem törekszik hódításra és lényegében a következő célokat akarja megvalósítani:

1. Belgium, Szerbia és Montenegró újjáépítése a reá eső kártérítésből.

2. Franciaország, Oroszország és Románia megszállt területénele a kiürítése és igazságos jóvátétel biztosítása számukra.

3. Európa újjászervezése olyan tartós rendszerrel, amely úgy épül föl, hogy tiszteli a nemzetiségek jogait és a kis és nagy népeknek, egyaránt biztosítja a gazdasági fejlődés szabadságának és védelmének jogát; territorriális konvenciókkal és nemzetközi egyezményekkel biztosítja tengeren és szárazföldön a határokat mindenféle igazságtalan támadás ellen.

4. A szövetségeseknek vissza kell adni mindazokat a területeket és tartományokat, amelyeket tőlük a múltban erőszakkal vagy a nép akarata ellenére vettek el.

5. Az 'olaszok, szlávok, románok és csehszlovákok föl-szabadítása az idegen uralom alól.

6. Felszabadítása mindazon népeknek, amelyek a törökök zsarnoksága alatt nyögnek és a nyugati kultúrától határozottan idegenkedő ottoman uralom kiűzése Európából.

7. Ófelsege, Oroszország cárijának Lengyelországra

vonatkozó szándékai világosan le vannak szögezve abban a proklamációban, melyet hadseregéhez intézett.

8. A szövetségesek sohasem akarták megsemmisíteni a német népet, még a ma élő népet sem, amelynek most tűnt le a politikája.

Abban az időben még virágzott az abszolutisztikus orosz monarchia és a szövetségesek még egyetértettek az orosz aspirációkkal; még fennforogtak Olaszországot illetően azok a kötelezettségek, amelyeket a londoni egyezmény megállapított. Az antant európai államai kijelentéseikben még kötelességüknek tartják Montenegro restaurálását, mint szükségről beszélnek arról, hogy a törököt ki kell űzni Konstantinápolyból és helyébe az oroszot kell beengedni. Lengyelországra vonatkozóan pedig nincs egyébről szó, mint azokról az általános biztosítékokról, amelyeket az orosz cár proklamációjában le szegezett.

Az események úgy fordultak, hogy az antant nyerte meg a háborút. Oroszország azonban kénytelen volt engedni az erőszaknak. Oroszország veresége nélkül a győzelem szerencsétlenség lett volna a civilizációra és biztosította volna az orosz hegemoniát a Földközi-tenger vidékén. Másfelől a londoni egyezménynek az az intézkedése, hogy Dalmáciát egyesítik Olaszországgal, de egyúttal el is választják tőle, Fiumét pedig Horvátországnak ítélik, az egész szláv irredentizmusnak Olaszország ellen való irányítását jelentette. E tervezetések azonban elvesztik értéküket, amikor az események másként fordulnak. Senki sem tudja megmondani, mi történt volna, ha a kartágóiak legyőzik a rómaiakat, vagy hogyha a győzelem Mitridates oldalára szegődik. Minden feltevés elveszti jelentőségét abban a percben, amikor a valóság más útra tér. Európára nézve a legnagyobb szerencsének kell tartanunk, hogy Oroszország nem győzedelmeskedett és helyette az Egyesült-Államok vált döntő tényezővé.

Az Egyesült-Államok beavatkozása nélkül az antant semmi esetre sem nyerte volna meg a háborút. Bármennyire is megalázó ez a kijelentés európai szempontból, az igazság nem ismer kíméletet. Az Egyesült-Államok magával hozta mérhetetlen technikai és gazdasági segítőforrásait és igénybe vette emberanyagának óriási tömegeit. Noha legfeljebb ötvenezer halottat áldozott föl a háborúban, ez mégis akkora

tartalék volt, amely megfosztotta Németországot a győzelem minden reménységétől.

Amikor az Egyesült-Államok kijelentette, hogy beavatkozik a háborúba, Németországban megtört minden ellenállóképesség. Németország belátta, hogy a háború immár nem szorítkozik pusztán Európára, s így minden erőfeszítése hiábavaló.

Az Egyesült-Államok nemcsak gazdagságának és hadianyagának óriás tömegét bocsátotta a háború rendelkezésére, hanem emberben is hatalmas tartalékot állított sorompóba a kifáradt és kiéhezett ellenség ellen.

Háború és here két különböző dolog. Az ütközet kizáróan katonai ténykedés, a háború pusztán politikai. A nagy hadvezérek elsőbbben is politikusok voltak, azaz olyan emberek, akik értették a módját, miként kell más embereket felhasználni és kezelni. Nagy Sándor, Julius Cézár és Napoleon, ez a három legnagyobb hadvezér, akit az árja civilizáció szült, mindenekelőtt államférfiak voltak. A háborúskodás nemcsak harcolás, de mindenekelőtt az emberek, a gazdasági tényezők és a politikai helyzet legmegfelelőbb kihasználása. A harc maga csak katonai ténykedés. A római hadvezérek majdnem mindig konzulok voltak, akik a háborút politikai vállalkozásnak tekintették. A taktika és a stratégia valamennyi szabálya hiábavaló, ha az, avagy azok, akik a háborút vezetik, nem tudják a rendelkezésükön levő eszközöket megfelelően kihasználni.

Senki sem tagadhatja, hogy a legutóbbi nagy háború során a legtöbb ütközetet Németország és Ausztria-Magyarország nyerte meg. Nem is hosszú idő alatt majdnem mindegyik ellenséges országban nagy területeket szálltak meg, az ő földjüket meg tudták tisztítani az ellenségtől és mindig a kezükben tartották a támadást. Óriási emberáldozatokkal nagy ütközeteket nyertek meg és hosszú ideig joggal remélhették, hogy az övék lesz a győzelem. Nem fogták fel, hogy általános szempontból már akkor elveszettek kellett tekintendők a háborút, amikor megsértették Belgiumot és háborúra kényszerítették Nagybritanniát. Mint már mondtam, Németország mindenekelőtt a politikai szellemet nélkülözi. Bismarck után vezető politikusai soha többé nem állottak a helyzet magaslatán. Ugyanaz a Bülow, aki a legintelligen-

sebbnek látszott, egyetlen igazi politikai intelligenciára valló nyilatkozatot sem tett. Azok a banális ki jelentések, amelyeket a német háborús politika vezetői Belgium és az amerikai Egyesült-Államok számára tettek, fölöttébb alkalmasak voltak arra, hogy ártsanak a német népnek. Aminek Németországban híjjá van, az túlteng Franciaországban és ez a politikával foglalkozó osztály. A politikai osztály, vagyis a politikáira rátermett emberek csoportja manapság nem lehet más a modern államokban és a fejlődés bizonyos fokát elért összes országokban, mint a demokratikus nevelés (eredménye). Alig lehet elhinni, hogy olyan műveit állam, mint Németország, el tudta viselni a császárnak és szerencsétlen környezetének politikai irányítását.

Én az 1919. és 1920-iki párisi és londoni tanácskozáson mindent elkövettem, hogy megakadályozzam a császár vád alá helyezését és meg vagyok róla győződve, hogy mindenekelőtt az én fáradozásom eredménye, hogy nem indítottak eljárást ellene. Ez a vád alá helyezés volt a versaillesi szerződés egyik legszörnyűbb tévedése, amelyet azonban még idejében orvosoltak. Az egész világ felháborodott volna erkölcsileg, ha elkövetik azt a jogi képtelenséget, hogy csupán egy embert vonnak felelősségre a háború miatt, mert indítanak ellene és ellenségeit teszik meg ügyében bírónak. Másfelől erkölcsi képtelenség is volt, amely a versaillesi szerződést megfosztotta minden méltóságától. Ha tényleg a császár felelős mindenekelőtt a háborúért, akkor miért kötelezi a békeszerződésben az antant a német népet olyan méretű kártérítés megfizetésére, amelyre a történelemben még nem volt példa.

A legintelligensebb államfők egyike, akinek döntő jelentősége volt az elmúlt évtizedben az európai események kialakulására, azt mondta nekem, hogy az ő meggyőződése szerint a császár nem akarta a háborút, de nem is kívánta megakadályozni.

Noha Németország tiltakozott ellene, mégis kénytelen volt elfogadni a versaillesi szerződésnek azt a megállapítását, hogy ő felelős a háborúért, mert ő idézte elő. Ez az a kijelentés, amelyet a háború folyamán valamennyi antant-államban hangoztattak.

Amíg országainkat a küzdelem foglalta le és sarkunk-

ban volt a veszedelmes ellenség, kötelességünk volt a nép erkölcsi lelkiismeretének felrázása és erősítése végett az ellenséget a legsötétebb színekbem lefesteni s az egész felelősséget reá hárítani. De most, a háború után, amikor az imperialista Németország már összeomlott, képtelenség azt állítani, hogy a felelősség csak Németországot terheli és hogy 1914 előtt Európában nem forogtak fenn olyan körülmények, amelyek amúgy is okvetetlenül háborút idéztek volna elő. Ha Németországot terheli is a legnagyobb felelősség, egy olyan antant-állam sincs, amelynek ne volna része ebben a felelősségben. Mialatt azonban az antant-államokban még a tévedések közepette is megvolt az a politikai érzék, hogy egyre a jog és igazságosság elveire hivatkozzanak, addig a német államférfiak csak durva és közönséges kijelentéseket tettek, amelyek szellemi és erkölcsi szempontból olyan sajnálatos kifejezésekkel tetőződtek be, aminőket II. Vilmos használt beszédeiben, üzeneteiben és távirataiban. Ő először is miles gloriosus volt; és már nem volt jóindulatú kérkedő, hanem durva hazudozó, aki egymaga több antipátiát zúdított országára, mint ellenségeinek minden propagandája.

Ha már a háború kimenetele veszedelemben forgott Anglia beavatkozásakor, az Egyesült-Államok beavatkozása idején bizvást elveszettnek lehetett tartani.

Ez a beavatkozás volt az, amely, mint már mondtuk, megtörte a németek minden ellenállóképességét. Még pedig nem csupán katonai, hanem erkölcsi szempontból is. Wilson elnök valamennyi üzenetében mindig azt hangoztatta, hogy ő igazságos békét akar és megjelölte az erre való feltételeket is. Hangoztatta, hogy nem a német népet kell ellenségnek tekinteni, hanem vezető embereit és nem szabad a legyőzöttekre mindenféle zsarnoki feltételt rákényszeríteni.

Wilson elnök nagyszámú kijelentései kötetben összegyűjtve is megjelentek. (*President Wilson's State papers and addresses*. New-York, 1918.) Mikor most az ember ezeket újra elolvassa, az a benyomása, hogy inkább olyan férfiú irodalmi dolgozatai, aki az utókorra gondolt és ebben a formában látta önmagát legmegfelelőbbben megnyilatkozni. A harcok dühöngései után azonban mindenki aggodalommal leste szavát: új világhozzáállásként fényeskedett és mindenki bízott benne, nem osak azért, mert az elnök nagy népet képviselt, hanem azért

is, mert a halál hatalmas pusztítása közepette az élet nagy gondolatát jelentette. A német nép ellenállásának megtörését Wilson elnök szavai épen olyan mértékben fokozták, akárcsak a németek veszteségei és az éhség. Miért nyújtották meg a háború végét, ha volt lehetőség az igazságos békére? Miért tartottak ki az ellenállásban, amikor elkerülhetetlen volt a végső vereségi A háború makacsságból folyt és mi sem rendíti meg inkább az ellenállást, mint az intelligens osztályok kételkedése és ellenérvzése.

Wilson elnök, aki 1917 január 2-án kijelentette, hogy többre becsüli a győzelem nélkül való békét (*It must be a peace without victory*) és hogy a jog még a békénél is becsesebb (*The right is more precious than peace*), azt is ismételt hangoztatta, hogy az antantnak a német néppel nincs semmi egyenetlensége (*We have no quarrel with the German people.*)

Nem akart egyebet, mint megvalósítani egy nagy demokráciát, olyan igazságos békét, amely érvényességre juttassa a jogot és a háború bevezésével megteremtse a népszövetséget, a civilizáció új korszakának kezdetét, amikor az egykori háborúskodó országok a semlegesekkel egyetemben egy nagy közös társaságban egyesülnek.

Németországban, ahol a nép a legborzalmasabb nélkülözéseket szenvedte, Wilson elnök szavai, ezek az egész világ előtt tett ünnepies fogadalmak, megzavarták a lelkeket és meggyöngyítették az ellenállást. A demokratikus gondolkozású emberek úgy látták, hogy már közeleg a jövő, a konzervatívok pedig a szerencsétlen vállalkozásból való kivezető utat látták feltárulni.

A háborúba való beavatkozás után, 1918 január 8-án, Wilson elnök szabatosan megállapította a háború befejezésére és a béke megvalósítására vonatkozó programját: a tizennégy pontot.

Nem árt, ha most újból emlékezetünkbe idézzük az elnök üzenetének tizennégy pontját, amellyel az amerikai demokrácia formális kötelezettséget vállalt magára nemcsak az ellenséggel, hanem az egész világ valamennyi országával szemben. Ezek a kijelentések hivatalos okmányokban is, de még inkább olyan felelős férfiak könyveiben is kivonatossan, vagy teljesen tévesen, vagy hibásan jelentek meg, akik a

párisi konferencia határozatainak megszövegezésében nagy szerepet vittek.

Ezért tehát érdemes hiteles szövegét is közreadni:

1. Minden békeszerződés nyilvános legyen és nyilvánosan jöjjön létre, ne legyenek többé titkos szerződések és megállapodások, hanem a diplomácia mindig nyíltan és az egész világ seine előtt dolgozzék.

2. A tengeri hajózás teljes szabadsága a területi vizeken kívül, békében is, háborúban is, kivéven ama tengereket, amelyeket nemzetközi szerződések végrehajtása végett egészen vagy részben elzártak.

3. Minden gazdasági korlátozás lehető gyors megszüntetése és mindama nemzetek kereskedelmi viszonyának egyenlősége, amelyek csatlakoznak a békéhez és egyesülnek megtartására.

4. Adjanak és kapjanak megfelelő biztosítékot arra, hogy a népek fegyverkezését a belső biztossággal megegyező mérték legkisebb fokára szállítják le.

5. Az összes gyarmati követelések szabad, őszinte és teljesen pártatlan rendezése, amely azon alapod, hogy szigorúan követi azt az alapelvet, hogy az összes szuverenitási kérdések eldöntésekor az érdekelt lakosság érdekeinek kell, hogy ugyanannyi súlyuk legyen, mint a kormányok jogos követeléseinek és határt kell szabniok a kormányok jogainak.

6. Az egész orosz terület kiürítése és az Oroszországot érintő összes kérdések oly módon való szabályozása, amely biztosítja a világ többi nemzeteinek legjobb és legszabadabb együttműködését arra, hogy Oroszországnak megfelelő alkalom nyíljen saját politikai fejlődése és nemzeti politikája dolgában függetlenül dönteni és biztosítsa Oroszország őszinte és barátságos fogadtatását a szabad nemzetek társaságában oly törvények melleit, aminőket ő maga kíván, sőt még ennél is többet, hogy támogatást kapjon mindabban, amire Oroszországnak szüksége van és amit maga kíván. Az a bánásmód, amelyben Oroszország testvér nemzetei részéről az elkövetkező hónapokban részesül, világos próbája lesz az utóbbiak jóakaratának és annak, hogy saját érdekeik megkülönböztetésével tudnak-e megértést tanúsítani szorongatott helyzete iránt.

7. Az egész világ helyeselni fogja, hogy Belgiumot ki kell üríteni és ismét helyre kell állítani anélkül, hogy kísérlet

történnék ama szuverenitás korlátozására, amelyet az összes többi szabad nemzetekkel egyetemben élvez. Csak ez a cselekedet az, amely alkalmas volna arra, hogy ismét helyreállítsa a nemzetek között való bizalmat ama törvények iránt, amelyeket ők maguk egymásközt való viszonyaik szabályozására megállapítottak. E kiengesztelő magatartás nélkül a nemzetközi jog egész szervezete és ereje örök időkre csorbát szenvedne.

8. Fel kell szabadítani az egész francia területet és helyre kell állítani a megszállt részeket. Jóvá kell tenni azt az igazságtalanságot, amely Franciaországot 1871-ben Poroszország részéről az elzász-lotharingiai kérdésben érte és a világbékét közel ötven évig nyugtalanította, hogy a béke mindenkinek érdekében biztosíttassék.

9. Az olasz határok kiigazításának világosan felismerhető nemzeti vonalak szerint kell megtörténnie.

10. Ausztria-Magyarország népeinek, amelyeknek helyét a nemzetek között megoltalmazni és biztosítani kívánjuk, a legelső alkalommal lehetővé kell tenni autonóm fejlődésüket.

11. Romániát, Szerbiát és Montenegrót ki kell üríteni és a megszállt területeket helyre kell állítani. Szerbiának szabad és biztos kijáratot kell adni a tengerhez. A különböző balkáni államok egymás közt való viszonyát barátságos megbeszélés útján nemzetiségi hovatartozásuk történelmileg megadott vonalainak értelmében kell megállapítani. A különböző balkáni államok politikai és gazdasági függetlenségét és területi sérthetlenségét garanciák útján kell megteremteni.

12. A jelenlegi ozmán birodalom török részének biztosítani kell a szuverenitás biztos élvezetét, de épp úgy kétségtelen biztosítékokat kell adni a most török uralom alatt élő többi nemzetiségeknek is autonóm fejlődésük feltétlen zavartalan-sága tekintetében. Szabad átjáróul meg kell nyitni a Dardanellákat az összes nemzetek hajói és kereskedelme számára, nemzetközi garanciák mellett.

13. Független lengyel államot kell létesíteni, amely magában foglalja a kétségtelenül lengyel lakosság lakta területeket. Lengyelországnak szabad; kijáratot kell adni a tengerhez és gazdasági függetlenségét és területi integritását nemzetközi szerződéssel kell biztosítani.

14. Meg kell teremteni a nemzetek általános szövetségét.

Külön szerződésekkel kell gondoskodni arról, hogy a nagy és kis államok politikai függetlensége és területi integritása kölcsönös garanciákkal biztosíttassék.

A Wilson elnök által tervezett béke valóban igazságos béke volt. Ám meglátjuk, hogy pont az ellenkezője történt annak, amire az amerikai nép és az antant országai ünneplésen fogadalmat tettek.

1918 február 11-én Wilson elnök a kongresszus előtt megerősítette, hogy minden territoriális rendezésnek ama nép érdekében és javára kell történnie, amelyre vonatkozik, nem pedig akként, mintha csupán egymással versengő népek közt való 'rendelkezésről volna szó. Nem szabad továbbá ezek során sem megadóztatásnak, sem annekszióknak, sem büntetésszámba menő kártérítésnek előfordulnia.

1918 szeptember 27-én, a fegyverszünet előestéjén, amikor a németek ellenállása már végképen letört, Wilson elnök a végső dőfést adta nekik, amikor azt a gazdasági rendezést fejtegette, amelynek a háború után sorra kell kerülnie. Ennek a rendezésnek nem lehet alapja semmiféle olyan különleges vagy különálló érdek, amely egy nemzet, vagy bizonyos nemzetek csoportját érinti és amely nem vág össze a többi állam közös érdekével. A népszövetségbe tömörült közösségen kívül nem lehet alkotni törvényeket, vagy szövetségeket vagy különleges egyezményeket. Nem nyilvánulhat meg a rendezés során semmilyen önző gazdasági számítás, sem a bojkott valamilyen formája, hacsak nem olyan állammal szemben alkalmazott gazdasági szankcióról van szó, amely megsértette a békés együttélés elveit. Minden egyezményt és mindenféle fajta nemzetközi szerződést teljes egészükben nyilvánosságra kell hozni az egész világ érdekében.

A világpolitikának nagyszerű programjáról volt itt tehát szó. Nemcsak a háború után való békéről, hanem olyan békéről, amelynek az a célja, hogy meggyógyítsa Európa legégetőbb sebeit és helyreállítsa a nemzetek gazdasági viszonyait. Ez ünnepies kötelezettségszámba menő elveknek az volt az alapjuk, hogy az éhségtől, de még inkább az egyre növekvő belső széthúzás által megmendült Németország maga kérje a békét. Ilyenformán Wilson elnök világos kijelentései értelmében, amelyeket az Egyesült-Államok és az egész antant is magáévá tett, a békének az igazságosságon kellett

felépülnie. A győző és legyőzött népek közt való viszonyt a népszövetség keretében a kölcsönös bizalomnak kellett volna áthatnia.

Az egykori centralista birodalmiakban ne legyenek nagy hadseregek, de a győztesek államaiban sem. Mindenkinek megfelelő biztosítékot kell adnia és kapnia arra, hogy a háborús létszámot a belső védelemre megengedett minimumra csökkenti. Le kell dönteni a gazdasági választófalakat, biztosítani a tengerek teljes szabadságát és az érdekelt lakosság fejlődése alapján rendezni kell a gyarmatokat. Meg kell szüntetni a titkos diplomáciát. A legyőzött népeknek a megszállt területek kiürítésén kívül kötelezettséget kell vállalniok Belgium újjáépítésére és az 1871-ben elvett francia területek visszaadására. Vissza kell adniok Romániának, Szerbiának és Montenegrónak elvett területeit és szabad és biztos utat kell nyitni Szerbiának a tengerhez. Kétségtelenül lengyel területekből szabad Lengyelországot kell alakítani, amelynek lakossága biztos és szabad utat szerezhetne magának a tengerhez. A tartós etnikai alapokon felépülő Lengyelországnak, amely sohasem lesz militarista állam, a béke egyik tényezőjévé kell válnia. Politikai és gazdasági függetlenségét, valamint területének integritását nemzetközi egyezményrel kell biztosítani.

Olaszország határainak a nemzetiségi elv alapján való kiigazítása után Ausztria-Magyarország népeinek az autonóm fejlődés szabadabb biztosítása alapján meg kell egymással egyezniök, vagy másként szólva, mindenkinek szabadságában van autonóm módon élni, vagy más államhoz csatlakozni. Az ozmán birodalom bizonyos mértékű szuverenitásának biztosítása után garantálni kell e birodalom többi nemzetisége autonómiájának biztosságát és nemzetközileg biztosítani kell a Dardanellákban való hajózást. E Wilson által hirdetett elvek, amelyeket részben az antant is proklamált, amikor kijelentette, hogy a jogért, a demokráciáért és a békéért küzd, már nemcsak engedmények voltak, hanem az ellenséggel szemben vállalt kötelezettségek. Mindegyik legyőzött államban, Németországban épúgy, mint Ausztria-Magyarországban a háborúellenes demokratikus csoportok, vagy ama sokkal nagyobb rétegek, amelyek az első órák mámorában lelkesedtek a háborúért, a béke érdekében megindí-

tott akciójuk során mindenekelőtt azokra a kijelentésekre, sőt kötelezettségekre támaszkodtak, amelyeket az amerikai demokrácia a maga országa nevében ünnepiesen magára vállalt és elméletileg az antant valamennyi állama nevében leszögezett.

Igyekezzünk most összefoglalni azokat a feltételeket, amelyeket az 1919 június 28-iki szerződés Németországra és a legyőzött államokra kiszabott. Ezt a szerződést voltaképpen a szövetséges és társult nagyhatalmak és Németország kötötte meg; tényleg azonban más államok életére is vonatkozik, mint például Ausztria-Magyarországra, Oroszországra, stb.

Területi és politikai intézkedések.

Amíg Németország meg nem fizeti a még meg nem határozott kártérítést, elveszti a szuverén állam alapvető jellegeit. Nemcsak hogy területének egyrészét tizenöt évre megszállják az ellenséges államok csapatai, de még egész sor katonai, adminisztratív és közlekedésügyi ellenőrzést is szabnak ki rá. Jóvátételi bizottságot szerveznek, amely belátása szerint megváltoztathatja a német állam törvényeit és rendeleteit és életbeléptetheti azokat a katonai és gazdasági szankciókat is, amelyeket arra az esetre szabtak meg, ha a németek megszegik a bizottság ellenőrzése alá rendelt intézkedéseket, (240. és 241. §.)

A szövetséges és társult hatalmak kormányai kijelentik és Németország elismeri, hogy Németország és szövetségesei felelősek azért a veszteséért és kárért, amelyet a szövetséges és társult kormányoknak és népeiknek a háborúval okoztak, azzal a háborúval, amelyet Németország és szövetségesei támadásukkal az antantra kényszerítettek. (231. §.) Ezért Németország erőforrásait (és a többi szerződésben szövetségeseinek erőforrásait is) arra szánják, hogy velük az összes veszteségek és károk teljes helyreállítását biztosítsák, bár számot vetnek ezeknek az erőforrásoknak elégtelen voltával. (232. §.)

A szövetséges és társult hatalmak nyilvánosan vád alá helyezik Hohenzollerni II. Vilmost, Németország volt császáraját, a nemzetközi morál és a nemzetközi szerződések szent tekintélyének legnagyobb mértékben való megsértése miatt. Az antant öt nagy államának képviselőiből alakult bíróság

ítélkezik felette és ez állapítja meg a büntetést is. (227. §.) Ugyanígy elismeri a német kormány a szövetséges és társult hatalmak ama jogát, hogy az ő törvényszékeik ítélkezhetnek mindazon egyén (főleg tisztek) fölött, akiket azzal vádolnak, hogy vétettek a hadi törvények és szokások ellen.

Minden teher nélkül vissza kell adni Franciaországnak Elzász-Lotharingiát és még ai közadosságok arányos részét sem kell Franciaországnak viselnie. (51. stb. §§.)

Érvénytelenítik az 1839 április 19-iki szerződéseket, hogy a semleges¹ államként megszűnt Belgium Franciaország szövetségese lehessen. (31. §.) Belgium megkapja Eupen, Malmédy és Moresnet területét.

Érvénytelenítik továbbá mindazokat a szerződéseiket, amelyek Németország és Luxemburg között politikai és gazdasági összeköttetéseket teremtettek meg. (40. §.)

Megsemmisítik mindazokat a szerződéseket, amelyeket Németország a háború alatt kötött,

A 6 és fél milliónyi lakosságú államocskára leszorított Német-Ausztria, ahol a népességnek majdnem egyharmada a fővárosban lakik, a népszövetség beleegyezése nélkül nem csatlakozhat Németországhoz (80. §.) és nem vehet részt más állani, pl. Németország ügyeiben mindaddig, amíg fel nem veszik a népszövetségbe. (Saint-germaini szerződés, 88. §.) Minthogy a beleegyezésnek egyhangúnak kell lennie, elegendő Franciaország tiltakozása, hogy Német-Ausztria ne csatlakozhassék Németországhoz.

Dánia megkapja Schleswig-Holstein északi részét. (109. §.)

Megalakítják a cseh-szlovák államot (81. §.), amely magában foglalja a Kárpátoktól délre lakó rutének autonóm területét. Németország az új állam javára lemond a 83. §-ban megállapított keretek között a sziléziai területek valamennyi jogáról és jogcíméről.

Megteremtik a lengyel államot (87. §.), amely megkapja Posent és Kelet-Poroszország egy részét. Felsőszilézia népszavazással dönt arról, vajjon Németországhoz, avagy Lengyelországhoz akar-e csatlakozni. (88. §.) Ilyenformán Lengyelország Felsőszilézia nélkül is 31 millió lakossal bíró állammá válik, amelynek majdnem fele nem lengyel nemzeti-ségű és igen erős német nyelvszigetek vannak benne.

A népszövetség védőségével megalakítják a 100. §. kere-
tén belül Danzig szabad államát. Danzig szabad város, de a
Lengyel vámhatárokon belül és a hajózási és a vasúti forgalom
felett Lengyelország gyakorolja az ellenőrzést és ugyancsak
Lengyelország intézi külügyeit és az ő protektorátusa alatt
vannak a külföldi államokban élő danzigi állampolgárok.

Az összes német gyarmatokat átengedik a győztes álla-
moknak, vagy jobban mondva Nagybritanniának és Francia-
országnak (119. és 127. §§.). A mód, amint ez megtörtént, az,
hogy Németország kijelenti, hogy a szövetséges, és társult
vezető nagyhatalmak javára lemond valamennyi tengerentúli
jogáról és jogcíméről (119. §.). Nagybritanniának igen tekin-
télyes rész jutott. Franciaország is megkapta a Kongó álla-
m 1911-ben átengedett részét: Kamerun és Togo négyötödét.

Németország lemond valamennyi jogáról és minden
érdekeltségéről Kínában, Sziámban, Libériában, Marokkóban,
Törökországban, Bulgáriában és Santungban. (128. és 158. §§.)

Németország és az ösleszes legyőzött országok kizárásával
megteremtik a népszövetséget, amely ezentúl a jóvátételi
bizottság jogi kiegészítéseként működik. Valamennyi béke-
szerződés elé mintegy iróniképpen becikkelyezik a népszövet-
ségi paktumot. Ez a torzó, a Covenant, emlékeztető Wilson
elnök eszméire.

Katonai és garanciális intézkedések.

A békeszerződés arra kényszeríti Németországot és a
következő szerződések kötelességévé teszik a többi legyőzött
államnak, hogy kiszolgáltassa fegyvereit és arra a minimális
létszámra csökkentse hadseregét, amely a belső védelemre
szükséges. (159. és 213. §§.) A német hadseregnek nincs vezér-
kara. A katonák 12 esztendőre besorozott zsoldosok. A had-
seregnek nem lehet hétnél több gyalogos és háromnál több
lovashadosztálya; az egész létszám nem lehet több mint
100.000 ember, a tiszteket is beleszámítva. Nem tarthat
továbbá sem katonai aviatikát, sem nehéz tüzérséget. A csend-
őrséget és a helyi szolgálatot végző rendőrséget csak abban
a mértékben szabad gyarapítani, amilyen arányban a lakos-
ság száma növekedik. A tüzérség maximális számát a belső
szükség szabja meg. Tilos Németországba fegyvert, lövészt
és bárminemű hadianyagot szállítani. Következésképpen

megszüntetik Németországban a kötelező katonai szolgálatot, a tiszteknek pedig legalább 45 éves korukig kell szolgálni. Semilyen tudományos vagy kulturális intézet nem foglalkozhat katonai kérdésekkel. A Rajnától keletre 50 kilométerig terjedő területen le kell rombolni az összes erődítéseket. E terület határvonalát a német csapatok nem léphetik át.

Helgolandot lebontják, a kielii kikötő erődítéseit pedig lerombolják.

Az antant-bizottságok ellenőrzése alatt elpusztítani kötelesek a tankokat, a repülőgépeket, a tábori és nehéz tüzérséget; összesen 35.000 ágyút, 160.000 gépfegyvert és 2,700.000 puskát el kell pusztítaniok, valamint mindazokat az eszközöket, amelyek ezek készítésére valók. El kell pusztítani az összes arzenálokat. Meg kell semmisíteni a német hadiflottát. Németország csak annyi számú hadihajót tarthat, mint azt a békeszerződés 181. §-a megállapítja.

Németország költségén szövetségeközi katonai ellenőrzőbizottságot szerveznek. Ez a bizottság, amelynek joga van a központi kormány székhelyén tartózkodni, felülvizsgálja a katonai és tengerészeti intézkedések végrehajtását. A békeszerződés életbelépésétől számított 15 éven keresztül az antant biztosítékul megszállja a Rajnától nyugatra eső területet és a hídfőket (428—432. §§.). Ha 15 év múltán a jóvátételi bizottság netán azt tapasztalná, hogy Németország nem teljesíti valamennyi, vagy a szerződésekben foglalt kötelezettségek egy részét, a szövetséges és társult hatalmak csapatai azonnal megszállják a 421. §-ban megállapított zónákat.

Pénzügyi és gazdasági rendelkezések.

Minthogy Németország elismerte, hogy kizáróan ő felelős az általa kívánt és előidézett háborúért, kötelezettséget vállal arra, hogy 232. §. keretében biztosítja az összes veszteségek és károk teljes megtérítését. Hogy milyen kárért jár megtérítés, azt a győztes államok képviselőiből alakított jóvátételi bizottság állapítja meg.

Németország a Franciaország északi részében megrongált bányák kártérítéséül teljes és kizárólagos tulajdonként minden teher nélkül átadja Franciaországnak a Saar-medence szénbányáit. E bányák termelése a háború előtt 1913-ban 17

millió tonna volt. A Saar-vidék Franciaország vámhatósága alá kerül, 15 esztendő múlva pedig népszavazás dönt sorsáról.

Németországnak nem szabad nagyobb mértékben megvámolni az antantállamokból érkező árukat, mint ahogy megvámolja más országok áruját. Ez az antantállamokat kedvezményben részesítő eljárás nem kölcsönös. Hasonló korlátozás van a kivitelre, amelyre nem lehet különleges vámot megszabni.

Elzász-Lotaringia öt esztendeig vámmentességet élvez Németország részéről (268. §.).

Németország átengedi a szövetségeseknek kereskedelmi flottája valamennyi hajóját, amelyek meghaladják az 1600 bruttó-tonnát és mindama hajók felét, amelyeknek bruttó-súlya az 1000 és 1600 tonna közt váltakozik, valamint halászhajóinak negyedrésztét. Ezenfelül kötelezi magát arra, hogy a szövetségesek felszólítására minden esztendőben, öt éven keresztül, 200.000 tonna erejéig olyan típusú gőzhajókat épít, aminőket az antant kijelöl. Az új hajók értékét leszámítják a jóvátételi bizottság által megállapított összegből. (VIII. rész, III. melléklet.)

Németország nemcsak gyarmatait adja át, hanem lemond tengerentúli birtokaira vonatkozó jogairól és jogcímeiről is (119. §.) és átruházza a németek javára a közművek üzemére és létesítésére kötött szerződéseket és megegyezéseket, amit fizetésül beszámítanak a jóvátételbe.

A gyarmatokat elfoglaló győztes államok szabadon szabályozzák a gyarmatokban lévő német magántulajdon kérdését, valamint az ott dolgozni kívánó németek tartózkodási jogát. Ezek az államok fentartják maguknak a jogot, hogy a gyarmatokban a német állampolgárok minden tulajdonát és jogát visszatarthassák és liquidálhassák (121. §. és 297. §.).

Elzász-Lotaringia lakosságának magánvagyonát kb. úgy szabályozzák, mint az egykor Németországhoz tartozó gyarmatokon. A francia kormánynak joga van Elzász-Lotaringiában a német magánemberek és társaságok tulajdonát ellenszolgáltatás nélkül kisajátítani; e javakat az esetleges francia kártérítési igények kielégítésére fordítják (53. és 74. §-ok). Úgyszintén kártérítés nélkül át kell adni az állami vagyont és a helyi hatóságok vagyonát.

A szövetséges és társult hatalmak fentartják maguknak

a jogot, hogy visszatarthassák és liquidálhassák mindama tulajdonjogokat és érdekeltségeket, amelyek a békeszerződés életbelépésekor területeiken, gyarmataikon, birtokaikon és a protektorátusuk alatt álló territóriumokon német kézen voltak, beleértve azokat a területeket is, amelyek a békeszerződés értelmében rájuk szállnak. Németország tehát mindent elveszít, amit országának határain túl bírt: gyarmatait, birtokait, jogait, kereskedelmi beruházásait stb.

Amikor a Saar-medencéjét Franciaország örök tulajdonul megkapja az északfranciaországi bányák ideiglenes kárának megtérítéséül, a békeszerződés megállapítja mindazokat a szabályokat, amelyekkel elveszik Németországtól szenének és vasának lehető legnagyobb mennyiségét. A Saar-medence bányái örökre Franciaország birtokába mennek át, noha a francia bányákban a háború során okozott kárt részben már pótolták, részben pedig néhány esztendő alatt pótolható.

A szövetséges csapatok által megszállt Felsősziléziáról népszavazás dönt. Ha ez a szavazás nem a németek javára dőlne el, Németország elveszíti (s utóbb a népszavazás döntése ellenére el is vesztette) legnagyobb széu telepeinek javarészét.

Németországnak kötelessége, hogy kártérítés címén Franciaországnak tíz éven keresztül évente 7 millió tonna szenet szállítson ama mennyiségen felül, amelyet a háború által teljesen elpusztított északfranciaországi és a pas-de-calaisi bányák békében termeltek. Ez a mennyiség azonban az első öt esztendőben nem haladhatja meg a 20 millió tonnát, a következő öt évben pedig 8 millió tonnát (VIII. rész. V. melléklet). Ezenfelül köteles Belgiumnak 10 évig évente 8 millió tonnát szállítani, Olaszországnak pedig olyan szénmennyiséget, amely az 1919—1920-ban 4 és fél millióval kezdve 1923—1924-ben eléri a 8 és fél milliót és ugyanezt a mennyiséget szállítja még a következő 5 éven át. Luxemburgnak Németország évente azt a mennyiséget köteles szállítani, amelyet a háború előtt német behozatallal fogyasztott. Mindent összevéve Németország tehát a győzőknek évente kb. 25 millió tonna szenet köteles szállítani.

Lengyelországnak Németországba való kivitele 3 évig, Luxemburg kivitele pedig 5 esztendeig mentes mindenféle vámtól a kölcsönösség kötelezettsége nélkül. (268. §.).

A szövetségeseknek joguk van a Rajna balpartjának

területén, amelyet csapataik megszállnak, úgy a kivitelre, mint a behozatalra külön vámuralmat létesíteni (270. §.).

A fegyverszüneti szerződés 7. §-a alapján Németországnak át kellett adnia minden berendezéssel és a szükséges kellekkel 5000 használható lokomotívot és 150.000 vasúti kocsit. Ezenfelül át kell szolgáltatnia rendes állapotban elszáktított területének teljes vasúti hálózatát és egész kocsiparkját. Ez az intézkedés vonatkozik Orosz-Lengyelország ama részére is, amelyet Németország a háború folyamán okkupált. (371. §.)

Németország egész szállítási rendszere ellenőrzés alá kerül. Az Elba, a Rajna, az Odera és a Duna adminisztrációját nemzetközi bizottságra bízzák, hogy ne csak egy államnak legyen szabad útja a tengerhez. Valamennyi bizottságban Németország abszolút kisebbségben van. Franciaország és Nagybritannia, amelyek nincsenek érdekelve, e folyamatok valamennyi bizottságában helyet foglalnak. A Rajna-bizottságban Németország csak négy szavazattal van tizenkilencel szemben képviselve. (332—337. §§.)

A jóvátétel- és a békeszerződésből eredő egyéb terhek megfizetésére elsőbbséget biztosítanak a német birodalom és a német államok valamennyi tulajdonára és bevételi forrására. (248. §.)

Németország viseli a szövetségek és társult hatalmak megszálló hadseregének összes kiadását, beleértve az emberek és állatok eltartását, lakást és fizetést, fűtést és ruházatot stb., egészen az állatorvosi szolgálatig, teherkocsiig és automobiliokig; ezeket a kiadásokat arany márkában kell visszatéríteni. (249. §.)

A békeszerződés 248. §-a értelmében e költségek visszatérítése a következő sorrendben történik: *a)* a megszálló hadsereg költsége a fegyverszünet alatt és a békeszerződés után; *b)* a jóvátétel összege, amely a békeszerződésből, vagy kiegészítő szerződésekből és egyezményekből következik; *c)* a fegyverszüneti szerződésből, a békeszerződésből és a kiegészítő egyezményekből eredő egyéb kiadások (251. §.).

A békeszerződés életbeléptetése után 60 napra a jóvátételi bizottság lajstromot terjeszt elő mindazokról az állatokról, amelyeket Németország elvett, vagy elpusztított és amelyekre az elpusztított országok újjáépítése végett szükség

van. Ezeket az állatokat pótolni kell s az elpusztított országoknak joguk van Németországban törlesztésül gépeket, fűtőkészülékeket, bútorokat stb .kijavíttatni.

Belgiumnak meg kell téríteni mindazokat az összegeket, amelyeket a háború során a szövetséges és társult nagyhatalmaktól kölcsön vett.

Németországnak helyre kell állítania mindazt a kárt, amelyet a szövetséges és társult hatalmak mindegyik országában a polgári lakosságnak és javaiknak az alatt az idő alatt okoztak, amíg ezek az országok Németországgal háborút viseltek. (232. § és VIII. rész első melléklet.)

Az első két esztendőben 20 milliárd aranymárkát kell Németországnak a megállapítandó módok szerint kártérítésül fizetnie aranyban, árúban, hajókban, értékpapirosokban stb. (235. §.)

A Németország által fizetendő kártérítés főleg a következő károokra vonatkozik: 1. a polgári lakosság életében vagy javaiban okozott kár; 2. ama károk, amelyek a kegyetlenkedésnek, erőszaknak, vagy rossza bánásmód által áldozatul esett polgári lakosságot érték; 3. a megszállt és a háború által feldúlt területeken okozott kár; 4. ama károk, amelyek a hadifoglyok bántalmazásából eredtek; 5. ama nyugdíj és mindenféle kártalanítás, amelyet a szövetséges és társult hatalmaknak hadi áldozataik és ezek családjainak fizetniök kell; 6. az a támogatás, amelyet a szövetséges és társult hatalmak a mozgósított katonák családjainak es az általuk eltartott egyéb személyeknek és mindazoknak fizet, akik a hadseregben szolgáltak stb. stb. (VIII. rész I. melléklet.) Ezek a 350 milliárdon kezdődő és különbözően váltakozó összegben megállapított károk állandóan és jelentősen módosulnak. Ezek a versaillesi békeszerződés fontosabb rendelkezései. A többi szerződés kevésbé jelentős, mert a versaillesi békeszerződés mindenekelőtt területi szempontból a többi állam helyzetét is megállapítja. A következő szerződések ezen az alapon épülnek fel és nem tartalmaznak lényeges eltéréseket.

Ezek a szerződések új helyzetet teremtettek és senki sem mondhatja, hogy a versaillesi szerződés a legkevésbé is azonos az antant ismételt kijelentéseivel és Wilson elnök atna fogadalmaival, amelyeket hadviselő felei nevében tett.

Ha már a fegyverszünet szerződéseivel fölöttébb megsértették azokat a fogadalmakat, amelyeket az antant az egész világ előtt tett, akkor mennyire megtagadja a versaillesi szerződés és a rajta alapuló többi szerződés mindazt, amit az antant megígért és becsületbeli kötelességül vállalt és ami sokkal több felfordulást okozott az ellenség körében, mint számtalan új hadosztály. A győzőre is, a győztesre is 1918-ban halálos fáradtság szakadt, a központi hatalmak hadviselő népei már négy éve nélkülözték a kenyeret és a legszükségesebb felszerelést, a vakmerőséget már felváltotta a morális fáradtság, amikor Wilson az egész világ előtt igazságos békére kötelezte magát, kihirdette feltételeit és szavaival megtörte a végső ellenállást. Szava a győzelem leghatalmasabb eszköze volt s ha nem is főoka, mégis fölöttébb jelentős tényezője.

A fegyverszüneti szerződés erősen felkavarta Németországot E szerződés értelmében éppen akkor kellett 5000 mozdonyt és 150.000 vasúti kocsit rögtön átadnia, amikor leszerelését is végrehajtotta. Forgalma ilyenformán az első hónapokban valósággal megbénult.

A háború elvesztése minden országban a forradalom magját veti el. Franciaországban az 1870—71-iki háború a kommun impulzív megnyilatkozását szülte; Németországban a fegyverszünet után következő hónapokban forradalmi válságot idézett elő, amelyet csak nagy nehézséggel tudtak legyőzni és amely még ma is egyre fenyeget.

A blokád még nem volt feloldva, amikor át kellett adnia állatállományának tekintélyes részét és vasúti anyagának javát; ugyanakkor végre kellett hajtania a leszerelést és a különböző szállításokat. A szövetségesek maguk okozták, hogy Németország segítség hiányában kénytelen volt valutáját a legszükségesebb élelmiszereknek a semleges államokban való vásárlásával lerontani. Pénzforgalma, amely 1318 végén körülbelül 22 milliárd márka, tehát a többi államhoz viszonyítva nem volt épen túlnagy, rögtön szédületes mértékben megnövekedett, annyira, hogy rövid időn belül elérte a 88 milliárdot, ami által az első perctől fogva igen megnehezedett mindenféle kártérítésnek' más valutában való megfizetése.

A termelésben a legrátermettebb emberek nem vettek

részt. Hatvanezernél több tengerészt, köztük a legképzettebbeket, legintelligensebbeket vonták ki a kereskedelmi életből, amikor elvették Németországtól nagy; gonddal kiépített kereskedelmi flottáját.

Minden várakozást meghalad, amit Németország a békeszerződés intézkedései következtében elveszített és nem tekinthető egyébnek, mint egy egész nép önkényes megsemmisítésének.

A népszavazás alá vetett területeket be nem számítva, Németország elveszítette lakosságának 7.5 százalékát. Ha a népszavazások nem az ő javára dőlnek el, vagy ha nem tartják tiszteletben a népszavazások eredményét, amire már történt kísérlet, akkor Németország lakosságának 13.5 százalékát veszíti el. Németországtól tisztára német területeket vettek el. Ami például a Saar-medencével történt, arra nincs példa a modern történelemben. Franciaország bizonyos katonai okokból ideiglenesen olyan országrészt szállt meg, amelynek 650.000 lakosa van; ez az országrész 1000 évig német volt és ma 100 francia se él benne. Franciaország tehát nemcsak a Saar-vidék bányáit kapta meg örökre az Észak-Franciaországban okozott károk megtérítéséül, hanem meg is szállta a Saar vidékét és francia vámterületként annektálta. Tizenöt esztendő múlva ezen a területen népszavazást rendeznek, noha senkisé sem tudja megmagyarázni a népszavazás szükséges voltát, mert a lakosság tisztára német és soha semmiféle formában nem fejezte ki azt a kívánságát, hogy nemzetiséget akar cserélni.

A népek fejlődése és hanyatlása a nemzetiségi küzdelmek során gyakran megváltoztatta a helyzetet az európai határmenti országrészekben. Bár olykor még most is szükséges, hogy más nyelvű és más nemzetiségű kisebb csoportokat a határok biztosítására egyik államból a másik államba kebelezzenek be, a védelem szempontján kívül semmivel sem lehet igazolni azt a sérelmet, amely Németországot érte.

Wilson csak azt hangoztatta, hogy jóvá kell tenni a Franciaországgal 1871-ben történt igazságtalanságot és ki kell üríteni és helyre kell állítani Belgiumot. Csak azt kellett volna pótolni, amit elpusztítottak, de a háború alatt senki sem gondolt arra, Hogy Belgiumnak akármilyen kis német

területet is adjanak és hogy Lengyelországhoz csatolják a nagyobbára vagy tisztára német területekét.

A német gyarmatok területe kb. 3 millió négyzetkilométer volt. Csodálatos módon fejlődtek és rendkívüli ügyességgel gondozták őket. A mérhetetlen értéket képviselő gyarmatokat Franciaországnak, Nagy-Britanniának és Japánnak adták anélkül, hogy beleszámították volna a jóvátételbe.

A békeszerződés alapján ki lehet számítani, hogy Németország olyan mértékben veszítette el mezőgazdasági területeit, hogy gabona- és burgonyatermelése 25 százalékkal, állattenyésztése pedig 10—12 százalékkal csökkent.

Elzász-Lotaringia átcsatolásával — ezt hangoztatta az antant a háború kizárólagos programjaként — Németország elvesztette vastermelésének javarészét. A lotaringiai bányákból Németország 1913-ban 21 millió tonna vasat, a luxemburgiakból 7 milliót, a felsősziléziaiakból 138 milliót, a többi területen pedig 7344 tonnát bányászott ki. Ez annyit jelent, hogy Németország birtokában a vastermelésnek csak 20.41 százaléka maradt meg.

A Saar 1913-beli termelése az egész széntermelés 8.95 százalékát, a felsősziléziai pedig 22.85 százalékát teszi.

A külföldi összeköttetésekkel nem rendelkező Németországban a közgazdasági egyensúly felbillentése után kimerültek gazdagságának forrásai, miért elvesztette vasércének körülbelül 80 százalékát, szenének javarészét és termelése nagy nehézségekkel küzd. Ha világosan látni akarjuk, hogy *m* milyen mértékben történik, meg kell gondolnunk, hogy Németország kivitelének több mint egyötöde vasérc volt és olyan gépek, amelyeket jobbára német bányászott anyagból készítettek.

Ha most szemügyre vesszük Wilson elnök tizennégy pontját, amelyet az antant békeprogrammul elfogadott és összehasonlítjuk azzal, ami a versaillesi szerződés eredménye, akkor a következőkép fest a helyzet:

1. A béke nyílt szerződésai és megkötött egyezményei után nem szabadna titkos megegyezésnek lennie. A béketárgyalások mindig titkosak voltak és amidőn hat hónapon is túl terjedtek, a német delegátusokat sem akarták meghallgatni. Franciaország a szerződések rendszerével katonai egy-

seget teremtett (Belgiummal és Lengyelországgal) és ezek maguk közé szorították Németországot.

2. A tengeri hajózás teljes szabadsága a tengereken a territoriális vizeken kívül. Semmi sem változott az előbbi állapothoz viszonyítva; csak a legyőzött államok kényszerültek kereskedelmi flottájukat átadni ég ennél fogva nem érdekli őket a tengerek szabadsága.

3. Mindennemű gazdasági korlát eltávolítása és a kereskedelmi feltételek egyenlősítése. A szerződés Németországra kölcsönösség nélkül való feltételeket ró és az antant-államok úgyszólván mindegyikében már használják a kivételes és tiltó tarifákat.

4. Megfelelő garanciák adása és kívánása, hogy a lefegyverzés a lehető legkisebbre szoríttassék a belső biztosság fenntartására. A szerződések kényszerítették a legyőzött államokat, hogy szétrombolják és átadják a hadi flottáikat és a fegyverben álló katonaság számát Németországban százezerre csökkentették, beleértve a tiszteket, Bulgáriában huszonthármezerre, Ausztriában harmincezerre (ténylegesen 21.000), Magyarországon harmincötezerre. Azonban a győztes államokban hatalmas hadseregek vannak, melyek felülmúlják a háború előtt való létszámot. Franciaország. Belgium és Lengyelország körülbelül 1,400.000 embert tart fegyverben. Németország, Ausztria, Magyarország, Bulgária összesen 179.000 embert, Romániának egyedül 206.000 embertől álló hadserege van és Lengyelországé több 450.000 embernél.

5. A gyarmati jogoknak nyílt és világos rendezése elsősorban az érdekelt népek előnyére való. Németországtól elvették a gyarmatokat, noha arra inkább szüksége volt, mint a Kontinentális Európa bármelyik más országának, mert népességének sűrűsége négyzetkilométerenkint körülbelül 123 (Itáliában pedig 133), mialatt Franciaországban 74, Spanyolországban 40 és az európai Oroszországban pedig 24 ember esett egy négyzetkilométerre a háború előtt.

6. Valamennyi orosz területtől kiűritése és szíves együttműködés Oroszország megsegítésére s fejlődésének lehetővé tételére. Az antant hosszú ideig figyelemmel igyekezett kísérni s támogatta is Kolcsak, Judenics, Denikin és Yrangel kalandos katonai vállalkozásait és a régi rendszer híveit.

7. Belgium kiürítése s újjáépítése. Ez megtörtént. De egyúttal Belgiumnak olyan területeket is megítéltek, amelyekre a háború előtt senki sem tartott igényt.

8. A francia területek visszaadása, a háború által feldőlt francia országrészek helyreállítása s Elzász-Lotaringiának ismét Franciaországhoz való csatolása, amennyiben az 1871-ben elvett területekről van szó. Ezenfelül Franciaországnak juttatták a Saar felett való uralmat, amivel teljesien megtagadták a nemzetiségi elvet.

9. Az olasz határok kiigazítása a tisztán felismerhető nemzetiségi vonalak szerint. Mivel azonban ezeket a vonalakat pontosan sohasem állapították meg, a hozott határozattal sem az olaszok, sem szomszédai nem elégedtek meg.

10. Ausztria-Magyarország népeinek megengedik, hogy oda csatlakozzanak, ahová akarnak, vagy segítik őket, hogy autonóm államokat alkossanak olyan államformával, amely fejlődésüknek legjobban megfelel. Valójában a békeszerződések a lehető legnagyobb számban szakítottak el Ausztriától németeket, Magyarországtól magyarokat, hogy Lengyelországhoz, Csehszlovákiához, Romániához és Jugoszláviához csatolják őket, vagyis mind olyan országokhoz, amelyeknek lakossága alantasabb kultúrájú.

11. Romániát, Szerbiát és Montenegrót ki kell üríteni. Ez megtörtént, de miközben az antant egyre hangoztatta Montenegró visszaállítására vonatkozó kötelességét, valamennyi állama, mindenekelőtti Franciaország kivánságára, megegyezett ennek az országnak az eltüntetésében.

12. Az ozmán birodalom török részeinek bizonyos szuverenitást kell biztosítani a többi nemzetiség felszabadítása mellett és nemzetközileg garantálni kell a Dardanellákban való akadálytalan hajózást. Ezzel szemben az antant államai rögtön módot kerestek arra, hogy birtokukba vegyék Kis-Ázsiát; az események azonban szükségessé tették, hogy elismerjenek egy mandátummal rendelkező” kormányt, mert a közvetlen szuverenitás felettébb veszedelmesnek mutatkozott. Az izlám világban olyan nagy zavar keletkezett, amilyen még sohasem volt.

13. A kétségbevonhatatlanul lengyel lakosságból semleges államot kell alakítani, a független Lengyelországot,

amely biztos és szabad utat kap a *tengerhez* és integritását nemzetközi egyezmények biztosítják. Ehelyett olyan lengyel államot alkottak, amelynek lakossága kétségtelenül nem lengyel és amelynek katonai jellege van. Ez az állam ukrán és német területeken igyekszik terjeszkedni és lakossága felülmúlja a 31 milliót, noha nem szabadna 18 milliónál többnek lennie s arra törekszik, hogy Oroszországot elválassza Németországtól. Ezután megalakult a Lengyelország védősége alá helyezett Danzig-állam, amely állandó veszedelme Németországnak.

14. A népszövetség megalakítása kizáróan azzal a céllal, hogy helyreállítsa a rendet a nemzetek közt és' hogy biztosítsa úgy a nagy, mint a kis államok területi integritására és politikai függetlenségére vonatkozó kölcsönös garanciákat. Több mint két esztendővel a békekötés és három évvel a fegyverszünet után a nemzetek szövetsége csak szent szövetség, amelynek az a célja, hogy biztosítsa a győzők kiváltságait. Az amerikai Egyesült-Államok a szenátus határozatára mindenféle dicséretes indítókából nem tagja a népszövetségnek és mostanáig sem Németország, sem a többi legyőzött állam nem foglal benne helyet.

Látni való, hogy nem tartották meg a béke ünnepies fogadalmait. Nem tartották meg azokat az előkelő kijelentéseket, amelyeket az antant a háború alatt tett, nem tartották meg az együttesen vállalt ünnepies köteleességekeit, nem teljesítették Wilson proklamációit, amelyek anélkül, hogy szerződések lettek volna, sokkal ünnepélyesebb dolgok, az egész művelt világ előtt vállalt kötelezettségek voltak, mert a legtragikusabb órában köteleességül vállalták, hogy igazságot szolgáltassanak az ellenségnek.

Anélkül, hogy bárminő ítéletet mondanánk a békeszerződésekről, be kell ismerni, hogy alkalmazásuk módja még rosszabb. Első ízben történt meg a civilizált Európában, hogy az antant német területekre színes csapatokat küldött, a legvadabb és a legbarbárabb afrikai népeket, hogy megvédjék a civilizáció jogait és megoltalmazzák a demokrácia rendjét. S ez nem a háború alatt történt, amikor a védekezésre végső szükségből minden meg volt engedve, hanem a háború után, amikor az antant akkora seregekkel rendelkezett, mint még

soha. S ezt a gyalázatot olyan, népen követték el, amely a legműveltebb és a legfejlettebb Európában és amelynek technikai felkészültsége párját ritkítja a civilizáció történetében.

A megszállt német területen történő barbárságra s becsstelenségre nincs példa a modern történelemben és ez az eljárás mondhatatlanul meggyalázza az európai civilizációt.

Nincs már messze az idő, amikor becstelenséget fog jelenteni, hogy a győzelem után olyan módon bántak Németországgal, ahogy ő győzelme esetén sohasem járt volna el, de még a legbarbárabbnak nevezett európai ország sem cselekedett volna hasonlóképpen.

HARMADIK FEJEZET.

A békeszerződések, a békeszerződések eredete és céljai.

Hogy a háború folyamán tett ünnepies fogadalmak után miként jutottunk oly békéhez, amely megtagadja mindazokat az elveket, amelyeket a háború során hangoztattak és mindazokat a kötelezettségeket, amelyeket az antant magára vállalt, könnyen megérthetjük, ha az 1918 ősztől az 1919 tavaszáig történt események fejlődését tanulmányozzuk. Én nem vettem közvetlenül részt ezeknek az eseményeknek a kialakulásában, mert 1919 januárjától júniusig, tehát éppen abban az időben, amikor a versaillesi és st.-germaini békeszerződéseket előkészítették, nem voltam az olasz kormány tagja. A versaillesi békeszerződést már aláírták, amikor Orlando minisztériumai lemondott és így teljesen befejezett helyzet előtt állt az a minisztérium, amelynek én lettem elnöke. Ennek ellenére megkértem a külügyminisztert és a kabinet többi képviselőit, hogy írják alá. Szükségessé volt aláírni és később én reám is sor került, hogy a ratifikálást aláírjam.

A versaillesi és a belőle eredő Ausztriával, Magyarországgal, Bulgáriával és Törökországgal kötött békeszerződések most végérvényesen alá vannak írva és jóhiszeműen kötelezik azokat az államokat, amelyek aláírták. Mindazonáltal belátással kellene őket alkalmazni. Jóindulatúan meg kellene vizsgálni, vajjon lehetséges-e fentartásuk és hogy a legyőzöttektől követelt teljesíthetetlen és igazságtalan feltételek teljesítése nem árt-e inkább a győzőknek és végeredményben nem az ő romlásukat készíti-e elő.

A diadal óráiban, mondotta Lloyd George, mit sem bocsáztunk meg és mit sem felejtünk el könnyebben, mint a követe-

lődzést és a jogtalanságot. Sok ideig hangoztattuk, hogy a civilizált államok között Németország a legbarbárabb ország, műveltsége alatt a középkor minden barbársága lappang és az erő erkölcsét, vallja. Most azt kell önmagunktól kérdeznünk, vajjon azok az elveik, amelyeket oly sokáig Németországnak tulajdonítottunk, nem érvényesültek-e sokkal durvább és elfajultabb formában a túlsó oldalon és nincs-e lelünkben a gyűlöletnek az a keserősége, amely gyakran elhomályosítja értelmünket és megghiúsít programmunkban minden érdemleges munkát.

Poroszország 1866-ban megnyerte a háborút Ausztria-Magyarország ellen. Nem kívánt és nem szabott ki túlságosan terhes feltételeket, hanem megelégedett azzal, hogy visszaszerezte a német népek között való hegemoniát. Poroszország 1871-ben legyőzte Franciaországot. A háború igazságtalan volt és Poroszország két igazságtalan feltételt kötött ki: Elzász-Lotaringiát ösi 5 milliárd hadisarcot. Alig, hogy a hadisarcot megfizették (olyan hadisarc volt, amit egyszerre lehetett, megfizetni), kiürítette a megszállt területet. Nem kívánta, hogy Franciaország adja át gyarmatait, nem kívánta flottáját, nem követelte fegyverkezésének csökkentését, sem forgalmának a béke után való ellenőrzését. A frankfurti békeszerződés a versaillesi szerződéssel szemben emberséges eljárás volt.

Ugyan mivel tehetett volna. Németország többet vagy rosszabbat, mint az antant államai, ha ő nyerte volna meg a háborút; az az ország, amelynek mindig a leggonoszabb szándékot tulajdonítottuk. Minthogy nagy gyakorlati érzékkel van megáldva, talán kevésbé teljesíthetetlen feltételeket szabott volna, hogy a legyőzöttek romlása nélkül biztosabb haszonra tegyen szert.

Európában körülbelül 90 millió német van és 15 milliónál több él szerte-széjjel Európán kívül. Európa szívében nagy etnikai egységet alkotnak, a kontinentális Európa legnagyobb és legkompaktabb etnikai alakulását. A német a földkerekség legműveltebb népe, megvan benne fajának minden erénye és hibája, túlságosan rendszeres és a sors fordulatai után könnyen hajlik a lehangoltságra. Senkisémet gondolhatja, hogy eltűnhetnek, még kevésbé, hogy beletörődnek a szolgaságba. Másrészt az antant imperializmusban betegeskedő kis

államokból futóhomokra építette fel Európát, amely gazdaságilag és pénzügyileg egyre romlik és oly nagy Lengyelországot alakított, amely nem áll etnikai alapon és szükségképpen ellensége Oroszországnak is, Németországnak is.

Egy nép sincs, amely mindig győzött volna; ama nemzetek, amelyek a legtöbbet hadakoztak Európában, az angolok, a franciák és a németek, hol győztek, hol megvesztettek. Gyakran a vereség készíteti a népet a magábaszállásra és energiáinak felhasználására. Anglia nagyságát javarészt annak köszönheti, hogy törhetetlenül a napóleoni birodalom megdöntésére törekedett. Csak a tartós erőfeszítés és az állhatatosság emeli fel az emberiséget; a népeket is csak a kollektív erők folytonos munkája teszi nagygyá.

A népek jelenlegi csoportosulásában semmi tartósság sincs, A közös veszedelem idején egyre csak az örök szövetségről és a törhetetlen szolidaritásról beszélnek. Ezek azonban pusztán irodalmi kifejezések.

Noha Nagybritánia az az ország, amelynek legkevésbé kell háborúskodnia, mégis ő hadakozott a legtöbbet Európának úgyszólván valamennyi országával Csak egy ország van, amely ellen sohasem volt szándéka háborút viselni, még akkor sem, amikor úgy látszott, hogy az olasz kereskedelmi köztársaságok versenyre kelnek vele és ez az állam: Olaszország. Ez arra vall, hogy Olaszország nincs és nem is lehet semmiféle ellentétben a brit politikával, sőt e két nemzet közt tökéletes egyetértés van a kontinentális európai politika kérdéseiben. Különböző okból egyikük sem kívánja, hogy a kontinensen egy államé legyen a hegemónia.

De Nagybritánia és Franciaország 1689 és 1815 közt hatvanegy esztendeig hadakoztak és 127 év alatt hatvanegy esztendeig halálos ellenségek voltak.

Minden nép számára bizonyos garancia, ha néniiképpen megerősödnek az általános felfogások, főként olyanok, amelyek tiszteletben tartják más nép tekintélyét és autonómiáját. Nincs nép, amely folyton győztes, vagy állandóan vesztes volna. Amikor a franciák I. Napoleon idején gúnyolódtak, hogy a német népben nincs meg a harcias szellem, mert csak: filozófusokat és írókat adtak nagy számban a világnak, aligha vették volna komolyan, ha valaki megjósolja nekik,

hogy Németország rövidesen nagy katonai diadalt arat. 1815 után a szent szövetség országai nem hittek a forradalmi szellem újból való felébredésében és biztosra vették, hogy a béke tartós lesz Európában. 1871-ben a németek sem kételkedtek, hogy hosszú időre leverték Franciaországot. Most az antant államai hiszik rendületlenül, hogy Németországot tartós időre legyőzték.

Ami ma is a civilizáció érdeme, az ama normák, erkölcsi elvek, érzelmek és nemzetközi szabályok összessége, amely arra való, hogy mérsékelje az erőszakot és tűrhető formában, ha nem is mindig igazságosan, szabályozza a győztes és a legyőzött viszonyát, mindenekelőtt a legyőzött népek szabadságának és autonómiájának tiszteletbentartását.

A most kötött szerződések erkölcsi szempontból óriási visszaesést jelentenek valamennyi ezelőtt kötött szerződéssel szemben, mert Európát a civilizáció olyan időszakába vetik 'vissza, amelyről már rég azt hittük, hogy elmúlt. Ezenkívül veszedelmet is jelentenek. Mindenki nagyobb mértékben áll bosszút, mint aminő az elkövetett sérelem; ha tehát felteszszük, hogy a jelenleg legyőzött népek holnap győzők lesznek, az erőszak az elállatiasodás és a barbárság milyen mélységbe fogja Európát sodorni.

Azért minden erőnkkel arra kell fordítanunk, hogy az eddigivel ellenkező úton járjunk, annál is inkább, mert a békeszerződéseket nem lehet megvalósítani és hogyha azt akarjuk, hogy a legyőzöttek legalább részben kárpótolják a győzők nagy veszteségeit, reálisabb irányt kell követnünk, amelyet nem hat át annyira az erőszak szelleme.

Mielőtt megvizsgálnék a jelenlegi szerződések teljesíthetlenségének kérdését, hasznos dolog megállapítani, miként történt, hogy ezeket a szerződéseket az antantnak a háború során tett nyilatkozataival és Wilson tizennégy pontjával teljesen ellentétes szellem, hatja át és érdemes figyelemmel kísérni azokat a tényeket, amelyek hat hónapi m keresztül az antant és Wilson kijelentésétől a versaillesi szerződésig vezettek.

A történeteknek az a legfőbb oka, hogy megtartották a párisi konferenciát! A háború után Paris helyzete a legkevésbé sem volt alkalmas békekonferenciára. Az a két férfiú, aki az országot vezette, Poincaré, a köztársaság elnöke és

Clemenceau miniszterelnök, aki különben kettejük közül az elevenebb eszű és kevésbé zárkózik el az ellenfél argumentumai elől, e két férfiú olyan temperamentumos volt, hogy a konferenciának természetesen a legszélsőségesebb következményekkel kellett járnia. A győzelem olyan mértékű volt, hogy minden várakozást felülmúlt. Csak egyre vágyódott az a nép, amelyre rászakadt minden aggodalom, fájdalom és nélkülözés és amely egyik napról a másikra vonszolta a háborút, pusztán egy vágya volt, összetörni az ellenséget. Paris léghője izzott. A béke feltételeit olyan városban kellett megállapítani és az ellenségre rákényszeríteni, amely város néhány hónappal, sőt azt mondhatjuk, néhány héttel azelőtt a németek által feltalált legnagyobb kaliberű ágyuk célpontja volt és amely egyre az ellenséges repülőgépek lidércnyomása alatt élt. Ma sem lehet még megmagyarázni, hogy Wilson elnök miért nem számolt azzal a helyzettel, amelynek! ilyenformán be kellett következnie. Meglehet, hogy a lelkesedésnek az a tombolása, amellyel őt Parisban fogadták, azt a hitet keltette benne, hogy az egész nép csak őbenne bíz. Nyilván azt kellett hinnie, hogy az a fogadás, amelyben a háború döntő tényezőjének részié volt, azoknak az elveknek szólt, amelyeket ő hirdetett a világ színe előtt. Amikor néhány hónap múlva Wilson általános közömbösség közepette eltávozott Franciaországból, kénytelen volt meggyőződni arról, hogy nem a népszerűségét, hanem a tekintélyét vesztette el, amely pedig a siker legbiztosabb tényezője a miniszterelnökök és mindenekelőtt az államfők munkájának. Az a béketárgyalás, amelyet néhány hónappal a háború után Parisban tartottak meg és amelyet majdnem kizáróan Clemenceau vezetésével francia elemek készítettek elő és irányítottak, az ilyen konferenciának szükségképp azzal az eredménnyel kellett járnia, amellyel tényleg járt, annál is inkább, mert Olaszország az első perctől kezdve távolartotta magát és Nagybritannia nem működhetett kellőképen közre, noha eleve látta az elkövetkező hibákat.

A békekonferenciának elsőbbséget is az egyensúly helyreállításának feltételeivel és a megélhetési viszonyok rendezésével kellett volna foglalkoznia. Valamennyi ország érdekében meg kellett volna keresni az élet ama, feltételeit, amelyek lehetővé teszik a válság leküzdését a mérhetetlen rom-

lás nélkül, mert Európa gazdasági egység volt és ezt az egységet a háború felbomlasztotta.

Nem szándékozom a béketárgyalás történetét elmondani és szükségesnek tartom kijelenteni, hogy nem akarok felhasználni egyetlen olyan okmányt sem, amely hivatalos úton jutott a kéziembe. A párisi konferencia lefolyásáról most már mindenki képet alkothat magának, miután J. M. Keynes megírta az ő nagyszerű könyvét a háború gazdasági következményeiről, Lansing Róbert, amerikai államtitkár, közreadta feljegyzésiéit és Lloyd George, valamint Clemenceau részletesen nyilatkoztak parlamentjeikben. Politikai szempontból azonban a legérdekesebb dokumentum mindmáig Tardieu André könyve, a „La Paix”, amelynek előszavát Clemenceau írta és amely a tanácskozáson résztvevő francia delegátusok szempontjából azt a programot ismertette, amelyet Franciaország magának célul tűzött ki és élis ért. Ezt a könyvet, amely megmagyarázza az alapvető jelentőségű határozatok keletkezését, olyan dokumentumnak is tekinthetjük, amely a legszavahihetőbben megismertet bennünket a kongresszus munkájával. Tardieu ugyanis nemcsak tagja volt a francia békedelegációnak és nemcsak a békeszerződést írta alá, hanem! ő készítette elő a tárgyalás tervezetét is és mint a miniszterelnök bizalmasa, a legfontosabb határozatokat is ő fogalmazta meg.

Wilson elnök azzal a gondolattal jött Parisba, hogy diadalra viszi a népszövetség programját. Teljesen tájékozatlan volt az európai kérdésekben, ingadozott csalhatatlanságában, de megvolt az a jóhiszemű meggyőződése, hogy a világ békéjén fáradozik, főleg pedig hogy öregbíti az amerikai Egyesült-Államok dicsőségét. Nem szabad kételkedni jóhiszeműségében, még kevésbé abban a képességében, hogy meg akart küzdeni azokkal a problémákkal, amelyeket akadémikus egyszerűséggel akart megoldani. Amikor Európába ért, még a sémáját sem készítette el annak az intézménynek, amelynek a népszövetségnek kellett lennie és az alapvető kérdések teljesen készületlenül találták. Az őt kísérő szakértők tömege, akik sokszor nem értették dolgukat, inkább arra voltak kötelezve, hogy Wilson tételeinek igazságát bizonyítsák, semmint előkészítsék azt az anyagot, amely megfontolt határozatok alapja lehetett volna.

Wilson aligha tehetett volna nagyobb hibát, minthogy Európában részt vesz; a konferencia ülésein; egyénisége egyszerre elvesztette minden tekintélyét és bizonyos mértékben felsőbbbségét is. Olyan államfő volt már csak, aki résztvett a kormányfők tanácskozásain, amelyeken az egyik elnökölt. Az alsóbb lépcsőfokra kényszerített óriás ilyenformán elvesztette minden fenségét. Az a szertartásos tisztelet, amellyel Wilsont körülvették és az a szinte kényuras tekintély, amelyet egyik vagy másik határozatra gyakorolt, mítsem változtatott művének zűrzavarán. Látszóan az ő felfogásának engedtek, holott eközben tudtán kívül ő mondott le programjáról.

Wilson nem ismerte az európai kérdéseket, ezért lassanként oda jutott, hogy észrevétlenül elfogadta a határozatok egész sorozatát, amelyek megtagadták a tizennégy pontot. Ezeket egymásután úgy terjesztették elő, hogy nem tűnt fel neki proklamációijával való ellentmondásuk.

Nagybritannia része Európának, de nem fekszik az európai kontinensen. Míg Németország, Franciaország, Olaszország, Ausztria, Oroszország, Magyarország, Hollandia, Belgium stb. ugyanazt az életet éli és összefüggő területen terül el, addig Nagybritannia az ő büszke szigetvilágában: uralkodik. Azonban 1917 tavaszán és nyarán fölöttébb nagy aggodalmat állt ki, amikor a bűvárhajók a legveszedelmesebben működtek, borzalmas pusztításokat végezve és az angol védőszerkezetek hatástalannak bizonyultak. Amikor azonban Németországot legyőzték és Nagybritannia olyan flotta birtokában volt, amely jóval felülmúlja az összes európai flottákat együttvéve, a szigetország megint elkülönítette magát a kontinentális Európától.

Lloyd George, ez az eleven eszű és tisztafejű államférfiú, kétségkívül a legfigyelemreméltóbb alakja a párisi konferenciának. Ő kellemetlen helyzetben volt Wilson meghatározatlan és veszedelmes tételeivel szemben, mint amilyen például a tengerek szabadsága és Franciaország követelése, amely ország az elviselt brutális támadásokra visszagondolva, nem Európa újjáépítésére, nem igazi békére, hanem Németország viviszekciójára törekedett. Az első percben, és az általános választás előestéjén Lloyd George is a legdurvább dolgokat ígérte, mint például a császár ellen való pert, az atrocitások

elkövetőinek megbüntetését, a háborús károk megtérítését, a legnagyobb ós a legteljesebb jóvátételt, de ezek az. 1918 december ében tett kijelentések később összezsugorodtak szellemének csodálatos világossága előtt, akkor azonban már hiába igyekezett a konferenciát realisabb működésre bírni.

Olaszországnak, mint Tardieu szépítgetés nélkül mondja, a békekonferencián semmi súlya sem volt. A miniszterelnökök és Wilson elnök találkozásain a társalgási forma divott, semmi készülődés, semmi mesterkéltég. Orlando keveset beszélt, Olaszországnak a konferencián való munkája teljesen a fiumei kérdésre szorítkozott s ezért a vitákon igen kis mértékben vett részt. Hármában folyt tehát a párbeszéd, Wilson, Clemenceau és Lloyd George között. Az, olasz kormány, amely 1915 májusában a londoni szerződés alapján avatkozott be a háborúba, sohasem gondolt arra, hogy Fiumét magának követelje, sem a háború előtt, amikor módjában lett volna a feltételeket megszabni, sem a háború alatt

Az olasz közvélemény sohasem ismerte meg a londoni szerződés tartalmát. Az amerikai politika, egyik legfelsőbb tényezője nyíltan panaszkodott nekem, hogy nem ismertették meg velők a londoni szerződést, amikor az amerikai Egyesült-Államok beavatkozott a háborúba, amely csak arra vonatkozott, hogy Európa egyik helyzetét szabályozza. Még nagyobb hiba volt, hogy a londoni szerződést nem ismertették meg Szerbiával, amely — súlyos körülményeit tekintve — nehézség nélkül elfogadta volna,

De, ami még súlyosabb, maguk az olasz miniszterek sem ismerték, csupán egy londoni folyóirat útján szereztek róla tudomást, amely a jugoszlávok szócsöve volt és a szöveget nyilvánvalóan Szentpétervárról kapta meg, ahol a bolsevikiek nyilvánosságra; hozták. A londoni szerződés Olaszországban mindenki számára titok volt, mert szövegét csak a legfelsőbb tanács elnökei és a háborús kormányok külügyminiszterei ismerték. Tehát Olaszországban tulajdonképen csak négy, vagy Öt ember tudott róla és az is féltékenyen titkolta. És még azt sem lehet róla mondani, hogy megfelelt volna a nemzet eszményeinek, vagy a közvélemény felfogásának és talán még kevésbé a szükségletek észszerű felismerésének és Olaszország jövőjének.

Akik a londoni szerződést előkészítették, sohasem gondol-

tak Fiúméra, ellenkezően Horvátországnak akarták ítélni, akár egyesülve marad Magyarországgal, akár elszakad tőle. Nem igaz, hogy azok, akik Olaszország képviselőiben a londoni szerződést készítették, lemondtak Fiúméről Oroszország vagy Franciaország ellenzése miatt. Nem volt ellenkezés, mert nem volt követelés sem. Oroszország és Franciaország képviselői hivatalosan közölték velem, hogy, az ő kormányaik semmit sem elleneztek, mert még kérdést sem intéztek hozzánk. Ellenben a fegyverszünet után a fiumei mozgalom ugyanazon olasz kormány kívánságára erőteljesen feléledt és feléledt nagyarányúan és önkéntelenül Fiúmében is, amikor az újságok közlése révén kiderült, hogy a londoni szerződés Fiumét Horvátországnak ítélte.

Olaszország követelési kétségkívül semmiféle ellenzésre sem talált volna, ha a londoni szerződés Dalmáciának teljesen, vagy legnagyobb részét szlávok lakta sávjainak elszakítása helyett fiumei államot tervezett volna olyan feltételekkel, amelyek nemcsak az olasz; nemzetiségű lakosságot, hanem az összes ott lakó népek gazdasági érdekeit is biztosítja.

A párisi béketárgyalás során Olaszország képviselői minden érdeklődésüket elvesztették ama problémák iránt, amelyek Európa békéjére, a legyőzött népek helyzetére, a nyersanyag szétosztására, az új államok szervezetére és a győzőkkel való összeköttetéseire vonatkoztak. Elvesztették érdeklődésüket azért, mert teljes erejüket a fiumei kérdésre fordították. Egy pontban Olaszország alapos gyengeséget árult el, amikor háborús szerződésében nem követelte Fiumét, noha a háborúba való beavatkozásakor módjában volt a békefeltételeket megszabni és¹ az antant akkoriban még nem rendelkezett az amerikai Egyesült-Államok nagyértékű segítségével, sőt már kételkedni kezdett Oroszország ellenállásában is. S megmagyarázhatatlan tévedés folytán azi Egyesült-Államokkal szemben elmulasztotta leszögezni azt a napot, amelyen belépett a háborúba. Szerbiával szemben pedig elhallgatta azt a napot, amelyen legtöbbet tett az ő segítségére. Olaszország a tárgyalás során semmiféle irányt sem követett. A hármasszövetség háborújának kitörésekor magára hagyta szövetségeseit, Németországot és a kettős monarchiát, mert jogtalanak tartotta ezt a, háborút. Tíz hónapig semleges maradt, majd önként, kényszerítő szükség nélkül beavatkozott

a háborúba. Nem tehetett egyebet, mint hogy megvédje s ünnepiesen hirdesse a demokrácia és az igazságosság elveit. Erkölcsi kötelessége volt, hogy elhagyja azt a két országot, amellyel harminchárom évig szövetségben élt; ezt az erkölcsi kötelességet nemcsak tiszteletreméltóvá, hanem elháríthatatlanná avatta az az igazságtalanság, hogy szövetségesei támadó háborút kezdtek. Nem lehetett Olaszország számára háború ok, hogy visszaszerezze a nemzetnek az olasz területeket, mert már régen belépett a központi hatalmak szövetségébe, bár Ausztria-Magyarország kezén jogtalanul voltak olasz területek. Az olasz területeket csak a nemzetiségi elv érvényesülésekor csatolhatták volna az olasz királysághoz, háború okul azonban nem szolgálhattak. Minden körülmények között Olaszországnak nemcsak legnagyobb erkölcsi kötelessége volt, de ő volt egyúttal a legilletékesebb arra, hogy hirdesse és fenntartsa mindazokat az elveket, amelyek az antant együttes kijelentései szerint a háború céljai voltak. Ez volt a teendője. Noha Olaszország a londoni szerződésben a legképtelenebb korlátozásokat vállalta és a legszerényebben írta körül a háború céljait, nem részesült a legyőzött országok gazdagságának szétosztásában, nem kapott részt a német gyarmatokból és nyersanyag nélkül fejezte be a háborút. Ezzel szemben Olaszországnak a párisi konferencián úgyszólván semmi jelentősége sem volt. Anélkül, hogy tisztában lett volna, hogy miért, vagy Franciaországot, vagy az amerikai Egyesült-Államokat követte, olykor pedig Nagybritanniát. Az elveket sehohsem érvényesítették. Olaszország volt a háborúskodó európai nagyhatalmak közt az az ország, amely gazdagságához mérten a legnagyobb veszteséget szenvedte s amelynek a legnagyobb erőfeszítésre volt szüksége, hogy megszabaduljon a reá nehezedő rettenetes terhektől. S ő mégis távol állt a fontosabb határozatoktól. Hozzá kell még fűznünk, hogy ezeket akkor hozták — március 24. és május 7-ike közt —, amidőn Olaszország képviselői távol voltak, vagy amikor visszatértek Parisba anélkül, hogy hívták volna őket; elutaztak, noha nem tudták, hogy miért és vissza kellett térniök akkor, amikor senki sem kívánta.

A kérdések lényegére éppen március 24-én tértek rá a kevésbbé fontos viták egész sora után, amely főként a nemzetek szövetsége körül forgott; ez megszületett, mielőtt a nemze-

tek kialakultak és életképesek lettek volna. Mondhatjuk azt is, hogy az egész szerződést, a területi kérdéseket, a pénzügyi, gazdasági és gyarmati kérdéseket, március 24. és május 7-ike közt intézték el. Éppen abban az időben, amikor az olasz delegátusok a fiumei kérdés miatt jónak látták a konferenciától visszavonulni, ahová hívatlanul tértek vissza. S Olaszországban akkor a manifesztációk mind Wilson ellen irányultak, amiről nem lehet mondani, hogy a kormány nem felelős értük. A békeszerződés munkájában valamennyi győztes állam közül Olaszországot vették legkevésbébbé figyelembe, jóllehet erejéhez viszonyítva éppen ő szenvedte a legnagyobb veszteséget. Jóformán egészen félretolták.

Meg kell állapítani, hogy a legfontosabb döntéseket — úgy a fegyverszüneti szerződés, mint a békeszerződés készítésekor — ötletszerűen hozták. Sőt a legkomolyabb elhatározásokat mindig látszólag egészen jelentéktelen kérdések előzték meg. Tardieu könyvéből tudjuk például, hogy 1918 november 2-án, amikor a különböző nemzetek képviselői összegyűltek Parisban, hogy megállapítsák a fegyverszüneti szerződés feltételeit, minden ok nélkül a kártérítés kérdésében határoztak. Érdeemes leközölni a könyv idevágó részét, amely a jegyzőkönyvből való:

CLEMENCEAU: *Most a kártérítés kérdésére szeretnék rátérni. Nálunk Franciaországban nem értenék meg, ha a fegyverszüneti szerződéshez nem fűznénk záradékot erről a kérdéstről. Önöktől csak e három szó hozzáadását kérem, minden magyarázat hozzáfűzése nélkül: „a károk megtérítése”.*

A következő párbeszéd fejlődött ki:

HYMANS: *És ez fegyverszüneti feltétel volna?*

SONNINO: *Inkább békefeltétel.*

BONAR LAW: *Felesleges a fegyverszüneti feltételekhez olyan záradékot fűzni, melyet nem lehet rövid időn belül megvalósítani.*

CLEMENCEAU: *Én csak az elvet akarom felemlíteni, önöknek nem szabad arról megfeledkezniük, hogy a francia nemzet egyike azoknak, amely a legtöbbet szenvedett. Tehát bajosan értené meg, miért nem teszünk említést erről a záradékról.*

LLOYD GEORGE: *Ha önök figyelembe veszik a száraz-*

földi károk megtérítését, akkor meg kell említeni az élsúlyeszett hajókért járó kártalanítást is.

CLEMENCEAU: *Én mindent e három szóban foglalok Össze: „a károk megtérítése”. Kérem a tanácsot, képzelje magát a francia nép hangulatába . . .*

VESNICS: *... és a szerbekébe: . . .*

HYMANS: *... és a belgákéba . . .*

SONNINO: *az olaszokéba is . . .*

HOUSE: *Minthogy ez a kérdés mindannyiunk számára fontos, azt indítványozom, fogadjuk el Clemenceau úr indítványát.*

BONAR LAW: *Ezt már kimondtuk Wilson elnökhöz intézett levelünkben, aki közölni fogja Németországgal. Felelges megismételni.*

ORLANDO: *Én élvben elfogadom, bár az Ausztriával kötött fegyverszüneti szerződésben nincs róla szó.*

Erre a záradékot — „A károk megtérítése” — elfogadták. Klotz azt indítványozta, hogy a záradékot így vezessék be: A szövetségesek és az Egyesült-Államok fentartják maguknak a jogot minden utólagos igényre és kártalanításra. Így is határoztak.

Ha én is közölhetném ama tárgyalások jegyzőkönyveit, amelyek a különböző békeszerződéseket előkészítették, mintahogy Poincaré és Tardieu nyilvánosságra hozták a titkos okmányokat, kitűnne, hogy lényegében egyetlen eljárás sem különbözött egymástól, akármilyen kérdésről is volt szó. De vizsgálgassuk csak tovább azokat a jegyzőkönyveket, amelyeket Tardieu szövé tesz.

A károk megtérítésének kérdése nem volt fegyverszüneti feltétel, nem is fogadták el. Clemenceau azonban visszatért rá, még pedig pusztán a francia közvélemény iránt való tiszteletből. Csak három szó leírásáról volt szó: *a károk megtérítése*. Viszont igaz, hogy ez a három szó egész irányt szabott meg és az is igaz, hogy nem volt róluk szó sem az antant különböző jelentéseiben, sem Wilson elnök tizennégy pontjában, sem abban a fegyverszüneti szerződésben, amelyet Olaszország és Ausztria-Magyarország kötött. Wilson tizennégy pontos javaslatában a károkra vonatkozóan csak a következő követelésekre szorítkozott: 1. Belgium helyreállítása; 2. a

háború által feldúlt francia területek helyreállítása; 3. Szerbia, Montenegró és Románia kártalanítása a háború pusztította, területekért. Wilson elnök javaslatában nem volt semmi más követelés, vagy határozat. Ellenben a károk megtérítése kifejezés, amelyet később alkalmaztak, mindennemű tengeri vagy szárazföldi kár megtérítésének követelését magában foglalta.

Belgium, Olaszország és Nagybritannia képviselői megjegyezték, hogy békefeltételről és nem fegyverszüneti feltételről van szó. Clemenceau azonban a francia népre való tekintettel a figyelem kérdését csinálta belőle. A franciák nem értenék meg, ha nem utalnak rá; nem pontos meghatározásról, hanem csupán szóról van szó. Kérem Önöket, mondotta Clemenceau, képzeljék magukat a francia nép hangulatába. Erre Nagybritannia képviselője megjegyezte, hogy praktikusabb tisztázni, hogy a bűvárhajók és az aknák által okozott hajókárokért kártalanítás jár-e, mire mindenki emlékezetbe idézte a maga kárát. A szerb, a belga és végül olasz. Az amerikai delegátus, House, aki kevésbé értette ennek a követelésnek célját és súlyát, azt mondotta, hogy ez mindenkire nézve fontos kérdés, Amerika azonban a köztársaság elnöke révén már kijelentette, hogy lemond mindenféle jogcímen járó kártérítésről.

Így történt, hogy véletlenül állapították meg a kártérítés elvét, amely pont ellenkező szellemmel hatotta át a békeszerződést, mint amilyen az antant és az Egyesült-Államok kijelentésében megnyilatkozott. Hasonló ötletszerűséggel állapították meg mindazokat a határozatokat, amelyek a békeszerződésben vannak és amelyeknek célját nem lehet megérteni, hacsak azokból a gazdasági hatásokból nem, amelyeket okoztak.

A versaillesi békeszerződés 231. szakasza azt mondja, hogy a szövetséges és társult hatalmak kijelentik és Németország elismeri, hogy Németország és szövetségesei felelősek mindazokért a veszteségekért és károkért, amelyeket a szövetséges és társult kormányok és állampolgárai ama háború következtében szenvedtek, amelyet Németország és szövetségeseinek támadása reájuk kényszerített.

A sain-germaini békeszerződés 177. szakasza hasonlóképpen megállapítja, hogy a szövetséges és társult hatalmak

kormányai kijelentik és Ausztria elismeri, hogy Ausztria és szövetségesei felelősek stb. stb. Ez a kijelentés valamennyi szerződésben megvan. Nem volna azonban semmi jelentősége, hacsak történelmi és filozófiai nem, ha nem követné egy másik szakasz, amelyben a szövetséges és társult nagyhatalmak elismerik, hogy a legyőzött állam (Németország, Ausztria, Magyarország, stb.) nem rendelkezik kellő segítőforrásokkal, hogy teljesen megtérítse a veszteségeket és károkat, figyelembevevő, hogy e források folytonosan csökkennek, ami a szerződés más határozatainak következménye. Mindazonáltal a szövetséges és társult kormányok követelik és a legyőzött állam magára vállalja, hogy a szerződésben megállapított módon megtérítetnek mindama károk, amelyet mindegyik győztes állam polgári lakosságának javaiban szárazföldön, vízen és levegőben történt támadással okozott, továbbá a szerződésben kijelölt ama károk, amelyek a háborús terhek nagy részét teszik (a katonáknak és családtagjaiknak járó nyrr[^] díj, vagy kártalanítás, a háború során mozgósított katonák családjaiknak megsegítése stb.).

Mi sem feleslegesebb, sőt ügyetlenebb dolog, mint az ellenség leverése után a tokára szorítani a kést és hangoztatni, hogy az összes igazságtalanságokat ő követte el. Az ilyen kijelentésnek nincs eredménye. Sem a győzőre, mert nem tulajdoníthat jelentőséget olyan kijelentésnek, amelyet csak az erőszak szentesít; sem a legyőzöttre, mert tudja, hogy erkölcsileg nem ér semmit valakit olyasminek kijelentésére kötelezni, aminek teljesítésében nem hisz; sőt még a harmadikra sem, mert tisztában van vele, hogy milyen körülmények közt történt az ilyen kijelentés. Lehetséges, Hogy Wilson elnök erkölcsi okot akart találni, nem mondom, hogy erkölcsi alibit, mindama feltételeknek a szükség által kényszerített elfogadására, amelyek megtámadták azokat az elveket, amelyeket ünnepiesen hirdetett, és amelyeket az ő népe, az amerikai demokrácia ünnepi kötelezettségül vállalt.

Németország és a legyőzött országok elfogadták a rájuk kényszerített feltételeket, ami által legkevésbé sem kötöttek le erkölcsi jövőjüket. A jövőben azonban, nevetni fognak a szerződéseknek azon az új formuláján, amely inkább az ellenség tönkretetésére, mint biztos előnyök megszerzésére

irányuló mérhetetlen és képtelen követeléseket akar igazolni és azt hitte, hogy érvényesülni fog olyan kijelentés, amelynek nincs semmi értéke.

Bár mindig s legnagyobb ellenszenvvel viseltetem a német imperializmus iránt, akárcsak a nemzetiségi túlzások iránt, amelyek most a háború után minden országban dúlnak és mivel mindenütt egyformán fordulnak elő, megsemmisítik egymást, mert valamennyi népnek a legnagyobb kárt okozzák, mégsem mondhatom, hogy kizáróan Németország és szövetségesei felelősek a háborúért, amely feldúlta Európát és megrontotta a világ életét. Ez a kijelentés, amelyet a háború során mindannyian tettünk, háborús fegyver volt, de senkisé is állíthatja, hogy komoly és tisztességes argumentum-számba mehet a háború után.

Az összes diplomáciai okmányok, egyezmények és a háborút megelőző jelentések őszinte és pontos tanulmányozása arra az ünnepi kijelentésre készítet, hogy a háborúért való felelősség nemcsak a legyőzött országokat terheli. Németország talán akarta a háborút és nagy ipari érdekeinek nyomása alatt, mint amilyen például a vasipar, készült is rá; felelős a sajtóért és a legizgatóbb közleményekért, de különböző mértékben valamennyi háborúskodó ország részes a felelősségben. Nem igaz, hogy Európában két különböző és ellenkező erkölcsi felfogással bíró csoport volt: egyfelől Németország, Ausztria-Magyarország, Törökország és Bulgária, amelyek felelősek a támadásukkal kikényszerített háborúért; másfelől a békeszerető népek, akik nem kívántak egyebet, mint békében továbbfejlődni. Nem igaz, hogy az egyik részen deszpota népek voltak, a másik részen pedig az Összes szabad és független nemzetek: Angliával, Francia országgal, Olaszországgal, az amerikai Egyesült-Államokkal ott volt Oroszország, amely ha nem is a legnagyobb, de mindenesetre igen nagy felelősséggel tartozik a történelemért. Nem igaz az sem, hogy a háborút megelőző évtizedben a központi hatalmak, vagy jobban mondva a hármas szövetség országainak fegyverkezése többbe került, mint azokban az államokban, amelyek később Európában az antantot tették.

Nem igaz, hogy csak Németországnak' voltak imperialista háborús céljai és hogy az antant országai a hódítás ragya nélkül vettek részt a háborúban. Eltekintve mindattól,

ami a háborút követő szerződéseken történt, gondoljunk csak egy percre arra, mi történt volna, ha Oroszország nyerte volna meg a háborút és nem bomlik szét a győzelem előestéjén. Oroszország kapta volna meg az egész XVIII. századbeli Lengyelországot (a cár proklamációja értelmében látszólagos autonómiával), birtokába került volna az egész európai Törökország és Konstantinápoly, valamint Kisázsia jó része. A cári Oroszország, a világ legóriásibb birodalma, ahol a lakosság fele már amúgy sem volt orosz, újabb területekre tett volna szert újabb nem orosz lakossággal és a legnehezebb helyzetbe sodorta volna a Földközi-tenger népeit, elsősorban Olaszországot.

Senkisémet mondhatja, hogy a háborút megelőző évtizedben Oroszországnak kisebb része van, mint Németországnak Európa felfordításában és tönkretételében. A szerb kormány Oroszországra támaszkodva állandóan bonyodalmat okozott és folyton ellenségeskedett Ausztria-Magyarországgal. Oroszország és Ausztria-Magyarország egyformán okozta azokat a villongásokat, amelyek a Balkánt forrongásban tartották és a keleti expanziós politika maga ellen hívta ki Európa legnagyobb nemzetét.

A népek felfogása és az események megítélése nagymértékben változékony, mert a parlamentáris politika és a sajtó nem adnak erre biztos alapot. Elég visszaemlékezni arra, hogy az angol, francia és az olasz sajtó az elmúlt 10 esztendőben mennyire különbözően ítélte meg Szerbiát: a szerb népről hol mint gonosztevőkről, hol mint hősookról emlékezett meg, egyszer gyilkosok, máskor mártírok népe volt. Egyszer senkisémet akart Szerbiával érintkezni, máskor mindenki magasztalta.

Azok az okmányok, amelyeket Németországban, Hollandiában és a semleges államokban közzétettek és amelyeket a moszkvai kormány különböző alkalommal nyilvánosságra hozott, azt bizonyítják, hogy nemcsak a középponti hatalmak, hanem — és nem kisebb mértékben — a többi államok is készültek a háborúra és meg voltak győződve arról, hogy e] fog következni. Mindörökre megmagyarázhatatlan, hogy Oroszország miért szánta rá magát a legkomolyabb lépésre, az általános mozgósításra, amely nem volt és nem is lehetett pusztán óvatossági rendszabály. Kétségtelen, hogy az orosz

mozgósítás még az osztrák mozgósítást is megelőzte. Helyesen mondotta Lloyd George 1920 december 23-án az események alapos vizsgálata után és a háborús bosszúvágy megszűntével, hogy a háború alkalmasint úgy tört ki, hogy igazán egyetlen kormány sem kívánta: bizonyos módon mindannyian belecsúsztak, beleszédültek, beléje botlottak.

Feltétlenül ki kellett törnie a háborúnak, amikor Európában három olyan birodalom; volt, mint Oroszország, Németország és Ausztria-Magyarország és ez a három birodalom két táborra oszlott. Előbb vagy utóbb elkerülhetetlen volt a háború. Oroszország Európára nézve a legnagyobb veszedelem és a legnagyobb fenyegetőzés volt és ami elkövetkezett, annak egyik; vágyj m'ásik formában bekiellett következnie. Az örült óriást egy intelligencia nélkül való ember őrizte s olyan lelkiismeretlen banda, amely javarészt a régi rendszerei! híve volt.

Európa valamennyi országa osztozik a felelősségben, még Olaszország is. Bajos megmagyarázni, hogy 1911-ben Olaszország miért vonult be Tripoliszba olyan körülmények között, ahogyan bevonult, ami előidézte az olasz-török háborút. Ez viszont a balkáni háborút és Szerbia kalandos politikáját szülte, olyan epizódot, amely nem volt ugyan az európai háború oka, de mindenesetre incidense.

Amikor ma már nyugodtan szemléljük a líbiai kalandot, azt mondhatjuk, hogy nem volt más eltévelyedésnél. Líbia óriás homoktartály és nem volt és ma sincs semmi érteke. Tripolitania, Cirenica és Fezzan nem bír még kilencszázezer lakossal sem és most tíz esztendő után egy harmada sincs Olaszország tényleges fenhatósága alatt. Líbia Olaszországnak — összeszámítva a háború és a megszállás költségeit — sok milliárdjába került; ezenfelül még sokáig csak passzív tétel lesz nemzeti életében. Olaszország ezekkel a milliárdokkal, amelyek javarészt a háború előtt költötte el, rendezhette s kihasználhatta volna mérhetetlen vízgazdaságát és ma már általában közömbös volna reá nézve a szénkérdés, amely szinte szolgásgba hajtja. Az igazi nemzeti politika az lett volna, ha inkább kivívja gazdasági függetlenségét, semmint hogy mérhetetlen területet szerez meg magának. A tudatlanok Olaszországban úgy írták le Líbiát, mintha az ígéret földje volna, sőt a királlyal egyik trónbe-

szédjében még azt is elmondatták, hogy Líbia felszívhatja a kivándorlók egy részét. Ez már az őrültség tünete, mert Líbiának sem mezőgazdasági, sem kereskedelmi, sem katonai szempontból nincs értéke. Csupán a kiadások csökkentésével és a közigazgatás rendszerének teljes megváltoztatásával lehet elérni, hogy Líbia egykor ne legyem passzív tétel. Ha Olaszország most már nem hagyhatja el Líbiát, a lakosságra való tekintettel is mindig fel kell vetnie a kérdést, miért foglalta el és miért tette ezt erőszakos formában, amikor a török kormánytól könnyein megkaphatta volna az engedmények egész sorozatát.

Olaszország számára ma is elég súlyos politikai felelősség az impulzív líbiai vállalkozás, amelyet két szövetségese, Ausztria-Magyarország és Németország felfogása, valamint Anglia és Franciaország kívánsága ellenére vitt véghez.

Az európai bonyodalom egész sor mozgalomnak, aspirációnak; és agitációnak volt a következménye. Senki sem tagadhatja és a legfelvilágosultabb emberek, mint például Lloyd George, is beismerik, hogy Franciaország és Nagybritannia is magára vállalta magatartásával a nagy felelősség egy részét. Egyszerűen nem igaz, ha azt állítják, hogy a múltban nem gondoltak soha a háborúra. Nem lehet tagadni továbbá, hogy a háború előtt és a háború után nyilvánosságra hozott diplomáciai okmányokból az derült ki, hogy főleg az imperialista Oroszországban volt olyan helyzet, amely rövid időn belül szükségképen háborúra vezetett. A Balkánon, elsősorban is Szerbiában, Oroszország volt az, amely cinikusan és szemérmetlenül vesztegetett és fokozta és támogatta mindazokat a villongásokat, amelyek Ausztria-Magyarország ellen irányultak. Az orosz politika Szerbiában igazán bűnös volt. Németországban általános volt az a meggyőződés, hogy Oroszország háborúra készülődik. Felesleges elmondani, hogy Miklós cár pacifista ideáinak nem volt semmi jelentőségük sent Illúzió azt gondolni, hogy az abszolutisztikus monarchiákban a látszólag autokrata uralkodó a saját belátása szerint cselekszik. Majdnem mindig azoknak nézetét vallja, akik őt körülveszik. Az események híre mena' a maga eredeti voltában jut hozzá, hanem környezetén átszűrve. Oroszország őrült óriás volt, aki már a jelenlegi forradalom! előtt sok jelét adta őrületének. Nem áll, hogy egy egész országot egyszerre

ellephet a kollektív örület, mint aminő három év óta Oroszországban dúl. A bolsevizmus és az erőszak csírái az autokrata rendszerben rejlettek. A bolsevizmust nem tudták a mi nyugati felfogásunkkal megítélni, mert az nem egy nép forradalmi mozgalma, hanem, mint azt már egyszer mondtam, a keleti ortodoxok vallási fanatizmusa, amely be volt oltva a cári despotizmus törzsébe. A centralizáció és a bürokratikus bolsevizmus az imperialista politika ugyanolyan módszereit követi, aminőket a cár használt.

Kétségtelen, hogy Németországot terheli a nagyobb felelősség a háborúért és ha nem is, mint ahogy a szerződések állítják, az egyetlen felelős ország, azért mégis a legnagyobb mértékben felelős. A császárnál és az őt körülvevő embereknel sokkal nagyobb felelősség terheli a katonai kasztot és a nehézipar néhány csoportját. Von Bernhardi tábornok perverz könyvei és a többi hasonlóan visszataszító közlemény nem elméleteket, hanem az egész katonai kaszt reális aspirációit és tendenciáit fejezik ki. Senki sem tagadhatja, hogy Németországnak a polgári kormány ellenőrzése alatt nem volt igazi szociáldemokráciája, de volt katonai kasztja a szociális élet minden kiváltságával és kivételes helyzetet élvezett az állami életben. Ezt a kasztot úgy nevelték, hogy az erőszakot a nagyság és a hatalom eszközéül tekintette. Ha egy ország annyi évig eltűrte von Bernhardi tábornok katonai és társadalmi elméleteit és II. Vilmos császár vétkes és balga deklamációit, ellenségeinek a legrettenetesebb fegyvereiket kovácsolta önmaga ellen. Azoknak az osztályoknak, amelyek oly sokáig uralkodtak Németországban, nincs joguk panaszkodni azon, ami most hazájukban történik.

De a nagy, munkás és kitartó német népnek, amely fegyelmezetten és hallgatagon szolgált, mindenestre megvan a joga arra, hogy megfigyelje mindazt, ami most az igazságosság megtagadásaképpen történik. Az egyik legkiválóbb és legelfogulatlanabb európai államfő elmondott nekem egyet-mást Vilmos császárról. Nem csinált titkot a császár jelleméről és szellemi képességeiről táplált csekély véleményéből és kijelentette, hogy az ő meggyőződése szerint a császár nent kívánta a háborút, de nem is akarta elkerülni, amikor ezt még meglehetett volna.

Tény az, hogy Németországban nem igen tartottak

Franciaországtól. Amikor vagy tíz esztendővel ezelőtt Németország legintelligensebb külügyminisztere, Kinderlen Wächter, aki talán leginkább ellenezte a háborút, lefestette előttem a helyzetet, csak Oroszország miatt táplált aggodalmakat. Oroszország kezdett is volna háborút és elő is kellett készülnie az összeütközésre vagy megállapítani az, időt, mikor lesz biztos a győzelem, ha közben a feltételek nem változnak meg. Németországnak semmi oka sem volt Franciaországgal háborúba keveredni attól kezdve, amikor az ipar, a kereskedelem, és a hajózás terén felsőbbségbe került. Igaz, hogy a nehéziparnak voltak örült képviselői, akik lenézéssel beszéltek a francia vasiparról és támogatták a szélsőséges sajtót, mint ahogy most van Franciaországban sok nagyiparos, aki megkívánja a német szenet, amelyet a lehető legnagyobb mértékben akar Németországtól megkaparítani. A német intelligencia, a vezető politikusok és a katonai kaszt csak Oroszországtól tartottak.

Németország nemcsak politikai hibákat követett el, hanem súlyos gondokkal is küzdött. Lakossága fölöttébb nagy számú, segítőforrásai pedig korlátoltak voltak. A nemzetek versenyébe későn lépett be és ezért nem rendelkezett sok gyarmattal. Éppen ezért Oroszországnak Konstantinápolyra irányuló tartós aspirációiban a kelet felé terjeszkedő politikának veszedelmét látta.

Egyébként az a három nagy birodalom, amely a háború előtt a népesség száma és területének nagysága szempontjából Európa legnagyobb részét uralta, csak egy eszközzel rendelkezett a háború elkerülésére és ez az volt, hogy szövetségben egyesül vagy legalább nem lép más szövetségbe. Abban a pillanatban, amikor ez a három birodalom két szövetségben helyezkedett el, elkerülhetetlen volt, hogy nyíltan ki ne törjön az erőszak, a fondorkodás és a korrupció, amelyben mindannyian részt vettünk. Figyelembe kell ugyanis vennünk, hogy mindegyik birodalomban hatalmas volt a katonai kaszt és a legfontosabb határozatokat az a kevés ember hozta, aki nem volt felelős semmiféle parlamentnek. Oroszország ezenfelül — hagyományos politikáját követve — az Adriától az Égei-tengerig politikai hatáskörébe akarta vonni az összes szláv népeket, Ausztria pedig a kettős monarchia keretében meg akarta teremteni

a harmadik szláv királyságot. Bismark rég megértette, hogy ha Németország és Oroszország ellentétbe jön, akkor háború keletkezik.

A népek, akárcsak az egyének, nem igen értik meg konkrét esetben azokat a szociális fogalmakat, amelyeket erőszaknak és jognak, tisztességnek és rosszhiszeműségnek, igazságosságnak és csalárdságnak nevezünk. Mindegyik népnek más a felfogása az erkölcstről, de egyik sem képviseli csak a jót, vagy, csak a rosszat, egyik sem csak a brutálitást, vagy a civilizáció képviselője. Ma már csak mosolygásna készítenek ezek a háború során hangoztatott balga frázisok, amelyek szerint, mint az antant egyik miniszterelnöke mondta, a háború döntő összecsapás volt az autokrácia és a szabadság közt, a gonoszság és az erőszak küzdelembe szálltak a jó és a jog tündöklő hatalmaival. Mindez banális szavalás. Lehet, hogy háborús szükség volt és helyes volt őket felhasználni; aki a létért harcol, az felhasználja az összes rendelkezésén levő eszközöket, aki veszedelemben forog, az nem válogat a fegyverekben, hanem felhasználja azt, amely keze ügyébe esik. A háború során talán szükség volt arra a propagandára, amelyet a középponti hatalmak ellen folytattak, az ellenség gonosztetteinek akárhányszor túlzó leírására, arra az állításra, hogy mindenben Németország a hibás, arra a beállításra, hogy az atrocitás a német nép jellemző szokása és talán szükséges volt, hogy nevensenek a német kultúrán, amely olyan, mint az a folyadék, amely az erkölcsi veszethez bacillusait terjeszti szerteszéjjel. Az ellenség által használt fojtó gázra nemcsak ugyanolyan gázarádattal történt a felelet, hanem még olyan propagandával is, amelynek az volt a célja, hogy még jobban ártson és tényleg nem kevésbé ártott, mint a tankok és a tengeri blokád. Magam is beszéltem így, amikor a háború során tagja voltam a kormánynak. Én is megvádoltam Németországot, hogy tudva és akarva öldököl.

A háború után azonban békefeltételül csak olyasmit lehet megszabni, ami tartós békére vezet, vagy legalább is tartósabbra, mint civilizációnk jelenlegi állapota.

1917 január 22-én, mikor Wilson elnök az amerikai szenátusban kifejtette azokat az okokat, amelyek miatt a háború befejezését indítványozta, azt hangoztatta, hogy a legnagyobb

veszedelem volna olyan béke, amelyet a győzelem után rákényszerítenek a legyőzött népekre. Abban az időben azt mondták, hogy ne legyen se győztes, se legyőzött.

A győzelem után a legyőzöttre ráerőszakolt béke az ellenségnek oly megalázását jelentené, oly elviselhetetlen áldozatokat róna rája és oly bosszúvágyat ébresztett volna benne, hogy ez a béke nem tartós, de futóhomokra épített béke volna.

Különös, hogy Wilson elnök, aki mindezt Amerikában oly világosan látta, Európába érve fokról-fokra feladott minden ellentállást és olyan békének felelősségét vállalta magára, amelyet az amerikai nép el nem fogadhatott.

1919 tavaszán, közvetlenül a legfontosabb határozatok előtt, Lloyd George a békekonferenciának a következő című memorandumot adta be: Egynémely megfontolás a békekonferencia számára céljainak végleges megfogalmazása előtt.

Az erőszak megnyilatkozásai után, amikor körülötte nem a békét, hanem Németország vivi szekcióját határozták el, Lloyd George eleven szelleme tudatára ébredt annak, hogy nem az igazi békét készítik elő.

1919 március 25-én Lloyd George a párisi konferenciának ezt a memorandumot adta át:

Ha a nemzetek kimerülnek a háborúban, amelyre minden erejüket fordították, amelyben elvéreztek és letörtek, nem nehéz felépíteni olyan békét, amely túlélhetné a háború borzalmaival gazdagodott nemzedéket. A hősiesség és a dicsőség példája csak azt csábítja, aki nem ismeri a háború szenvedéseit és rémségeit. Ezért elég könnyű olyan békét szerezni, amely legalább harminc évig tart.

Amikor már meghaltak mindazok, akik saját tapasztalatukból tudják, hogy mi a háború, akkor már jóval nehezebb olyan békét előkészíteni, amely ne idézzen elő újabb harcot.

A történelem mutatja, hogy minden olyan béke, amelyben a győzelmes nép államfér fiainak és diplomatáinak diadalát ünnepelte, még ha mérsékelt szellemű is, idővel bebizonyítja, hogy nem volt eléggé elővigyázatos és a győzőre csak veszedelmet hozhat. Németország azt hitte az 1871-iki békéről, hogy nemcsak saját biztosságát, hanem állandó f elsőbbségét is megőrizheti vele. A tények épp az ellenkezőjét bizonyítot-

ták. Franciaország maga mutatta meg, mennyire tévednek azok, akik azt mondják, úgy le lehet Németországot gyöngíteni, hogy még védekezni se tudjon. Franciaország győzedelmes szomszédjához mérten évről-évre gyengült, voltaképp azonban egyre hatalmasabb lett. Virrasztott Európa fölött és szövetséget kötött azokkal, akiket Németország megbántott vagy megfenyegetett. Nem szűnt meg a világot a német veszedelemre állandóan figyelmeztetni és végül sikerült is sokkal hatalmasabb szomszédján győzedelmeskednie, aki őt olyan brutálisan eltaposta.

Németországot megfoszthatták gyarmataitól, hadseregét rendőrséggé teheték és tengerészetét az egyötödére csökkentették, mégis módot fog találni arra, hogy legyőzőitől kártalanítást követeljen, mert alapjában azt fogja érezni, hogy az 1919-iki béke igazságtalanul bánt vele. Elmúlik az a benyomás, az a mélységes benyomás, amelyet négy év példátlan vérengzése az emberiség lelkébe vésett; el fog tűnni azokkal a szívekkel, amelyeket megsebzett a nagy háború rettenetes kardja. A béke a jövőben csak akkor lesz tartós, ha a népeknek nem lesz többé okuk az elkeseredésre, amely forrongásban tartja a patriotizmust és az igazságosság szellemét. A mi feltételeink lehetnek szigorúak, lehetnek kíméletlenek és lehetnek hajthatatlanok is, de ugyanakkor lehetnek oly igazságosak, hogy az a nép, amelyre kiszabjuk, kénytelen legyen elismerni igazságos voltukat. De a győzelem órájában elkövetett igazságtalanságot és a semmibevevő gőgöt sohasem felejtik el, sem meg nem bocsátják.

Ez okból fölöttébb ellenzem, hogy a német uralom alól több németet szakítsanak el, mint amennyit elkerülhetetlenül szükséges. Nem tudok a jövőre nagyobb háborús okot elképzelni, mint ha a német népet, amely a világ legerőteljesebb és leghatalmasabb fajának bizonyult, kis államokkal akarják körülvenni, olyan népek kis államaival, amelyeknek a múltban soha saját kormányuk nem volt és ahol mindenütt nagy tömeg német lakik, amelynek egyetlen vágya az anyaországgal való egyesülés. A lengyel bizottságnak az a javaslata, hogy 2,100.000 németet helyezzenek olyan nép uralma alá, amelynek más a vallása, és amely egész történelme során sohasem tudta szilárd autonómiára való hivatottságát kimutatni, az én véleményem szerint Kelet-Európában előbb vagy utóbb új háborút fog előidézni. Amit a németekről mondtam, az áll a magyarokra is.

Európa délkeleti részében sohasem lesz béke, ha minden államocskában, amely most megalakul, nagy magyar irredentizmus fejlődik ki. Vezető elvül tűzném ki, hogy amennyire emberileg lehetséges, el kell kerülni a különböző fajoknak az anyaországtól való elválasztását és azt hiszem, hogy e kritériumnak meg kell előznie a stratégiai, gazdasági és közlekedési szempontokat, amelyeket más módon is ki lehet egyenlíteni. Másodszor azt indítványozom, hogy a kártérítés fizetésének tartama szűnjék meg, ha lehetséges, azzal a nemzedékkel, amely a háborút viselte.

Hogy ne legyen semmi ok, amely harminc éven belül új háborút idézhetne elő, van még egy más szempont is, amely miatt még inkább érdekünk a tartós béke. A nemzetek jelenlegi viszonyaiban van egy elem, amely miatt a mi helyzetünk nem azonos az 1815 után bekövetkezett állapottal. A napóleoni háborúk után a népek szintén ki voltak merülve, de a forradalmi szellem ugyanabban az országban emésztette fel erejét, amelyben támadt. Németország, legalább ideiglenesen kielégítette népének jogos követeléseit a gazdasági reformok egész sorozatával, amelyet államférfiainak bátorsága, előrelátása s nagy ügyessége sugalmazott. A cár is engedelmezett Oroszországban nagy reformokat, abban az időben azonban ezek még koraiak voltak az olyan vad nép számára. Ma azonban egészen másként fest a helyzet. A forradalom még gyermekkorát éli; Oroszországban még a legszélsőbb terror uralkodik. Egész Európát a forradalom szelleme hatja át. A munkásság nemcsak elégedetlenkedik, hanem dühvel és forrongva gondol a háború előtti állapotokra. A nép Európa egyik végétől a másikig mindenütt kételkedik minden politikai, társadalmi és gazdasági rendszerben. Némely államban, mint Németországban és Oroszországban, ez a nyugtalanság nyílt lázadásban nyilatkozik meg; más országokban, mint például Nagybritanniában, Franciaországban és Olaszországban, viszont sztrájkokban és az általános munkakerülésben nyilvánul, ami mind olyan tünet, hogy szociális és politikai változásokat és a bérek emelését kívánják.

E nyugtalanság jó része igen üdvös. Sohasem tennénk szert tartós békére, ha vissza akarnók állítani az 1914. évi viszonyokat. De azért nagy veszedelem, ha a tömegeket a szélső elemek karjába hajtjuk, akiknek az az alapelvük, hogy

az emberiséget az egész mai társadalmi rend rombadöntésével kell megújítani. Oroszországban ezek az emberek győztek. Ám a győzelem ára rettenetes volt. A lakosság százezrei pusztultak el. Úgyszólván teljesen szét vannak rombolva a vasutak, városok és az oroszok által kiépített szervezetek. Valami módon azonban mégis sikerült ezeknek az elemeknek az orosz nép tömegein ellenőrzésüket megtartani és ami még jellemzőbb, nagy hadsereget tudtak teremteni, amelyet látszólag jól vezetnek és látszóan fegyelmezett és javarészt kész magát ideáljaiért feláldozni. Még egy év és az új lelkesedéstől átítatott Oroszország elfeledheti békevágyát, mert olyan hadserege van, amely hisz azokban az eszményekben, amelyekért küzdenie kell.

Én úgy látom, hogy a jelenlegi helyzetben az volna a legnagyobb veszedelem, ha Németország sorsát a bolsevikekkel egyesítené és erőforrásait, tudását, óriási szervező tehetségét ama fanatikus forradalmárok rendelkezésére bocsátaná, akik arról álmodoznak, hogy a bolsevizmus fegyveres erővel meghódítja az egész világot. Ez a veszedelem nem közönséges rémlátás. A jelenlegi német kormány gyenge; nincs tekintélye; hatalma sem nagy; de azért helyén marad, mert különben nincs más választás, mint a spartakizmus, amelyre Németország még nem érett meg eléggé. Viszont a spartakisták jelenleg igen hatásosan azzal argumentálnak, hogy csak ők tudják Németországot megmenteni abból a tűrhetetlen helyzetből, amelybe a háború sodorta.

Azt tervezik, hogy megszabadítják Németországot a szövetségesekkel szemben fennálló minden adósságától és mentesítik a saját vagyonos osztályával szemben is minden tartozás alól. Arra is gondolnak, hogy a saját dolgaikban teljesen a németekre bízzák az ellenőrzést és új paradicsommal, új földdel kecsegtetik őket. Igaz, hogy az ár nagy lesz. Két, vagy három évig anarchia fog uralkodni, talán vérontásra is sor kerül, de végre is megmarad a föld, megmarad a nép, megmaradnak nagyrészből a házak és a gyárak, az utak és a vasutak és Németország, felszabadítva az öt elnyomó országtól, új érárt kezdhet.

Ha Németország csatlakozik a spartakizmushoz, elkerülhetetlen, hogy a saját bolsevizmusa ne egyesüljön Oroszország bolsevizmusával. Ha ez bekövetkeznék, egész Kelet-

Európa bele lesz vonva a bolsevista forradalomba és egy év múlva körülbelül háromszáz milliós, vörös eszméssel teljesen átítatott, német tábornokok és oktatók által kiképzett, német ágyúkkal és golyószórókkal felszerelt óriás hadsereget találunk, készen arra, hogy megújítsa a támadást Nyugat-Európa ellen. Ezzel a perspektívával senki sem nézhet szembe nyugodt lélekkel. A Magyarországból legutóbb érkezett hírek mind nagyon is világosan mutatják, hogy ez a veszedelem nem képzelődés. Milyen okok idézték élő ezt az elhatározást? Ezek: a félelem, hogy a magyarok nagy része idegen uralom alá kerül. Ha bölcsek vagyunk, Németországnak olyan békét ajánlunk fel, hogy az a maga igazságos voltával kívánatosabb legyen minden jóérezsű ember előtt, mint a bolsevizmus.

Ezért én a béke feltételeképpen a jóvátételre vonatkozóan a következőket kívánnám leszögezni: Ha ezt elfogadnák, kijelentjük, hogy le kell mondani a nyersanyagokra és a világkereskedelmi cikkekre támasztott igényről és hasonló körülmények között megteszünk mindent, hogy módot adjunk Németországnak saját maga helyreállítására. Nem csonkíthatjuk meg, amikor egyidejűen azt követeljük, hogy fizessen.

Végre is oly feltételeket kell felajánlanunk, amelyeket egy német felelős kormány kiinduló alapul elfogadhat. Ha Németországnak igazságtalan és rendkívül lealázó feltételeket szabunk, egyetlen felelős kormány sem fogja azokat aláírni. Ezt egész bizonyosan nem teszi a jelenlegi tehetetlen kormányzat sem. Ha megtenné, biztosra veszem, hogy 24 órán belül távoznia kellene. Végeredményben milyen lesz a mi helyzetünk, ha nem tudunk senkit sem találni Németországban, aki kezet adna erre a szerződésre? Bizonytalan ideig tartó megszállás hatalmas hadsereggel, olyasmi, amiről szó sem lehet. Németország végre is nem szegülhet ellen, a népesség egy része még talán örömmel is üdvözlőné azt, mint egyedüli eszközt arra, hogy megőrizze a dolgok mostani rendjét. Az ellenzék nem Németországban, hanem a mi saját országainkban fog megszületni. Sem az angol birodalom, sem Amerika nem engednék meg soha Németország okkupálását. Franciaország nem vállalhatja magára a megszállás egész súlyait! Így ismét a blokád politikája felé orien-

tolódunk. Ez elkerülhetetlenül spartakizmusra vezetne az Uraitól a Rajnáig, ennek következményeképpen feltétlenül előállna egy óriási vörös hadsereg, amely arra törekedne, hogy átlépje a Rajnát. Másrészről kételkedem abban, hogy a közvélemény beleegyezne Németország teljes kiéheztetésébe. Ha köztünk és Németország között csupán többé vagy kevésbbé mérsékelt feltételek kérdésére vonatkozóan lenne valami különbség, akkor nem tudom, vajjon a közvélemény megengedné-e, hogy szándékosan éhhalálra Ítéljük nők és csecsemők millióit.

És ha ez megtörténnék, a szövetségesek erkölcsi vereséget szenvednének, hogy Németországnak oly feltételeket szabtak, amelyeknek űz sikeresen tudott ellent állni.

Mégis minden nézőpontból úgy látom, hogy mint pártatlan résztvevőknek olyan békét kell alkotnunk, amely elfelejti a háború szenvedéseit. Ennek három végcél teljesítését kell magában foglalnia. Először is elégtételt kell szereznie mindenben a szövetségeseknek, figyelembe véve Németország felelősségét a háború felidezésében és abban a módban, amellyel háborúskodott. Másodszor kell lennie egy meg egyezésnek, amelyet Németország azzal a meggyőződéssel írhat alá, hogy teljesíteni tudja a benne foglalt kötelezettségeket. Harmadszor nem szabad tartalmaznia semmiféle provokációt jövőbeli háborúra és nem szabad a bolsevizmus alternatívája elé állítania, tehát úgy kell szerepelnie mindenki egyöntetű véleményében, mint az európai probléma igazságos megoldása.

Egyáltalán nem elégséges, ha Németországgal igazságos és előrelátó békét kötünk. Ha Európát a bolsevizmus kérdésében alternatíva elé akarjuk állítani, meg kell alakítanunk a népszövetség intézményét. Ennek úgy kell működnie, hogy garancia legyen ama nemzetek számára, amelyek hajlandók törvényes alapon tárgyalni szomszédaikkal, de kényszereszközül kell szolgálnia azokkal szemben, akik nem akarják szomszédaik jogait szem előtt tartani, legyenek azok akár imperialista birodalmak, akár bolsevik imperialisták. Így a népszövetség szervezete a béke megépítésének fontos tényezőjévé válik és az egész világon a nemzetközi jog és szabadság éber őrét képviseli. Ha ez megtörténnék, szükséges, hogy

a fegyverkezés tekintetében is megegyezésre jussanak a szövetség tagjainak képviselői. Nekem úgy tetszik, hogy felesleges Németországot fegyverkezésének állandó csökkentésére kötelezni, ha nem vagyunk hajlandók magunkat is hasonló csökkentésre kötelezni. Elismerem, hogy amíg Németország nem tér vissza normális állapotába, és nem mutatja ki valósággal, hogy letett imperialista törekvéseiről, — és amíg Oroszország be nem bizonyítja, hogy nem szándékozik jogtalan háborút indítani szomszédai ellen, — addig igen lényeges, hogy a liga tagjai jelentékeny szárazföldi és tengeri erőket tartsanak fenn, abból a célból, hogy a világ szabadságát biztosítsák. De ha akár a reakciós, akár a forradalmi erőkkel szemben egységes frontot kell alkotniok, szükséges, hogy megegyezzenek egymás között a fegyverkezéstről, hogy így a liga tagjai egymás között kölcsönös szándékukról minden gyanút elhárítsanak. A liga sikerének első feltétele a megdönthetetlen megértés Anglia, Franciaország, az Egyesült-Államok és Olaszország között, nehogy egymással a szárazföldi és tengeri erők, felállításában versenyezzenek. Ha nem történik ilyen megegyezés a szerződés aláírása előtt, az egész liga nem lesz más, mint komédia. Ennek fogják tekinteni és méltán, annak bizonyosságául, hogy első kezdeményezői és pártfogói egyáltalán nem bíznak működésének hatásos voltában. H a egyszer úgy fordul, hogy a népszövetség tanácsának tagjai oly egyezményt kötnek, amely biztosítja ugyanabban az időben a szükséges erőt, hogy pártfogolja saját tagjait és kiküszöböli a fegyverkezés versenyében a kétértelműségnek, vagy gyanúnak még az árnyékát is, akkor a népszövetség jövője és tekintélye biztosítva lesz. Akkor el tudja érni, — mint a béke lényeges feltételét, — hogy nem csupán Németország, hanem Európának többi kisebb állama, is korlátozza fegyverkezését és megszünteti a kötelező katonai szolgálatot. Ha a kisebb nemzeteknek megengedik, hogy a köteles katonai szolgálat alapján szervezzék és tartsák fenn hadierőjüket, nem kerülhetők el a határvillongások, amelyek egész Európát magukkal rántják. Ha ezt az általános korlátozást nem sikerül biztosítanunk, sem tartós békét nem köthetünk, sem Németországot a fegyverkezés csökkentésének örökre való megtartására nem kényszeríthetjük, amire most próbáljuk rászorítani.

Szeretném megkérdezni, hogy Németország, — miután elfogadja azokat a feltételeket, amelyeket mi igazságosaknak és méltányosaknak óhajtunk, — miért ne legyen képviselve a ligában, legalább akkor, amikor szilárd, demokratikus kormánya van. Nem bátorítaná ez a békeszerződés aláírására és a bolsevizmus ellen való küzdelemre?

Végül azt tartom, hogy ameddig a liga tekintélye és munkaképessége nincs bebizonyítva, az Egyesült-Államoknak és Angliának kell garanciát adniok Franciaország részére új német támadás lehetősége ellen. Félszázadon belül kétszer támadta és kétszer pusztította el Németország Franciaországot; tehát alapos okai vannak, hogy ilyen biztosítékot kérjen. Azért támadta, mert a liberális és demokratikus civilizáció legfőbb öre volt Középeurópa autokrácia jávai szemben az európai kontinensen. Igazságos dolog, hogy a többi nagy nyugati demokrácia megegyezést kössön, amellyel a szomszédokat kellő időben biztosítja az invázió ellen, ha Németország újra fenyegetően lépne fel; és ezt kösse meg addig, amíg a liga nem mulatta ki képességét arra, hogy megőrzi a világ békéjét és szabadságát.

Végeredményben, ha a békekonferenciának igazán biztosítania kell a békét és olyan perspektívát kell a világ elé tárnia, amelyen láthatók mindazok a segítő eszközök, amelyekről az értelmes emberek felismerik, hogy előnyösebb ezeket választani az anarchiával szemben, — akkor meg kell változnia a helyzetnek Oroszországban. A bolsevik imperializmus nemcsak az Oroszországgal határos államokat fenyegeti, veszedelmbe sodorja egész Ázsiát és nem sok idő múltán veszélyeztetni fogja Amerikát és Franciaországot is. Bármennyit fizesenek is azért a békéért, amelyet Németországgal kötöttek, balgaság azt hinni, hogy a békekonferencia meg tudja oldani problémáit, ha Oroszországot meghagyják mai helyzetében. Semmi esetre sem szándékozom bonyolultabbá tenni az orosz probléma megvitatásának felvetésével a német béke kérdését. Egyszerűen csak felemlítem, hogy emlékeztessenek a kérdés mielőbbi tárgyalásának fontosságára.

Az emlékirathoz néhány javaslat van csatolva „A béke feltételeinek általános irányelvei” címmel, melyeknek célja a béke keménységét enyhíteni. Talán felesleges újra felemlíteni, hogy — mivel sok dologban igen különböző megállapítással

találkozunk — mennyiben célravezető, ha csak az általános szempontokra (szorítkozunk).

Lloyd George emlékirata titkos okmány, de az angol és amerikai bélyeg oly erőteljes nyomokat hagyott rajta, hogy most közölhető anélkül, hogy hozzáfűzzünk valamit.

Tardieu közreadta Clemenceau válaszát, amelyet ugyancsak Tardieu fogalmazott és amely a francia álláspontot képviseli:

I. A francia kormány teljesen- egyetért Lloyd George jegyzékének általános céljával: tartós békét és éppen ezért igazságos békét kell kötni.

A francia kormány azonban ezzel szemben nem hiszi, hogy Lloyd George elve valósággal azokhoz a végkövetkeztésekhez vezet, amelyekre a szóbanforgó jegyzék jut.

II. A jegyzék azt szuggerálja, hogy tegyenek Németországnak a kontinensen mérsékelt területi engedményeket, azért, hogy a béke megkötése után ne maradjon mély gyűlölet a lelkekben.

A módszer hatásos lenne, ha a lefolyt háború nem lett volna Németországra más, mint európai háború; de nem így áll a dolog.

Németország a háború előtt nagy világhatalom volt, amelynek jövője a tengeren nyugodott. Ettől a hatalomtól megittasult és soha nem fog megvigasztalódni ennek a világhatalomnak az elvesztése miatt. Elvették és elveszik tőle összes gyarmatait, egész hadiflottáját, kereskedelmi flottájának nagy részét (jóvátétel címén), külföldi piacait, amelyek birtokában voltak, anélkül, hogy gyűlöletének rettegésétől megszabadultak volna. Legérzékenyebb oldalán sebeztek ezzel meg és azt hiszik, hogy bizonyos területi engedményekkel lecsillapíthatják. Ez csak illúzió és az orvosság nem- ér föl a bajjal.

Ha az általános hajlandóságra való tekintettel elégtételt akarnak adni Németországnak, akkor azt nem Európában kell keresni. A vigasztalásnak ez a módja hiú lenne, mivel elszakítaná Németországot a világpolitikától.

Hogy megnyugodjék (ha ez az érdeke), gyarmati elégtételeket kell kapnia, továbbá a hajózás és a kereskedelem kiterjesztése körül kell neki elégtételt szolgáltatni. Pedig a március 26-iki jegyzék csak Európa területén szóba jöhető elégtételekre tekint.

III. Lloyd George jegyzékében aggódik, hogy a Németországnak szabott nagyon is kemény területi feltételek nem jelentenek-e a bolsevizmussal való kacérkodást. Nem kell vajjon félni, hogy a neki szuggerált módszernek éppen ellenkező eredménye lesz?

A konferencia elhatározta, hogy bizonyos számú új államot kelt életre. Tudna-e a konferencia — anélkül, hogy igazságtalanságot követne el — Németországra való tekintetből az új államok részére elfogadhatatlan határokat szentesíteni? Ha ezek az államok, Lengyelország és mindenek felett Csehország, a mai napig ellenálltak a bolsevizmusnak, ez nemzeti érzésből történt. Ha megsértik ezt az érzést, a bolsevizmus zsákmányául dobják őket és ezzel leomlik az egyetlen védőgát, amely jelenleg az orosz és német bolsevizmus között volna.

Az eredmény ez lenne: vagy kelet- és középeurópai konföderáció a bolsevik Németország vezetésével, vaigy pedig ezeknek az államoknak az odaígérése az általános anarchia következtében a reakcióhoz visszatért Németországhoz. Mindkét esetben a szövetségesek lesznek azok, akik elvesztették a háborút.

A francia kormány politikája ezzel szemben az, hogy határozottan támogassa az új népeket mindama segítséggel és azzal a bőkezűséggel, ami Európában található és ne keresen az ő kárukra mérséklő, különben pedig hatástalan ürügyeket, amelyek gyarmati, hajózási és kereskedelmi szerencsétlenséget okoznának, amit a béke Németországnak tulajdonít.

Ha pedig megadják az ifjú népeknek azokat a határokat, amelyek nélkül nem tudnak élni, akkor szupremáciájuk alá kell vetniök a németeket, azoknak fiait, akik őket leigázták. Ez ugyan sajnálatos körülmény és csak mértékkel szdfcad élni vele, de nem lehet elkerülni.

Azonfelül, amikor tökéletesen és véglegesen elveszik Németországtól a gyarmatait, mert rosszul bánt a benszülottekkal, mily joggal tagadhatnák meg Lengyelországnak, vagy Csehországnak a normális határok megszerzését csak azért, mert a németek itt elhelyezkedtek az ő földjükön, mint az előnyomuló pán-germán had előfutárja?

IV. A március 25-iki jegyzék (és a francia kormány ezzel egyetért) utal olyan béke szükségességére, amely Németország előtt igazságos békének lássék.

Mindenképpen észlelhető, hogy — figyelemmel a germán mentalitásra — nem biztos, hogy a németek úgy értik az igazságosságot, mint ahogy azt a szövetségesek értik.

Ezenkívül figyelembe kell vennünk, hogy a béke ne csak az ellenség, hanem elsősorban az összes szövetségesek között is az igazságosság benyomását keltse. A szövetségeseknek, akik együtt harcoltak, mindnyájukra nézve egyenlő békével kell befejezniük a háborút.

Most hát követve azt a módszert, amelyet a 'március 26-iki jegyzék szuggerál, mi lenne az eredmény?

A tengeri népeknek, amelyek még nem ismerik az inváziót, a teljes és végleges biztosítékok bizonyos mennyiségét engedélyeznék.

A német gyarmatok teljes és végleges megszüntetése.

A német hadiflotta teljes és végleges átadása.

A német kereskedelmi flotta nagy részének teljes és végleges átadása.

Németországnak a külföldi piacokról való teljes és hosszantartó — ha nem végleges — kizárása.

Ezzel szemben a kontinentális országok, vagyis azoknak az országoknak, amelyek többet szenvedtek a háborútól, részleges és időleges megoldásokat tartanak fenn.

A Lengyelországnak és Csehországnak szánt határok részleges megoldása.

A Franciaországnak felajánlott védőkötelezettség bizonyos határidőre való megoldása, hogy megvédhesse területét.

A Saar-vidék szénére vonatkozóan javasolt rendelkezés határidőre való elintézése.

Itt olyan egyenetlenség mutatkozik, amely — úgy látszik — káros befolyást gyakorol a szövetségeseknek háború utáni egymás között való viszonyára, amelyek fontosabbak, mint azok az összeköttetések, amelyeket Németország a háború után köt velük.

Kimulattuk az I. szakaszban, hogy csak illúzió volna, ha azt remélnők, hogy a Németországnak ajánlott területi elégtétel elegendő rekompenzáció volna a világ szerencsétlenségért, amelyet ő szenvedett el. Hozzátehetjük azt is, hogy igazságtalanság volna ily terhet róni a szövetséges államokra, amelyek a háború súlyát tartósan viselték.

Ezek az országok nem bírják elviselni a háború költségei

után a béke költségeit. Lényeges, hogy az legyen az érzésük, hogy a béke igazságos és egyenlő mindnyájuk számára.

E béke nélkül nemcsak Középeurópa, az, amelynek félnie, kell a bolsevizmustól és amint láttuk, misem alkalmasabb talaj számára, mint a nemzeti remények meghiúsulása.

V. A francia kormány egyelőre csak ezekre az általános megjegyzésekre kíván szorítkozni.

Teljes mértékben meghajlik ama intenciók előtt, melyek Lloyd George emlékiratát inspirálták, de azt fentartja, hogy a jegyzékből folyó következmények megfeleljenek az igazságosságnak és az általános érdekeknek.

Ebbe a gondolatkörbe tartozik az is, amit a francia kormány a legközelebbi eszmecserén bejelent, hogy megvitassák azokat a feltételeket, amelyeket Nagybritannia miniszterelnöke előterjesztett.

Mi sem érdekesebb, mint a két okirat elolvasása.

Az angol miniszterelnök csodálatos intelligenciájával rögtön számot ad arról a nehéz helyzetről, amely bekövetkezik. Látja Németország hanyatlásában a világ békéjének veszedelmét. Leszorítani Németországot, még nem jelenti Németország teljes letörését. Franciaország számbelileg minden évben gyöngébb lett, míg Németország megnövekedett. A háború borzalmai idővel elfelejtődnek és a béke megtartása attól függ, hogy megteremtik-e azt a megfelelő helyzetet, amely megadja az életlehetőségeket, amelyben nem lesz többé ok a kétségbeesésre, amely feléleszti a hazafias szellemet és a függetlenséget kívánó németek igazságérzetét. A diadal órájában elkövetett igazságtalanságok nem bocsátódnak meg, sem kiengesztelődsre nem lelnek.

Így az az eszme, hogy a németektől erős népesedési centrumokat kell elvenni és odaadni más államoknak, — nem csupán igazságtalanság, de egyben ok is a jövő háborúra. És az, amit mondanak a németekre, egyszersmind a magyarokra is érvényes. Bármilyen új háború okának az életrekeltését feltétlenül el kell kerülni. Előbb vagy utóbb új háborúval jár, hogy a németek millióit a lengyelek, azaz egy inferiorisabb nép uralma alá rendelik, amely eddig semmi jelét nem mutatta önállóságának. Ha a kétségbeesett Németországot forradalomba kergetik, mi származik ebből Európára? Kemény feltételek szabása nem jelenti még,

hogy azokat végre is hajtják. A feltételeknek, amelyeket szabnak, olyanoknak kell lenniök, hogy egy felelős német koirniány jóhiszeműen vállalhassa végrehajtásuk teljesítését.

Sem Nagybritannia, sem az amerikai Egyesült-Államok nem tudnak megfelelni annak a kötelezettségnek, hogy megszállják Németországot, ha nem teljesíti a rárótt nagyon is kemény követeléseket. Tudja-e Franciaország egyedül okkupálni Németországot ?

Azóta Lloyd George szükségesnek látta, hogy Németországot azonnal felvegyék a népszövetségbe s olyan szerződést javasolt, amelynek feltételei, ugyan elég súlyosak voltak, de részben mégis tűrhetők a német nép számára.

Clemenceau néhány nappal ezelőtt nyilvánosságra hozott felelete magában foglalja a francia nézőpontot és nincs irónia híjján, amikor Lloyd George megállapításainak sebezhető pontjait veszi elő. A háború — mondja a francia jegyzék — Németország számára nem volt európai háború: Németország feltűnt világhatalmával és látta, hogy jövője a tengeren nyugszik. Nem szükséges Európában mérsékelt területi feltételeket szabni. Németországnak nagyobb kárt okoz, ha elveszik a kereskedelmi flottáját, a gyarmatait és külföldi áruit, mint ha Európában területtől fosztják meg. Hogy kiengesztelődjék, (ha valóban szükség van ilyesmire), kereskedelmi elégtételeket kell neki ajánlani.

A jegyzéknek ez a pontja, mely inkább ironikus jellegű, az igazságosság szempontjából tekinti a kérdéseket.

x\ttól a pillanattól kezdve, hogy elhatározták az új államok, főleg Lengyelország és Cseh-Szlovákia feltámasztását, miért nem adnak nekik biztos határokat, még akkor is, ba kényszerűségből német és magyar területeket kell feláldozniok?

Clemenceau megrögzött ideáinak egyike, hogy az igazságosság jellemző vonásai nem alkalmazhatók a németekre. A jegyzék világosan kimondja, hogy — tekintettel a német mentalitásra — nincs biztos alap arra, hogy az igazságoságot a németek is úgy értelmezik, mint a szövetségesek.

Amikor más alkalommal, a szerződés megkötése után. Lloyd George kimutatta, hogy lehetetlenség Németországtói azt kívánni, szolgáltatassa ki a tiszték ezreit, hogy egykori ellenségeik kegyetlenkedés miatt ítélkezzenek felettük és lojá-

lisan elismerte, hogy hasonló feltételt lehetetlenség volna Angliában és Itáliában érvényesíteni, akkor Clemenceau egyszerűen azt felelte, hogy a németek nem olyanok, mint az angolok.

Clemenceau jegyzékének még kényesebb pontja az az ellentét, amelybe az angol miniszterelnököt próbálja juttatni a szerződésnek Németországot Európán kívül érintő intézkedései és az Európára vonatkozó rendelkezések között. Az előbbieken nem volt mérséklet, ez utóbbiakban pedig sem oportunitást, sem egyéb konvencionális mérséklést nem tanúsít.

Az így keletkezett ellentétben, amely annyi tévedés után lehetővé tehetné a legyőzötteknek szabott feltételek komolyabb megvizsgálását, két országnak lehetne döntő tevékenysége: az amerikai Egyesült-Államoknak és Olaszországnak.

De az amerikai Egyesült-Államokat Wilson képviselte, aki már igen nehéz viszonyok között volt. Fokozatos engedmények miatt, melyeknek súlyát nem mérlegelte, a szerződésnek olyan tervévei találta szemben magát, amely teljesen megtagadta az ő javaslatait és pont ellenkezője volt a vállalt kötelezettségeknek. Talán nemi vetett teljesen számot velük; gyakori ingerültsége előjele volt a benne forrongó mély meghasonlásnak. De egész programjának hajótörésében egy dolgot sikerült megtartania és az összes szerződések fölé helyeznie: a nemzetek szövetségének státútumát. Amerikába visszatérve olyasmit akart a szenátusnak bemutatni, ami legalább egy nagy kísérlet emléke; remélte és jóhiszeműen hitte, hogy a népszövetség paktuma előbb vagy utóbb megteremti az összhangot és módosítja az elkövetett súlyosabb hibákat. Kissé akadémikus felfogásával nem értette meg, hogy előbb az államokat kell helyreállítani és csak azután lehet szabályozni szövetségüket. Bízott abban, hogy kölcsönös engedményekkel összehozza őket és így derekasan közreműködik a népek békéje érdekében. Másrészt Wilson és Lloyd George között kölcsönös bizalmatlanság uralkodott és az angol miniszterelnök csak bizonyos nehézség árán szabhatta meg a konferencia irányát.

Itáliának nagy szerep juthatott volna, ha képviselőit határozottabb utasítással látják el; de nekik — ahogy Tar-

dieu mondja — semmi részük nem volt a konferencia tényleges munkájában és tevékenységüket majdnem kizárólagosan a Fiume-kérdés foglalta le. A konferencia három ember között folyó párbeszéd volt; ez a három: Wilson, Clemenceau és Lloyd George. Ebben a dialógusban Lloyd George két ellenkező irányú felfogással, kettős bizalmatlansággal találta szemben magát, Itália pedig nagyrészen távol maradt. Hozzá kell még fűzni, hogy főleg abban az időben élesedett ki az ellentét Wilson és az olasz képviselők között. Április folyamán és május első napjaiban állapították meg mindazt, ami lényeges a szerződésben van; április 22-én a Baj na jobbpártjára, 23-án és 24-én pedig a jóvátételek ügyében egyeztek meg. Olaszország távol volt és amikor az olasz delegátusok majdnem megalázkodva május 6-án hívatlanul visszatértek Parisba, már megjelent nyomtatásban a szerződés teljes szövege. A valóságban egyetlen egy személy működött ténylegesen és ő határozta meg a konferencia irányát is, ez Clemenceau volt.

Az a tény, hogy a konferencia Parisban ült össze, hogy a különböző delegációk minden ténykedése előrelátható és ismeretéig volt és hogy a sajtó előzetesen támadhatta, becsmérelhette és leszólhatta, (ez volt az, ami Lloyd Georgot annyira zavarta, hogy megérlelődött benne a konferencia elhagyásának szándéka) — a francia delegáció abszolút többségére vall és mindenképp felett arra, hogy Clemenceau volt az, aki a munkálatokat irányította.

Clemenceau egész életében rettenetesen romboló ember volt. Számptalan éven át nem tett egyebet, mint csökönyös hevedésséggel rontott kormányokat és személyeket. Még idősebb korában is belevitte a kormányba hadakozó szellemét. Egyetlen más államférfi sem volt nagyobb ellenszenvvel az egyház és a szocializmus iránt: ezek a morális tényezők majdnem egyformán visszataszítók az ő felfogása szerint. A politikusok között, akiket én ismertem, talán senki másnak nincs ennyire egyéni eszejárása. Clemenceau megmaradt az antik demokrácia emberének. Háborús időben egy ember sem alkalmasabb nála, hogy miniszter legyen: harc otthon, harc külföldön, ugyanazzal az érzéssel, ugyanazzal a szenvedéllyel. Amikor csak egy dolog szükséges az ellenség legyőzésére, nem ingadozni a gyűlöletben, nem kételkedni a

győzelem biztosságában, — akkor senki sem alkalmasabb nála, senki sem lehet erősebb nála az akarásban, senki sem biztosabb a bosszúban. Ha azonban a háború után elkövetkezik a béke, amit biztosítani kell, senki sem alkalmatlanabb erre, mint ő. Clemenceaut nem vezette más, mint Németország ellen való gyűlölete, hogy az ellenséget eltiporja, tevékenységét megbénítsa, hogy leigázza. Hajlott koránál fogva nem állíthatott fel magának hosszú lejáratú problémákat; egyetlen egy dolgot tartott szükségesnek: letiporni az ellenséget és tönkretenni vagy elvenni tőle megújhodásának forrásait is. Ellentétben munkatársaival, Clemenceau nem volt nacionalista, sem imperialista; de mindnyájuknál nagyobb gyűlölet uralkodott benne Németország ellen: elpusztítani, letiporni és megsemmisíteni ezt a birodalmat. Ez volt a célja annak a tábornak, amelyet a békeszerződéssel tervezett. Voltaképpen ő és a környezetében levő pénzemberek a versaillesi szerződésnek és az azóta dúló politikának megteremtői.

Ahogy a francia parlamentben mondta, hogy a békeszerződés nem más, mint mód a háború folytatására, — 1920 szeptemberében Tardieu könyvéhez írt előszavában azt állította, hogy Franciaországnak elégtételt kell szereznie Waterlooért és Sedanért. (Waterlooért is!) *Hogy többé fel ne támadhasson Waterloo és Sedan, — ez a jóvátételi politika, legfájdalmasabb gondjait idézi fel előttünk.*

Tardieu megállapította, — amint láttuk, — hogy a konferencia három személyre redukálódott: Clemenceaura, Wilsonra és Lloyd Georgera; Orlandó, úgymond, keveset beszélt és Olaszországnak nem volt különösebb jelentősége. Finom iróniával odaveti, hogy Wilson úgy tárgyalt, mint egyetemi ember, aki tanító logikájával bírál egy tételt. Az igazság az, hogy ama hibája után, hogy ott maradt a konferencián, Wilson nem látta, hogy egész épülete szétomlik és hagyta a hibákat egyiket a másik után összetorlódni és oly szerződések alakultak ki, melyek a világ színe előtt hirdetett elveit mind megtagadták.

Paris légkörében, ahol megvolt Clemenceau temperamentuma, megvolt a francia ipar, de főleg a sajtó nyomása és megvolt az az elfogultság is, hogy megmentsék a jövőt és így az a kívánság, hogy megsemmisítsék Németországot, —

Franciaország képviselői útján természetesen a legsúlyosabb szankciókat kérte. Anglia — képviselőinek realiztikus karaktere és Lloyd George sokkal komolyabb látóköre alapján — általánosságban a mérsékelt megoldás felé hajlott; ha ezt fogadják el, valószínűleg kevésbé billent volna fel Európa egyensúlya. Így jutottak arra a belátásra, hogy kompromisszumot kössenek, mert azok a megoldások súlyos és kemény voltuknál fogva nem voltak elfogadhatók.

Ezek voltak Franciaország kívánságai; minden indiszkrétció nélkül megismerhettük őket ama közlésekből, amelyeket a konferencián a francia delegátusok maguk tettek.

Próbáljunk meg mindent összefoglalni.

A lefegyverzés és az ellenőrzés tekintetében lehet és kell könnyen megegyezésre jutni, mert megvan a hajlandóság minden fegyverkezés csökkentésére. Én teljesen jogosnak tartom azt a kötelezettséget, hogy a háborúért leginkább felelős ország és általában a legyőzött lefegyverkezzenek.

Senki sem fogja igazságtalannak találni, hogy Németország és a legyőzött országok kénytelenek lesznek csökkenteni fegyverkezésüket annyira, amennyi a belső rend biztosítására szükséges.

Mindig különbséget kell tenni a békét biztosító közvetlen katonai szankciók és azok között, amelyek arra valók, hogy az ellenséget tönkretegyék. Wilson az Egyesült-Államok háborúba lépése után tett ünnepies nyilatkozataiban sohasem beszélt a legyőzöttek külön lefegyverzéséről, hanem az adott és kapott biztosítékok egyenlőségéről], mert a nemzeti hadseregeket a belső biztosság megoltalmazásához szükséges számra kell korlátozni. Adott és kapott biztosítékok, azaz egyenlő mérték győző és legyőzött között.

Senki sem tagadhatja meg a győzőnek azt a jogát, hogy ráparancsolja a legyőzöltre a fegyverek kiszolgáltatását és a katonai fegyverkezéseknek legalább egy időre való csökkentését, Ezen a ponton azonban túlmentek a határon.

Sohasem gondoltam volna, hogy valaha nyilvánosságra hozom Franciaország követeléseit. Az ilyesmi gyűlöletet kelt, felveti a felelősség kérdését és bizonyíték a jövőre az ellenség kezében. Tardieu azt hitte, hogy vállalhatja ezt a feladatot és elmondta, mit csinált Franciaország és megvilágosította a konferencia aktáival a francia követeléseket. Könnyű fel-

adat hivatkozni Franciaország egyik delegátusának elbeszélésére, talán épen annak az elbeszélésére, aki a legnagyobb eredménnyel dolgozott; ez járt a messzi Amerikában és így jobban ismerte és közelebbi viszonyban volt az amerikai delegátusokkal, elsősorban House ezredessel.

A francia delegátusok általában minden követelésükkel a szélső álláspontot képviselték, ez nemcsak hangulatukból következett, hanem taktika is volt. Amikor követeléseik egy részéről lemondtak, csak látszóan tettek engedményeket és kötöttek megegyezést. Amikor a követelésiek olyan túlzottak voltak, hogy élénk aggodalmat és óriási visszahatást keltettek, Clemenceau, a konferencia elnöke, nem habozott lemondani arról, amit ő maga javasolt, hogy a mérséklet látszatát keltse. Értette a módját, hogy alkalmas időben mérsékelt is legyen, a valóságban azonban sohasem engedett, kivéve, amikor lehetetlen volt a követelést megvalósítania.

Amikor az angol és az amerikai érdekek nem kötelezték a konferenciát, vagyis olyankor, amidőn Lloyd George nehéz helyzetbe került, Wilson pedig egyáltalán nem ismerte az európai kérdéseket és Olaszország úgyszólván teljesen távol volt, olyankor, bár némi enyhítéssel, mindig a francia javaslat győzött. Mivel azonban a követelés mindig túlzott volt, a mérsékelt javaslat így is elég radikálisan bánt el a legyőzött népekkel.

Sok Franciaországra vonatkozó határozatot nem bíráltak meg eléggé, mert az angol és amerikai képviselők abban a különös helyzetben voltak, hogy ellenvélemény esetén rájuk fogják, hogy pártolják az ellenséget.

A régebbi békekötések alkalmával a legyőzött nép képviselői mindig résztvettek a tárgyaláson, hogy elmondják érveléseiket, tárgyaljanak és hogy megvitassák a szerződést. Elég az orosz-japán békekötésre utalni. Senki sem tagadhatja, hogy Oroszország támadása előre megfontolt és rosszakarató volt: a béketárgyalás azonban mégis mind a két fél képviselői közt történt. Talán először történt, hogy Európa legműveltebb és legelőrehaladottabb nemzete saját maga döntötte el a legyőzöttek sorsát, vagy legalább is azt gondolta, hogy eldöntötte, anélkül, hogy meghallgatta volna a vesztes nemzetek képviselőit, vájjon a rájuk rótt feltételek teljesíthetők vagy sem. Jóval később kivételt tettek Magyarországgal,

amelynek képviselőit, ha a látszat kedvéért is, de meghallgatták: . Azonban a modern történelemben borzalmas precedens lesz mindenkorra, hogy Németország követeit a szokások és hagyományok ellenére nem hallgatták meg és nem volt más feladatuk a konferencián, mint aláírni a szerződést, miután minden ellenállás hiábavalónak bizonyult, hisz a német népet, amelyet az éhség és az elernyedés már eléggé tönkretett, belső forradalom fenyegette.

Ha Németország nem írja alá a békeszerződést, kevesebb kár éri. Azonban abban a pillanatban, mikor a birodalmat a belső és a lappangó forradalom fenyegette, el kellett fogadniok minden megoldást, annál is inkább, mert a németek úgy gondolkoztak, hogy az aláírás nem jogerős, hisz a feltételeket, erőszakkal kényszerítették rájuk, nem törődve a legyőzött érdekével és a legsúlyosabb határozatokat úgy hozták, hogy a körülményekkel egyáltalán nem vetettek számot. Az egyház régi törvénye azt mondja, hogy mindenkinek, még az ördögnek védekezését is meg kell hallgatni. *Etiam diabolus audiatur*: tehát az ördögnek is joga van arra, hogy meghallgassák. Ellenben az új demokrácia, amelyet a nemzetek szövetsége akar megteremteni, még azokra a régi rendelkezésekre sem hallgatott, amelyeket a sötétnek mondott középkorban a vádlottak érdekében sérthetetlennek tartottak.

Németország nehéz helyzetére való tekintettel a katonai szakértők legalább kétszázézer főnyi hadsereget tartottak szükségesnek számára. A Foch marsall elnöklésével ülésező katonai bizottság Németországnak kétszázézer főnyi toborzott hadsereget, ennek megfelelő vezérkart, egy éves katonai szolgálatot, tizenöt hadosztályt, 180 nehéz és 600 táborigényű engedelyezett. Ez kevesebb, mint amennyivel ma, három évvel a háború befejezése után, a minden erőforrás híján levő kis államok rendelkeznek. De Franciaország ezzel nem érte be, azt kívánta, hogy a német hadsereget 4000 tiszttel bíró 100.000 főnyi sereg csökkentsék; ne legyen sorozás, a zsoldosok 12 évig szolgáljanak, a tüzérséget úgyszólván szüntessék meg, ne legyen nehéz tüzérség, csak némi táborigényű tüzérség. Nem lehetett tárgyalni és nem is tárgyaltak. Clemenceau a problémát akként állította fel, hogy semmiféle vitára nem került sor: *Franciaország lesz az, amely holnap ép úgy, mint ma szemben fog állni Németországgal.* Lloyd George és House

ezredes pedig kijelentették, hogy amennyiben Franciaország szószerint ezt követeli, Nagybritanniának és az amerikai Egyesült-Államoknak nincsen joguk ellenkezésre. S bár Lloyd George, meggyőződve e nagy méretű igazságtalanságról, 1918 május 23-án javítani igyekezett a túlzásokon, Franciaország magatartása mégis igen nehéz helyzetbe sodorta Németországot.

Már megemlékeztünk azokról a katonai feltételekről, amelyeket a békeszerződés Németországra kényszerített: a hadianyag, az erődítések és a fegyvergyárak megsemmisítése. Minden fegyverrel való kereskedés eltiltása; a flotta megsemmisítése; a Rajna balpartjának és a hídfőknek megszállása. 15 évre. A katonai és hajózási intézkedések legszélesebb körű ellenőrzése; a közigazgatás és minden magánügy alávetése a külföldi, azaz az ellenség akaratának. Az ezzel járó költségeket Németországnak takarékoság nélkül kell viselni. Az egyik szövetségszövetségi konferencián magam is foglalkoztam azzal az intézménnyel, amelyet ellenőrző bizottságnak neveznek és magam, is tapasztaltam az ő hajmeresztő pazarlásukat azzal a megokolással, hogy úgy is mindent az ellenségnek: kell megfizetni.

Franciaország a konferencián nem arra törekedett, hogy magának Németország ellenében katonai biztosítékokat szerezzen, hanem hogy Németországot megsemmisítse, vagy legalább is feldarabolja. Valóban, amidőn már mindazt elérte, amit akart és Németország védtelenné vált, tovább is folytatta a megsemmisítés politikáját, sőt még nagyobb arányban, mint azelőtt. Arra törekedett, hogy minél nagyobb területeket hasítson ki Németországból, törje meg a német egységet és a szigorú ellenőrzéssel és az elviselhetetlen kötelezettségekkel olyan helyzetet teremtsen, hogy a német birodalmat ne csak katonailag, hanem iparilag is tönkre zúzza.

Mindenki tudja, hogy a Rajna balpartját és a hídfőket a szövetséges és társult csapatok 15 évre azért szállták meg (428. §.) a békekötésben megállapított módon (429. és 432. szakasz.); hogy Franciaországnak a legmesszebbmenő katonai biztosítékot nyújtsák Németország ellenében.

Ez a megszállás a közvélemény meggyőződése szerint teljesen felesleges, mert nemcsak mélyen sérti Németországot, (hisz Franciaország mindig mély keserőséggel és bosszú vágy-

gyal emlékezett a győztes poroszoknak 1870 után való néhány hónapig tartó megszállására), hanem megbénítja a németek minden tevékenységét.

A szövetségesek hajlandók voltak megadni Franciaországnak minden katonai biztosítékot esetleges igazságtalan német támadási ellen, de Franciaország a Rajna balpartjának a megszállását, is követelte. Azok a jegyzékek, amelyeket Nagybritannia március 26-án és április 6-án, az amerikai Egyesült-Államok március 28-án és április 12-én a konferenciának benyújtottak, már kifejezik e két hatalom aggodalmát Franciaország kívánságával szemben. Franciaország azonban ragaszkodott e kívánságához, mert ebben jövőjének biztosítását látta. Hozzá kell fűznünk, hogy Foch marsall ez alkalommal úgy nyilatkozott, amely nem egyezett teljesen az alkotmányosság szellemével. Ugyanis Foch marsall felfogása szerint Franciaországnak és Belgiumnak joga van a Rajnát oly határnak tartani, amelyre Nyugateurópa népeinek és így a civilizációnak (*et, par là, de la civilisation*) okvetlenül szüksége van. Azonban sem Lloyd George-ot, sem Wilsont nem, győzte meg, hogy Franciaország és Belgium., sőt az egész civilizáció és Németország között a Rajna a határ.

Megegyezés útján megállapították a békeszerződésben, hogy a Rajna balpartját és a hídfőket 15 esztendőre szövetségközi csapatok szállják meg. A zónákat 5 évenként kell kiüríteni, ha Németország becsületesen megtartja a szerződést. Semmi kétség sincs aziránt, hogy a Rajna balpartjának megszállását csak meghatározhatatlan tény ül gondolták ki, mert a szerződés feltételei javarészt teljesíthetetlenek. Akármint is hajtják végre a feltételeket, a végrehajtást sohasem lehet majd becsületesnek nevezni, ezenfelül Németországnak kell fizetnie a megszálló hadsereget is. Az amerikai, de főleg az angol delegátusok nem mulasztották el, hogy a megszállás veszedelmes voltára rá ne mutassanak. Mi jelentősége van annak, hogy Németország hadseregét lecsökkentették? Tardieu maga mondja el Lloyd George és Bonar Law fáradozásait, amelyekkel ama tévedést akarták megakadályozni, melyet a békeszerződés 428. §. tartalmaz. Lloyd George panaszkodott azokra az intrikákra, amelyek egyenest a rajnai zavarokat idézték elő. Clemenceau azonban gondoskodott

arról, hogy a kérdést olyan formában vesse fel, amely minden vitatkozást meggátol: „A megszállás kérdésében — mondotta az angoloknak — önök nem értik a francia álláspontot. Önöket a szigetjükön megvédi a tenger. Miniket a kontinensen rosszul véd a batárunk. Mi nem számítunk német támadásra, ellenben számot vetünk a szerződés rendszeres meg nem tartásával. Sóba sem volt még szerződésnek annyi intézkedése és ezért sohasem volt a végrehajtásnak annyi kockázata. Csakis a megszállás katonai biztosítéka szünteti meg ezt a kockázatot. Két ellentétes megoldás merült fel: *„Anglia azt tartja, hogy a célt csak engedmények árán érhetjük el. Mi, franciák, pedig azt gondoljuk, hogy jobb azt kieroszakolni”*.

Március 14-én Lloyd George és Wilson a Rajna balpartjának megszállása helyett kifejezetten felajánlották Franciaországnak a legteljesebb katonai biztosítékot. Franciaország azonban kívánta s meg is kapta a megszállást és a szövetséget. *Mi a célunk?* — kérdi Tardieu. *Követelni a felajánlott biztosítékot m megszállással együtt.* Az Egyesült-Államok és Nagybritannia a versaillesi szerződésen kívül Franciaországgal még két más olyan szövetségi szerződést is kötött arra az esetre, midőn nem Németország részéről történik a támadási Franciaország ellen. Ezt a francia-angol szerződést a képviselőház jóváhagyta: az amerikai szerződés pedig a versaillesi szerződés sorsára jutott. Az angolokkal kötött szerződés azonban megsemmisült, mert úgy kötötték, hogy az amerikai szerződéssel egyidejűen lépjen életbe.

A Rajna balpartjának megszállása és a katonai biztosítékok ügyében Poincaré 1921 szeptemberében egy párisi lapban néhány igen bizalmas okmányt közölt. Nyomatékosan magának követtele Clemenceau habozásával szemben azt az érdemet, hogy a Rajna balpartját tizenöt esztendőnél hosszabb időre szállják meg. Levelet közölt, amelyet annak idején ebben az ügyben Clemenceauhoz intézett azzal a kéréssel, mutassa meg Wilsonnak és Lloyd Georgenak. Ugyancsak közölte Lloyd George válaszát is.

Nem szabad addig megszüntetni a megszállást és addig kell ragaszkodni a biztosítékhoz, amíg a szerződés összes kötelezettségeit nem teljesítik: sőt még azt is hangoztatta, hogy a megszállás a kártérítés összegének biztosítására történik, ami nem ellenkezik a wilsoni és a szövetségesek elvei-

vel. Az sem elégséges, ha megvan a jog a visszafoglalásra; ez a jog ugyanis még nem jelenti magát a visszafoglalást. Poincare nem hiszi, hogy a hosszú vagy határidőhöz nem kötött megszállás felizgatná a lelkeket; ez az állítás csak túlzás. Ellenkezően, a rövid ideig tartó megszállás inkább izgatja a népet, mert a határ akkor még nem biztos; az olyan megszállást mindenki megérti, amelynek csak az a határa, amit a szerződés szab meg. Minél több ideig tart a megszállás, annál inkább javul a német lakosság és a megszálló csapatok közt a megértés.

Clemenceau közölte Poincarénak Lloyd Georgehoz intézett levelét: az angol miniszterelnök 1919 május 6-ikán igen határozottan válaszolt. Szerinte a Rajna és a rajnai tartományoknak meghatározatlan időre való megszállása Európában új háborút támaszt.

Franciaország a konferencia során több indítványt tett, amelynek az volt a célja, hogy Németországot teljesen szét-darabolja. Jellemző a francia delegációnak az az emlékirata, amelyben a konferenciától a Saar-vidék annexióját követeli. A Saar tiszttára német terület: 650.000 lakosára a háború előtt 100 francia sem esett. A Saar annexió járól sohasem esett szó; sem a kormány kijelentéseiben, sem a francia parlament ülésein. Még a politikai pártok sem követőitek, amikor erről a területről beszéltek. Soha senki nem nyilvánított ilyen annexiós szándékot, amely még sokkal súlyosabb természetű volt, mint Elzász-Lotaringiának Németországhoz való csatolása. Elzász-Lotaringiában voltak erős német nyelvszigetek, a Saar-vidéken ellenben nem éltek franciák nagyobb csoportokban. Ezt a területet még katonai okból sem lehetett követelni, pusztán gazdag erőforrásai kedvéért. Történelmi okok sem fogtak fenn az annexió mellett, valamennyi ilyen argumentum a németeknek kedvezett. Ezt a követelést csak érzelmi motívumokkal okolták meg! Nem tartozott a Saar egy része valaha Franciaországhoz? A politikai és a gazdasági helyzet még nem minden — mondotta Clemenceau — a történelemnek is van nagy szerepe. Az Egyesült-Államok életében 120 esztendő hosszú időszak, Franciaország számára azonban nem sokat jelent. Nem elégséges, ha csak anyagi kártérítést kapunk, nekünk az erkölcsi kártérítésre is szükségünk van; Franciaország felfogása nem

egyezhethet meg a szövetségesekével. A Saar megszerzésének kívánsága megfelelt az erkölcsi kártérítés óhajának.

Franciaország e szélsőséges felfogását kénytelen volt megváltoztatni: a Saar-medence bányáit nemcsak ideiglenesen kapta meg Franciaország kárpótlásul, hanem örökre föltétlen tulajdonul, ahol a hatalmat korlátlanul gyakorolhatja. A terület kormányzását a szerződés keltezésétől számított 15 évre a nemzetek szövetségére bízták; 15 év múlva megszavaztatják a lakosságot, amely tiszta német, hogy melyik országhoz akar csatlakozni. E fontos és tiszta német terület tulajdonjoga, amelyet a háború alatt egyetlen francia sem követelt, a győzelmes francia állam kezébe került. A népszövetség közigazgatása ugyanis csak ezt jelenti¹. Tizenöt esztendei szenvedés után a lakosság népszavazással dönt sorsairól. Ezalatt a Saar francia vámterület lesz és lakosságának el kell túrnia, hogy nemzeti érzéseit a legképtelenebb és legméltánytalanabb módon megsértsék.

A népszavazást a szerződés elfogadhatta vagy visszautasíthatta. Mivel nagy német nyelvterületek átengedéséről volt szó, kénytelenek voltak, legalább a kétséges esetekben, a népszavazáshoz ragaszkodni; annál inkább, mert olyan engedményekről volt szó, amelyeknek a megszerzésére az antant sem a háború előtt, sem a háború alatt nem gondolt. Amikofr azonban Csehországnak és Lengyelországnak német területeket adtak oda, nem tartottak népszavazást azzal a megokolással, hogy erre az antantnak katonailag szüksége volt, másrészt hogy ezek a területek Németországnak áldozatai. A népszavazást Schleswigre, Felsősziléziára, Marienwerderre, Allensteinre, Klagenfurtra és a Saar-medencére korlátozták. Amikor azonban a népszavazás eredménye Németországnak kedvezett, mint Felsősziléziában, már nem tartották elégségesnek az előbbi bizonyítékokat.

A legszélsőségesebb követelések mégis akkor merültek fel, amikor a kártalanítás kérdése került szóba.

Már elmondtam, hogy a kártalanítás kérdése miként került még a szerződést megelőzően a fegyverszünet feltételeibe. Előzően csak az elpusztított területek helyreállítását követelték, a háború után azonban új kívánsággal állottak elő. Ha csak Németország és szövetségesei felelősek a háborúért, akkor nekik kell a háború összes költségeit megtérí-

teniök: a magántulajdonban és személyekben esett károkat, valamint a háborús kiadásokat. Az előforduló kárt annak kell erőforrásai legvégső határáig jóvátenni, aki azt okozta.

Az amerikai képviselők mérsékeltebb indítványt terjesztettek be. Csak azt szabad követelni, amit a békeszerződésben megállapítottak, vagyis ama sérelmeknek az orvoslását, amelyek nyílt ellentétben vannak a nemzetközi törvényvel, a megszállott területek helyreállítását és a polgári lakosság vagyonában esett károk megtérítését.

A háború idején sok badarságot állítottak Németország mérhetetlen erőforrásairól és fizetési képességéről.

A Németországra kirótt terheken kívül annak az összegnek nagyságáról is vitatkoztak, amelyet a szövetségesek maguknak követeltek. Ha a háború 700 milliárd frankba került, akkor az az összeg, amelyet a szövetségesek a személyben és tulajdonban esett kárért követelhetnek, legalább is 350 milliárd legyen.

Amikor megállapodtak a károk visszafizetésében, minden ország benyújtotta követelését: a francia megbízottak: Franciaország számára 65 százalékot követeltek, a többinek így csak 35 százalék maradt.

Elsősorban az arányos szétosztásban való megegyezés volt fontos, nem az összeg nagysága. A kártalanítás összegét rögtön nem állapíthatták meg, mert az a jóvátételi bizottság feladata. A szerződésben a kártalanítás összegének megjelölése helyett csak az arányos szétosztást állapították meg. A később meghatározott kártalanítási összeg minden képzeletet felülmúlt.

Mivel a megállapított összeg lehetetlenül nagy, az antant megbízottai még ma is erről tárgyalnak. Az amerikai szakértők, akiket az antant ilyen szörnyű tévedésbe ejtett, elfogadták a 325 milliárdot a kártalanítás összegének maximumaként, amelyet 1951-ig kell letörleszteni. A fizetést 1921-ben kezdik 25 milliárd aranymárkás részletben. Így keletkezett a jóvátételi bizottság intézménye, amelyre egyetlen békeszerződésben sincs precedens; ez a szuverén bizottság ellenőrzi Németországnak egész életét.

Valóban egy józan ember sem hitte, hogy Németország néhány milliárdnál többet fizethet évenként és hogy egy pol-

gári ország 30 esztendeig egy ellenőrző bizottságnak lehet alávetve.

A szerződés egyetlen célja azonban az volt, hogy elnyomják, szétdarabolják, megfojtsák Németországot és a nyomorúság felidézésével, a szolgaságra való vetéssel nemzeti öntudatát is megöljék.

Főként Franciaország javasolta (és ezt nem is tagadta), Németország földarabolását, egységének megbontását. A német birodalom egységét természetesen meggyöngíti az olyan helyzet, amidőn elviselhetetlen életfeltételeket teremtenek, határterületeket szakítanak el tőle, nagy területeit vetik katonai megszállás alá és e területekre csak nagy sokára, vagy egyáltalán sohasem küldenek diplomatákat, a közigazgatást pedig katonai bizottságokkal végeztetik. Németországnak sokkal nagyobb kárt okoztak azzal, hogy 84.000 négyzetkilométer területet és majdnem 8 millió lakost szakítottak el tőle, elvették a legnagyobb bányászati erőforrását, megakadályozták a német nép egyesülését és megtiltották a 6 és fél millió lakosságra csökkentett Német-Ausztriának a német birodalomhoz való csatlakozását, az egész birodalmat megszámlálhatatlan ellenőrző szabály alá helyezték, mintha az egész országot hadsereggel szállták volna meg. Ebbe azonban a németek bele nem egyezhettek, se a szövetségesek nem rendelhették el.

Mindazt, amit eddig Németországról és a versaillesi szerződésről mondtam, kisebb-nagyobb arányban az összes legyőzött államokra és szerződésekre is alkalmazható.

Ákárhogy is ítélkezzünk, a közel jövő rövidesen be fogja bizonyítani, ha ugyan eddig már be nem bizonyította, a hozott határozatok kivihetlenségét. Egy azonban már is bizonyos és ez az, hogy a már meglévő szerződések a győzőket és a győzteseket egyaránt romlással fenyegetik. A szerződések nem hozták el Európa békéjét, sőt inkább az erőszak és háború állapotát állandósították. Clemenceau maga mondta, hogy minden békeszerződés csak a háború folytatásának egyik változata.

Ha mindezt kétségbe is lehet vonni, mivel az emberek még nem ítélnének igazságosan és nem látják tisztán a bekövetkező veszedelmet, egy dolgot azonban máris leszögezhetünk: A békeszerződés egyenes megtagadása azoknak az elveknek, amelyekért az Egyesült-Államok és Olaszország, noha nem

volt kötelességük, a háborúban síkra szálltak; megtagadása mindannak, amit az antant többször is hangoztatott; de a leg-súlyosabban Wilson tizennégy pontját sértette meg, amelyet az amerikai nép ünnepélyesen megfogadott: a ma legyőzött népek kezében ez lesz az a legsúlyosabb argumentum, az engesztelhetetlen vád, amelyet holnap legyőzőik ellen fel fog-nak használni.

NEGYEDIK FEJEZET.

A győzők és a legyőzöttek.

Hány állam van Európában? A háború előtt a politikai földrajz szinte hagyományos volt; most minden változik, ezért bajos megmondani, hány és milyen állam van. Azt azonban biztosan tudjuk, hogy Kelet-Európában a győzők is, a legyőzöttek is nemcsak gazdaságilag, hanem szellemileg is szükségét szenvednek. De nehéz azt is megmondani, hány politikai egység van, hány tartós és milyen új háborúk készülnek, ha nem sikerül közös erővel megtalálni a megmentés útját a béke megteremtésére, amelyet Parisban nem tudtak megkovácsolni. Jelenleg tehát még azt sem tudjuk megmondani, hogy hány állam van és melyik a szerződéseik önkényes teremtménye, véletlen alakulás, vagy területi elhatárolás, amelyet a nemzetközi egyezmények nem végérvényesen szabtak meg. Oroszország helyzete annyira bizonytalan, hogy senkisé tudhatja, új államok alakulnak-e fokozatos felbomlása során, vagy helyre áll egysége és összedülnek az újonnan keletkező államok.

Európában körülbelül harminc állam van, ha Montegrót még tényleges államnak tekintjük és nem vesszük figyelembe azokat a kis hagyományos államokat, amelyek csak történelmi kuriózum számba mennek, mint Monakó, San Marino, Andorra és Monte Santo, ha nem számítjuk külön államnak Islandot és a Saar-vidéket, amely a versaillesi szerződés képtelen intézkedése folytán Németországon kívül fekvő valóságos állam. Egynéhány közülük olyan állapotban van, hogy vajmi kevés garancia van arra, hogy állandó és biztos államok maradnak.

Ezenfelül az egykori orosz birodalom területén még vagy harminc többé-kevésbé ideiglenes jellegű állam van,

Európa kissé elbalkánosodott; nemcsak a háború jött a Balkánról, hanem néhány eszme is, amelyet parlamenti körökben és a sajtóban nagy méltánylással fogadtak. Ha az ember meghallgat néhány beszédet és szemtanúja néhány eseménynek, úgy érzi, mintha Belgrádban vagy Sarajevóban volna,

Európa területe, Oroszországot és a poláris szigeteket is beleértve, nem több tíz millió négyzet kilométernél. Kanada majdnem ugyanannyi, az északamerikai Egyesült-Államok területe körülbelül szintén ennyi.

A háború előtt a történelmi folyamat nagy territoriális egység kialakulása felé haladt. A háború után bekövetkezett a bomlás folyamata; sohasem sejtett arányokban széthullottak a területek, amit némiképp a szükség idézett elő, másrészt pedig az a kívánság, hogy szétdarabolják a régi birodalmakat és Németországot minél jobban legyengítsék.

A különböző államok egymáshoz való viszonyában a jó és a rossz nem elvont fogalom, mert a politikai működést csak eredményeiből lehet megítélni. Ha meg lehetne valósítani a legyőzött népekre kényszerített békeszerződéseket, mi erkölcsi szempontból fájlnának egynéhány vagy több intézkedését ; így nincs más tennivalónk, mint várni, míg az idő mond róluk végleges Ítéletet.

A baj az, hogy a megkötött békeszerződéseket nem lehet végrehajtani, vagy ha teljesítik, Európa gyorsan felbomlik és összeomlanak a győztesek is.

Ilyenformán három esztendővel a fegyverszünet, azaz a háború befejezése után, a béke mérlege egészen véve megrosszabbodott. Az erőszak szelleme nem szűnt meg, egymásik országban talán nem is csökkent, viszont gyarapodtak a nélkülözés okai, egyre inkább megbomlott az egyensúly, mindig jobban elmélyedt a szakadék a két csoport közt és folyvást bővebben buzogtak a gyűlölet forrásai. A külföldi valuták boszorkánytánca is a szétbomlásra és nem a megújulásra vall.

Összefoglalóan rámutattunk arra a helyzetre, amelybe Németország a versaillesi szerződés következtében került. A többi legyőzött állam viszonyai még rosszabbak, amennyiben vagy még kevesebb figyelemmel bántak velük, vagy akkora területet vesztek, hogy nem tudják újra megkezdeni nemzeti életüket. Ez az eset forog fenn Ausztriában, Török-

országban és Magyarországon. Bulgária számára kevésbé nehéz a megújulás, mert szívós és kompakt lakossága van, amely földművesekből áll.

Németország lojálisán teljesítette a lefegyverzés valamennyi feltételét. Miután kiszolgáltatta flottáját, szétrombolta erődítéseit és a szerződés megállapította legszélsőbb határig megsemmisítette összes hadianyagát, — feloszlatta óriás hadseregét is. Teljesen érthető, ha egyik-másik romboló munka során rosszakaratot tanúsított, vagy a rombolást halogatni igyekezett. Más iramban megy az ember bálba, mint temetésre. Jelenleg Németországnak nincs flottája, sem hadserege, sem tüzérsége és olyan körülmények között él, hogy semmilyen támadással szemben sem tud ellenállni. Így érthető, hogy a lengyelek erőszakossága nem váltott ki visszahatást Németországban.

Mindez annyira szembeszökő, hogy senki sem akad, aki kételkedhetne benne.

Mindenki emlékezik rá, mondotta Hindenburg, milyen nehéz volt az amerikai Egyesült-Államok számára egy millió főnyi hadsereg talpraállítása. Az óceán azonban megvédte az idő alatt, amíg elkészítette tüzérségét és aviatikáját.

Németországot nem választja el az óceán szövetségeitől, hogy fegyverkezzen és megteremtse aviatikáját és nehéz tüzérségét; éppen ellenkezően, szövetségeseinek országai szorosan összefüggnek a német földdel. Sok hónap kelletne még, hogy új háborúra készüljön fel, mialatt Franciaország és szövetségesei sem maradnának tétlenül.

Ludendorff tábornok nemrég néhány kijelentést tett, amelyeknek nagy jelentőségük van, mert tökéletesen fedik az igazságot. Ő azt mondotta, technikai és katonai szempontból teljes lehetetlenség, hogy Németország belátható időn belül megtorló háborút kezdhessen a szövetségesek, főleg Franciaország ellen. Ennek az országnak minden hadi eszközzel bőségesen ellátott hadserege van, amely kész mindenkor felvonulni s összezúzna minden német katonai szervezetet, amely Franciaországgal ellenségeskedne. Annál is inkább, mert Németországnak a hadianyaggyártó ipar megsemmisítése miatt nincs arra módja, hogy megint felfegyverkezzen. Képtelenség azt gondolni, hogy titokban meg lehetne szervezni s hadi készütségbe helyezni olyan német

hadsereget, amely megfeleljen a modern háború követelményeinek. Olyan német hadsereget, amely legalább a siker legkisebb reményével vehetné fel a küzdelmet a modernül felszerelt és felfegyverzett ellenséges hadsereggel, csak hatalmas német hadi ipar segítségével tudnának felállítani; ilyen ipart pedig sohasem lehet titokban rögtönözni vagy megteremteni. Még ha egy harmadik hatalom akarná is Németországot felfegyverezni, annak sem volna módjában a hadsereget oly gyorsan felszerelni és a szükséges időben mozgósítani, hogy megakadályozhatná az ellenséges hadsereget a haladéktalan és döntő győzelem kivívásában.

Mindenki belátja, még Franciaország is, hogy ilyesmire az kellene, hogy Németország rászánja magát az* öngyilkosságra. A békeszerződésnek az a következménye, hogy mindenféle német veszedelem ellen az akadályok olyan *maximuma véd meg, amelyet csak az ész kigondolhat*: Németország ellen *olyan garanciák halmozódtak fel, aminőkre a történelemben még sohasem volt példa* (Tardieu). Németország sok esztendeig semmire sem lesz képes. A mozgósítás előkészítése hosszú éveket vesz igénybe, megvalósítása pedig a legnagyobb nyilvánossággal jár.

Wilson a fegyverkezés csökkentése ügyében *kapott és adott* biztosítékokról beszélt. Ehelyett a szerződések megkötése után az történt, hogy a legyőzött népeket teljesen lefegyverezték, a győztesek pedig tovább folytatták fegyverkezésüket. Majdnem valamennyi győztes államnak nemcsak a kiadása, hanem a hadserege is nagyobb. Ha felteszszük, hogy a szerződések által kikényszerített békefeltételeket teljesíteni lehet, ugyan ki ellen szaporítják egyre a hadsereget, amikor az egykori ellenség védtelen!

Láttuk már, hogy milyenek azok a feltételek, amelyeket Németországra kényszerítettek: kis számú zsoldos hadsereg, a védőkötelezetteg és a katonai oktatás eltörlése, az aviatika megszüntetése és csak akkora jelentéktelen tűzérőség, amelyre a belső rend fentartására okvetlen szükség van. Ausztria, Bulgária és Magyarország csak csekély számú hadsereget tarthat. Ausztriának csak 30.000 fegyverese lehet; a legutóbbi jelentések azonban azt mondják, hogy megromlott pénzügyi helyzete miatt csak 21.700 katonát tud tartani. Bulgáriának 20.000 katonája és 3.082 csendőre van. Magyar-

ország hadserege a trianoni békeszerződés értelmében 35.000 ember. Törökországnak nincs igazi hadserege Európában, ahol úgyszólván már nem is territoriális állam, hacsak nem Konstantinápoly városában, ám a török szuverenitás ott is inkább csak látszólagos.

Minden összefoglalva, a német háború hatalmas magvát tevő államokat területileg annyira leszabdalták, hogy 180 ezernél kevesebb embert tartanak csak fegyverben. Nincsenek természetesen beleszámítva a központi hatalmai: romjain felépült új államok, amelyek tetszésük szerint és olykor egyik-másik antant-állam érdekében fegyverkeznek.

Az egykori ellenséges államok tehát nincsenek abban a helyzetben, hogy háborút viselhessenek és mindannyian alá vannak vetve az ellenőrzésnek. Néha ez az ellenőrzés igen különös természetű. Mindenki arra törekedett, hogy a tengert a győzteseknek juttassa. Lengyelországgal például az a furcsa s képtelen eset történt, hogy fenhatósága alá helyezték Danzig városát, pusztán azért, mert tengere van. A szövetségesek állandóan azon voltak, még Olaszország magatartása ellenére is, hogy a szerb-horvát-szlovén államnak szabad és biztos utat adjanak a tengerre.

A londoni és san-remoi konferenciákon ismételten szóvá tettem, hogy milyen terhet ró az éhínséggel küzdő legyőzött népekre a katonai ellenőrző bizottságok eltartása és milyen bántó olykor pazarlásuk. Vannak tábornokok, akik kártalanítást kötöttek ki maguknak és mindenféle címen olyan javadalmazásuk van, amely meghaladja az Egyesült-Államok elnökének jövedelmét. Hogy micsoda farsangi komédia volt a Duna-bizottság, arra nézve csak Bécszet és Budapestet kell megnézni, ahol éhen halnak az emberek. Elég pusztán a jóvátételi bizottság kiadásait figyelemmel kísérni és az emberben feltámad az érzés, hogy a falánkságnak és fényűzésnek ez a szomorú látványa inkább a győzöt, mint a legyőzött népet alázza meg.

A háború legfalánkabb katonai és polgári spekulánsaiból a legyőzöttek lefegyverzésére s a békeszerződések végrehajtására ellenőrző bizottságokat szerveztek, amelyeknek tagjai olyan fizetést és pótlékot kapnak, hogy nincs rá példa a világon. S mindez nemcsak azért történik, mert megszállta őket a

kapzsiság, hanem azért is, mert bennök lakozik az erőszak szelleme.

Nem akarom nyilvánosságra hozni azokat az adatokat, amelyeket megbízható s részre nem hajló személyektől kaptam. Egy szép napon Európa még megéri azt a nagy szégyent, hogy mindenfelé kalandorok és rablók árasztják el, akiktől még a középkori bandák is jócskán tanulhatnának. Tisztára tolvajlás ez a rengeteg és haszontalan bizottság, amely semmire való célokért űzi a pazarlást. S mindez ama népek győzelmének jogai nevében történik, amelyek művelteknek és demokratáknak tartják magukat.

Német-Ausztria összes tengerhez vezető útjait elvesztette. Nem élhet meg saját erejéből, mert alapjában megingott. Tpljesen német terület, ezért a békeszerződés nem engedi meg, hogy Németországhoz csatlakozzék. Ehhez a népszövetség egyhangú beleegyezése volna szükséges, amit Franciaország meghiúsít. Nem egyesülhet Csehországgal, sem Magyarországgal, sem más, az osztrák-magyar monarchiából alakult állammal, mivel ez ellentétben van a német nép érdekeivel és törekvéseivel és ezáltal különben új dunai állam keletkezne, mely a múltban úgyis a háborúnak egyik főoka volt, Ausztria elvesztette minden tengerhez vezető útját, átadta haditengerészeti és kereskedelmi flottáját, ennek fejében a szövetségeközi ellenőrző bizottságtól lényeges kedvezést kapott a hadügy, hajózás és a léghajózás terén. Az intézkedések között több olyan is előfordul, amelyeknek többé nincs értelme. Ilyen például a saint-germaini szerződés 140. szakasza, amely megtiltja Ausztriának, hogy bármiféle bűvár- vagy kereskedelmi hajót építsen, vagy vásároljon. Az is különös, hogy drótnélküli távíróállomás csak kereskedelmi táviratokat közvetíthet (143. §.), ezt is csak a szövetséges és társult hatalmak felügyelete alatt, akik még az elektromos hullámok hosszúságával is törődnek. A háború előtt, 1914-ben, Franciaország a lehető legnagyobb mértékben növelni akarta hadseregének harci készségét és így a nagy német hadsereggel szemben nagy francia hadsereg állott.

Németországnak 1913-ban a birodalmi gyűlés elé beterveztett költségvetése szerint összesen 647.000 katonája volt fegyverben, 105.000 altisztal és 30.000 tiszttel. Tökéletességét tekintve nemcsak Európának, hanem az egész világnak leg-erősebb hadserege volt.

Németországnak nincs többé hadserege, Franciaország ellenben 1921. július 1-én 810.000 embert tartott fegyverben 38.473 tiszt vezetésével, azaz jóval többet, mint amennyi a háború előtt Németországnak volt. Figyelembe véve Franciaország demográfiai viszonyait, azt mondhatjuk, hogy olyan nagyszabású katonai erő kifejtésről van szó, amelyre a modern időkben nincs példa és amelynek csak két célja lehet: vagy a katonai uralom, vagy a pusztítás. Az erre az évre előirányzott rendes kiadás 2782 millió frank, nem számítva azt az összeget, amelyet Németország fizet a megszálló hadseregért. A rendkívüli kiadás 1712 millió, ezenkívül még 635 millió az idegen államokban levő megszálló csapatok eltartása, ezt az összeget azonban vissza kell kapnia a legyőzött államoktól.

Ausztria-Magyarországnak 1913-ban 34.000 tisztje és 390.249 katonája volt; a monarchiából alakult új államoknak együttvéve jóval több katonájuk van. Míg Német-Ausztriának 21.700 és Magyarországnak csak 35.000 fegyverese van, addig Csehszlovákia 150.000 embert tart fegyverben, közülök 10.000 tiszt; Jugoszláviának pedig 120.000 katonája van 8—10.000 tiszttel.

Franciaország két szövetségese, Belgium, amely nem semleges többé és a külföld felé egyre kihívóbban fellépő Lengyelország, ahol folyvást nő az anarchia, olyan hadsereget tart fenn, amilyennel a háború előtt csak elsőrangú állam rendelkezett. Belgium megduplázta békebeli állományát, amely most 113.500 ember; aránytalanul nagy hadsereg ez oly nép számára, amely körülbelül akkora, mint New-York, vagy talán London lakossága.

Lengyelország, melynek gazdasági viszonyai egyenesen kétségbeejtők és már sie pénze, se hitele, de ezzel ellentétben több a hivatalnok, mint bármely más országnak, ez az állam 430.000 katonát tart, száma azonban hol több, hol kevesebb, ma körülbelül 600.000 ember. Franciaországgal kötött szerződése katonai kötelezettségeket ró rá, melyeknek természete egyáltalán nem vall békét óhajtó országra. Lengyelországban a nagyvási hóborrtal együtt jár belső viszonyainak fokozatos romlása; .szolgája az antantnak, hogy szolgálatban tarthasson másokat és bomlása ellenére arra tart igényt, hogy ellenőrizzen és uralkodjon nálánál intelligensebb és műveltebb népeken.

Romániának 160.000 katonája, 30.000 csendőre és 16.000 határőre van. Görögországnak, főleg kisázsiai vállalkozásai miatt, melyet csak a minden intelligencia híján levő nemzeti exaltáció magyarázhat meg, 400.000 főnél nagyobb hadserege van. Alig tud megmoccanni és szinte beleroskad a nagy hadsereg eltartásába; így halad a romlás felé.

Az antant két kedveltje, Görögország és Lengyelország, akárcsak az elkényeztetett gyerekek, politikájukban szeszélyesek és kapzsiak. Lengyelországot nem a saját ereje, hanem az antant erőfeszítése támasztotta fel. Görögország a háború alatt sohasem támogatta az antantot hathatósabb erővel és most, a háború után, sokkal nagyobb hadserege van, mint történelme során bármikor. Csak Nagybritannia és Olaszország szerelte le nagyobb arányban hadseregét, sőt Nagybritannia még Olaszországnál is nagyobb mértékben.

Kiszámították, hogy Nagybritannia 201.000 katonát tart fegyverben, közülök 15.030 tiszt. Ebbe azonban nincs beleszámítva az Indiába kirendelt 75.896 főnyi katonaság és az aviatikai személyzet.

Olaszországnak 1921 július 31-én 351.076 közkatonája és 18.138 tisztje volt, összesen tehát 369.214 főből álló hadserege, közülök 56.529 karabiniere, akik majdnem kizárólag közbiztonsági szolgálatot végeznek.

A háború következtében alakult államok példájára és nyomása alatt még olyan államok is tetemesen szaporították hadseregük létszámát, amelyek nem vettek részt a háborúban.

Bár a legyőzött népektől nincs mit tartani, a semlegesek is fejlesztették hadseregüket a háború folyamán, a győztesek pedig szertelen mértékben megnagyobbították.

Senki sem tudja megmondani, milyen a bolsevik Oroszországban a politikai helyzet: valószínű, hogy katonáinak száma alig kevesebb egy milliónál, már csak azért is, mert a kommunista rendszer miatt a csavargók és hasonló elemek könnyen alkalmazást találtak a hadseregben.

A győztes államok a legyőzött népek lefegyverzése után rájuk kényszerítették lehetetlen erkölcsi és gazdasági feltételeiket és azokat a területi megalázásokat, amelyekben például Bulgáriának, Törökországnak és Magyarországnak volt része. Ezek mind olyan feltételek, amelyeket nagyon nehéz megtartani. És minthogy a gyűlölet magva egyre jobban csi-

fázik, a győztesek nem szerelnek le. Főként azok a kis államok, amelyek nagyon is sokat akartak, igen sokat kaptak és amit megkaptak, nem tudják megtartani. Sok országban bizonyos társadalmi rétegek számára a háború ipar lett; ezek a háborús állapotból élnek. Mit csinálnának ezek háború nélkül?

Európában most általában véve sokkal több ember teljesít katonai szolgálatot, mint 1913-ban. Nemcsak, hogy nem történt meg a leszerelés, amit az antant mindig a demokratikus elvek győzelmének következményéül hirdetett, hanem a győztesek egyre nagyobb mértékű fegyverkezésre töreksznek. Minél nehezebb a békefeltételeket keménységük s abszurd voltuk miatt megtartani, annál inkább szükségük van a győzteseknek fegyveres erőre. A legyőzött népeknek nincs hadseregük; a győztesek biztosak, vagy legalább is nemrég még biztosak voltak benne, hogy hadseregeik a kártérítés behajtására valók. Jelenleg tényleg nem is volna más céljuk.

A londoni konferencián 1920 februárjában hosszú vita után megszövegezték azt a gazdasági manifesztumot, amely felhívta Európa figyelmét a gazdasági helyzet veszedelmére. Lloyd Georgezal egyetértően hamarosan megtaláltuk a nagy árakban és a gazdasági zűrzavarban, valamint a nagy hadseregek és a háborús állapot fentartásában a legsúlyosabb veszedelmet és legfőbb okait.

A határozottan két részre szakadt Európában nem lehet béke, még akkor sem, ha a legyőzött lerakta fegyvereit: a győztes saját nyugtalansága miatt kénytelen fegyverkezni, mert az a meggyőződése, hogy védelme csak az erőben lehet és ez lehetővé teszi, ha nem is a valódi, de legalább a fegyveres békét. Ha nem is mozdítja elő a termelés és a forgalom fejlődését, legalább módot ad a gazdasági forrásoknak a piactól való elvonására.

Az erőszak újabb erőszakot szül. Ha a legyőzött népek nem tudják teljesíteni a feltételeket, még terhesebbeket rónak rájuk. Franciaországban a felelőtlen elemek már azt is emlegetik, hogy meg kell szállni a Ruhr vidékét, azaz a német széntermelés legnagyobb központját és nem kell figyelembe venni a felsősziléziai népszavazást sem.

Németország 1920. és 1921-ben ötször forgott abban a veszedelemben, hogy Franciaország a békeszerződés megsértésével előzönlí a Rajna jobbpartját. 1920 márciusában Olasz-

ország és Nagybritánia beleegyezése nélkül, sőt akarata ellenére, megszállta Frankfurt és Darmstadt városát. Akkoriban az olasz kormány feje voltam és nem haboztam hangoztatni, hogy mekkora veszedelemmel és kárral jár az ilyen erőszakos eljárás. 1920 júliusában az újabb betörés veszedelme engedékenységre kényszerítette Németországot. 1921 márciusában Franciaország hamis ürüggyel megszállta Duisburg, Ruhrort és Düsseldorf városát és a megszállást akkor is fentartotta, amikor Németország alá vetette magát a reá-kényszerített feltételeknek. 1921 áprilisában és májusában Franciaország ismételte megkísérelte a Ruhr-vidék invázióját, hisz ez az igazi programja a francia vasiparnak, amely teljesen szét akarja rombolni Németország egész szénbányászatait.

Ilyen körülmények között, amikor a Rajna jobbpartját Franciaország egy év alatt kétszer megszállja, s még háromszor fenyegetőzik az invázióval, akármilyen nagy hadsereg sem elegendő. S az imperialista Franciaország háborús fáradalmi s demográfiai sülyedése ellenére kénytelen akkora hadsereget fentartani (s fenn is tartatja Németországgal), hogy ilyen nagy hadseregre nincs példa a modern történelemben.

Amit a hadseregről mondtunk, az áll a flottára is, Szinte versenyt futnak, melyik fokozza jobban tengeri erejét. Azelőtt a legyőzötteknek volt ez a főgondjuk, most a háború után támadt kölcsönös bizalmatlanság a győzőket kényszeríti erre.

Érdekes komolyan megvizsgálni azt a lelki kapcsolatot is, amely Nagybritánia, az amerikai Egyesült-Államok és Japánország között van. Aggasztó tünet, hogy ez a három hatalom versenyre kelt (egymással a tengeri fegyverkezésben és nagy kárára válhat a civilizációnak az is, hogy a két angol-szász nép is verseng egymással.

A megvívott nagy háború tulajdonkép a germán és szláv faj összeütközése volt. Nem Franciaország, hanem a szlávok aggodalma kergette Németországot a háborúba s ők zúdították a világra az elmúlt eseményeket. A kontinentális háború azzal az eredménnyel járt, hogy leverték Németországot is, amely vesztett, Oroszországot is, amely nem tudott ellenállni; a helyzet gyümölcsét csak Franciaország élvezi, ha ugyan en-

nek lehet azt a győzelmet nevezni, amelyet mindenki számára tuskék öveznek. A háborút főként az angolszász faj döntötte el, Nagybritánia az ő domíniumaival és az Egyesült-Államok. Csak a német államférfiak csekély politikai intelligenciája tette lehetővé, hogy az egymással érdekellentétben levő államok egy csoportba tömörültek. Nagybritánia, Oroszország, az Egyesült-Államok, Japán, Franciaország és Olaszország.

Az európai, de mindenekelőtt az ázsiai helyzet ma újabb versengést szül, amely a tengeri fegyverkezés szertelenségében nyilatkozik meg.

Tegyük fel, hogy a dollár, a font, a yen és a lira vagy frank parin áll, akkor az 1914-től 1921-ig terjedő években a költségvetések szerint a hadi tengerészeti kiadások a következőképp emelkedtek: az amerikai Egyesült-Államok 702 millió líráról 2166 millióra, Nagybritániában 1218-ról 2109-re, Japánban 249-ről 1250-re, Franciaországban 495-ről 1083-ra és Olaszországban 230 millióról 402-re. Az új hajóépítkezésre előirányzott összeg az 1921—22-ik esztendőre az amerikai Egyesült-Államokban 450 millió, Nagybritániában 475, Japánországban 281, Franciaországban 185 és Olaszországban 61 millió.

Az Egyesült-Államok: és Nagybritánia igen gazdag államok, ezért megbírják az erőlködést. Japán ellenben csak korlátozott erőforrásokkal rendelkezik, bírja-e hosszú ideig, vagy pedig kénytelen lesz magának közelebbi célokat kitűzni?

A haditengerészet 1914 és 1921-ből való statisztikája azt mutatja, hogy a győztes államok flottája ma jóval hatalmasabb, mint amilyen a háború előtt volt. Oroszország, Ausztria és Magyarország, valamint a területeiken keletkezett új államok azonban nem tengeri hatalmak, Németország pedig teljesen elvesztette flottáját. A tengeri fegyverkezés versenye elsősorban is a két angolszász ország és Japán között folyik; a szárazföldi ellenben valamennyi európai győztes ország és főleg a kis államok közt dúl.

Ez a helyzet igen komoly aggodalmakra ad okot, de a főbaj azokban a kisebb államokban fészkel, amelyek háborút nem viseltek, ellenben napról-napra követelőbbek és egyre újabb igényeket támasztanak.

A versaillesi szerződés egész rendszerét a Lengyelor-

szágra vonatkozó tévedés bélyegzi meg. Lengyelország megalakítása nem a nemzetiségi elv nagyszerű megnyilatkozása. Nem az etnikai Lengyelország alakult meg, hanem egy olyan nagy állam, amely mai formájában úgysem élhet sokáig, mert nemcsak; erős idegen nemzeti kisebbségek élnek benne, hanem a népek olyan összesége, amely nemi tud egymással megférni. Lengyelország, amelynek már nagyszámú zsidó lakossága is gondot okoz, nem tudja asszimilálni a németeket, oroszokat és ukránokat, akiket a versaillesi szerződés Wilson kijelentései ellenére igazságtalanul neki ítél.

Miután Lengyelország az antant segítségével sikeresen ellenállt a bolsevik támadásoknak, most állandó anarkia pusztít benne. Fogyaszt, de nem termel, kiadása fantasztikus és jövedelmeit sehogy sem tudja rendbe hozni. Nincs ország, amely annyira visszaélt volna a papirospénzzel, mint ő; a lengyel pénz ma a leghitványabb. Nem sikerült termelését megszerveznie és a szomszédos országok termelését is pusztulás-sal fenyegeti.

Az egész versaillesi szerződés számítását hatalmas és életképes Lengyelországra építette. Németország védtelen, nem egyesülhet a szintén védtelen Német-Ausztriával, nyugaton Franciaország és Belgium, keleten pedig Lengyelország katonai ellenőrzését kell eltűrnie. Lengyelország, amely Németországot Oroszországtól a danzigi korridorról választja el, a német területi épséget is megsértette és megfosztotta a kelet felé való terjeszkedés és fejlődés lehetőségétől. Lengyelországot nagy államnak tervezték. De nem a lengyel nemzet alakult meg, hanem egy lengyel katonai állam keletkezett, amelynek csak az a hivatása, hogy szétbomlassza Németországot.

Lengyelország, amely nagyon szerencsésen került ki a háborúból (senki sem tudhatta előre, hogy a központi hatalmak és az orosz birodalom egyszerre omlik össze), nem kintartó munkának, hanem egy olyan körülménynek eredménye, amely egy nemzet hosszú vértanúságának méltó jutalma volt. A lengyel határok valamikor északon a Balti-tengerig, délen a Kárpátokig és a Dny észterig, keleten majdnem Szmolenszkig, nyugaton pedig Németország felé Brandenburgig és Pomerániáig nyúltak. Az új hazafiak hatalmas Lengyelországról, a hagyományok régi Lengyelországaról álmodoz-

nak és Ukrania belsejében új területeket akarnak meghódítani.

Könnyű belátni, hogy Oroszország a bolsevizmus elcsenevészesedése után előbb-utóbb feltámad. Harminc vagy negyven év múlva pedig Németország a kontinens legfélelmesebb etnikai egysége lesz, bármiként is törekednek egységét megtörni és szétzúzni. Mi lesz akkor Lengyelországgal, amely két olyan népet akart egymástól elválasztani, melyek holnap számbelileg és más téren is a kontinentális Európa legnagyobb erejét fogják képviselni?

I. Napoleon régi felfogása ma is él a francia lelkekben. Ő téves szempontból nézte az egész európai politikát, mert az volt a véleménye, hogy Európában tartósan gyökeret kell vernie a francia hegemoniának, pedig már elmúlt az az idő, amikor Európa valamelyik népe állandó hegemoniára tehetne szert. I. Napoleon Szent Ilona-szigetének magányában beismerte, hogy életében három nagy hibát követett el. Az első az volt, hogy nem teremtett hatalmas Lengyelországot, amely kulcsa lett volna az európai politikai építménynek, másodszor akkor hibázott, amikor nem pusztította el Poroszországot, végül amikor tévedett Oroszországra vonatkozó számításában. Mégis arra irányult minden törekvése, hogy Európa életét Franciaország ellenőrzése alá vesse. Ezzel a lépéssel szükségszerűen letért a valóság útjáról, mert Európa nem tűrhette egy nemzetnek azt a hosszú ideig tartó törekvését, hogy a szabad és egyre fejlődő Európában minden más nemzet fölé akart kerekedni.

Ha már az antant politikája Németországgal és a többi legyőzött állammal szemben nem felel meg sem a háború során hozott együttes határozatoknak, sem ama kötelezettségeknek, amelyeket Wilson, ünnepiesen vállalt, oroszországi politikája egyenest sorozata a tévedéseknek. Voltaképpen nem is beszélhetünk az antant politikájáról, mert, néhány közösen elkövetett tévedés leszámításával, Nagybritannia, Franciaország és Olaszország külön-külön önálló politikát folytatott.

Wilson azt mondta 1918 január 8-án pro grammjának 6. pontjában — s ez a pont már nem szeplőtelen, mert jobban megsértették' és meggyalázták, mint a kurd néptörzs legyőzötteknek asszonyait, — hogy a jóakarát kemény próbakövévé kell válnia annak a megegyezésnek, amelyet a testvérnemze-

tek Oroszországgal kötöttek és amelynek alapján becsületes segítséggel részt kell venniük Oroszország talpraállításában. Meg kell mutatniok, hogy érdekeiket, vagy helyesebben mondva, önzésüket nem tévesztik össze azzal, amivel Oroszországnak tartoznak. A próba nagyon szerencsétlenül sikerült.

Az antant engedékenysége a forradalmi Oroszországgal szemben többféle változáson esett át. Először az a gondolat kerekedett felül, különösen az egyik szövetséges biztatására, hogy főleg Romania és Lengyelország együttműködésével katonai expedíciót küldenek Oroszországba. Ezt az eszmét azonban hamarosan elvetették, mert rövidesen kiderült, hogy nem lehet megvalósítani.

Azután a blokádba vetették minden reménységüket; Oroszországot tökéletesen el kell szigetelni, meg kell hiúsítani a vele való árucseré minden lehetőségét (egyébként már úgyszemint volt mivel kereskednie), ugyanakkor módot kerestek arra, hogy Lengyelországot és Romániát ama vállalkozások katonai megsegítésére készítsék, amelyeket a régi uralom hívei kíséreltek meg az ország belsejében. Pusztán Franciaország volt az az állam, amely hivatalosan elismerte Vrangél tábornok cári vállalkozását.

Némi kezdetleges tétovázás leszámításával Lloyd George volt az, aki mindig világosan ítélte meg az orosz helyzetet. Én sohasem voltam ellentétben az emberek és a helyzet megbírálásában. Egyébként a helyzetet akárki könnyen áttekinthette, akinek nyílt és széles látóköre volt.

Én különben mindig azt a politikát igyekeztem követni, amellyel a legtöbb hasznot a legkisebb kárral érhetjük el. A háború után Európában a munkás tömegek mindenütt nagy reményt fűztek az orosz kommunizmushoz és a bolsevik szervezkedéshez. Mindenféle Oroszország ellen irányuló katonai expedíció a népben azt a meggyőződést keltette, hogy vérbe akarják fojtani a kommunista kísérletet és nem azt, hogy az ellenséget akarják legyőzni. Mindig azon a véleményen voltam, hogy a proletariátus diktatúrája, vagyis a tudatlanságnak és a tehetetlenségnek diktatúrája, szükségképpen végső szerencsétlenségbe dönti az országot és hogy az erőszak okvetetlenül éhínséggel és halállal végződik. A népek tévedéseit csak a civilizáció jótéteményei szüntethetik meg. A mi

propagandánk csak a romlás biztos elkövetkezését siettette volna. Az európai és amerikai munkástömegeket csakis a kommunista Oroszország embermillióinak éhhalála győzheti meg arról, hogy a kommunista kísérletet nem szabad követni, sőt minden áron kerülni kell. Az egész nyugati kultúrát veszedelembe sodorhatta volna, ha igazságtalan háború után vérbe fojtják a kommunista kísérletet.

Ismételten lebeszélni igyekeztem Romániát és Lengyelországot arról, hogy Oroszország ellen akcióba fogjon s azt ajánlottam, hogy csak a védelemre szorítkozzanak. Ha a bolsevik oroszok igazságtalanul megtámadták volna ezt a két szabad nemzetet, az antant minden áldoziat aráin megmentette volna őket. Ha azonban maguk hívták volna ki Oroszországot, semmiféle szolidaritásra sem számíthattak volna.

Amikor 1919 júniusában én vettem át az olasz kormány vezetését, már készenlétben volt a georgiai olasz katonai expedíció. Az ott levő csekély számú angol csapat ugyanis visszavonult, erre Olaszország a szövetségesekkel egyetértve és részben az ő kívánságukra nagy katonai expedíciót szervezett. Már útra készen állt a 12. hadtest, amelynek ereje két gyalogos hadosztály és nagyobb csapat alpesi vadász volt. Georgiában rendkívül gazdag segítőforrások vannak és az volt a vélemény, hogy Olaszország nagy mennyiségű olyan nyersanyagot importálhatott volna, amelyet leginkább nélkülözött. Engem ebben a vállalkozásban leginkább az lepett meg, hogy nemcsak a kormányférfiak, hanem¹ tekintélyes pénzügyi szakemberek is meggyőződéssel támogatták ezt az expedíciót.

Noha sok ellenszegüléssel találkoztam, azonnal lefűjtam ezt a vállalkozást és csak arra szorítkoztam, hogy előmozdítsam a kereskedelmi összeköttetést.

Nem hiszem, hogy a szövetségesek ezzel az expedícióval rosszat akartak volna Olaszországnak. A tényleges eredmény azonban mégis az lett volna, hogy Olaszország a moszkvai kormánnyal háborúba keveredik és behajszolták volna olyan kalandba, amelynek következményeit nem lehetett előre látni.

Valóban nem sok idő múlva Georgia a bolsevikiek kezébe került, akik ott 125.000 főből álló hadsereget szerveztek és nem is tudott tőlük többé megszabadulni. Ha Olaszország

tényleg megindítja ezt az expedíciót, fölöttébb költséges katonai kalandba keveredik olyan területen, ahol a szállítás rendkívül nehéz és az akadályok szinte legyőzhetetlenek. És mivégre!

Georgia a háború előtt az orosz birodalomhoz tartozott és ezt az antant egyetlen állama sem tartotta sérelmesnek. Sőt, mintha Oroszországnak nem lett volna elégséges ropant birodalma és a kaukázusi domínium, az antant nagy engedékenysége jeléül neki adta Konstantinápolyt, a, tengeri szorosokat és Kisázsiában egy széles zónát. Hogy vehetnek hát el tőle olyan területet, amely törvény estein az övé? Ha pedig Georgia és a Kaukázus többi állama elég erős arra, hogy önálló életet éljen, miként uralkodhat oly árja néptörzsekéin, amelyek figyelemre méltó fejlődést értek el!

Ha Olaszország expedíciót küld Georgiába, elkerülhetetlenül háborúba keveredik Oroszországgal, olyan háborúba, ahol az emberek és hadiszerek szállítása csak a legsúlyosabb feltételekkel sikerült volna. Később a moszkvai kormány, mint már említettük, nemcsak Georgiát, hanem úgyszólván az Összes kaukázusi köztársaságokat meg tudta hódítani San Remóban a katonai bizottság jelentése után Fohh marsall elnöklésével azt a kérdést vitatták meg, időszerű-e, hogy Nagybritannia, Franciaország és Olaszország legalább a petróleumtermelés biztosítására expedíciót küldjön Oroszországba? Ezen a tárgyaláson azonban rövidesen belátták, hogy helyesebb az érdektelenség politikáját folytatni.

Olaszország már küldött egyszer expedíciót Albániába. Senki sem értette meg, hogy miért, leszámítva azt a körülményt, hogy erre háború idején katonailag szükség volt. Mindenki csak azt látta, hogy az expedíció rendkívül költséges és az albánok még csak hálások sem voltak érte. A georgiai expedíció olyan kárral járt volna, amelynek következményeit nem is lehet mérlegelni és biztosan bajt okozott volna.

Az orosz kommunizmus tökéletes csődjét ma már azok is elismerik, akiket a balítélet és a gyűlölet teljesen elvakított. Az úgynevezett proletárdiktatúra politikailag egy kis kommunista csoport katonai diktatúrájává zsugorodott, amely csak kis töredékét képviseli a munkásságnak és nem isi a legkiválóbbját, A bolsevik kormányt jelentéktelen kisebbség tartja kezében, akikben jellem helyett csak fanatizmus van.

Alkotni semmit sem tudott, de megsemmisítette a múlt minden munkáját. Tönkrement a hatalmas ipar és megbénult a termelés. Oroszország nem az új termelésből, hanem a kapitalista termelés maradványából élt hosszú ideig. A földműves és az iparos munkájának eredményét a kommunizmus megölte, a munkaező pedig a legkisebbre csökkent. Az orosz nép olyan nyomorban van, amit semmivel sem lehet összehasonlítani. Az éhség következtében egész területek halnak ki. A kommunista uralom rövid idő alatt annyi kárt és akkora nyomort idézett elő, amit soha semmiféle zsarnoki uralom sem ért el és ha még más bizonyítékra is szükség van, ez az, hogy a kommunista termelés nemcsak káros, hanem fenn sem tartható. Legalább a közgazdászok azt tartják. Ma már semmi sem abszurdum, hiszen a kollektív örület néhány népet már hatalmába kerített, csupán azt az egyet remélhetjük még, hogy majd a legelvakultabb nemzetek is hamarosan kijózanodnak.

Oroszország volt a legalkalmasabb a kommunista, próbálkozásokra. A császári Oroszország volt a legkiterjedtebb és a legösszefüggőbb terület a történelemben említett nagy birodalmak óta, amelyet állam valaha is elfoglalt. A cár uralma alatt, ezen az Egyesült Államok területénél majdnem háromszorta nagyobb földön, olyan nép lakott, amely, néhány egyéni lázadás leszámításával, a legszolgaiabb engedelmisséget szokta meg. A legnagyobb önkényességgel jelentéktelen kis csoport uralkodott a 180,000.000 lakoson és a mérhetetlen területen. Mindenki alázatosan engedelmeskedett. A központosság olyan tökéletes volt, hogy hosszabb ideig semmiféle ellenséges magatartást sem tűrtek meg. A kommunista uralom tehát nemcsak az orosz nép közönyösségére, hanem legelvakultabb engedelmisségére is számított. A sikernek ehhez az alapvető feltételéhez az eredményesség egy másik nagy feltétele is járult ama kormány számára, amelynek önkényeslen kellett szabályoznia a termelést. Oroszország a világnak az az egyetlen állama, — akárcsak az Egyesült Államok, Kína és Brazília, vagyis Oroszországgal a földkerekség négy legnagyobb állama, nem számítva az angol domíniumokat, ahol nem sűrű a lakosság, — ahol minden megvan, ami a megélhetéshez okvetlenül szükséges. Ha fel is tételezünk gazdasági elszigetelést, azaz olyan országot, amely csak a saját erőfor-

rásaiból él és mással semmiféle kereskedelmet sem folytat (ez történt Oroszországgal a blokád következtében), egyelőre Oroszország tudja a megélhetés legkedvezőbb és legbősegebb feltételeit előteremteni. Van mindene: gabonája, szövete, mindenfajta tüzelőszere. Oroszország a világ egyik nagy, ha nem a legnagyobb éléskamrája. És a kommunizmussal együttjáró bürokratikus központosítás mégis elég volt, hogy tönkrebegyjen mindennemű termelést. Oroszország, mely az egész emberiséget élelmezhetné volna, elpusztul az éhségtől. Oroszország, amely Európát elláthatta volna a szükséges szénmenyyniséggel és petróleummal, nem tudja többé vasutait járatni. Nem tudja többé felruházni sem katonáit, sem a bolsevik állami hivatalnokait, noha volt gyapjúja, kendere, lenje és módjában lett volna a kaukázusi gyapjútermelés. Oroszországban megszűnt az egyéni ambíció, kevés ember dolgozik; a paraszt csak annyit, amennyi családjára fenntartására szükséges, a városok munkássága pedig csak gyűlésezik és politikai össze jöveteleket rendez. Mindenki csak az államból akar megélni és elsenyved és egy szép napon megszűnik az önkényesen és bürokratikusán megszervezett termelés.

Aki csak olvassa a bolsevik kormány által hozott törvények gyűjteményét, azt tapasztalja, hogy sok intézkedés nemcsak józan és okos, hanem célravezető és igazságos is. A múlt idők önkényeskedő kormányainak sok törvénye is ártalmatlan és nemeslelkű. Ám a törvényeknek nincs teremtő erejük. Ők csak szabályoznak, de nem teremtenek. A törvény elveheti az egyik embertől a gazdagságot és átruházhatja a másokra, de nem teremthet gazdagságot. Amikortól megszűnik az egyéni érdeklődés, ellanyhul a terhes és fájdalmas munka és többé nem alkot. Rövidesen meggyengül, amint megszűnik az erőfeszítés és megáll, mihelyt megbénul az erő. Mindenki tudja, hogy az összes árja nyelvekben egy tőből erednek a munkát és fájdalmat kifejező szavak. Az emberek legnagyobb részét csak a kényszer és az egyéni érdek ösztönzi munkára, amely gazdagsággal kecsegtet. Dolgozik, hogy gazdag legyen; ezért az árja nyelvekben a gazdagság uralmat és hatalmat jelent.

Körülbelül két esztendővel ezelőtt mindenkivel szemben azt javasoltam, hogy az olasz szocialisták tegyenek tanulmányutat Oroszországban. Ugyanis meg voltam arról győ-

zódve, hogy Olaszországban mi sem fogja inkább az Oroszország iránt való szimpátiát eloszlatni, vagy helyesebben szólva a forradalmárok illúzióját megszüntetni, mintha látják az éhséget és a zűrzavart. Hazámnak sajtója, vagy legalább is a sajtó legnagyobb része, sohasem bíralt meg előrelátó intézkedést erőszakosabban, mint ezt, amelyet én bölcsnek és józannak tartottam, örömmel állapítom meg, hogy igazam volt. Amikor az olasz szocialisták visszatértek Oroszországból, kénytelenek voltak elismerni, hogy a kommunista kísérlet tökéletesen tönkreteszi az orosz népet. Pedig ezek a szocialisták minden figyelmeztetés ellenére illúzióval voltak eltelve. Az igazságnak szemtől-szembe való meglátása sokkal hatásosabb volt, mint akármilyen konzervatív propaganda.

Az a meggyőződésem, hogy az antantnak szinte üldözés számba menő magatartása inkább használt a bolsevikikormánynak, amelyet már elég sok ok diszkreditált. Nem is kellett volna igazságtalan és nyílt üldözéssel letörni.

A bolsevikikormányt nem lehetett elismerni. A becsületességéről nem tett tanúságot és képviselői sokszor megsértették a vendégszeretet törvényeit azzal, hogy a fanatizmus és a lázítás minden eszközével forradalomra bujtogattak. Kormány és forradalom két olyan különböző fogalom, amely együtt fenn nem állhat. A szovjetkormány el nem ismerése azonban senkit sem hatalmaz fel arra, hogy az elismerés feltételei közé oly pontot is vegyen fel, amely biztosítja a háborús adósság, vagy ami még rosszabb, a háború előtt keletkezett adósság megfizetését. Arra sem hatalmaz fel senkit, hogy az adósság biztosítására lekösse Oroszország arany és nemesfém bányáit. Ez a kizárólagosan pénzügyi és plutokrata morál nem lehet nemzetközi összeköttetések alapja olyan időben, amikor a háború szenvedései felborították az emberiség békéjét. A béke felfordulását senkisé sem látta előre és kezdetben csak nagyon kevesen értették meg veszedelmet. Én akkor is határozottan ellenkező álláspontot foglaltam el, amikor volt hajlandóság a szovjetköztársaság elismerésére. Lehetetlen elismerni olyan államot, amely egész berendezését erőszakra alapítja és a külföldi államokkal szemben majdnem mindig forradalmi propaganda kifejtésére keresett, vagy keres módot. Amikor az új olasz kamarában az 1919. választás után nemcsak a szocialisták, hanem a katolikus néppárt

és az úgynevezett megújítópárt is, — amelyben főleg a hadviseltek tömörültek, — elkerülhetetlen nyomásra egyhangúan napirendet szavazott meg Oroszország tényleges kormányának elismerésére, én akkor sem adtam megbízást e váratlan lelkesedésből származó szavazás eredményének végrehajtására. Ez ugyanis Olaszországra hárította volna a felelősséget, hogy ő ismerte el ténylegesen a szovjetkormányt.

Én mindig elleneztem és sohasem akartam beleegyezni bármely Oroszország ellen irányuló katonai expedícióba, sem a régi uralom embereinek vállalkozásaiban való részvételbe. Könnyű volt előre látni, hogy a népek nem követték volna őket és vállalkozásuknak csődött kellett volna mondania. Ehelyett felbátorítottak és fegyverrel és hadianyaggal segítettek minden katonai forradalmat és ellenforradalmi kísérletet. Az 1920. év folyamán segítség hiányában az összes katonai vállalkozások egymásután letörtek. Februárban nyomorúságosan összeomlott Kolcsak admirális akciója, márciusban letört Judenics tábornok vállalkozása. Összeomlott Denikin kísérlete is. Erre a restauráció minden reménysége Vrangel tábornokban összpontosult. Az egyetlen nagyherceg, akinek jelentős katonai tekintélye volt, azt üzent nekem, hogy komoly és siker valószínűségével bíró vállalkozásról van szó. Vrangel tábornok tényleg egyesítette a régi uralom szétforgácsolt erőit és nagy területeket foglalt el. Franciaország nemcsak elismerte Vrangel kormányát Oroszország törvényes képviselőjéül, hanem hivatalos megbízottakat is akkreditált nála. 1920 novemberében a sziklaszilárdnak látszó Vrangel-hadsereget is szétverték. Lengyelország különböző fordulatok után megszilárdította ellenálló erejét, de azt is bebizonyította, hogy nincs támadóereje Oroszországgal szemben. Így tört le egymásután a restauráció minden kísérlete.

Az antant egyik legnagyobb hibája az volt, hogy több alkalommal már nem úgy kezelte Oroszországot, mint elesett barátot, hanem mint legyőzött ellenséget. Fölöttébb sajnálatraméltó, hogy Oroszország a régi rendszer embereit hosszú időn át még akkor is az állam képviselőiként kezelte, amikor az állam már nem volt meg többé.

Tegyük fel, hogy a bolsevik uralom megváltozik és biztosítékot ad a művelt nemzeteknek, hogy az idegen országokban nem üz forradalmi propagandát és tiszteletben tartja a

polgárok szabadságát; tegyük fel, hogy mindezek ellenében az amerikai Egyesült-Államok, Nagybritánia és Olaszország rögtön elismernék. Franciaország ez esetben is egészen más állásponton van. Mindaddig nem akar semmiféle elismeréshez hozzájárulni, amíg a régi rendszer hitelezői nem kapnak biztosítékot követeléseikre.

1920 júniusában a moszkvai kormány nélkülözhetetlen árucikkek vásárlására aranyat küldött Svédországba. Mille-land miniszterelnök és külügyminiszter ekkor közölte Svédország párisi követével, hogy ha kormánya beleegyezik az orosz arany elfogadásába, ezt a francia kormány gazdaságnak tekintené. A stockholmi pénzügyminiszternek pedig azt táviratozta, sajnálja, hogy Svédország és közvéleménye a régi orosz uralom hitelezőinek jogi követelését nem tekinti olyannak, amely megakadályozná a svéd árú orosz aranyért való kiadását. Hozzátette végül, hogy a hitelezők szindikátusa értékesíthetné a 355. számú táviratot, amelyben a svéd kormány hírt adott az áruforgalomról és zárlatot kérhetne a Svédországba küldött orosz aranyra.

Ez a távirat bármely magyarázattal felér és feltünteti a felfogások különbözőségét.

A bolsevik kormány lehet olyan erkölcstelen, hogy mi addig nem akarjuk elismerni, amíg nem lesz feltétlenül megbízható. De ha a moszkvai kormány némi aranyat küld, amely neki áruszerzésre marad, vagy megmaradt, miféle jogon zárjuk ezt az aranyat a régi rendszer hitelezőjének érdekében?

A forradalomból támadt új rendszernek joga van el nem ismerni, vagy megsemmisíteni a régi rendszer adósságát, Nem ez az okunk, hogy nem tartunk fenn vele összeköttetést.

Esztelen követeléseink Németországot olyan helyzetbe sodorták, hogy pénze teljesen tönkremegy. Ma már körülbelül 100 milliárd márka a bankjegyforgalma. Ha holnap 150 vagy 200 milliárd lesz, akkor meg kell semmisítenem, mint ahogy az assignátával történt. És ezért talán ne tárgyaljunk Németországgal?

Nem tartós az az új plutokratikus felfogás, amely Franciaország politikáját jellemzi s a népek jogosan bizalmatlanok vele szemben.

A bolsevizmust, mint már annyiszor hangoztattam, nem szabad a nyugati világnézet alapján megítélni. A bolsevizmus nem forradalmi mozgalom, nem a nép elégedetlenségének kitörése, hanem a keleti ortodoxok vallási fanatizmusa, beleoltva a cári deszpotizmus törzsébe.

Olaszország legtöbbet szenved az Oroszországgal való összeköttetés hiánya miatt, mert úgyszólván az egész olasz kereskedelem és ennek következtében a szállítási tarifa és az árucikkek ára legalább fél század óta a Fekete-tenger kereskedelméhez igazodik.

Azok a hajók, amelyek teljes rakománnyal indultak Angliából Olaszországba, útjukat rendszeren a Fekete-tenger felé folytatták, ahol megrakodtak petroleummal, gabonával, megymással és visszatértek Angliába, miután előbb Olaszországban újabb rakományt vettek fel és főleg Spanyolországban vasat hajóztak be. Olaszországban hosszú időn át sokkal előnyösebb szállítási tarifa volt érvényes és a szent majdnem ugyanolyan áron lehetett vásárolni, mint Angliában. A hajók tehát teljes rakománnyal tették meg útjukat oda és visszafelé.

Az oroszországi helyzet tehát mindenekelőtt Olaszországnak árt. Nagybritanniának van földközi-tengeri érdekeltsége, Franciaország részben földközi-tengeri állam, Olaszország azonban csak a Földközi-tengerre szorítkozik.

Bár Olaszországnak különös érdeke, hogy megint megkezdje Oroszországgal az összeköttetést, az olasz kormány megértette, hogy nem az a legjobb és legrövidebb út, ha elismeri a moszkvai kormányt. Olaszország sohasem fogja elismerését plutokratikus szempontoknak alárendelni. Olaszországban semmiféle kormány sem kapható arra, hogy résztvegyen olyan eljárásban, amely Oroszországot az elismerés ellenében ama kötelezettségek megfizetéséinek biztosítására kényszeríti, amely a háború és a forradalom előtt keletkeztek. A civilizáció már megszüntette a csődbe került adósok testi megfenyítését és a műveltnek mondott demokrácia alapján nem szabad a nemzetekre alkalmaznia azt a szolgásgót, amelytől már megmentették az egyéneket.

Oroszországban elkerülhetetlen a kommunista rendszer összeomlása. Valószínű, hogy abból az iszonyú forradalmi katasztrófából, amely Oroszországot sújtotta, olyan uralom

fog keletkezni, amely a kisebb ingatlan, vagyon alapjára helyezkedik. Ami ellenkezik az emberi természettel, az nem lehet tartós. A kommunizmus nem gyűjtheti halomra a nyomorúságot, romjaiból új élet új formái fognak keletkezni, amelyeket most még nem tudunk meghatározni. A bolsteviki Oroszország azonban számíthat még két tényezőre, amelyet mi rendszerint nem veszünk figyelembe: egyrészt a nép érzéketlenségére és közömbösségére, másrészt a katonai rendszer erejére. Egy nép sem tudná elviselni azt az iszonyú szenvedést és mérhetetlen nyomort, amelyet az oroszok milliói ellenkezés nélkül tűrnek. De ugyanakkor olyan nyomorban egy nép sem tudna fentartani oly hatalmas és fegyelmezett hadsereget, mint aminő az orosz forradalmi hadsereg.

Az orosz nép sohasem kisérté rokonérzéssel azokat a katonai vállalkozásokat, amelyeket az antant kezdeményezett. Parisban és Londonban a miniszterelnökök legutóbb tartott értekezletén alkalmam volt az üléseken beszélni néhány új állam, főként kaukázusi államok képviselőjével. Mindannyian megegyeztek abban, hogy a régi uralom embereinek, főleg Denikinnek akciója a független államok elnyomására és a régi rendszer visszaállítására irányult és ezzel magyarázható meg az orosz népnek ellenök megnyilvánult ellenséges érzése.

Bizonyára nehéz Oroszországról tiszta képet alkotni, ahol nincs többé szabad sajtó és ahol a népnek alig van más gondja, minthogy éhen ne haljon. Bármennyire szerencsétlen szervezet, mégis a szovjetek szervezete az egyedüli, amelyet nem lehet rögtön másikkal helyettesíteni. Mert sok idő kell arra, míg az orosz nép lassan visszatérhet a nemzetközi életbe és még lassabban térhet a maga útjára. De az isi szükséges, hogy a régítől eltérő útra térjen.

Az orosz parasztok, akik a nép óriás többségét teszik, rémülettel gondolnak vissza a régi rendszerre. Ők elfoglalták a földet és meg is akarják tartani. Nem kívánják az orosz nagy urak visszatérését, akik akkora területen uralkodtak, mint egy-egy tartomány és már nem is ismerték saját tulajdonukat. A bolsevizmus fenmaradásának egyik oka, mint már mondtam, az antant magatartása, amely sok esetben a legnagyobb szimpátiát nyilvánította a régi rendszer hívei iránt. Az orosz cár jelentéktelen ember volt. Majdnem vala-

mennyi nagyherceg nélkülözötte a méltóságot és tekintélyt. A cári udvar és a kormány pedig bővelkedett lekiismeretlen, erőszakos, tolvaj és iszákos emberekben. Bár a bolsevik kormány pusztulást jelent, senki sem vonhatja kétségbe, hogy a bűnök javarésze a régi uralomból ered, amelynek visszatérését egyetlen tisztességes ember sem kívánja.

Nem kevésbé súlyos hiba volt az is, hogy beleegyeztek abba, hogy Lengyelország nagy terjedelmű, tisztára orosz területet szálljon meg.

Európában annyi állam van bizonytalan helyzetben, hogy nemcsak a legyőzött, hanem a győztes államokat sem tekinthetjük végérvényesnek. Láttuk már, hogy Németország és azok az államok, amelyek mellette küzdöttek, évekig nem jelenthetnek háborús veszedelmet és a győztes és az új államok mégis folytatják a nagyméretű fegyverkezést. Láttuk, hogy milyen rendbontó elem lett Lengyelországból és hogy az antant orosz politikája milyen tartós veszedelemmé vált.

Ámde egész Európában bizonytalan a talaj és oly ingtag, hogy minden új alkotás rombadőlhet. Ausztria, Magyarország, Bulgária és Törökország nem tudnak megélni azokban az életkörülményekben, amelyeket a szerződések reájuk kényszerítettek. De javarészt az új államok is súlyos helyzetben vannak.

Nagy nehézségekkel küzdenek, Finnországon kívül, az oroszbirodalom romjain felépült összes új államok. Ha Észtország és Litvánia túrhető állapotban is vannak, Lettország egyre pusztul és az éhség és tuberkulózis mindinkább terjed benne, akárcsak Lengyelország és Oroszország sok kerületében. Rigában a lakosság javát pusztulásra ítélte az éhség és a betegség. Legújabban 15.000 gyermek került nagyon súlyos testi vagy lelkiállapotba. Egyetlenegy csecsemőgondozóban 633 gyermek közül 151 rosszul volt táplálva, 229 görvélykórban, 66 vérszegénységben és 217 angolkórban szenvedett. Az Amerikában és Angliában, valamint a genfi vöröskereszt által közölt adatok borzalmat keltenek.

Még a legélénkebb fantáziával is nehéz elképzelni, hogy Magyarország és Ausztria miként éljen meg és hogyan tudjon legalább részben megfelelni a szerződések által reá rótt kötelezettségeknek. Erkölcsi paradoxon azt követelni, hogy meg is éljenek, a saint-germaini és a trianoni szerződés ren-

delkezése alapján a győzőket is kártalanítsák mindama károkkért, amelyeket az általuk felidézett háború a győzőkre zúdított.

Magyarország szenvedte a legsúlyosabb területi és gazdasági megszállást. Ez a szegény nagy ország, amely a civilizációt is, a kereszténységet is megmentette, olyan kegyetlen bánásmódban részesült, amelyre nem találni magyarázatot, hacsak nem a szomszédos népek prédára való vágyában és abban a tényben, hogy ez alantasabb népek, látván az erősebbik legyőzését, a teljes tehetetlenségre kívánták kárhozthatni. Tényleg semmivel sem lehet igazolni azokat az erőszakos rendszabályokat és azt a kizsákmányolást, amely magyar földön történt. Ami Magyarországon a román megszállás során lefolyt, a rendszeres rablást és rombolást sokáig igyekeztek titkolni. Teljesen megokolt az az erős szemrehányás, amelyet Lloyd George a román miniszterelnökhöz intézett. A háború után Magyarországtól mindenki áldozatot kívánt és nem akadt senki, aki érdekében egy békülékeny jó szót szólt volna. A győzők gyűlölik Magyarországot az ő büszke ellenállásáért. A szocialisták nem szeretik, mert kénytelen volt ellenállni, még pedig ellen is állt a legnehezebb körülmények között a külső és belső bolsevizmusnak. A nemzetközi pénzügyi körök pedig gyűlölik a zsidók ellen elkövetett erőszakosságok miatt. Ilyenformán Magyarország minden igazságtalanságot védelem nélkül, minden nyomorúságot segítség nélkül és minden cselszövést védekezés nélkül szenved el.

A háború előtt Magyarország területe körülbelül olyan nagy volt, mint Olaszországé: 282.870 négyzetkilométer 18,264.533 lakossal. A trianoni békeszerződés ezt a területet 91.114 négyzetkilométerre, azaz 32.2 százalékra, a lakosságot pedig 7,481.954 főre, azaz 41 százalékra csökkentette. Nem elégedtek meg azzal, hogy elvették Magyarországtól az etnikailag nem magyar lakosságot. Minden ok nélkül 1,084.447 magyart Csehszlovákiához, 454.597 magyart Jugoszláviához, 1,704.851 magyart pedig Romániához csatoltak. És szükségtelenül lekapcsolták a lakosság egyéb csoportjait is.

Valamennyi hadviselő állam közül talán Magyarország az az ország, amely lakosságának számához viszonyítva a legtöbb halottat veszítette; a Habsburg-monarchia tudta, hogy számíthat a magyarok hősiességére s a legvéresebb vál-

lalkozások tömeggyilkosságára őket jelölte ki. Így ez a kicsiny nép ötszázezernél több halottat és tömérdek hadirokkantot áldozott fel.

A Magyarországtól elvett terület kétharmada a bányagazdaságnak; arany- és ezüsbányáinak hárommillió mázsa értermelése teljesen elveszett, elveszett egész óriás sótermelése, amely két és félmillió mázsa volt. Vastermelése 19, a szénéé 14, lignittermelése pedig 70 százalékra csökkent. Magyarországnak 2029 gyára közül alig 1241 maradt meg; nagy-szerű vasúti parkjának több mint háromnegyedét át kellett adnia.

Magyarország ugyanebben az időben elvesztette mezőgazdaságának és állattenyésztésének legfőbb életfeltételeit.

A főváros, mely jelenleg túlnagy ennek a túlcicsiny országnak, a legnagyobb nehézségek között vergődik és magára vállalja az erdélyi és más elvesztett országrészek menekültjeinek minden nyomorát.

Magyarország demográfiai állapotát, amely néhány évvel ezelőtt még kitűnő volt, most veszedelem fenyegeti. A gyermekhalandóság és a tuberkulózis áldozatainak száma, mint a Ferenczi dr. által közzétett statisztikából tudjuk, ijesztő méretet öltött. Budapesten a halottak száma a háború után is meghaladja az élve születettek számát. A közölt statisztika kimutatta, hogy az angolkóros és tuberkulotikus gyermekek száma meghaladja Budapesten a kétszázötvenezer nyi rémítő számot a körülbelül kétmillió lakossággal szemben. Azt lehet mondani, hogy az utóbbi évek valamennyi újszülöttje részint az anyák nélkülözése, részint a tejhiány miatt a tuberkulózis jelöltjei.

Az életfeltételek olyan súlyosak, hogy nincs párjuk; az áruk ötszörösükre, vagy tízszeresükre emelkedtek, de van sok olyan is, amely harmincszorosára, ötvenszeresére s még ennél is nagyobbra emelkedett. Az a gabonamennyiség, amely a háborúelőtt 31 korona volt, most 500 koronába kerül. A kukorica 17 koronáról 220-ra, sőt 250-re is emelkedett. Egy kiló rizs, amelynek ára 60 fillér volt, most legkevesebb 80 korona; a cukor, kávé, tej csak uzsoraáron kapható.

A pénzügyi helyzetről felesleges beszélni. A brüsszeli konferenciának beadott okiratok ezt kétségbeejtően bizonyítják. Ezenkívül a korona állása ezt teljesen nyilvánvalóvá

teszi, ugyanis annyira leesett, hogy a nemzetközi forgalomban alig van értéke. A tényleges jövedelem csak negyede a tényleges kiadásnak, a hiányt mindenekelőtt a bank jegyszaporítással fedezik.

Ilyen Magyarország helyzete, mely mindent elvesztett és a legnagyobb nélkülözéseket s az éhség borzalmaival szenvedni el. Ilyen körülmények között kénytelen a trianoni békeszerződés értelmében nemcsak saját szükségletéről gondoskodni, hanem még jóvátételt is kell fizetnie ellenségeinek.

Azon az ülésen, amelyen elfogadták a trianoni békeszerződést, a magyar megbízottak mind gyászba voltak öltözve, sokan pedig sírtak. Végül valamennyien állva énekelték a magyar himnuszt.

Egy nép, amely olyan szellemi fokon van, mint a magyar, elfogadhatja jelenlegi statusquoját ideiglenes szükségül, de remélhetjük-e mi, hogy nem fog igyekezni mindent visszaszerezni, amit igazságtalanul elvesztett és nem lesz-e néhány éven belül újabb és rettenesebb háború?

Én nem tudom eltitkolni azt a mélységes meghatottságot, amelyet 1920 január 16-án éreztem, midőn Apponyi gróf a párisi legfelsőbb tanács előtt Magyarország igazát akarta megmagyarázni.

— önök, uraim, — monda — akiknek a győzelem megengedi, hogy bíróul lépjenek fel, Önök kimondják volt ellenségeik bűnösségét és a szempont, amely az Önök elhatározását vezeti, az, hogy a háború következményeit azokra hárítják, akik nem felelősek értük.

Megvizsgálta ezután nagy kímélettel azokat a feltételeket, amelyeket Magyarországra szabtak, a feltételeket, amelyek elfogadhatatlanok súlyos következmények felidézése nélkül. Ha elveszik Magyarország területének, lakosságának és közgazdasági forrásainak legnagyobb részét, összeegyeztethető-e akkor ez a kivételes szigorúság azokkal az általános elvekkel, amelyeket az antant vall?

Miután nem hallgatták meg* Magyarországot (és nem is hallgatták meg, csupán jegyzőkönyvet vettek fel delegációja vezetőjének kijelentéséről), nem lehet olyan ítéletet mondani, amely ezt az országot szétrombolja anélkül, hogy megfontolnák érvelését,

A számok, amelyeket Magyarország előterjesztett,

semmi kétséget sem hagytak. Magyarország szétdarabolásáról van szó és Magyarország három és fél milliónyi magyar és német nemzetiségű lakosságának feláldozásáról jóval tudatlanabb és inferiorisabb népek kedvéért. Végül Apponyi és a magyar delegáció nem kívánt egyebet, mint népszavazás elrendelését a vitás területekre.

Miután bámulatraméltóan kifejtette Magyarország nagy történelmi hivatását, amellyel már ismételten megmentette Európát a barbár beözönlésektől és meg tudta órizni a maga egységét 10 századon keresztül a népek annyi ellentéte közepette, Apponyi gróf kimutatta, milyen nagy fontosságú Európára nézve, ha szilárd Magyarország áll a bolsevizmus terjedésével és az erőszakkal szemben.

— Önök azt mondják, — folytatta Apponyi, — hogy mindezekkel az okokkal szemben egy dolog van: a győzelem, a győzelem jogai. Mi tudjuk ezt uraim, mi a politikában eléggé realisták vagyunk, hogy ezzel a tényezővel számot vessünk. Mi tudjuk azt is, hogy mivel tartozunk a győzelemért és készen vagyunk leverésünk árát meg is fizetni. De vájjon, ez lesz-e az újjáépítés egyetlen elve: csak az erő lesz az az alap, amelyre építeni akarnak, pusztán az erő lesz az új építmény alapja, kizáróan az erő lesz az a hatalom, amely fenntartja ezeket az építményeket, amelyek már akkor inognak, amikor építgetik! Európa jövője akkor fölötőbb szomorú volna és mi nem tudjuk elhinni, hogy így lesz. Mi nem találjuk meg ezt a győztes nemzetek mentalitásában. Mi nem találjuk meg azokban a kijelentésekben, amelyekkel Önök megállapították az elveket, amelyekért küzdöttek és a háború céljait, amelyeket maguknak kitűztek.

És a múlt hagyományaira való vonatkozás után Apponyi így szólt:

— Mi bízunk azoknak az elveknek őszinteségében, amelyeket Önök hirdettek; igazságtalanság volna, ha másként gondolkoznánk. Mi bízunk azokban az erkölcsi erőkben, amelyekkel Önök ügyüket azonosították. Én csak azt kívánom Önöknek uraim, hogy hadseregeik dicsőségét sokkal nagyobb mértékben múlja felül annak a békének a dicsősége, amelyet Önök a világnak adnak.

A magyar delegációt egyszerűen végighallgatták, de az előzetesen elkészített szerződést, amely pusztán követke-

zése volt a Versaillesi szerződésnek, egyetlen pontban sem módosították.

Teljesen felesleges a trianoni szerződést megvizsgálni. Tetézik az iróniát azzal, hogy a közgazdasági s pénzügyi intézkedések nagy terhet rónak oly országra, mely majdnem mindent elveszített s amely a legtöbb embert veszítette valamennyi hadviselt ország közt. A háború után forradalmakat élt át, elviselte a négyhónapos bolsevizmusnak fosztogatásait, amelyet Kun Béla és a forradalmi politika leggonoszabb és legelvetemültebb elemei vezettek és végül elviselte a román megszállást, amely túltett a forradalmon és a bolsevizmuson.

Nem lehet megmondani, hogy a legyőzöttekre rákényszerített békék közül melyik lesz tartós és melyik még a leginkább tűrhető; a versaillesi békeszerződés után valamennyi szerződés egyazon alapon készült és ugyanolyan szerkezete van.

Német-Ausztria helyzete mostanában olyan, hogy bizvást elmondhatja Adromachéval: vajha tetszene az isteneknek, hogy még félnem kellene valamitől. Ausztria mindent elvesztett és fővárosában, amely egykor a legderűsebb volt Európában, ma csak olyan nép lakik, amelynek segítőforrása, a minimumra csökkent. A termelés felbomlása, amiből minden baj keletkezik, hitelképtelensége, az idegen valuták teljes hiánya és az őt körülvevő ellenséges népekkel való kereskedelem nehézségei Ausztriát a lehető legsúlyosabb helyzetbe és a folyton fokozódó hanyatlásba sodorják. A lakosság, főleg a városokban, a legsanyarúbb nélkülözéssel küzd, a tuberkulózis pedig folyvást fenyegetőbb mértékben terjed.

Bulgária kevesebbet veszített el, bár Görögországhoz és Jugoszláviához széles bolgár sávokat csatoltak minden ok nélkül és megfosztották az Égei tengerhez vezető utaktól, oly országreszeket adva Görögországnak, amelyeket az majd nem tud megtartani. Mindent összevéve, Bulgáriának a neuillyi szerződés után mégis kevesebb keserű szenvedést kell elszenvednie, mint más legyőzött országoknak. Bulgária területe 113.809 négyzetkilométer volt; most területéből elveszített körülbelül 9000 négyzetkilométert. Volt 4,800.000 lakosa, ebből elvettek körülbelül 400.000 embert, Wilson elnök zűrzavaros ideológiájának az a tétele, mely a tengerhez

vívó út szükségéről szól, sok súlyos tévedést idézett elő. Hogy Lengyelországnak kikötőt adjanak, Danzig területén megalkották a képtelen lengyel korridort és megteremtették Danzig szabad államát. Hogy kikötőt létesítsenek Örményország számára, elhatározták, hogy a törököknek Kisásziába korlátolt területre való visszaűzése után hatalmas; és életképtelen Örményországot teremtenek. „Ugy látszik, hogy a tenger .szükségéről szóló tétel az autant felfogása szerint csak a győztesek vagy a vele barátságos viszonyban levő országok számára érvényes. Ausztriának és Magyarországnak nincs szüksége tengerre. Bulgáriától a nemzetiségi elv megsértésével tétovázás nélkül elvettek minden utat a tengerre, amelyre az antant elvei értelmében nyilvánvalóan semmi szüksége sincs.

Ha a szerződéseket tartósaknak kellene tekintenünk, azt mondhatnók Törökországról, hogy eltűntették Európából és azon az úton van, hogy Ázsiából is eltűnjék. A török lakosságot ötletszerűen osztották szét, főleg Görögországhoz csatolták, vagy az antant országok protektorátusa alá helyezték. Törökország az 1920 augusztus 10-én kötött sévresi szerződés szerint lemond európai területéről és új határa a Osataldzsa-vonalig terjed. Az európai Törökország tehát Konstantinápolyra és környékére zsugorodik össze, alig több mint 2000 négyzetkilométerre és akkora lakosságra, amelyet bajos pontosan meghatározna, de amely egyedül a városból és környékéről való és talán 1,300.000 ember. Kis-Ázsiában Törökország elveszti a szmirnai szandzsák területét, amelyen azonban tisztára névleges fenhatóságot gyakorol. Elveszti továbbá még a meghatározatlan területű örmény köztársaságot, Szíriát, Ciliciát, Palesztinát és Mezopotámiát, amelyek a megbízott hatalmak fenhatósága alatt független államok lesznek. Elveszti még Arábiában Hedzsasz területét, míg a fél-sziget többi része majdnem teljes függetlenséget élvez. Ezenfelül Konstantinápoly és a tengerszorosok nemzetközi ellenőrzés alá kerülnek és a pénzügyi ellenőrzést a három leginkább érdekelt állam, Nagybritannia, Franciaország és Olaszország végzi, de sok tekintetben az ozmán közigazgatás ellenőrzésének van alávetve.

Törökországgal szemben tehát minden program nélkül járnak el, kivéve azt a szélsőséges engedékenységet, amelyet

az antant Görögország iránt mindig tanúsított, Venizelosz Görögországa volt az antant szemefénye, még inkább, mint Lengyelország. Görögország csak kis mértékben vett részt a háborúban és szinte jelentéktelen veszteséget szenvedett és a háború után mégis majdnem megháromszorozódott a területe és majdnem megkétszereződött a népessége. Törökországot teljesen, vagy majdnem egészen kiűzték Európából. Görögország úgyszólván mindent elvesz tőle. Azt a gondolatot elvetették, hogy a határt az Enos-Midia vonal mentén állapítsák meg. Megállapították Csataldzsában és Konstantinápoly a görög tüzérség ágyútüzébe esett és csak névleg volt az a város, amely megmaradt Törökország számára Európában. Törökországnak tulajdonképeni gazdasága a kisázsiai szmirnai szandzsák volt, hiszen ez szolgáltatta az ozmán birodalom jövedelmének 45 százalékát. Bár az aj dini vilajet és főleg a szmirnai szandzsák lakossága legnagyobb részben muzulmán uralmát mégis Görögország kapta meg. Trácia egész keleti részét Görögországhoz csatolták; görög kézre került Drinápoly is, az izlam szent városa, ahol a kalifák sírjai vannak, Nem lehet elképzelni nagyobb igazságtalanságot annál, amelyet Törökországgal szemben elkövettek. Semmivel sem okolható meg az a gondolat, hogy Konstantinápolyt örökös ellenőrzés alá vetik, hogy Szmirnát és Tráciát Görögországnak adják, hogy Mekka és Medina török szuverenitását megszüntetik és hogy a török birodalom szegényes maradványait kizsákmányolásra és önkényeskedésre használják fel. Amennyire módomban volt, minden nemzetközi értekezleten cáfolni vagy legalább is csökkenteni igyekeztem a Törökország ellen hangoztatott túlzásokat. A versaillesi szerződés alapvető tévedései azonban végzetesen elősegítik e túlzások képtelen és káros következményeit.

Az antant, egynéhány kormányfő ellenzése dacára, mindig teljesítette Görögország valamennyi kívánságát. A törökök iránt csak ellenséges érzés, a görögök iránt csak szimpátia nyilvánult meg. Az a gondolat uralkodott, hogy Európában meg kell szüntetni minden muzulmán uralmat. Visszaemlékeztek Gladstone egykori propagandájára és feléledt Wilson fenyegetése, aki javaslatának egyik pontjában határozottan azt kívánta, hogy Törökországot teljesen ki kell szorítani Európából. De mindenekelőtt latba esett Venizelosz

személyes munkája. Minden követelést alaposabb vizsgálat nélkül rögtön történelmi, statisztikai és etnográfiai tényekkel azonosítottak. Minden tárgyaláson arra törekedtek, hogy enyhébb színben tüntessék fel az argumentumokat, amint olykor a kevésbé lelkiismeretes tudósok szokták tenni. Kevés embert találtam életemben, akiben az exaltait patriotizmus akkora képességekkel párosult volna, mint Venizeloszban. Valahányszor barátságosan azt tanácsoltam neki, hogy mérsékelje kívánságait és kimutattam, hogy csökkenteni kell a görög kívánságokat, mindig engedékeny volt velem szemben. Ő tudott követelni és meghallgatást találni ; kihasználta minden körülményt és a maga javára fordított minden mozzanatot, mint talán senki más a hivatalos diplomaták közül. Ha kért valamit, mindig az volt a látszat, hogy felajánl valamit és ha elért valamit, mindig úgy tűnt fel, mintha engedményt tenne. Ezenfelül olyan felsőbbeséges ügyességgel van megáldva, hogy a legkisebb eszközzel mindig a legnagyobb erőt fejtette ki és szinte meglepetés számba ment szellemi mozgékonyága. Minthogy az volt a meggyőződése, hogy Törökország romjain új görög birodalmat kell felépíteni, nem ismert semmiféle nehézséget. Valahányszor kételyek merültek fel ellenében, vagy olyan adatok, amelyeknek mérsékelniük kellett az ő igényeit, mindannyiszor még a szembeötlő tényeket is letagadta; nem ismert semmi veszedelmet, nem látott semmiféle akadályt. Mindig nyugodt biztossággal hangoztatta a siker bizonyos voltát. Neki az volt a felfogása, hogy a balkáni félszigeten északon a szerb-horvát-szlovén államnak és Romániának, délen pedig Görögországnak kell uralkodnia. Minthogy pedig Görögország kezén van az Égei tenger úgyszólván valamenynyikikötője, amelyből kiűzték Bulgáriát és majdnem valamenynyiegei sziget, a török terület nagy része és a szmirnai szandzsák, keleti tengerparti államot kell szerveznie és ki kell üznie a törököket Anatólia szegény kerületeibe.

Hogy a görög kívánságokat olyan könnyen teljesítették (és még Venizelosz bukása után is teljesítették mindannyit), abban nem csupán a Görögország iránt való rokonérzés nyilatkozott meg, hanem főleg az a biztosságérzés, hogy egy hatalmas görög hadsereg Szmirnában elsőbben is azoknak az országoknak védelmére való, amelyek Kisázsiaiban már meg-

levő, vagy megszerzendő érdekeltségeiket akarják biztosítani. Amíg az anatóliai törökök csak Szmírnára áhítoznak, nem tudják erejüket másra fordítani. Ugyanez okból az utóbbi években elkövetett összes bűnököt Törökország rovására írták. Ha tévedett is sokat, a kevésbé súlyos tévedéseket is bűnné változtatták. A törökök kegyetlenkedéseit leírták, illusztrálták és túlozták, minden más kegyetlenkedést, olykor nem kevésbé súlyosakat, elfelejtettek vagy nem vettek tudomásul.

Olyan hellén birodalom gondolata, amely az Égei tenger partján uralkodnék Európában is, Ázsiában is, abba az alapvető nehézségbe ütközik, hogy a parton való uralom biztosítására nagy hátsó országra van szükség. A rómaiaknak a Dunáig kellett hatolniuk, hogy uralkodhassanak Dalmácián. Hogy Nagy Sándor hellén birodalomra tegyen szert, mindekelőtt szárazföldi birodalmat kellett szereznie. Kereskedelmi gyarmatot izoláltan is meg lehet szerezni, nagy politikai szervezeteket ellenben már nem. Nem elég területeket bírni, szabályozni és szervezni kell az életet is. Az emberek nem abból táplálkoznak, amit esznek, még kevésbé abból, amit megemésztenek, hanem abból, ami vérükké válik.

A jövő történészei mélyen megrendülnek, ha megtudják, hogy a nemzetiségi elv nevében Görögországnak adták a drinápolyi vilajetet, amely Mekka után az izlam legszentebb városa. Magának „Venizelosznak adatai szerint ebben a városban 500.000 török, 365.000 görög és 107.000 bolgár él. Az igazság tehát az, hogy a törökök számra nézve felsőbbségben vannak.

A török nagyvezér 1920 áprilisában az antant nagyköveteinek jegyzéket adott át, amelyben visszakövetelik a török birodalom több vilajetjét. E jegyzék szerint Trácia nyugati részének 522.574 lakosa van, ezek közül 362.445 muzulmán. A drinápolyi vilajetben 631.000 lakos közül 360.417 muzulmán. A szmírnai vilajet lakossága 1,819.616 ember, ebből muzulmán 1,437.983. Lehet, hogy ezek a statisztikai adatok nem pártatlanok, de az ellenpárt által bemutatott statisztika sokkal fauta sztikusabb.

Görögország, amely kereskedelme révén meggazdagodott a háborúban és területi engedményt is szerzett, a nyomásnak ellentállni nem tudó Konstantin király visszatérte

után is kénytelen Kisázsiaiban rendkívül veszedelmes vállalkozásokba fogni és nincs más mentsége, csak a Törökországgal való megegyezés. Görögország most az angolnál kétszer nagyobb számú hadsereget kénytelen fentartani, mert az az illúziója, hogy legyőzi a török ellenállást! A nagyvárosi hóbort egyre nő. Valamilyen kis katonai siker Görögországban azt a gondolatot ébresztette, hogy a sévresi szerződés csak olyan alapokmány, amely a szövetségeseikkel és az ellenséggel való viszonyt szabályozza és Görögország számára jogcímet ad, amelynek tartalmát nem lehet többé megváltoztatni. A háború új jogokat állapít meg, amelyek azonban nem szüntethetik meg a már megszerzett engedményeket, ellenkezőleg ezek már jogerősek és megdönthetetlenek, azonban új engedményeket kell tenni.

Mi fog történni? Miközben Görögország Konstantinápolyról álmadozik és mi a legképtelenebb módon rendelkezünk Konstantinápolyról és a szorosokról, Törökország látszólag beletörődik és a város maga ma inkább egy igen szegény nemzetközi, mint török város. A sévresi egyezmény szerint a szerződő államok megegyeznek abban, hogy nem sértik meg az ottomán kormánynak Konstantinápolyra való jogát, amely a szerződés határozatainak keretén belül a török császárság fővárosa marad. Ez oly politikai kormányzattal egyenlő, melyben ellenőrzött szabadság van; vagy, amint a cár idejében mondták: alkotmányos monarchia önkényúr alatt. A sévresi szerződés szerint Konstantinápoly a török császárság szabad fővárosa, ama határozatok kikötésével, melyeket a szerződés magában foglal és amelyek éppen minden szabadságot korlátoznak.

Nem igaz, hogy a múlt minden sérelmét csak Törökország követte el. Nem szabad elfelejtenünk, hogy az európai nagy államok mi mindent nem tettek, hogy Törökországot felbomlasszák, megrontsák és ellenőrizzék. Még kevésbé igaz az, hogy a török népnek nem való a szabad uralom és az. sem felel meg a valóságnak, hogy elkövette mindazt a bűnt, amellyel vádolják. A török alapjában véve jó, türelmes nép és rátermett arra, hogy ne csak látszólagos, hanem igazi kultúrában is fejlődhessen.

Súlyos tévedés, hogy meg akarják alázni a törököket és meg akarják fojtani Törökországot. Törökország ereje min-

dig hatalmas ellenálló képességében rejlett. Ellentállva győz, szövetségül hívja az időt, melyben a törökök nem gazdasági érdeket, hanem barátot látnak. Ha Görögország le akarja győzni Törökországot, az új európai területet és Kisázsia ellenállását, ki kell merítenie korlátozott erőforrásai nagy részét. A törökök kitartó ellenállással mindig ki tudták meríteni azt, aki föléljük akart kerekedni. Ez fanatizmus és nemzeti büszkeség kérdése náluk. Másrésről a Kelet-Európát részben új alapokra fektető sèvreszi szerződést két figyelmen kívül nem hagyható ország, Oroszország és Németország távollétében kötötték, vagyis oly államok nélkül, amelyek ebben a legjobban voltak érdekelve. Amint a háborúban legyőzött Németország nem fejthette ki érveit a békeszerződésnél, úgy nem szólhatott a keleti kérdések megoldásába sem. Oroszország is távol maradt; erejét meghaladó háborús erő-kifejtésektől fáradtan vonaglik, küzködik a kommunizmus és a nyomor közepette, szóval két oly szerencsétlenség közt, amelyekről nehéz megmondani, melyik volt az egyik és melyik a másiknak következménye.

Az utóbbi idők ellentmondó politikai cselekedeteinek egyik legjellemzőbbje Örményországra vonatkozik.

Az antant soha sem beszélt Örményországról. Wilson 14 pontjában nem foglalkozott vele; soha nem is említette. Nehéz kérdés volt ez az antantnak, amennyiben Oroszország (hogy megvédje a keresztényeket!), Örményország török részének elvételére törekedett, anélkül, hogy az orosz részt ott akarta volna hagyni.

Egyszerre azonban néhány vallásos társulat és néhány emberbarát széles mozgalmat kezdett Örményország felszabadításáért. Mi sem lett volna természetesebb, mint egy kis örmény állam alakítása, mely lehetővé tette volna az örményeknek, hogy a Van-tó körül helyezkedjenek el és hogy szabad államban őrizték meg nemzeti egységüket. De ebben az esetben is a Törökország elleni gyűlölet, a görögök izgatása, a kevésbé felvilágosult filantrópia széles mozgalmat eredményeztek egy nagy örmény állam alakítására, mely a tengerig terjedt volna és nagy területet ölelt volna magába.

Így aztán nem beszéltek többé egy kis államról, mely az örményeknek biztos menedékül szolgál, hanem a nagy Örményországról. Maga Wilson elnök, a san-remoi konfe-

rencia alatt, figyelmeztetés, ha nem szemrehányás alakjában üzenetet küldött az antant európai államainak, hogy miért nem fognak hozzá Örményország megalakításához. Arról volt szó, hogy eljussanak egész Trebisondáig, hogy belefoglalják az új Örményországba Erzerumot; oly kiterjedt nagy Örményországot akartak, amelyben az örmények kisebbségben lettek volna. És mindezt a történeti hagyományok tiszteletére és Törökország iránti ellenszenvből. A nagy Örményország egész sor nehézséget is szült, így az Örményország, Georgia és Azerbaján közti viszonyban, amennyiben a jövőben ezen államok végleg elszakadtak volna Oroszországtól. A nagy Örményország magában foglalná az erzerumi vilajetet, amely most a török nacionalizmus központja és sokkal több muzulmánt, mint örményt számlál; az erzerumi vilajetben 673.000 muzulmán, 4800 görög és 135.000 örmény él.

Midőn arról volt szó, hogy Görögországnak oly területet adjanak, melyekben a görögök kisebbségben vannak, azt mondták, a törökök oly rosszul bántak a néppel, hogy ennek joga volt bármely jobb kormányzathoz csatlakozni.

De lehetséges-e azt a hibát elkövetni, hogy az úgynevezett Nagy-Örményország területén nagy muzulmán többséget rendeljenek ellenséges örmény kisebbség alá!

Az örmények egyszerre a kurdok és Azerbaján ellen kénytelenek harcolni; minden oldalról ellenség veszi őket körül, de minden vita feleslegessé vált, hogy az erzerumi vilajetet visszaadják-e Örményországnak, vagy meghagyják Törökországnak, mert nem területek odaítéléséről, hanem tények megállapításáról van szó. Ha Erzerum városát az örményeknek akarják adni, először is arra van szükség, hogy oda bemehessenek és ott maradhassanak. Most azután, hogy az örmények kevés kivétellel nem mutattak nagy ellentálló képességet, lévén inkább kereskedő, mint harcos faj, másoknak kell védelmükre vállalkozniuk. Egy európai állam sem akart Örményország számára megbízatást és egyik sem akarta az örmények pártfogásának súlyos katonai terhét magára vállalni; az Egyesült-Államok, miután a Wilsonnak küldött üzenetben pártfogolták Nagy-Örményországot, a többi államoknál még kevésbé volt hajlandó vele törődni.

Talán mérsékeltebb és Törökország iránt kevesebb ellenszenvtől sugallt javaslatok rávették volna a törököt arra,

hogy nemcsak elismerjék, — ami rájuk nézve nem lett volna oly nehéz — hanem tényleg respektálják is a tenger álma és az Erzerum örülete nélküli új örmény államot.

Bár a legyőzöttek helyzete nagyon súlyos, az antant által Európában leginkább pártfogolt népek, Lengyelország és Görögország helyzete sem kevésbé az, azé a két országé, amely a legnagyobb és legigazságtalanabb területi növekedésben részesült, tekintve, hogy különféle okoknál fogva igen kevéssel járult hozzá a háborúhoz. Ez a két ország az engedmények súlya alatt nyög és hiába keresik a menekülés útját; a terheket nem bírják elviselni, mert hódító rögeszméik túlzások és tévedések eredményei.

Sokat kaptak, többet, mint amennyit előre láthattak és remélhettek, azt hiszik, hogy új kiterjeszkedésük előnyükre válik. Lengyelország megsérti a szerződéseket, megsérti a nemzetközi együttélés törvényeit és minden vállalkozásában pártfogásra talált, De minden vállalkozása csak újabb kellemtelenségekbe sodorja és növeli bajainak számát.

Felsősziléziában minden erőszakoskodást, amely annak meggátlására irányult, hogy a népszavazás Németországra kedvezően végződjék, nemcsak eltűrték, hanem alaposan elő is készítettek.

Midőn az olasz kormány élén állottam, a német kormány római képviselője, von Herff, dokumentált hírekkel szolgált nekem a készülendőről és 1920 április 30-án egy audiencián, melyet neki, mint a kormány elnöke, engedélyeztem, bizonyítékokat szolgáltatott arról, milyen volt a lengyel szervezkedés, mik voltak céljai és mik voltak megindításának forrásai.

Mindnyájan tudjuk, hogy az 1921 március 20-i népszavazás az erőszakoskodás, a hivatalosan pártfogolt betyárkodás ellenére Németországra kedvezően végződött. 1.200.636 szavazó közül 717.222 Németországra, 483.514 pedig Lengyelországra szavazott. A 664 leggazdagabb, legvirágzóbb és legnépesebb község a németeknek adott többséget, 597 község többsége pedig a lengyelek javára szavazott. Felsőszilézia területét a népszavazás után a leelemibb nemzetközi tisztesség szerint azonnal át kellett volna adni Németországnak. De minthogy nem akarták Felsőszilézia szenét Németországnak adni, s minthogy az új nagy vasipari szövetkezet nagy

érdekei is erre adtak ösztönzést, a versaillesi szerződés is papírronggyá vált. Ahelyett, hogy kötelességszerűen elfogadták volna a népszavazás eredményét, hallatlanul gyenge szofizmákhoz folyamodtak. A versaillesi szerződés 88. szakasza csak annyit mond., hogy Felsőszilézia lakosai fel fognak szólíttatni népszavazás útján annak megjelölésére, vájjon Németországhoz vagy Lengyelországhoz akarnák-e csatlakozni.

Találni kellett egy szofizmat!

A VIII. rész függeléke megállapítja a szavazás módját és az egész választási eljárást. Az eljárásról hat szakasz szól. A negyedik azt mondja, hogy mindenki abban a községben szavaz, amelyben lakik, vagy amelyben született, ha nincs ott domiciliuma. A szavazás eredményét községenként fogják megállapítani, minden községben a szavazatok többsége szerint.

Ez tehát azt jelenti, hogy a szavazás eredményeit, miként a politikai választásoknál majd minden országban történik, községről községre kell ellenőrizni. Ezek a függelék által megállapított szavazási módozatok. Ahelyett, hogy elvegyék a szentet Németországtól, megkísérelték és megkísérlik eltérni a szerződéstől, megsérteni a területiális elvet és odaadni a szentterületeket Lengyelországnak. A népszavazás eredményét nem vették figyelembe. És a Franciaország és Anglia közötti nézeteltérésben, okul adva Olaszország bizonytalan politikáját, meg akarták hallgatni (miről a népszavazás után?) a népszövetség tanácsát. És a népszövetség oly határozatot hozott, amely rossz világításban tünteti fel nemcsak igazságérzetét, hanem, ami nem kevésbé súlyos, erkölcsi komolyságát is.

Belgium semlegességének megsértése nem volt e kísérletnél súlyosabb: az 1839-iki szerződést sem tekintették jobban paparrongynak (*chiffon de papier*), mint a versaillesi szerződést. Csak a szerepek cserélődtek fel.

Nem a nemes és demokrata Franciaország sugallta e mozgalmakat, hanem egy plutokratikus helyzet, amely a háború előtti német vasiparnak sokkalta rosszabb eljárásait alkalmazta.

Ugyanaz az áramlat ez, amely ellen Lloyd George nem egyszer keserűen tiltakozott és amelyről éles szavakat mon-

dott, amiket most nem szükséges említeni. Ez ugyanaz az áramlat, mely Olaszországnak szervei révén izgatásokat szült, s amely csak egyre törekszik: tönkretenni a német ipart és a szén uralmának birtokában monopolizálni az európai vasipart és a tőle függő többi iparágat.

Először is az északfrancia bányákban okozott időleges károk kártalanítására örökre át kellett engedni a Saar bányáit; azután következtek az ismételt kísérletek a Ruhr-terület elfoglalására, hogy ellenőrizzék a széntermelést; végül az a törekvés, hogy nem alkalmazzák a népszavazást és megsértik a versaillesi szerződést, Felsősziléziát nem Németországnak, hanem visszaélésként Lengyelországnak adva át.

Németország, mint mondtuk, a háború előtt körülbelül 190 millió tonna szenet termelt, 1913-ban pedig 191 milliót. Maguknak a bányáknak a fogyasztása körülbelül egy tizedét tette ki: 19 millió tonnát; kivitelre 33 és fél millió tonna volt szárvá, belföldi fogyasztásra pedig 139 millió.

Bár most Németország elvesztette (és rendjén volt) Elzasz-Lotaringiát, azaz 3,800.000 tonnát; elvesztette (és ez nem volt rendjén) a Saar-vidéket, 13,200.000 tonnát; a szerződés kötelezettségei szerint Franciaországnak 20 millió, Belgiumnak, Olaszországnak és ugyancsak Franciaországnak újabb 25 ezer tonnát kell adnia. Ha elvesztené a kitűnő felsősziléziai szenet, ami 43,800.000 tonnát tesz ki, teljesen meg volna bénítva.

Felesleges idővesztéség volna annak kimutatása, mily földrajzi, néprajzi és gazdasági okoknál fogva kell Felsősziléziát Németországhoz csatolni. Felesleges bizonyítás lenne és a népszavazás után a logikával is ellenkeznek. Ha a szerződések megsértése nem a győző joga, a népszavazás után, amelyben az erőszakoskodás ellenére a lakosság háromnegyed része Németország mellett szavazott, nincs többé helye a vitának. Lloyd Georgenak 1921 május 13-án az alsóházban mondott szavai az igazság udvarias letompítását jelentik. Történeti szempontból — mondotta — Lengyelországnak semmi joga sincs Sziléziában. Az egyetlen ok, melynél fogva Lengyelország Felsősziléziára igényt tarthat, az, hogy ott nagyszámú lengyel lakosság lakik, amely aránylag rövid idő alatt azért ment oda, hogy főként a bányákban dolgozzék. Ez igaz és sokkal súlyosabb annál, amit a braziliai San Paolo állam-

béli olaszok agitációja mond, hogy a lakosság többségét képezik.

A lengyel felkelés, mondotta helyesen Lloyd George, ki-hívás a versaillesi szerződés ellen, amely egyúttal Lengyelország szabadságlevelét alkotja. Lengyelország az utolsó ország Európában, amelynek joga volna a szerződésen siránkozni, minthogy Lengyelország nem hódította meg azt, amit a versaillesi szerződés neki ítelt. Lengyelország nem vívta ki szabadságát és minden országnál jobban kellene respektálnia a szerződés minden vesszőjét. A jövőben — mondotta az angol miniszterelnök — a versaillesi szerződés szempontjaiból az erő el fogja veszteni hatását és mindig többet fog számítani, ha Németország megtartja a kötelezettségeit az aláírás alapján, amellyel a szerződést elfogadta. Nekünk jogunk van mindarra, amit ad: de kötelességünk egyúttal hagyni mindazt, amit tőlünk elvett. Részre nem hajló kötelességünk, szigorú igazságosság szerint eljárni, tekintet nélkül az ebből származó előnyökre és hátrányokra. Vagy a szövetségesek követelhetik a szerződés tiszteletben tartását, vagy meg kell engedniök a németeknek, hogy respektáltassák a lengyelekkel. Helyes Németország lefegyverzése, de igazágtalan azt akarni, hogy azok a csapatai, melyek felett rendelkezik, ne vehessenek részt a rend helyreállításában.

Oroszország, fűzte hozzá Lloyd George, ma egy tönkrement, fáradt hatalom, önkény ül rajta reménytelenül, de egyúttal oly ország, melynek hatalmas természeti erőforrásai vannak, melyet bátor nép lakik, amely a háború elején bizonyítékát adta bátorságának. Oroszország nem lesz mindig abban a helyzetben, mint amelyben ma sínylődik. Ki tudja, mivé lesz? Lehet, hogy rövid idő múlva hatalmas orszaggá válik, amely Európa és a világ jövőjében hallathatja szavát. Merre fog fordulni? Kivel fog szövetkezni?

Mi sem igazságosabb és mi sem igazabb!

De Lengyelország, amely a népszavazás és szerződés ellenére el akarta venni Németországtól Felsősziléziát, s meg is érte szétdarabolását, amelynek ebben a cselekedetében segítségére van a vasipar és az egész európai sajtó jó részének nagy érdeke, ez a Lengyelország, amely nagy német tömböket ölel fel, miután szolgásgában volt, most ő akar szolgává tenni műveltebb, gazdagabb és haladottabb népeket. És a németeken

kívül szolgálkává akarja tenni az orosz lakosokat is és teljesen orosz területek elfoglalásán kívül ki akar terjeszkedni Ukrániára is. Ott van aztán Vilna politikai paradoxona. Ezt a Litvániához tartozó várost a lengyelek önkényesen annektálták, sok lengyel pedig már Kovnára is szemet vetett.

Eközben Lengyelország, mely az egységét csuda módon szerezte meg, lázasan dolgozik saját romlásán. Nincs pénzügye, nincs közigazgatása, nincs hitele, nem dolgozik, de fogyaszt, új területeket foglal el és tönkreteszi a régieket. 31 millió lakosa közül, amint láttuk, majdnem 7 millió ukrán, 2.2 millió orosz, 2.1 millió német és majdnem fél millió más nemzetiségű. De a 18 vagy 19 millió lengyel közül legalább 4 millió zsidó. Kétségkívül lengyel zsidók, de nem szeretik Lengyelországot, amely sohasem tudja őket asszimilálni. Ha a lengyelek komolyabban végeznék a népszámlálást, ezek az arányok másként festeneének. A versaillesi szerződés azt a lehetetlen állapotot teremtette, hogy aki Németország egyik részéről a másikra akar menni, keresztül kell mennie a danzigi korridoron. Más szavakkal: Németország két részre van vágva és aki Poroszországban Berlinből az egyik legrégebb német városba, Kant Emánuel hazájába, Königsbergbe akar menni, annak a lengyelek által igazságtalanul megszállt területen kell keresztül haladnia.

Sok szomorú fordulat és a keserű kétkedés napjai után a győzelem az antant kezébe jutott, ami mindenekelőtt az angolszászok, vagyis az európai szárazföldön túl élő két nagynép beavatkozásának eredménye volt.

Tegyük fel, hogy megvalósul Németország terve s ő lesz a győztes, Németországnak és Ausztriának nem volt kikötőjük a Földközi-tengeren. Vájjon mit gondoltunk volna mi, ha a győzedelmes Ausztria magának követeli Savona kikötőjét és még tengerhez vezető korridort is kíván? Ha Ausztriának az, Adige felső folyásától a Liguriai tengerig egy földcsíkot kellett volna átadnunk, az sem lett volna erkölcslenebb eljárás, mint aminő a danzigi állam megalkotása s Németországnak vele történt szét darabolása.

Sok becsületes lengyel azt mondja, hogy ezért a becsteienséggért semmiféle felelősség sem terheli őket, mert ezt a versaillesi szerződéssel akkor követték el, amikor Lengyelország még nem élte a maga igazi állami életét. Ez azonban

csak súlyosbítja a helyzetet, mert kellőképpen rávilágít arra az erőszakos szellemre és sivár cinizmusra, amellyel azok a népek több nagy kérdést megoldottak, akik azt hangoztatták, hogy ők a demokrácia és a szabadság diadaláért egyesültek.

Most Lengyelország Európa lélekszámra két, legnagyobb népét, az orosz és a németet elválasztja egymástól. Csak a bibliai legenda tudta elképzelni, hogy a Vörös-tenger átlépésekor a víz szétnyílt, hogy a szent nép átmehessen rajta, de ezután a vizek ismét egyesültek. Fel lehet tenni, hogy tartós *lesz az ilyen önkényes elrendezés?*

Ha eddig így volt, azért volt, mert, legalább az antant egy részénél, megvolt nem a béke felé haladásnak, hanem Németország elnyomásának a célja.

Ha egy népnek megvolt a gyors fejlődés törvénye, úgy ez Cseh-Szlovákia. De hogy Németországnak és a német népnek ártsanak, megalakították a cseh-szlovák államot, amely maga is félelmetes nemzeti krízissel küzd. A 8—9 milliós Cseh-Szlovákia egy zárt etnikai egységet jelentett. De hozzá adtak több mint 5 és fél millió legkülönbözőbb nemzetiségű népet, köztük több mint 4 milliónyi németet oly városokkai, amelyek a világ legnémetebb városai, mint Pilsen, Karlsbad, Beichenberg stb. S ami még súlyosabb: a 4 milliónyi német-ség ragaszkodik Németországhoz és minthogy magasabb kultúrával és civilizációval bír, sohasem fog belenyugodni abba, hogy a cseheknek alá legyen vetve.

Cseh-Szlovákia gazdag bányákkal, szolid ipari és agrár szervezettel, széleskörű népműveltséggel és mindazon feltétel-lekkel bír, amelyek: gyors fellendülésre vezethetnek. Mindezeket az előnyöket megsemmisüléssel fenyegeti a németeknek és a magyaroknak súlyos és felesleges megsértése.

Nemcsak Európa helyzete bizonytalan; de a győztesek csoportjánál oly törekvés mutatkozik az európai kontinensen, hogy emeljék a katonai költségeket. A kölcsönös kapcsolatokat csak lassan veszik fel újra. A kereskedelemről, mint valami fegyverről beszélnek. Olaszországban komolyan tárgyalták a német kereskedelemmel való újrafeltétel kárát és veszélyét: mindenütt térfoglalási látnak. VámSOROMPÓK emelkednek mindennap; az ipari körök könnyű propagandát találnak a protekció részére. Ha a tegnapi ellenség a mai ellenség, a

konkurrencia minden korlátozása kötelesség. Így a protekció legnagyobb állatiasságai immár a hazafisággal társulnak.

A kontinens egyetlen háborút-viselt országának sincs szilárd pénzügyi helyzete. A különböző országok pénzügyeire vonatkozó, általam gyűjtött és gondosan áttanulmányozott adatok nemcsak, hogy hatalmas kiadásokat tartalmaznak, ami a háború következménye, hanem a győztes országokban oly rettentő kiadásokat jeleznek, melyek új háborúkat okoznak, vagy okozhatnak.

A legyőzött államoknak nincs is pénzügye. Magának Németországnak is emelkednek a kiadásai, melyeket a márka elértéktelenedése öregbít. 1920-ban nem kevesebb, mint 92 milliárdot költött, tönkretéve bankjegyforgalmát; vajjon mennyit költött 1921-ben?

Ausztria és Magyarország költségvetései egyszerűen hipotézisek: az utolsó 1920—21-i osztrák költségvetés 71 milliárd koronánál nagyobb kiadást irányzott elő egy 7 millió lakossal bíró szegény ország részére!

Cseh-Szlovákia, Románia, a szerb-horvát-szlovén állam pénzügyi helyzetének vizsgálata legalább is nyugtalanító eredményekre vezet. Maga a tegnapig szolid szervezettel bíró Görögország most a kiadások örületében vágat, melyek túlhaladják összes forrásait és ha nem talál módot a Törökországgal való békekötésre, hitele gyorsan kiapad, Valamenyninél szomorúbb Lengyelország helyzete, amelynek pénzügyei semmivel sem rendezettebbek, mint a moszkvai bolsevikieké, amint a lengyel márka és az orosz rubel árfolyamából következtetni lehet, ha ugyan valakinek eszébe jut vásárolni őket a nemzetközi piacokon.

A valuták helyzete a háború után a nagy államokban sem javult érezhetően; a többi országokban rendkívüli módon rosszabbodott.

1921 júniusában Franciaországban a bankjegyforgalom legalább is 38 milliárd frank volt, Belgiumban 6 milliárd frank, Olaszországban csaknem 18 milliárd, Nagybritanniában pedig államjegyekben és az Angol Bank jegyeiben épen-séggel 434 millió sterling. Alapjában a kontinens háborút viselt országai közt Olaszország tette a legnagyobb erőfeszítést, h^ogy, ne szaporítsa a bankjegyforgalmat és ne növelje az adókat; azért is, mert az ország sohasem ringatta magát abban az

illúzióban, hogy pénzügyeit és nemzetgazdaságát az ellenség-től várt kártérítéssel állítsa talpra.

De a legyőzött országok nagy mértékben visszaélnék a bankjegyforgalommal, hasonlóan különben nem egy győztes vagy háborút viselt államhoz. Németország bankjegyforgalma túlhaladta a 88 milliárdot és nemsokára meg fogja közelíteni a 100-at. Már most, ha elgondoljuk, hogy az Egyesült-Államok bankjegyforgalma, annyi kölcsön és az összes háborús kiadások után nem több 4557 millió dollárnál, érthető, mennyi nehézséggel kell megküzdenie Németországnak, hogy termelhesen, hogy élhessen és hogy újra elláthassa magát nyersanyaggal.

A háborúviselt államok közül egyedül Nagy britannia csinált bátor pénzügyi politikát. A közvélemény, ahelyett, hogy pénzügyi pazarlásra készítené a parlamentet, takarékos-ságra bírja.

Hogy a háború okozta helyzet az angol bankjegyforgalmat is nem konvertálható papírpénzre változtatta, tisztán átmeneti tény. Hogy a sterling értékének alig egynegyedét vesztí a dollárral, azaz az arannyal szemben, mivel jelenleg a nagy államok közül egyedül az Egyesült-Államok bír pénzparitással: ez is csak átmeneti jelenség.

Nagybritannia helyes érzékkel a kiadások megszorítására törekszik és a sterling egyre javul.

Franciaország és Olaszország közbenső helyzetet foglal el. Pénzüket még meg lehet menteni, de erélyes gyógykezelésre van szükség, nagy takarékos-ságra, szigorú pénzügyekre, a termelés fokozására, s főként a külföldi behozatalt illetőleg a fogyasztás korlátozása. Ebben a percben, százalékos viszonylatban kifejezve, a francia frank a sterlinghez képest 47, a dollárhoz, azaz az aranyhoz képest 35 centesimit ér. Az olasz lira a sterlinghez képest 28, a dollárhoz képest 21 centesimit ér.

Ezt a két országot a kitartó törekvés még megmentheti és nagy áldozatokkal még eljuthat a jó pénzhez. Franciaország Olaszországnál jóval nagyobb erőforrásokkal bír, sokkal kevesebb behozatalra van szüksége, kivitele sokkal nagyobb. Államadóssága azonban elérte a 255 milliárdot, bankjegyforgalma jelentékenyen túlhaladta a 38 milliárdot és mégis ragaszkodik, hogy költség-vetésének rendkívüli be-

vétele közé számítsa azt az évi 15 milliárdot, melyet Németországtól kell kapnia!

Bár Olaszország nagy nehézségekkel küzd a termelésben és belülegyileg kevesebb egyetértést mutat, mégis realisabb képet igyekeznek alkotni magának és nem vesz számlájára semmi olyan bevételt, mely nem a saját forrásaiból származik. Bankjegyforgalma nem lépi túl a 18 milliárdot, adóssága csak kevéssel több 100 milliárdnál.

Franciaország és Olaszország termeléssel és határozottsággal egyensúlyba juthat.

Am a legyőzött államok pénzügyi helyzete és valutája, magáé Németországé is, kétségbeejtőnek mondható.

Ha, százalékos viszonyban kifejezve, a német márka 5.11 %-ot ér a sterlinggel és 3.98 százalékot a dollárral szemben, milyen lehetőség nyílik a bankjegyforgalom rendezésére?

Hogy gyógyíthatja meg Németország pénztét, midőn kénytelen kiadásait ez évben 130 milliárd márkára emelni és midőn bankjegyforgalma meghaladja a 88 milliárdot?

Ami az osztrák és a magyar koronát, a jugoszláv koronát, a román leit és mind a többi leszállt értékű pénzt illeti, ezek sorsa nem kétséges. Minthogy értékük egyre csökken és arany viszonylatuk csaknem kifejezhetetlenné válik, közös sorsra fognak jutni. A lengyel márkáról pedig el lehet mondani, hogy nemsokára annyi értéke sem lesz, mint a papirosnak, amelyre nyomták.

Ott van aztán az államadósságok fantasztikus helyzete! Immár oly óriási számokat értek el, amelyeket semmi képzelet nem láthatott előre.

Egyedül Franciaországnak akkora adóssága van, mely egymagában jóval túlhaladja az összes európai államok háború előtti adósságát: azaz 265 milliárd frank. És Németországnak, a legyőzött államnak, adóssága túlhaladja a 320 milliárd márkát és sebesen halad a 400 milliárd felé. Sok ország államadósságait csak emlékezetben tartják, mert semmi gyakorlati értelme nincs tudni, vajjon Ausztriának vagy Magyarországnak, vagy mindenekelőtt Lengyelországnak ennyi vagy annyi adóssága van, mert a hitelezők helyzete sem reális helyzet.

Az amerikai Egyesült-Államok adóssága, a hosszú háború dacára mindössze 23.982 millió dollár: az Egyesült-Államok azonban több mint 9 és fél milliárd dollár erejéig

hitelezője az antantnak. Angolország is, 9240 millió sterling adóssággal szemben, mint hitelező 1778 millió sterling követelést támaszt.

A közölt súlyos számok míg egyrészt megmagyarázzák a diszázsióknak a kereskedelmi forgalom csekélyisége folytán még keményebbé vált helyzetét, rámutatnak arra is, hogy egy dolog fontosabb mindennél minden országban, már a belső béke szempontjából is: többet termelni, kevesebbet fogyasztani, rendbehozni a pénzügyeket, visszaszerezni a hitelt.

Ehelyett a legyőzött országok napról-napra hanyatlanak és a nagy hadseregeket fentartó győztes országok kimerítik forrásaikat, miközben azt a hitet terjesztik, hogy az ellenség jóvátétele elegendő a helyreállítás művéhez, vagy legalább is észlelges pótlásul fog szolgálni.

Ezenközben növekszenek az elégedetlenség és a bizalmatlanság okai. Nagyon jellemző az a lelkiismeretlenség, amellyel az erőszak és a romlás programjait könnyedén elfogadják és nagyon sajnálatos az a könnyelműség, mellyel új háborúk csiréit elültetik. Németország oly gyorsasággal szerelt le, amely mély benyomást gyakorolt az antant katonaköreiből is. Németországgal szemben azonban nemcsak hogy nem szüntették meg a kemény harci magatartást és még ma sem vették fel a népszövetségbe (ami inkább bizonyos lélekállapot jele, mint reális előny), de a magatartás még ellenségesebb.

A háború befejezése után két évvel, 1920. nov. 15-én Poincaré azt írta, hogy a népszövetség elveszteni tartósságának valószínűségét, ha „*egy napon*” (mikori) nem egyesítené Európa valamennyi nemzetét. Hozzátette azonban, hogy az összes legyőzött nemzetek, Ausztria, Magyarország, Bulgária, Törökország, Németország közt minden bizonnyal ez utóbbinak a háború alatti és a békekötés utáni magaviselete igazolná Jégkevesébbé a közeli felvételt. „*Kétségkívül természetesebb volna*” (mi mindennel nem foglalkozik a természet!), előbb Ausztriát felvenni, „*ha megtagadja a csatlakozás politikáját*”, szóval, ha tiszta német volta ellenére a nemzetiségi elv megsértésével és az önrendelkezési elvvel ellentétben s mert egyedül megéhi nem tud: lemond a Németországhoz való csatlakozásról; majd következne Bulgária és Törökország, amennyiben Görögországgal, Szerbiával és Romániával szemben

lojális és udvarias magatartást tanúsít. „Németországra akkor kerül a sor”, de csak Törökország után, amidőn a békeszerződés végrehajtásának bizonyítékát adta, amely szerződést egyetlen belátó és becsületes ember sem tart a maga teljességében végrehajthatónak.

Ennek a békének — amely tulajdonkép a háborút foglalja magában — legjellemzőbb tényeit a következőként lehetne összefoglalni:

1. Európa, mindent összevéve, ma több embert tart fegyverben, mint a háború előtt. A legyőzött államok kényszerítve voltak lefegyverkezni, a győztesek ellenben szaporították hadseregüket; szaporították elsősorban az új államok és a háborút viselt államok.

2. A termelés lassan indul meg, mert a munkások tömegénél, ia nagyobb fizetés szükségével kapcsolatban kisebb munkakedv jelentkezik mindenütt, ha különböző mértékben is.

3. A forgalmi nehézségek, ahelyett hogy csökkennének. Európa majd minden részén növekednek és a nemzetközi kereskedelem lassan indul meg. Európa államai közt nincs még igazi kereskedelem, amely megközelítené a rendes állapotokat. A jelenlegi értékeket a háború előttiékkal egybevetve, az európai államok közötti forgalom anyagát tevő produktumok a felét sem teszik annak, ami a háború előtt volt.

Mínt hogy a fogyasztás vágya — ha ugyan nem képe-sege — nagyon megnőtt, a termelés pedig erősen csökkent, az összes államok növelték tevékenységüket; így a nagy kiadásokat lehetővé tevő papírpénzek és az államadóssági címleteknek hitelvesztése, bár különböző mértékben, Európa minden országában igen nagy.

A győztes országok, amióta elérték, hogy a legyőzöttek a békeszerződésekben elismerték a háború keletkezésében való bűnösségüket, törvényesnek tartják nemcsak azt, hogy ez utóbbiaknak el kellett vesztetniök minden rendelkezésre álló javaikat, gyarmataikat, hajóikat, külföldi követeléseiket és kereskedelmi szervezeteiket, hanem azt is, hogy a legyőzöttek kötelesek az Összes háborús károkat megtéríteni. A háborút tehát a legyőzötteknek kell megfizetniük, akik elismerték (ha akaratauk ellenére is), hogy egyedül felelősek. Ez immár a külpolitika szilárd kánonja; s mennél kevésbbé igaznak tűnik fel a dolog, annál többször ismétlik.

Bár a szerződések arra kötelezik Ausztriát, Magyarországot, Bulgáriát és Törökországot, hogy megtérítsék (reparálják) a háborús károkat, ma már biztos, hogy semmit se tudnák fizetni és nem tudják viselni a területeiken levő győztesek költségeit sem. *Cantabit vacuus coram latrone viator*, mondta Juvenalis; akinek nincs semmije, nem ad semmit és Ausztria, a maga részéről, ahelyett, hogy adna, élelmiszersegítségért könyörög.

Ekként a kérdés egyedül Németországra határolódik. Meg tudja fizetni a szerződésben megszabott kártérítést? Jóvá tudja-e tenni a károkat és kártalanítani a győzteseket? Miután átadta gyarmatai, hajóit, vasúti anyagát, minden rendelkezésre álló külföldi követelését, mily alakban fizethet még?

Az alapvető különbség immár csak erre a pontra csökken, amelyet igyekszünk lehetőleg megvilágítani, mivel hogy ezt az anyagot a legegyszerűbb és legnyilvánvalóbb formában óhajtjuk bemutatni.

Ma már nem a hivataloknak kell e kérdések megoldását felvetni, hanem az európai és amerikai közönség nagy tömegeinek.

ÖTÖDIK FEJEZET.

A legyőzött ellenség kárpótlása és a győzők gondjai.

Láttuk, milyen módon hozták a kártérítés eszméjét a Németországgal kötött fegyverszünetbe; egyszerűen Franciaországra való tekintetből, anélkül, hogy meggondolták volna a következményeket; az antant békenyilatkozataiban, a parlamentek határozataiban, az első fegyverszüneti javaslatokban, az Itália és Ausztria-Magyarország közti fegyverszünetben nem volt benne. Három szó, mondotta Clemenceau; csak három szónak a hozzátoldásáról van szó, melyek semmit sem kompromittálnak és Franciaországra nézve fontosak. Az összes szerződések megfogalmazását erre a három szóra alapozták.

És milyen túlzottak lettek a kártérítési követelések!

Egy régi olasz közmondás azt mondja: *Háború idején annyi a hazugság, mint a pelyva.* A régi és új padlófelírások és mozaikok megismétlik ezt a közmondást, amelyet mindenütt láttunk, de a legközelebbi múltig nem értettük igazságát. Annyi badarságot beszéltek, hogy Németország milyen titokzatos módon terjeszti kereskedelmét, milyen határtalanul gazdag, mennyi tőkét gyűjtött, hogy végre elvesztették a valószínűségnek minden fogalmát.

Ezeket az oktan legendákat a háború alatt termelték és nem feledték el. Sokan még ma is komolyan hiszik, hogy Németország, ha nem is fizethet évente húsz-huszonöt milliárdot, de legalább kilenc-tíz milliárdot könnyen megbír.

Franciaország józanabb politikusai jól tudták, hogy az óriási kártérítés követelésével csak azt érhetik el, hogy Németországot ellenőrzés alá helyezték és a kimerülésig szipolyozták. A többiek inkább bosszúból és gyűlöletből beszéltek, sem-

mint higgadt fogalmakkal. Mondhatjuk, hogy a jóvátétel kérdését sohasem tanulmányozták komolyan és hogy: a számítások, az értékelések, a becslések rendesen csak pillanatnyi indulatok alapján keletkeztek, egy közös tévedésen alapulván: a francia politikusok tévedésén, akiknek egyetlen célja volt, hogy Németországot a kártérítéssel ellenőrzés alá vessék.

Eljárásuk egyszerű volt.

Az első időszakban a kártérítést három szóból következették, melyek mintegy véletlenül csúsztak bele a fegyverszünetbe. Amit Önöktől kérek, monda Clemenceau 1919 november 2-án, csak három szónak hozzácsatolása: *réparation des dommages*. Csak egyszerű kifejezésről volt szó, hogy a francia közvéleményt megnyugtassák: „*Kérve kérem a tanácsot, képzelje magát a francia lakosság hangulatába . . .*” Erkölcsei koncesszió volt, elégtétel.

De minden megváltozott, amikor a szerződést fogalmazták.

Egyideig nemcsak a kártérítések megtérítésének, hanem a hadiköltségek visszafizetésének irányában haladtak. Még azt is vitatták, hogy a hadiköltségek visszafizetése a nemzetközi jogon alapszik. Ha Németország okozta a háborút és elvesztette, méltányos, hogy ne csak a károkat térítse meg, hanem viselje a költségeket is. A költségeket nyers számításal hétszáz milliárd frankra becsülték pari alapon; ezután jöttek a megtérítendő károk. A hadiköltség, anyagi károk, személyi károk együttvéve legalább is ezer milliárdra rúgtak. Minthogy ezt nem lehetett egyszerre követelni, hanem, ötven évre kellett elosztani, beleszámítva a kamatot és a törlesztést, háromezer milliárdra emelkedett! A képeslapok közölték a számot és örömmel illusztrálták a szokásos diagrammokkal, aranygömbökkel, a papír hosszúságával, az ércgúllakkal stb. stb.

Ezeket a számokat az első hónapokban olyan közönség előtt szellőztették, amely megszokta, hogy már semmin sem csodálkozzék: és kimutatták, hogy az egyszerű háromszázötven milliárdnyi kártérítés követelése valóságos áldozat volt a szövetségesek részéről.

Így apránként az elvek egész sorozatát állították fel, amelyek mind megtagadják a valóságot.

Nagy felelősség terheli mindenben Angliát, mely nem-

csak követte Franciaország tévedését, hanem bizonyos módon némely túlzásokkal még gyarapította is. Olaszországnak bizonytalan politikája miatt semmi befolyása sem volt. Egyedül az amerikai Egyesült-Államok szólt némelykor egy-egy józan szót, bár szakértői sok banalitást hordtak össze (lucus a non lucendo). Mikor Lloyd George megértette, mekkora tévedést követtek el a kártalanítás ügyében, már későn volt,

Az angol nép szinte a fegyverszünetre következő napon választott új parlamentet. A háborút nyomon követő izgatottság és gyűlölet állapotában a jelöltek célszerűnek találták, hogy megígérjék Németország elpusztítását, a császár elleni pert kegyetlenség címén, ezer és ezer német tisztnek megbüntetését, a német konkurrencia letörését.

Ausztrália miniszterelnöke, William Morris Hughes, alacsony termetű, süket, haragos emberke, irányította és csinálta maga is a heves propagandát az óriás kárpótlás érdekében. Lord Northcliff hatalmas sajtójával támogatta ezt a propagandát, mely uszította a választókat.

Lloyd George csodálatos eszével, mint rendesen, most is világosan látott. Nem hitte és nem is tartotta célszerűnek, hogy pert indítsanak a császár és a német tisztek ellen. Nem tartotta lehetségesnek az óriási, sőt még az igen jelentős kárpótlást sem.

Első nyilatkozatai semmit sem tartalmaztak. Bonar Law is ilyen volt, komoly, becsületos, jól egyensúlyozott értelem, idealista a praktikus ember színe alatt. A parlament feloszlásának előestéjén, 1918 november 24-én, wolverhamptoni beszédében Lloyd George nem is említette a kártérítést és a költségek megfizetését. Ebbe a Franciaországból kiinduló mozgalom, a jelöltek programja, Hughes viselkedése és a sajtó, főleg a Northcliff sajtó hangja kergette bele.

Csúnya látványt nyújtott sok angol jelölt, köztük a hadikabinet több tagja, akik dühöngő dervisek hangján beszéltek a leglehetősebb Igéretektől megrészegített tömegek előtt.

A legolcsóbb választási programú volt, ha megígérjük a választóknak, hogy Németország fogja megfizetni a háború költségeit azoknak, akik fiaikat sírba vitték, hogy felakasztják a császárt, elfogják és megbüntetik az összes, a háborúban bűnös német tiszteket, szolgaságba hajtják szárazon és vízen Németországot, mely veszedelmes konkurrens volt. A sok

hadirokkant lelkesedéssel fogadta ezt és a nép lelki szemei előtt elvonult az ígéretek hosszú sora!

Hughes, aki alapján véve jóhiszemű ember volt, kifejtette tételét, melyet Parisban később logikai élességgel védelmezett, Németországnak fentartás nélkül meg kell fizetni mindazt, amibe a háború került: anyagi kárt, személyi kárt, hadiköltséget. Aki rosszat követett el, tartozik erejének végső határáig jóvátenni. Ez az elv, melyet elismernek a jogászok, azt követeli, hogy a háború által okozott összes költség az ellenséges nemzeteket terhelje. Később Hughes, aki őszinte ember volt, belátta, hogy nem lehet többet követelni, mint a károk helyreállítását.

Lloyd Georget magával rántotta annak a szüksége, hogy pártja: jelöltjeinek kezéből ne csavarja ki az; erősebb ütőkártyát, Ezért kellett a december 11-iki végleges választási Programjában bejelenteni, hogy nemcsak a császárt fogják perbe s az összes bűnösöket büntetik meg, hanem Németország a legteljesebb mértékben kárpótolja a háború összes áldozatait. Ugyanaznap Bristolban szónokolván, megígérte, hogy ragaszkodni fog a kártérítés elvéhez és teljesen jogosnak jelentette ki, ha az összes hadiköltségek megtérítését követelik. Angliában, ahol az illúzió hamar elmúlt, Franciaországban, ahol még tart, elhitették a közönséggel, hogy Németország képes a hadiköltségek nagyobb részét megfizetni. Ha nem is fizeti meg az egészet, de legalább meg tudja téríteni a károkat.

Sok ideig tanulmányoztam ezeket a kérdéseket, melyek a nemzetek magánvagyonának és jövedelmének nagyságára vonatkoznak, sokat is írtam e tárgyról. Tudom, milyen nehéz statisztikailag, vagy hozzávetőlegesen a valóságot megközelítő eredményekhez jutni. Nagyon megütköztem, hogy nagynevű politikusok milyen könnyen dobálóznak száz és százmilliárdos kárpótlásokkal. Láttam, hogy mosolyognak az ajánlat szerénységén államférfiak, akiket sohsem hittem volna oly oktanoknak, mikor Németország kijelentette, hogy százmilliárd aranymárka kárpótlást akar fizetni egyszersmindenkorra (pedig ezt sem fogja sohasem tudni megfizetni, olyan óriási az összeg). A Keynes javasolta ötvenmilliárd arany-

Mikor azután Parisban egybeült a békefcongresszus, a kárpótlás kérdése így állt: az antant a háború alatt sohasem emlegette a kárpótlást, mint béke feltételt; Wilson javaslataiban mindig csak a megszállott területek helyreállításáról beszélt. A fegyverszüneti feltételek közé csak Franciaország erkölcsi elégtételül került bele a *réparation des dommages* kifejezés. De a franciaországi agitáció, az angol választási izgatások a követeléseket a kártérítésről a hadiköltségek megtérítésére emelték.

Csak Amerika kardoskodott amellett, hogy a jóvátétel korlátoztassék a károk megtérítésére; ezt a megtérítést azután fokozatosan nemcsak az elpusztított városok felépítésére és a magántulajdon pótlására terjesztették ki, hanem még az elesettek családjai járulékának és a háborúban kifizetett utalványok megfizetésére is.

Mikor Poroszország 1870-ben legyőzte Franciaországot, ötmilliárd kárpótlást követelt. Az antant követelhetett a legyőzöttektől józan kárpótlást és újra felvehette volna velük a viszonyt, de olyan kárpótlást kellett volna kívánnia, amelyet rövid idő alatt megfizethettek volna.

Ehelyett, mivel nem követelhetek óriási összeget, háromszáz, vagy négyszázmilliárdot, amit nehéz meghatározni, más eljáráshoz folyamodtak.

1918 november 4-én bevették a fegyverszüneti szerződésbe, hogy megadandó a *réparation des dommages*, tehát nem lehet meghatározott összeget kérni: sem többet, sem kevesebbet, mint a károk összegét. Kell tehát lenni egy külön bizottságnak (itt kezdődik a jóvátételi bizottság), amely megállapítja az összeget és ellenőrzi annak fizetését. Németország leszerelt, de területe egyrésznének a szövetségesek kezében kell maradnia a szerződés végrehajtásának zálogaként.

Franciaország azért ellenezte mindig a jóvátételi összeg pontos meghatározását, hogy joga legyen — függőben lévén a kérdés — a Rajna balpartját és a fegyverszünetben megjelölt hídfőket megszállva tartani.

Clemenceau álláspontja a konferencián igen egyszerű volt. Szükséges, mondta, hogy Németország is elismerje összes tartozásait; nem elég, ha azt mondjuk, hogy mi elismerjük. A francia kormány nevében a társaimmal való tanácskozás után kérem a konferenciát, állapítsa meg a szerződésben,

hogy Németország mivel tartozik nekünk és jelölje meg a károk természetét, melyekért minket kárpótlás illet. Ha kívánják, harminc esztendei időközt fogunk kijelölni és miután a bizottság számokba foglalta a tartozást, megbízzuk, hogy ez alatt a harminc év alatt fizettesse meg mindazt, amivel Németország nekünk tartozik. Ha követelésünk harminc éven belül be nem hajtható, a bizottságnak joga lesz a fizetést harmincéven túl is követelni.

Ezt az álláspontot fogadták el. És egészen egyszerű okból emelkedett a kártérítés elve az összes költségek megfizetésének elvéig. Ha azt határozzák, hogy teljes fizetést követelnek, következőleg a hadiköltség megtérítését is, a követelés összege óriási lett volna. Tehát akkor arányosan le kellett volna szállítani az összes követeléseket, mint a csőd esetén. Ám Franciaország a kártérítések összegében első helyen állott (kezdetől fogva a Németországtól fizetett összegek hatvanöt százalékat követelte), míg ha az összes költségeket követelik, húsz százaléknál kevesebb illetve volna meg. Németországot ellenőrzés alá helyezték arra az időre, ameddig fizetnie kell a kártérítést, azaz meghatározatlan időre.

A feldúlt területek újjáépítésére szükséges költségek értékeléséről, amit a szerződés értelmében és az árak emelkedése miatt meg kell csinálni, a francia kormány 1920 júliusában adta be az első, hozzávetőleges kimutatást: a kár 152 milliárd, a nyugdíj 58 milliárd, összesen 210 milliárd, 1920 novemberében a kár már 218 milliárdra emelkedett.

Ezek a számok már kevésbé fantasztikusabbak, mint az első megállapítások és követelések.

Klotz pénzügyminiszter 1919 szeptember 5-én a francia kamarában mondott beszéde során a szerződések alapján a német kártérítések összegét 375 milliárdra becsülte. Ez összeg kamatai felgyülemlelének 1921-ig, ezután Németország megkezdéné tartozásának fizetését és 34 éven keresztül évente körülbelül 25 milliárdos részletet fizetne. Ebből az összegből évente 13.750 millió Franciaországot illetné meg.

O gier, a felszabadított területek minisztere 1920 novemberében Franciaország nevében részletes emlékiratot adott át a jóvátételi bizottságnak, amely a helyreállítandó terület polgári javainak kárát már 140 milliárdban állapítja meg,

nem számítva a nyugdíjat, a vasút és a kereskedelmi tengereszet kárát, amely összesen 218 milliárd. Ebtől az összegből nyugdíjakra 77 milliárd, a károkra pedig 141 milliárd esik.

Az utóbbi időben lassan-lassan már reálisabb nyelven kezdenek beszélni. Loucheur miniszter maga is nevetett az első számokon és megerősítette, hogy a kár nem haladja meg a 80 milliárdot.

A francia közönség azonban hosszú időn át megszokta, hogy Klotz miniszter számait komolyan vegye és hogy úgy beszéljen a kártérítésről, mint 150, 200 és 250 milliárdos összegről. A közönség még nem számol eléggé a valósággal, csak súlyos lelki válság árán jut el hozzá, ami a béke első biztos tényezője lesz.

Ausztria, Magyarország, Törökország és Bulgáriával szemben vessünk el minden kártérítési kérdést, hisz nincs semmijük, amit adhatnának, sőt segíteni kell őket, mint például Ausztriát és Konstantinápoly szerencsétlen török lakosságát. Az egész kártérítést minden bizonnyal Németországnak kell megfizetnie.

Az a követelés, amelyet a feldúlt területek anyagi kárának kárpótlásaként támasztottak, tisztára fantasztikus! volt, s mi sem túlzottabb, mint ami Belgiummal történt. Kártérítési követeléseiből azt kell feltennünk, hogy területének legalább is egyharmad része elpusztult, ami annyit jelentene, hogy a kis Belgiumban nem kevesebb, mint 10.000 négyzetkilométer ment tönkre.

A jóvátétel problémáját, amely a károk megtérítését és a versaillesi szerződésiben megállapított költségek megfizetését foglalja magában, sohasem tanulmányozták komolyan. Azt is mondhatjuk, hogy behatóan sem foglalkoztak vele. Fölöttébb sajnálatos, hogy a közönségben, vagy legalább is a közvélemény nagy részében az a meggyőződés vert gyökeret, hogy Németország fogja saját erejéből a háború kárait megtéríteni. Ez a felfogás Angliában egyáltalán nem talált hitelre a komoly emberek között és Olaszországban sem hitt benne senki. Franciaországban és Belgiumban ellenben elterjedt és sok körben erős az a vágy, hogy ezt a felfogást még jobban terjesszék, nem azért, mintha az intelligens emberek hinnének a nagy kártérítés tényleges megfizetésében, hanem annak

dokumentálására, hogyha Németország nem teljesíti a szerződés kötelezettségeit, akkor joguk van a megszállás meghosszabbítására. Már is mutatkoznak törekvések, amelyek a megszállás súlyosbítását kívánják. Kizárják Németországot a népszövetségből és megkönnyítik a szétbomlás folyamatát. A kormány magatartása s a sajtó munkája következtében oly képtelen illúziók támadtak Franciaországban, hogy ezt az állapotot nem is lehet orvosolni. Franciaország politikai szempontból nem fogadhatja el a jóvátételnek azt a tervét, amelyet Németország a gyakorlatban tényleg teljesíthetne.

John Maynald Keynes, a béke gazdasági következményeiről írt nagyszerű könyvében, 1919 végén kimutatta, hogy a nagy kártérítés követelését nem lehet teljesíteni, mert Németország ezt nem tudja megfizetni. Ez a követelés egész Európát a romlás veszedelmével fenyegeti és fokozza azt a bomlást, amelyet a szerződés teremtett. Ennek a könyvnek nagy visszhangja támadt, de még nagyobb is lett volna, ha szerencsétlenségre a szabad országokban a sajtó javarészt nem volna megkötve. Európa nagyobb államaiban, sőt még Európán kívül is, a sajtó nagy részét az ipari szindikátusok, mindenekelőtt a nehézipar, tartja a kezében. Ezek a szindikátusok a legnagyobbbrészt hiányos képzettségű újságírókban könnyen találnak szövetségesekekre, hogy az őket érdeklő fontos kérdéseket megvitassák és eltereljék a közönség figyelmét azokról a kérdésekről, amelyek nekik kellemetlenek és ezért nem alkalmasak a nyilvános megvitatásra.

A háború során megismertem Keynest, aki akkor az angol kincstárhoz volt beosztva és azt az osztályt vezette, amely a külföldi pénzek beváltásával, Nagybritannia és 'szövetségeseinek pénzügyi kérdéseivel foglalkozott. Nagyon komoly író, alaposan képzett közgazdász, aki nehéz megbízatásában szinte a bizalmatlanságig pontos és aggodalmas volt. Abban az időben én Olaszország pénzügyminisztere voltam, éppen a háború legsúlyosabb, sorsdöntő napjaiban. Gyakran kerültem összeköttetésbe Keynes úrral és sokszor megcsodáltam pontosságát; talán nem mindig kérkedhettem az ő barátságával. Szinte misztikus szigorúság lakozott benne, másrészt pazar bőkezűséggel támogatta azokat az intézményeket, amelyek a háborús időt jellemezték. Ez az ellentét gyakran abban nyilatkozott meg, hogy nagyon követelődött és igaz-

ságtalanul bizalmatlankodott. Szavának az angol pénzügyi kérdésekben döntő súlya volt

A háború befejezése után, mint az angol kincstár első delegátusa, részt vett a párisi békekonferencián és ő volt a legfelsőbb gazdasági tanácsban az angol kincstári kancellár helyettese. Megbízásáról azonban lemondott, mihelyt meggyőződött arról, hogy nem lehet a békeszerződés alapelveit megváltoztatni.

Könyve nemcsak a politikai tisztesség bizonyosága, hanem a tévedések orgiái után a valóságra való első nagy utalás. A tévedések már a pusztulás végtelen sorozatával fenyegettek. Én azt tartom, Keynes megérdemli, hogy könyvét komolyan tanulmányozzák, nemcsak mint új lelkiismeret megnyilatkozását, hanem mint az igazság hirdetését is, mert csak az eltévelyedés és az erőszak akadályoz meg minket abban, hogy az igazságot a maga teljes mivoltában meglássuk.

Körülbelül két év elmúltával most el kell ismernünk, hogy Keynes előrelátása igaznak bizonyult, mert minden háborús ország valutája megromlott, az ellenségre rótt képtelen kártérítések nem teljesíthetők, a legyőzöttek szomorú sorsa majdnem egyenlő mértékben árt a győzőknek is, mert megtámadja létalapjukat és végül a bomlás okai egyre szaporodtak.

A kártérítés kérdését tárgyilagosan kell megvizsgálni. Elérkezett az a pillanat, hogy kertelés nélkül beszéljünk róla. Ne hallgassunk érzelmeinkre és felejtjük el mindazt, ami a békekötéssel kapcsolatban történt. Vegyük úgy a kérdést, mintha az antant és Wilson kijelentései nem történtek¹ volna meg, tegyük fel, hogy csak egyszerű vállalkozásról van szó, amelyet érzékenykedéstől és erkölcsi eszményektől menten pusztán kereskedelmi szempontból kell megítélni. Ha egy nagy háború véget ér, nem lehet erkölcsi érzelmeket felidézni: az ember végre is a gyűlölettől elvakultan nem ismer mást, csak saját szenvedelmét. A háború nemcsak embert öl és pusztít el nagy számban, nemcsak anyagi pusztulást okoz, hanem szükségkép felidézi a gyűlölet lelkiállapotát, amely egyszerre nem szűnhet meg és ellenáll az ész legszebb ékes-szólásának is.

Hosszú ideig magam is mélységesen gyűlöltem a németeket.

Amikor családomnak háborúban elesett tagjaira gondolok, amikor visszaszáll emlékezetem arra a 15 aggodalomteljes hónapra, amíg legidősebb fiam nélkülözések és szenvedések közepette fogoly volt Németországban, teljesen megértem azt a lelki hangulatot, és azt a környezetet is, amely a békét megteremtette. Az a körülmény, hogy Parisban kötötték meg a békét olyan konferencián, amelyen Clemenceau elnökölt, aki még visszaemlékezett arra, hogy az 1871-iki háború után Paris utcáin porosz katonák jártak és aki nem akart egyebet, csak a németek romlását; továbbá az a tény, hogy a tanácskozás Foch marsall befolyása alatt folyt, aki a háborúban azt a két egyént vesztette el, aki neki a legdrágább volt és leginkább kötötte az élethez, — ezek a körülmények szükségkép azt a hangulatot teremtették, amely ezeket a szerződéseket megalkotta.

Most itt az ideje, hogy ezt a kérdést megvizsgáljuk, de nem az érzelmek, sem a gyűlölet szempontjából. Komoly lélekkel meg kell vizsgálni, vajjon végrehajthatók-e a szerződések, vajjon alkalmazhatók-e intézkedései a legyőzöttek tönkremenése nélkül, nehogy a legyőzött népek romlásai rövid időn belül a győzőket is pusztulásba rántsa. Hagyjuk számításon kívül az erkölcsi megfontolásokat, szorítkozunk tisztán a gazdasági tények egyszerű értékelésére.

Nem kétséges, hogy a jóvátétel kérdése csak Németországot érinti, mert csak Németországnak van olyan hatalmas szervezete, amely lehetővé teszi a legnagyobb erőfeszítés megkísérlését, nemcsak a megélhetésre, most, amidőn megfosztották legnagyobb erőforrásaitól, hanem arra is, hogy a győzőknek óriási jóvátételt fizessen. A többi legyőzött népet inkább nekünk kellene sürgősen támogatni.

Mi a jóvátétel?

Teljes egészében azt a kivonatot használjuk fel, amelyet a versaillesi szerződés aláírása alkalmával egyik francia delegátus készített. A jóvátételre vonatkozó javaslatok a következők:

1. Németország teljes mértékben felelős a legyőzőinek okozott veszteségért és károkért, mert ő volt a támadó fél.

2. Németország erőforrásainak állandó apadása miatt, amit a békeszerződés idéz elő, csak azokat a károkat és nyugdíjakat tartozik visszafizetni (ezt azonban minden levonás

és fentartási nélkül), amelyeket a szerződés VIII. részének 1. melléklete állapít meg.

3. Németország 1921 május 1-je előtt köteles legalább 20 milliárd aranymárkát fizetni iparcikkekben vagy nyersanyagban.

4. A jóvátételi bizottság 1921 május 1-én állapítja meg Németország tartozásának teljes összegét.

5. Ezt a tartozást évi fizetésekkel kell kiegyenlítenie, az összeget minden évben a bizottság állapítja meg.

6. A fizetés 30 éven keresztül történik vagy ennél hosszabb ideig, hacsak közben a tartozást le nem törlesztette.

7. Németország 100 milliárd aranymárka értékű bemutatóra szóló bont fog kibocsátani, továbbá mindazokat a bonokat, amelyeket a jóvátételi bizottság követelni fog egészen addig, amíg az adósság összegét le nem törleszti. Ekkor indulhat meg a hitel folyósítása.

8. A fizetés teljesítése pénzben és természetben történik, A természetben való fizetés magában foglalja a szenet, állatot, vegyiszert, hajót, gépet stb. A pénzben való fizetés ércfémről való bevételeivel, Németországnak külföldön levő állami és magánköveteléseiével és végül a német birodalom és államainak minden javára és erőforrására történő első helyen való bekebelezéssel teljesítendő.

9. A jóvátételi bizottságot, amelynek az a hivatása, hogy biztosítsa ezeknek az intézkedéseknek a végrehajtását, ellenőrző és határozathozó joggal ruházták fel. A német adósság behajtására szolgáló széles hatáskörű bizottsággá alakult. Hivatása az lesz, hogy a méltányosság, az igazság és jóhiszeműség szempontjából döntsön, anélkül, hogy bármilyen törvényhozás, vagy különleges szabályzat megkötné. A szerződés kikötötte, hogy Németország a bizottság tekintélyét csorbíthatatlanul ismerje el. A bizottság kötelessége, — s ez a lényeges, — hogy az adósság letörlesztéséig Németország helyzetét, pénzügyi műveleteit, javait, termelőképességet, élelmezését és termelését ellenőrizze. Kötelessége meggyőződni arról, hogy Németország fizethet-e minden esztendőben és hogy az ő fizetései a költségvetés szerint megterhelik-e legalább is annyira az adófizetőket, mint a legjobban sújtott szövetséges állam adófizetőit. A bizottság határozatait minden formalitás nélkül azonnal végre kell hajtani.

Saját belátása szerint megváltoztathatja a német törvényeket és szabályzatokat és ha ellenőrzése alapján megállapítja, hogy a németek megsértették a békeszerződés intézkedéseit, pénzügyi, gazdasági és katonai szankciókat is léptethet életbe. Németország ezeket a szankciókat nem tekintheti el-
lenséges cselekedetnek.

Tehát a fizetések biztosítására és behajtására a Rajna balpartját és a hídfőket egy szövetségközi sereg, a valóságban francia-belga katonák, némi amerikai és angol képvisel-
lettel, szállja meg. Németország teljesein védtelen és elvesz-
tette a szuverén állam jellegét, mert ellenőrzésnek van alá-
vetve, amit még Törökországgal szemben sem vettek
igénybe. A modern szerződések történetében nincs erre példa
és hozzá hasonló: olyan feltételekről van szó, amelyek a nem-
zetek egymás közt való viszonyában még a civilizáció alap-
jait is megváltoztatják. Néhány század óta az ilyen eljárás
ismeretlen volt Európában. Egynéhány országban a közvé-
lemény már megszokta azt a felfogást, hogy a háborúért nem
az a kormány felelős, amely azt akarta, ép oly kevéssé az
egész német nép, hanem az eljövendő nemzedékek: így a kár-
térítést 30 éven át és utána legalább még 20 esztendeig kell
fizetniök azoknak, akik a háború idejében még meg sem szü-
lettek, feltéve, ha érvényesíteni tudják a rájuk kényszerített
feltételeket. Nincs arra példa a modern történelemben, hogy
egy bűnös népet valaha ilyen átokkal sújtottak volna. Elég
elmúlt időkbe kell visszatérnünk, hogy hasonló eljárással
találkozzunk.

Ám még a legkegyetlenebb eljárások is, azok, amelye-
ket a mindenféle kegyetlenséggel megvádolt Németország
sohasem alkalmazott harcaiban, hasznosak, ha azoknak az
államoknak, ahol alkalmazták őket, javára válnak és a győ-
zők vállalják érte a felelősséget. A győztesnek; megvannak a
maga jogai. Julius Cézár a németek millióit ölte meg és talán
néhány évszázaddal késleltette Róma invázióját. De azok az
intézkedések, amelyeket a versaillesi szerződés állapított meg,
határozottan ártanak úgy a győzteseknek, mint a legyőzöt-
teknek, ha nem is egyenlő mértékben és biztosan előkészítik
Európa szétomlását

Én is hozzájárultam ahhoz, hogy San-Remóban elhatá-
rozták a spaai konferenciát, remélve és óhajtva, hogy a né-

metekkel becsületesen megtárgyaljuk, mennyit adhatnának kártalanítás címén anélkül, hogy gazdagságukat tönkretennék és ezzel a győzők gazdasági életét is mélyen aláásnák. De az 1920 júniusában bekövetkezett miniszterválság megakadályozta, hogy részt vegyek a spaai konferencián és abban az üdvös mozgalomban, amelyet Nagybritannia kezdeményezett a magunk és Franciaország közös érdekében. Azonban a konferencia után tovább folyt a régji eljárás, noha sokkal enyhébben. Az igazság kezd kibontakozni még azoknak a gondolkodásában is, akik leginkább felelősek a múlt hibáiért.

Tartozunk tárgyilagosan megvizsgálni, vajjon Németország megfizeti-e teljes egészében a szerződésben reá rótt kártalanítás összegét. Franciaország számtalanszor hangsúlyozta, hogy Németország minden nehézség nélkül megfizetheti a 350 milliárdot.

Sok ostobaság és túlzás után, amivel már alaposan félrevezették a közönséget, a fölmerült sok nehézség leküzdésére a kártalanítás fizetésének új módozatait állapították meg. Németország 1921 május 11-én elfogadta a jóvátételre vonatkozó új módozatokat, amelyeket a szövetségesek javasoltak. E módosítás szerint Németország készpénzben és természetben 500 millió dollárral egyenlő összeget köteles évenként fizetni, ami kivitelből eredő bevételének több mint 26 százaléka.

A megegyezés többi része a fizetendő összeg biztosításának módozatairól szól. Ezért a fizetés letörlesztéséig garanciális bizottságot alkotnak. 1921-ben Németországnak valószínűleg nem lesznek legyőzhetetlen nehézségei.

1921 április 27-én Spaaban megállapították a győztes hatalmak mindegyikére eső arányos részt. Ez a felosztás már nem az első és fölöttébb képtelen követeléseken, hanem jelentékenyen leszállított jóvátételen alapult. A brüsszeli konferencia (1920 december 16—22), a párisi határozatok (1921 január 24—30), valamint az első (1921 március 1—7) és a második londoni konferencia (1921 április 29—május 5) fokozatosan módosították az eredeti követeléseket. Annyira megközelítették az igazságot, hogy nem mertek ráismerni s a francia kormány megakadályozott minden őszinte megnyilatkozást.

Bármekkora, legyem is a kártalanítás összege, akár 250, akár 150, vagy 100 milliárd aranyárka, mégis meg kell vizsgálni, vajjon Németország tulajdonképpen mennyit is fizethet. Nem kellene-e a fölösleges, bonyolult szervezetű jóvátételi bizottság intézménye helyett, amelynek harminc, vagy még több évig is szabályoznia kell Németország belső életét, valami egyszerűbb formát találni, amely a polgári együttélést lehetővé teszi.

Franciaország magánvagyonának értékét a háború előtt hozzávetően 250 milliárd frankra becsülték.

Franciaország vagyona az egyik szakértő becslése szerint 1905-ben 208 milliárd frank volt. (Be Foville.) A másik szerint (Turquan) 1908-ban 214 milliárd, mások szerint pedig körülbelül 250 milliárd volt. A belga pénzügyminisztériumnak 1913-ban kiadott hivatalos közlése szerint Belgium vagyona 29.525 millió frank volt, vagyis alig kevesebb 30 milliárdnál. Ez a becslés kissé talán alacsony is volt. Azért ez a hivatalos értékelés a valóságtól nem sokban különbözhetik. Nemsokára Belgium a saját vagyonát is felülmúló összeget kivan t kártérítésül, noha háborús kára csak néhány milliárd volt!

A francia föld értéke a háború előtt 62 és 78 milliárd frank közt ingadozott. A gyártmányok értéke a *IJAnnuaire statistique de la France* szerint 59 és fél milliárd volt. A németek által elfoglalt terület nem nagyobb, mint a francia föld egy tizede. Ha hozzászámítjuk az ipari gyárak veszteségét, a kár még mindig nem több, mint 15 milliárd. Hasonlóképp igaz az is, hogy Loucheur miniszternek a francia képviselőházban 1919 február 17-én történt nyilatkozata szerint az elpusztított francia, területek újjáépítésére 75 milliárd szükséges, azaz jóval több, mint amennyi a megszállott területek lakói vagyonának a kétszerese.

A győztes államok közül egyik sem a valóságos kárt állapította meg, amelyet úgysem tudnak megfizetni. Mind-egyik arra törekedett, hogy az; aránylagos fizetésekből minél többet' kaphasson.

Nagyon bőkezűen számítva, amit én mindig túlzottnak tartok (alapos tanulmányozás után, amelyet talán későbben közölhetek), Keynes azt tartja, hogy mindama kárért, amelyet Franciaországnak, Nagybritanniának, Olaszországnak,

Belgiumnak, Szerbiának stb. a háború a szárazföldön, a levegőben és a légi bombázással okozott, Németország 53 milliárdot köteles fizetni. Én azt tartom, hogy a kár összege meg a 40 milliárd aranymárkát sem éri el, természetesen nem számítva a nyugdíjakat és az évjáradékot.

Be ezeknek a becsléseknek kevés jelentőségük van, mivel a követelések megállapítása tisztára önkényes volt.

Most csak arról van szó, hogy vájjon Németországot erőszakkal és kényszerrel reábirhatjuk-e, ha nem is az előbbi, a nép sajnálatos megtévesztésére hirdetett rengeteg milliárd, hanem mégis oly jelentékeny összeg fizetésére, amelynek a behajtásában bízhatunk.

Németország már átadta minden ingó vagyonát, a bankban őrzött aranyát, gyarmatait, kereskedelmi flottáját, vasúti anyagának jelentékeny részét, sőt legjavát, bűvárhajóit, külföldi hitelét, a győztes államokban lakó polgárainak magánvagyonát stb. Tehát odaadta mindenét, amiye csak volt, a nép jogokkal ellentétben, amelyeket a civilizált államokban eddig kötelezőnek ismertek el. Még zálogjogot is adott minden nemzeti tulajdonára. Vájjon mit adhat még?

Németország csak három módon fizethet:

I. Árút és terményt kártalanítás címén; szemet, gépeket, vegyi termékeket stb.

II. Azokat az összegeket, amelyeket az áruíért a külföld fizet. Ha Németország 8 milliárd márka értékű árút ad el külföldön, ebből két milliárdot tartozik a jóvátételi bizottságnak adni.

III. Polgárainak magántulajdonát. Ha Németország átengedi polgárainak magánvagyonát más államoknak, melyek azzal szabadon rendelkeznek, akkor szolgáságba jut.

A harmadik mód, amely egyenesen szolgáságba juttatná Németországot, nemcsak fölösleges, hanem lehetetlen is; emlékeztet a barbár népeknél dívó szokásokra, tehát csak a két első fizetési módot vehetjük számításba, amelyet rövidesen megvizsgálunk. Meglehet, hogy ez utóbbi mód alkalmazására is sor kerül a valuta romlása miatt. A német valuta romlik; Németországban idegenek olcsó pénzen vásárolnak meg német vállalatokat, vagy német vállalatok részvényeit.

Meg kell említeni, hogy Németország már a háború előtt súlyos nehézségekkel küzdött, ami főleg földje szegé-

nyességének és népessége túltengésének tulajdonítható. Franciaországénál jóval kisebb és terméketlenebb területének oly nagy lakosságot kell táplálnia, amely a Franciaországhoz úgy aránylik, mint 3:2-höz.

Ha nekünk óriási háborús nehézségünk is volt, Németországnak, amely minden fronton harcolt, vesztesége szintén nem volt kisebb. Ugyanolyan, vagy még nagyobb arányban neki is; meg voltak a halottai, rokkantjai és még az éhség szörnyű szenvedését is el kellett viselnie. Termelőképessége erősen csökkent, nemcsak a súlyos helyzet miatt, amelybe népe jutott, amelynek egyik rettentő bizonyosága a tuberkulózis óriási terjedése, hanem főként dolgozóosztálya munkabírásának csökkenése miatt is.

A közegészségügyi viszonyok rossz állapotát a birodalmi egészségügyi hivatal (*Reichsgesundheitsamt*) által közölt és a Starling tanár által az angol parlament elé terjesztett statisztika hathatósan bizonyítja.

Németországnak a háborúban 1,800.000 halottja és 4 milliónál is több sebesültje volt, azonkívül ott van még árváinak, özvegyeinek és rokkantjainak hatalmas tömege.

Népességi állapota egészben véve nagyon megrosszabbodott.

A német nép főereje nem annyira munkaképessége, mint inkább nagy ipari szervezete volt, melyet ötven év alatt épített fel nagy erőfeszítéssel és hatalmas kereskedelmi organizációja, amelyet a külföldön sok áldozattal tudott csak megteremteni. Németország a háború után nemcsak hogy népességének nyolc százalékát veszítette el, de gabona- és burgonyatermő területének 25, és állatállományának 10—12 százalékát is.

Mert láttuk, hogy Németország milyen sok szemet, vasat és hamuzsirt veszített.

Az ügyes és intelligens munkásosztály, amelynek nagy hajlama volt a művelődésre, olyan viszonyok közé került, hogy a forradalmi eszmék alkalmas talajra találtak benne.

Mikor Németországtól elvették kereskedelmi flottáját, körülbelül 60.000 tengerész, akiknek munkája nagyon elősegítette az ország gazdasági helyzetének fölvirágozását, az utcára került és munkaerejük kihasználatlan maradt.

Németország tehát területében megfogyatkozott, megfosztották nyersterményeinek legnagyobb részétől, lakosságának termelőképes elemei elvesztették munkabírásukat, mert egész külföldi organizációja összetört és kereskedelmi flottája, amely a kivitel hatalmas eszköze volt, megsemmisült. Ezenkívül Németország mindenütt nehézségekkel és bizalmatlansággal találkozik.

Németországot megakadályozták tengerészetének kifejlesztésében, alávetették a danzigi korridor abszurdításának, amely most lengyel állam német területen és emiatt Németország nem szerezheti be Oroszországból a megélhetéséhez szükséges nyerstermékeket.

Németországnak ilyen sanyarú körülmények között nemcsak hatalmas népességét kell eltartania és annyit kell termelnie, hogy a legszörnyűbb nyomorba ne jusson, hanem még olyan kártérítés fizetését is követelik tőle, amelyről a nagy fantáziával megáldottak elhitették a félrevezetett Európával, hogy a 350 milliárd aranymárka összeget is elérheti. Még ma is vannak olyan, magukat értelmesnek tartó embereik, akik azt hiszik, hogy a kártérítési összeg azért kétségkívül meghaladhatja a 100 milliárdot.

Vájjon tudna-e Olaszország vagy Franciaország a háború után bármilyen kártérítést is fizetni I Németországnak nemcsak meg kell élnie és veszteségeit pótolnia, hanem kénytelen eltartani egy nemzetközi megszálló sereget és a jóvátételi bizottság nehézkes gépezetét (amelynek akárhány mitem érő tagja több fizetést kap, mint hazájának miniszterelnöke) és arra kell készülnie, hogy harminc esztendőn keresztül kárpótlást fizessen. Franciaország és Olaszország megtartották gyarmataikat (Olaszországnak ez ugyan nem sokat jelent), kereskedelmi flottájukat, amely még meg is növekedett és külföldi összeköttetéseiket. Németországnak mindeme segítő eszközök nélkül kell megfizetnie a kártérítést, amelyről egy arcátlan és tudatlan sajtó segítségével elhitették a közönséggel, hogy évenként 20—25 milliárdra rúghat.

Helfferich könyvét véve alapul, amely szerint Németország évenként való tőkésítése 10 milliárd, ami a 43 milliárdnyi termelés, és 33 milliárd fogyasztás különbözete, szakértelem nélkül való emberek azt állították, hogy Németország minden nehézség nélkül fizethet 10 milliárdot, azonkívül a

kiviteli nyereség egy részét és még mindenféle árút és terméket.

Szinte restelkedik az; ember, ha megfigyeli sok komolyan tartott napilap és megbízhatónak vélt politikus nézetének ilyen téves megnyilvánulásait.

A magánvagyon megértékelésének, amellyel a közgazdászok kísérleteznek és amelyről a múltban én is bővebben írtam, csak hozzávetően van jelentősége. Feltehetjük, hogy a háború előtt Németországban a magánvagyon értékének összege valamivel meghaladta a 300 milliárdot, bár ez igen messzemenő értékelés.

Azonban az, hogy Németország tőkésítése évenként 10 milliárd, még nem jelenti, hogy lesz a 10 milliárd olyan tőke, amelyet bankba tesznek vagy amellyel szabadon (rendelkezhetnek és átutalhatnak. Tőkésítésen a termeléshez szükséges eszközök előállítását kell érteni. Amennyivel növekszik ezeknek az eszközöknek a száma, annyival nő a nemzeti vagyon. Egy ország évenkénti tőkésítésének megismerésére az a legjobb mód, ha kikutatjuk, hány új ipar keletkezett, mennyivel fejlesztették a régiéket, milyen javításokat tettek a mezőgazdaság terén és milyen új beruházások történtek stb.

Ha Németország tőkésítése a háború előtt alig 10 milliárd márka volt, az nagyon kevés egy olyan birodalom számára, melynek 67 millió lakosa van. Én azt gondolom, hogy a tőkésítés mégis több lehetett. IVzonban még 15 milliárd is kevés Németország számára.

A fejlődő országok lakossága minden évben növekszik. Németország lakossága a háború előtt 1908—1913 között átlag 843.000 lélekkel szaporodott évenként, beleértve az élveszületettek és halottak különbségét, tehát a szaporodás 13.0 ezrelék volt.

Ahogy Olaszország némely vidékén a parasztok minden gyermek születésekor fasort ültetnek, úgy kellene minden esztendőben gyarapítani a gazdagságot is, legalább az újonnan érkezettek arányában. Ha feltesszük, hogy a német nép magánvagyonra 300 vagy 350 milliárd márka (amely becslés kétségtelenül túlzott), ez azt jelenti, hogy a gazdagság egy tizenhármaddal vagy valamivel többel emelkedett. A lakosság növekedése és a vagyon gyarapodása között való különbség teszi a gazdagság tényleges gyarapodását, ez azonban

olyan vagy, amellyel az állam szabadon nem rendelkezhet. Fák ültetése, műhelyek felállítása, vízierők kihasználása, mindmegannyi erő kifejtést jelentenek. Mindezt vagy megteszik, vagy nem teszik meg, de ha megteszik, értéküket nem lehet eladni és a győzőknek kártérítésképpen nem lehet odaadni. Mindez oly egyszerű, hogy szinte banális.

Csak a közgazdaságban való teljes tájékozatlanság magyarázhatja meg, hogy Németországtól egészen vagy részben el akarják venni azt, ami gazdagságának évenkénti tőkésítése.

Egyesiek érvelése szinte megszégyenítő.

Egy francia miniszter azt állította, hogy mivel a német hadikölcsön eredménye 151 milliárd volt és mivel a letétek összege 28 milliárd és a részvénytársaságok tőkeemelése 45 milliárddal növekedett, Németország négy év alatt legalább is 180 milliárdot takarított meg. Eltekintve minden számítástól, igazán szomorú, hogy ilyet lehessen állítani. Miként alkosson így a közönség magának helyes képet a valódi tényállásról!

Alkalmazzuk most ugyanezt az érvelést Franciaországra. Franciaországnak a háború előtt 32 milliárd államadóssága volt, jelenlegi államadóssága pedig 265 milliárd. Most leszámítva azt az összeget, amellyel Nagybritanniának és az amerikai Egyesült-Államoknak tartozik, továbbá leszámítva a külföldön való és a régebbi adósságát is, Franciaország a háború előtt 200 milliárdot takarított meg a letéteken és a részvénytársaságok tőkeemelésén kívül. Ilyenformán azt kellene mondanunk, hogy a háború végeredményében Franciaországot rendkívül meggazdagította. A papirospénzzel való visszaélés okozta, hogy a nép egy ideig hitt a gazdagságnak a háború következtében való megnövekedésében. Ezért, követve a kapitalista osztály sajnálatos példáját, a nép is többet fogyasztott, magasabb béreket követelt és kevesebbet dolgozott, noha több munkára és kevesebb fogyasztásra lett volna szükség. Csoda-e, hogy ilyen fajta eltévelyedés elterjed a nép között, amikor azt hangoztatják, hogy a legyőzöttek kártérítése helyrehozza a győzők országainak háborús veszteségeit?

Azt kívánják, hogy Németország, mivel felelős a háborúért, vállaljon magára mindenféle korlátozást és alakuljon kiviteli állammá, hogy a kártérítést megfizethesse.

Ezt a kérdést is kétféleképen kell megvilágítani. Aszerint, vajjon szabadon kifejlődő kereskedelemről van-e szó, vagy pedig arról, hogy Németországot arra kényszerítik, hogy árúinak egész sorozatát adja át a kártérítés számlájára. E két feltevést egyformán tekintetbe kell venni, de úgy az egyik, mint a másik — ahogy mindjárt látni fogjuk — a győztes államok gazdasági helyzetét fogja veszélyeztetni, ha az államok között való összeköttetést az erőszak szabályozza. Főleges a többi aforizmával vagy jobban mondva szofizmával bővebben foglalkozni, amelyeket a párisi konferencia komolyan megvitatott, sőt amelyek még abban a megtiszteltetésben is részesültek, hogy a szakértők támogatták: 1. Mellesleg azzal foglalkozni, vajjon Németország tud-e fizetni, elég az, hogy kell fizetnie; 2. senki sem tudhatja, hogy Németországban a gazdagságnak milyen hatalmas forrása fejlődik ki harminc-negyven év alatt és amit Németország nem fizet meg, azt akkor majd a szövetségeseknek kell megfizetniük; 3. Németország a katonai megszállás ösztönzésére előre nem látható mértékben növeli termelését; 4. a szerződések szerint a károk megtérítésének kötelezettsége feltétlenül fennáll; a fizetőképesség csak az évi részlet meghatározására jöhet tekintetbe, mert a végső összeget mindenképpen 30 vagy még több év alatt kell lefizetni; 5. mi vagy ők: Németországnak fizetnie kell, mert ellenkező esetben a szövetségesek fizetnek. Nem szükséges, hogy Németország meghatározott időben szabadítsa fel magát kötelezettsége alól, csak az fontos, hogy mindent megfizessen; 6. Németország ne vitatkozzon, hanem fizessen. Az idő fogja megmutatni, amit ma nem lehet még előrelátni; stb., stb.

Miután ki van zárva a fizetés harmadik módja, Németország tehát két módot vehet igénybe. Mindenekelőtt adhat árút. Milyen árút? Amikor árúról van szó, voltaképpen szemet értenek. A szerződés szerint, mint láttuk, Németország köteles Belgiumnak, Olaszországnak és mindenekelőtt Franciaországnak szemet szállítani, még pedig az első öt esztendőben 39 és fél millió tonnától 42 millió tonnáig, a következő öt esztendőben pedig legfeljebb körülbelül 32 és fél millió tonnát. Mindezt a Saar medencéjének elvesztése és a felsősziléziai bizonytalan helyzet ellenére kell szállítania.

A német kivitel 1913-ban érte el tetőpontját, amikor

10.097 millió márka volt, kivéve a nemesfém értéket. A bevétel és a kivétel millió márkákban számítva a következőkép csoportosul: *élelmiszer* ; behozatal 2759, kivétel 1035; *élőállat*: behozatal 289, kivétel 7.4; *nyersanyag*: behozatal 5003, kivétel 1518; *félíg kész gyártmányok*: behozatal 5003, kivétel 1139; *készgyártmányok*: behozatal 1478, kivétel 6395.

Az egész kivétel egyötödét a vas- és gépkivétel tette (vasnemű 1337 millió, gép 680 millió), más minőségű szén 289 millió márka értékű behozatallal szemben a kivétel 722 millió, a kémiai és drogériai cikkek kivétele 658 millió, a gyapoté 466, a festéké 298, az elektrotechnikai cikkeké 290 stb.

Németország, a legsúlyosabb áldozatokra kényszerítve, szállíthat bizonyos; jelentősebb mennyiségű szén és más terméket. De hogy külföldön fizethessen, nemcsak kivételre van szüksége, hanem kivételének felül is kell múlnia a behozatalt. Minthogy most már nincs sem hajója, sem, hitele, sem külföldi szervezete, nem tudja hitelének mérlegét egyenleggel zárni, ha behozatala és kivétele nem egyenlítik ki egymást és csak akkor fizethet, ha a kivétel nagyobb, mint a, bevétel és csak abban a mértékben fizethet, amennyivel a kivétel felülmúlja a bevételt.

Németország kivétele 1920-ban minden erőfeszítése ellenére 5 milliárd aranymárka volt, a, bevétel pedig 5.4 milliárd. 1921 első felében a kereskedelmi mérleg jelentősen rosszabb.

Valahányszor Németországtól fizetést követelnek, külföldi hitele mindig romlik és ugyanolyan mértékben csökken a márka értéke s megakadályozza a további fizetést.

Milyen árukkal fizetheti Németország a jóvátételt? Láttuk, miként vesztette el vastermelésének legnagyobb részét és széntermelésének javát.

Németország egész gazdasági ereje a következőkön alapult: *a)* vas- és széntermelésének kihasználásán, ami e két tényezők felépülő vállalatok és iparok hatalmas fejlődését biztosította számára: *b)* szállítási és tarifarendszerén, amelynek segítségével mindenkivel felvehetette a versenyt; *c)* tengerentúli hatalmas kereskedelmén.

Ezt a három nagy erőforrást a békeszerződés következtében teljesen vagy javarészt szisztematikusan tönkretették.

Milyen árút adhat Németország a kártérítés törlesztéséül és milyen árút adhat anélkül, hogy tönkretenné az

antantállamok belső termelését! Tegyük fel, hogy Németország gépet, festéket, vagon, mozdonyt stb. ad: csupán ez a tény arra ítélné az antant országait, amelyekben a munkanélküliség amúgy is veszedelmesen nagy, hogy bezárják gyáraikat. Adjon tehát Németország mindenekelőtt nyersanyagot; de mivel nyersanyagot importáló ország és hatalmas, sűrű lakossága van, még a legelemibb életszükségletek fedezésére is nyersanyagot kell behoznia.

Ha a háború előtt való öt esztendőben, azaz Németország leghatalmasabb virágzásának öt évében megvizsgáljuk a német kereskedelmet, akkor azt látjuk, hogy a behozatal mindig felülmúlta a kivitelt. 1912 és 1913-ban az árúbehozatal 10.691 és 10.770, a kivitel pedig 8956 és 10.097 millió márka volt. Némely évben a különbözet a két milliárdot is meghaladta, amit külföldi hitellel, hajóbérijövedelemmel és a német kivándorlók mindig tekintélyes pénzküldeményeivel fedettek. Mindez most elveszett.

A kivitt árú az exportáló számára 10, 15 és 20 százalékos hasznot hajtott. Amikor a szövetségesek jövedelmiét húznak a vámból, valójában a kivitelt csökkentik. Németországban csakugyan az a helyzet, hogy vagy oly kis áron kell termelni, hogy kiegyenlíthessék a különbözetet, vagy pedig csökkenteni kell a kivitelt.

Vegyük az első esetet. Ez nem valószínű, mert Németország leromlása miatt csak igen nehezen tud nyerstermékeket szerezni és jelenlegi forgalmi bajai miatt minden más országnál súlyosabb helyzetben van. Ha azonban mégis sikerülne, akkor Németország a többi nép romlását készítené elő, mert a termelés olyan formáit rendszeresítené, hogy senki sem tudhatna vele versengeni. Németország ez esetben kénytelen volna külföldi vevőit és mindenekelőtt hitelezőit megkárosítani.

A kivitel csökkentése esetén a tervezett programúinak éppen az ellenkezője történne, vagyis Németország nem tudná fizetni a kártérítést.

Németország! kivitele 1920-ban 7250 millió frank vagy lira volt a dollárral al pari: előrelátható volt, hogy 1921-ben növekedni fog.

Ha Németországnak készpénzben és természetben al pari 2500 millió márkát kell fizetnie és át kell adnia kivitelé-

nek 26 százalékát, akkor összesen 4340 millió márkát kell fizetnie, ha feltesszük, hogy kivitelének értéke 8 milliárd, amiből 1840 millió a 26 százalék. Azonban kevésbé exaltált politikát követve, ezt a követelést évi 25 milliárdra csökkentettük, ami az eredetileg követelt összeg egyötödénél is jóval kevesebb. Ha tényleg azt akarjuk, hogy Németország adjon kártérítést, nem szabad feltennünk, hogy bármilyen formában többet fizethessen évente 2 milliárdnál. Franciaország nagy erőforrásai ellenére sem volna abban a helyzetben, hogy a külföldnek évente két milliárdot fizessen, hacsak nem valutájának leromlása árán, amellyel rögtön Németország színvonalára sülyedne. Olaszország csak nehezen tudna 1 milliárdnál többet fizetni.

Franciaország és Olaszország becsületes államok és mégsem tudják háborús hitelezőiket kifizetni. És nem tudták és ma sem tudják sem az Egyesült-Államoknak, sem Nagybritanniának tartozásuk egy részletét sem megfizetni. Annyi bizonyos, hogy eddig semmit sem fizettek és a kamatokat a kölcsönzött tőkéhez csatolták. Miért nem, fizettek? Franciaország megnyerte a háborút, megkapott mindent, amit akart, termékeny területeket, új gyarmatokat, bőségesen nyersanyagot, és mindenekfelett vasat és hamuzsirt. És Franciaország meg sincs abban a helyzetben, hogy évenként 2 milliárdot fizessen valutájának teljes tönkretétele nélkül, amely amúgy is rossz állapotban van.

Tud-e Németország évente 4 vagy 5 milliárdot is fizetni, mikor rettentő körülmények közt van, amikor bankjegyforgalma a romlás felé viszi, amikor nincs többé sem hitele, sem összeköttetése a külföldön és úgyszólván teljesen fogytán van a nyersanyagok.

Számba kell továbbá! venni, hogy Németországnak a kártérítésen kívül meg kell fizetnie a megszálló hadsereg költségeit, ami évente 25 milliárd papírmárkánál több, vagyis alparin több 1600 millió franknál. Amit Németországnak a szövetségközi csapatokért fizetnie kell, az ugyanakkora összeg, mint aminőbe Franciaországnak, Olaszországnak és Belgiumnak a háború előtt hadseregük került.

1921 szeptember 19-én a német birodalom pénzügyminisztere a birodalmi tanácshoz jelentést terjesztett be, amelyből kiderül, hogy a megszállás költsége háromhavi szinten

108,574.608 aranyárka, évente tehát több mint másfél milliárd aranyárka, pontosabban: 1.634,298.432 árka.

Ebbe az összegbe nincsenek beleértve azok a költségek, amelyeket a német kormány a csapatok és a katonai parancsnokságok kívánságára fizet ki a megszállt területeken, s amelyek összege több milliárd papírmárka.

A birodalom költségvetése 1914-ben, tehát a világháború esztendejében rendes költségek címén 870 milliót irányzott elő, rendkívüli költségek címén 338 milliót, összesen tehát 1208 millió márkát, a tengerészet számára rendes költségül 221 millió márkát, rendkívülinek 235 milliót, összesen 456 millió márkát.

Más szavakkal: a Rajna megszállása, amely ma gyakorlatilag javarészt Franciaország műve, kétszer annyiba kerül, mint a német hadsereg rendes költségvetése és majdnem ugyanannyiba, mint a háború előtt a német hadsereg és tengerészet rendes] és rendkívüli költségei.

Németország ma tehetetlen, Franciaországnak pedig nagyobb hadserege van fegyverben, mint amilyen bármelyik európai államnak bármikor is békeidőben s Franciaország a megszállás révén elérte azt, hogy ezt a hadsereget Németország fizeti.

S a legyőzöttek legnagyobb megcsúfolásául a megszálló hadseregben ott vannak a legelmaradtabb fajok képviselői. Európa legműveltebb városai néger erőszak alatt voltak és vannak, amely a legnagyobb gonoszságokat követi el, s a német lakosságot minden kényszerítő ok nélkül, tisztán megalázásból, olyan testi és lelki gyötrelmeknek vetették alá, amilyenekhez foghatókról évszázadok óta nem tud a polgárosult államok története. 1921 áprilisában még 14—15 fekete ezred volt a Rajnánál, 9—10 algériai ezred, 2 tuniszi, 3 marokkói és 1 madagaszkári. Még a két szenegáli néger ezred elvonulása után is megmaradt néhány négeralakulat.

Arról, hogy milyen erőszakosságokat követtek el a megszálló csapatok, micsoda bűnös dolgokat vittek véghez a négerrek, sok szó esett, sok a bizonyíték, s ma már mindenki megvallja, hogy a megszállásnak nincs katonai célja. Egyetlen célja, mint a saar-vidéki szén elkobzásának, Felsőszilézia széttagolásának és a rá kivetett óriási kárpótlásnak az, hogy

Németországot egészen az erkölcsi végső kimerülésig gyötörjük s megtörjük érzelmi egységét és ha lehet: a politikait is.

A háborúban minden erőszakosságot, még a kegyetlenkedést is meg lehet magyarázni, ha nem is lehet igazolni. Mikor széthullanak az érzelmi hagyományok, nincs meg többé a másik ember életének tiszteletbentartása, minden erőszakos ösztön nekiszabadul. Nem volt még háború, amellyel nem járt volna szükségszerűen együtt a legvadabb ösztönök föl szabadulása.

De ami ma, a „béke” idején történik, példátlan az újkor történetében.

Néhány évszázada Európának egyetlen országa sem mocskolta be önmagát akkora bűnökkel, amekkorákat a győzelmes autant elkövetett, az az antant, amely a veszedelmek órájában kijelentette, hogy a demokrácia és a szabadság elveinek győzedelmet akarja.

A hadiszerencse változó: a mának győztesei a holnapnak legyőzöttel lehetnek. Ki láthat bele a jövőbe? Nos, ma egyedül az antant fejére háramlik a jogos vád, hogy a béke idején megcsúfolta győzelmét és olyan módszerét alkalmazta az erőszakosságnak, amely a civilizációnak szégyene.

Ha Anglia vesztette volna el a háborút, ha az Egyesült Államok maradt volna alul, nem tudom: mit szólna a világ az olyan győzelmes Németországhoz, amely Liverpoolt és a legfőbb kikötőket, Newyorkot és a legfőbb ipari vagy kereskedelmi középpontokat vad négerekkel és földühített fehérékkel szállatta volna meg olyan kárpótlások biztosítására, aminek megfizetésére a távoli jövőben sem mutatkoznék lehetőség!

Az igazság az, hogy Németország és a többi legyőzött állam a múltban egyetlen győzelme után sem követett el olyan képtelen szörnyűségeket, mint amilyenekkel minden erkölcsi tekintélyüket eljátszották azok a győztesek, akik a háború alatt (az 1916 december 30-iki együttes nyilatkozatban) azt állították, hogy „a népek védelmére és a népek szabadságáért szövetkeztek”.

Minden időben úgy volt, hogy az emberek sokkal könnyebbnek vélték, ha a más emberek termelte vagyont sajátítják ki, mint ha tulajdon munkájukkal termelnek vagyont. A mai Európa is ahelyett, hogy helyreállítaná a békét és

igyekeznék visszaszerezni elveszett jómódját, folyton vagyonokat zsarol a győztesek vagy azok egynémelyikének azon önáltatásából, hogy a mások verejtékén is meg lehet élni.

De a pénzügyi illúziók napról-napra szürkülnek és ma már a legvakabbak is kezdik megérteni, milyen lehetetlen a győztesek morálja, akik elvettek a legyőzöttektől mindent, amit elvehettek, s most kijelentik, hogy nem fizethetik a háború alatt szerzett adósságaikat és nemcsak azt követelik a legyőzöttektől, hogy fizessenek, hanem azt is, hogy dolgozzanak s verejtékükkel állítsák helyre a győztesek vagyonát.

Nincs pénzügyi szakember, aida komolyan gondolná, hogy a legkisebb sikerrel is járna azoknak a bonoknak kibocsájtása, amelyekről a békeszerződés a jóvátételi bizottság javára gondoskodott, Németország bankjegyforgalma közeledik az elértéktelenedés felé és már nincs messze az idő, amikor Németország semmiféle kártérítést sem tud fizetni, hacsak nem találnak alapos körütekintéssel módot mindennek megátlására.

Amikor Németországra csak egyetlen milliárd aranymárka megfizetését vetették ki, ezt a szerény összeget sem tudta előteremteni, (szerény a kártérítésekről álmódott összegekkel szemben) anélkül, hogy új kölcsönt ne vegyen fel külföldön és ne növelje máris óriási papírpénzforgalmát. A kártérítés minden újabb részletének megfizetése és minden emiatt történő adósság Németországot olyan helyzetbe sodorja, hogy nem fog többé fizetni a külföldnek.

Vannak iparosok, még Olaszországban is, akik magas vámilletékek reményében azt mondatják sajtójukkal, hogy Németország előnyt húz a márka elértéktelenedéséből: sot még örül is összeomlásának. Pedig a nemes valuta emelkedése majdnem lehetlenné teszi, hogy Németország beszeresse azokat a nyersanyagokat, amelyeikre leginkább szüksége van. Ugyan hogyan teljesítene fizetést Németország, amikor legjobb valutáját, vagyis, vámjövödelmének jelentékeny réSiZét, kénytelen átengedni és ha nincs többé hitele és bevétele a kereskedelmi hajózásból?

Hacsak Németországnak ártana mindaz, ami történik, azt meg lehetne érteni, ha nem is tudnók igazolni. Azonban Németország rombadőlése egyúttal egész Európa pusztulását is .jelenti; nemcsak az európai kontinens alapjait rázza meg,

hanem a termelő országok nagy részét is. Ha az amerikai Egyesült-Államok és Nagybritannia részben meg is menekülnek, senkisé nem mondhatja, hogy az árú- és értékpiacon politikailag nem érzik meg ezt a tényt. Németország sorsa hozzá van kapcsolva Európa államainak: nagy részéhez, az ő összeomlása magával rántja egyik-másik legyőzőjét is.

Senkisé nem tagadhatja, hogy a háború előtt 1912. és 1913-ban Németország kereskedelmi forgalmának javarészt az amerikai Egyesült-Államokkal, Nagybritanniával, Olaszországgal és Ausztria-Magyarországgal bonyolította le. 1913-ban a német birodalmi statisztika szerint nem kevesebb, mint két és fél milliárd márkát, az amerikai statisztika szerint 520 millió dollárt tett ki. Ha nem vesszük figyelembe Kanadát, ezt az. Unióval összefüggő területet, azt mondhatjuk, hogy az amerikai Egyesült-Államok két legnagyobb fogyasztója Nagybritannia és Németország volt. Bevitelük messze túlhaladta kivitelüket. Németország' összeomlása az angol-szász országokban is feltétlenül rettenetes válságot fog előidézni, bár ezek az országok kívül vannak a kontinentális Európán. Velük együtt indulnak pusztulásnak a többi országok: is.

Németország eddig mindent odaadott, amit adni tudott ; ha nem változtatják meg a jelenlegi rendszabályt, minden további fizetés újabb romlás. Bizonyos ponton túl nem fog fizetni, de összeomlásában magával fogja rántani a kontinens győztes államainak egész gazdasági rendszerét.

Hiába minden kényszer, nem jár eredménnyel semmiféle kísérlet.

Mindez igaz és nem vitatható. De el kell ismernünk, hogy amikor a győzők először szóvá tették a kártérítést, bizonyos megokolt aggodalom nyilatkozott meg körükben.

Ha Németország semmiféle kártérítést nem fizetett volna, az a furcsa helyzet keletkezett volna, hogy bár összeomlott, a külfölddel szemben semmiféle adóssága sem lett volna és könnyen talpraállt volna. Ellenben Franciaország, Olaszország és jóval kisebb mértékben Nagybritannia, nagy adósságokkal megterhelten kerültek ki a háborúból.

Ez az aggodalom nemcsak megokolt és alapos volt, hanem azt is megmagyarázza, hogy keltett jogosan nyugtalan-ságot.

Franciaország és Olaszország, a kontinens két nagy győztes állama, csak Nagybritannia és az amerikai Egyesült-Államok segítségével tudtak háborút viselni. A döntőjelentőségű angol-szász segítség nélkül a háború nem tartott volna hosszú ideig.

Franciaország mindent megkapott, amit kívánt, sőt még többet, mint amennyit remélt. Olaszország igen súlyos kellemtelen helyzetbe került. Ő is megvalósította területi aspirációit, bár nem teljes mértékben; a szövetségeseik támogatása nem volt mindig szívélyes.

Mint hazám kormányának feje, kénytelen voltam ellemezni minden; agitációt, elsősorban minden adriai vállalkozást, amelyek Olaszországban izgalmas széthúzást keltek a lelkekben. Kötelességérezetből magamra vállaltam minden felelősséget is. De teljesen jogosulatlan Wilsonnak a fiúmei és az adriai kérdésben tanúsított makacssága és egy-néhány európai szövetséges magatartása. Kormányzásom során Wilsonhoz küldött üzeneteimben nem mulasztottam el, hogy erre a helyzetre rá ne mutassak. Kétségtelen, hogy a jugoszláv kívánásokat igazságosan kell megítélni és hiba és igazságtalanság lett volna, ha Olaszországnak Dalmáciában nagyobb terület-sávokat adnak; ámde sokkal megfelelőbben is rendezhették volna ezt a kérdést, olyan állam javára, amely annyi fájdalmat és veszteséget szenvedett a háborúban. Fölöttébb gyűlöletes, hogy Olaszországgal szemben olyan zordsággal jártak el, noha a szerződés abszurd rendelkezései annyi millió németet, magyart, törököt és bolgárt dobáltak szanaszéjjel olyan államokba, mint aminő például Szerbia, amely fékezetlen magatartásával siettetta a háborút, vagy amilyen Görögország, amely csak kis mértékben és kényszerűségből vett részt a háborúban, vagy mint Lengyelország, amely háború nélkül érte el egységét és függetlenségét. Gyűlöletes az ilyen eljárás, amikor szétdarabolják Németországot és megteremtik a nevetséges danzigi korridort, hogy Lengyelország utat kapjon a tengerhez, amikor megalkották a Saar erkölcsi paradoxonát, amely most Németország Elzász-Lotaringiája és amikor az emberek millióit ész nélkül szétosztogatták.

Ezt én szabadon állíthatom, amennyiben kockáztatva a népszerűséget, mint államférfi mindig megtettem kötelessé-

gemet, megjelölve azt a megoldást, amely szerencsétlenségre: lakerülhetetlenné vált.

Senkisem tagadhatja, hogy Olaszország súlyos hangulatú korszakom megy át. Ez a rossz hangulat a népeknél olyan mint az egyéneknél a neuraszténia. Mitől függ? Gyakran olyan okokból, melyeket nem lehet sem elszigetelni, sem meghatározni. Olyan lelkiállapot, amely egyik pillanatról a másikra megszűnhetik ősi amely a háborúk következményétől függ. Nem annyira a közgazdasági, mint inkább a szellemi hanyatlásból származik.

Sohasem hittem, hogy forradalmi mozgalom lehetséges» Olaszországban, dacára azoknak az izgalmaknak, amelyek bizonyos időszakokban mutatkoznak. Olaszország az egyetlen állam, amelyben sohasem volt vallásháború és az egyetlen, amelyben huszonhat század alatt sohasem volt igazi forradalom. Ez a régi műveltséggel bíró állam, amely könnyen lelkesedik és könnyen veszti el a kedvét, a latin szellem végtelen erőforrásaival, az alkalmazkodás csodálatos erejével a, legnehezebb kríziseken is győzedelmeskedett. Az emberiség történetében talán az egyetlen ország, amely kis területén egymásután három nagy műveltséget látott kivirágozni. Ra Olaszországnak meg lesz a szükséges szene, gabonája és nyersanyaga, ami létehez ós gazdasági újjáéledéséhez föltétlenül kell, akkor az olasz nép hagyományos jó érzése könnyen át fog esni ezen a krízisen, amely súlyos, de amely különféle mértékben az összes győzőkre is kiterjed és első sorban szellemi jellegű. Nem lehet azonban tagadni, hogy mikor egész Európa hanyatlik, Olaszország különös lelkiállapotban van, amely a szenvtelenség és a kiábrándulás között jár. Azok, akik akarták a háborút és azok, akik nem akarták, egyformán elégedetlenek; az elsők azért, mert a háború után Olaszország nem nyerte el azt a kielégítést, amit remélt és eziért nagyon elkedvetlenedett; amazok pedig azért, mert a háborúnak és a háború vezetésének tulajdonítják azokat a nagy szenvedéseket, amelyeket a nemzetnek most ki kell állani. A lelkeknek ez az elkedvetlenedése a zavar főoka, mert az elégedetlenség mindig a legrosszabb kedvcsináló.

Négy nagy ország döntötte el a háborút: Nagybritannia, Franciaország, az amerikai Egyesült-Államok és Oroszország. amely azonban hamar kidőlt és inkább belső állapota, mint

az ellenség nyomása miatt bukott el. Az amerikai Egyesült Államok közbelépése későn jött, de döntő volt. Mégis minden ország különböző lelkiállapotban van. Franciaország szükségből volt kénytelen háborút viselni; területét előzőnlőtték és a menekülés minden reménye az erkölcsi ellent állásban feküdt. Nagybritanniának kötelességből kellett harcolnia; garantálta Belgium semlegességét és eleget kellett tennie becsületének. Csak két ország választotta szabadon a háború fájdalmas útját: Olaszország és az amerikai Egyesült-Államok; ám az áldozatok, a szenvedések és a veszteségek nagyon különbözők voltak. Az Egyesült Államok a háborúban kifejleszthette hatalmas forrásait és némely krízis ellenére alaposan meggazdagodva végezte be a háborút. Európa adósából hitelezőjévé lett, kevés embert vesztett és meggazdagodott. Olaszország, amely anyagi nehézségen keresztül jeles, de túl kicsiny földjén korlátozott erőforrásokkal jóval nagyobb gazdagság csiráit fejlesztette ki, igen nagy emberáldozatot hozott és egyben viszonylagosan nagyobb vesztesége volt vagyoniilag.

Olaszország elsőnek mentette meg Franciaország sorsait,, kijelentvén 1914 augusztus 2-án semlegességét, amit már július 30-án biztosított, amint azt a diplomáciai kiadványok bebizonyították. Ez az előre nem látott és váratlan semlegeségi nyilatkozat tette lehetővé Franciaországnak, hogy összes erőit északon összpontosítsa és hogy a marnei győzelmet biztosíthassa. Olaszország másodszer akkor mentette meg az antant sorsát, amikor sietve és felkészületlenül háborúba fogott 1915 májusában, meggátolva-, hogy a technikai szervezetben és értékben félelmetes osztrák hadsereg előnyeiből hasznot húzhasson.

Miért lépett Olaszország háborúba!

A diplomáciai okmányok, amelyek nem mindig a politikai bölcsesség okmányai, bizonyoságot tesznek az olasz kormány gondoskodásáról, hogy megvalósítsa adriai programját és hogy biztos határokat szerezzen Ausztria-Magyarországgal és utódaival szemben. De ez nem volt a háború oka. Ez inkább *módja* volt annak, hogy a népnek megmagyarázzák a háború szükségét. Olaszország csaknem 34 éven át Ausztria-Magyarország szövetségese volt és az adriai igény sohasem zavarta meg a két; ország kölcsönös viszonyát. Olasz-

ország háborújának igazi oka érzelmi mozgalom volt, a lelkek rendkívüli izgalmának egy formája, amelyet Belgium inváziója és Franciaország veszélybe jutása okozott. Főként az intellektuális köröknek, a kultúra világának volt nagy síze-repe abban az exaltait állapotban, ami a háborút létrehozta.

A háború alatt, amely hosszú és kemény volt, Olaszország rettenetes órákat élt át; önmegtagadása a háború és a béke alatt meghaladt minden várakozást. Olaszország szemben találta magát egy ellenséggel, amely földrajzi helyzet, számbeli többség és nagyobb tüzéség tekintetében fölényben volt; s különösen Oroszország bukása után kellett aggodalmas erőkifejtést végeznie. Még az 1917-iki katonai szerencsétlenség után is, amidőn szövetséges csapatok jöttek Olaszországba, Olaszország több embert küldött a külföldre, mint a szövetségesek Olaszországba. Abból a statisztikából, amelyet én szerkesztettem és közöltem a szövetségesekkel, kitűnik, hogy a demográfiai struktúrához képest Olaszországnak volt fegyverben a legtöbb embere az első vonalban. A gazdasági szenvedések nagyobbak voltak és nagyobbak ma is minden más országénál. Franciaország csak kis részében tengeri ország, míg Olaszország egészében közép tengeri. A háború alatt a tengeralattjárók működése nagyon megnehezítette Olaszország részére a pótlásokat; sok vidéknek hosszú hónapokig meg kellett elégednie a legnyomorúságosabb ételekkel. Ha az amerikai Egyesült Államoknak Olaszországnak erőkifejtését kellett volna megtennie, akkor a népességhez és gazdagsághoz viszonyítva 16 millió embert kellett volna fegyverben tartania, másfél vagy kétmillió halottjának kellett volna lennie és legalább 400 milliárd költségének. Hogy izgalomban tartsák a kedélyeket (és ez talán szükséges volt), Olaszországban az egész háború alatt túlozták az adriai követelések fontosságát, így sok olasz jóhiszeműen ma is azt hiszi, hogy a háborút veszítettnek lehet tekinteni, mivel egynémely aspiráció nem valósult meg és némelyik tényleg nem valósult és nem is valósulhatott meg.

A háború után Olaszország helyzete hirtelen megváltozott. A háború Európában az összes lelkekbe az erőszak érzését, a terjeszkedés és hódítás szükségét vitte bele. Az antant kiáltványai, Wilson elveinek kinyilatkoztatása annyira megváltoztak, hogy a szerződésekben nyomuk sincs, kivéve

a népszövetségnek azt az ironikus Convenantját (szabályzatát), amelyet mindig első helyen ismételnék a papiros rovására, amint Dante mondotta Szent Benedek szabályairól.

Olaszország részére azonban nagyon különös helyzet állott elő. Franciaországnak csak egy ellensége volt: Németország. Ez ellenség ellen egyetlen és egységes tevékenységben egyesítette minden erejét, amely a versaillesi szerződésben érte el tetőfokát. Franciaország egyetlen célt tűzött maga elé: hogy elejtse az antant által proklamált elveket és hogy lenyűgözze, katonai megszállással megcsonkítsa, a szállítás ellenőrzésével, minden rendelkezésre álló vagyona elkobzásával tönkretégye Németországot és kiváló és művelt lakosságát alacsonyrendű és nemzeti méltóság nélküli népek alárendelésével alázza meg.

Ausztria-Magyarország 11 népből volt összetéve; egész sor államra esett szét. Ausztriát és Magyarországot kis területre csökkentették és szerény határokat szabtak nekik. A többi részüket odaadták Romániának, Szerbiának, jobban mondva az S. H. S. államnak, Lengyelországnak, vagy új államok alakultak belőlük, mint Cseh-Szlovákia. Ezeket az államokat az antant szövetségeseinek tekintette és hogy az összeköttetéseknek alapot teremtsenek, az antant nagyobb államai Olaszország részvételével pártfogolták aspirációikat. Olaszország rettenetes hadszínterén galíciaiakkal, bosnyákokkal, horvátokkal, erdélyiekkel stb. találta magát szemben. Azon egyszerű oknál fogva, hogy ezek nevet cseréltek és lengyeleknek, jugoszlávoknak, románoknak nevezték magukat, barátokká lettek. Sőt úgy tűnt fel, hogy Olaszország minden követelése arra irányul, hogy gyengítse az új barátok és szövetségeseik helyzetét. Mégis, hogy az új barátok egynémelyikének kedvezzenek, odajutott a dolog, hogy nemcsak Olaszország érzelmeit, hanem becsületét is megsértették. Az antant nyilatkozataiban mindig beszéltek Montenegróról. 1917 január 10-én, midőn Briand, „*a népek védelmére és szabadságára*” egyesült összes szövetségeseik nevében, mint első és alapvető célt, Belgium, Szerbia és Montenegró visszaállítását tűzte ki, Montenegró Belgiummal egyrangú volt! Épp egy évvel utóbb, 1918 január 8-án, Wilson megfogalmazta tizennégy pontját, a 11. javaslatban ő is felállította azt a kötelezést, hogy Románia, Szerbia és Montenegró kiüríttessék és helyreállít-

tassék. Hogy, mily okból akarták, megsértve Olaszország érzelmeit is, hogy Montenegrót felszívja (és még hozzá népszavazás nélkül) a S. H. S. állam, ez az új szent szövetség egyik legbúsabb lapja lesz. Ezzé vált az antant azzal a szegény és tekintély nélküli szervezettel együtt, amelyet népszövetségnek neveznek, de amelyről reméljük, hogy megváltozik és megtalálja az erőt az újjászületéshez.

Míg Franciaország tönkretette a német nép életének forrásait, azok a népek, amelyek egyre vadabbul harcoltak Olaszország ellen, a háború eredményeként barátságos népekké lettek és Olaszország minden igényét úgy tekintették, mintha az új barátok és szövetségesek helyzetének gyengítésére irányult volna. Ez részben szükségszerű volt, de ezt a szükségszerűséget nagyon túlozzák.

Az Olaszországhoz csatolt területek kevés gazdasági értékkel bírnak.

Több mint 30 évig Olaszország leggazdagabb agrár termékeinek nagy részét Németországnak adta el és nyersanyagának nagy részét Oroszországból importálta. A háború után valósággal el volt szigetelve. Az olasz sajtó nagy része, amely egész ötletszerűen ismétli a francia sajtó közhelyeit, ahelyett, hogy Németországgal való intenzívebb gazdasági kapcsolatok újrafelvételét óhajtana, a tájékozatlan közönséget megfélemlíti a német terjeszkedéssel, sőt maga a francia és az olasz plutokrácia is (az olasz sokkal kevésbé) ugyanebbe a tévedésbe esik. Ezért ma az egész félsziget nyomott hangulatban van, amely fogékonyvá teszi lelki krízisekre és a szocialisták és fascisták túlzásaira. Ez azonban csak átmeneti jelenség.

Olaszország a német nép iránt semmiféle neheztelést nem érzett; Olaszország a német imperializmus ellen avatkozott a háborúba és azért most nem folytathat imperialista politikát, sőt a háborút követő imperialista versengésiekkel szemben mély lelki elkedvetlenedésbe esett.

Franciaországnak csak egy népre van gondja, mert csak egy harcos néppel határos: Németországgal. Olaszország Franciaországgal, a német és szláv népekkel határos, éppen ezért minden népnél nagyobb érdeke a demokrata politika, amely a versengő csoportok egyikét sem helyezi előtérbe. Olaszországnak igazi nemzeti politikája az, hogy ellene legyen

minden nacionalizmusnak. Semmisem árthat az olasz politikának jobban, mintha elhagyja azokat a demokratikus elveket, amelyek jegyében Olaszország született és amelyek jegyében él. Ha az igazság politikája mások részére erkölcsi kötelesség, úgy az Olaszország részére egyúttal életszükséglet is. Az olasz nép ezeket a dolgokat világosan látja, a sajtó egy részének és a háború után keletkezett némely párt túlzásainak ellenére. Mégis nagy az elkedvetlenedem. És Olaszország nem annyira gazdasági krízisben sínylődik, mint a többi hadviselt ország, hanem szellemi krízisben, amely azonban nagyobb nehézségek nélkül el fog múlni.

Franciaország azonban sokkal nehezebb helyzetben van és politikája még mindig félelmének eredménye. A Németország ellen elkövetett minden erőszak eddig a gyűlölet, ma pedig a félelem eredménye. A népek előtt az erkölcsi eszmének még nagyobb értékük van, mint a gazdagságnak. Franciaország mindedig demokratikus intézményeinek tekintélyét élvezte. Mi mindannyian, akik utáltuk a Hohenzollern-dinasztiát és II. Vilmos hallatlan nyegleségét, szerettük Franciaországot, a polgári forradalom örökösét és a demokrácia zászlóvivőjét. Így mikor a háború kitört, az összes demokráciák mély aggodalommal teltek el; Franciaország összetörése a demokrácia és a szabadság összeomlását jelentette volna. Minden régi kötelék elszakadt. Németország külföldi szervezkedése megroppant és Franciaországot nemcsak a fegyverek mentették meg, hanem a szabad népek hatalmas felledülése is.

A győzelem azonban megfosztotta Franciaországot legnagyobb tekintélyétől, a demokrata ország varázsától. Most a világ összes demokratái gyanakvással, némelyek nehezteléssel, mások gyűlölettel néznek Franciaországra. Franciaország Németországgal szemben sokkal nyersebben viselkedett, mint ahogy a győztes Németország vele szemben viselkedett volna; Oroszággal szemben csak plutokratikus szempontokat érvényesített. A világ legnagyobb hadseregét tartja talpon egy elernyedtt Németországgal szemben; színes csapatokat küld Németország legműveltebb és leghaladottabb városainak elfoglalására, élve a győzelem jogaival. Semmi tekintettel sincs a nemzetiségi és önrendelkezési elvre. Demokratikus formákba öltöztetve

ugyanazokat az elveket fitogtatja, amelyek Németországot romba döntötték, súlyosbítva a példátlan plutokrata erőszakkal.

Németország ernyedt és nagy szervezete megroppant, nem fog háborút kezdeni, nem is kezdhet. De ha holnap háborút kezdene, hány nép sietne Franciaország segítségére! Az a politika, amely Európa népeit egymással szembeállította, a nemzeti erőszak elterjesztése, még a népszövetségből is kizárt ellenségek nyers üldözése, Franciaország körül a bizalmatlanság atmoszféráját teremtette meg. A politikai tájékozottságban egyébként csodálatra méltó Franciaország hevesességének tévedéseiben győzelmi tényeinek majdnem minden javát elvesztette.

Nehéz helyzet keletkezett továbbá abból, hogy az Egyesült Államok és Nagybritanniának nincs többé se szövetségi, se biztosítéki szerződése. Az angolszászok, a háború és béke győztesei, visszavonultak. Olaszország nincs szövetségben és nem is lehet. Egyetlen olasz politikus sem köthetné meg az országot és a parlament nem óhajt mást, mint hogy Olaszország a demokrácia és a béke politikáját folytassa, megmaradva Európában az egyensúly és az élet erőtényezőjének. Franciaország a Belgiummal kötött katonai szövetségen kívül az új államok egy részével szintén szövetségben van, mint pl. Lengyelországgal, mely örökké mozgó szablyaként fenyegeti Oroszországot és Németországot. Lengyelország sorsát senki se látja előre: ha egyszer Németország újra felépül és Oroszország feltámad, hogy talál módot jelen tévedéseinek helyrehozatalára, amelyek jóval saámosiabbak, mint szenvedései a múltban. Franciaország egyre jobban növeli hadseregét, fokozza a nyersanyagok összeharácsolását, szigorítja a Németország elleni rendszabályokat és egyre nyugtalanabb lesz. Franciaország látta, hogy Németország a szárazföldnek és jó részben a tengernek is ura volt, mindenfelé kitűzte győztes lobogóit, megszervezte kereskedelmét és nagy bankárai, kereskedői és iparosai segítségével a leghatalmasabb erőit állította terjeszkedése szolgálatába; az egész földön az összeköttetések és a cselszövészek hálóját szőtte; elbukott, amidőn a császári erőszak tettét valósította meg. Franciaország, amidőn nehéz „helyzetbe került, a nemzetek érzéséhez folyamodott és min-

denütt talált fegyvertársakat. Mit ért tehát minden ügyes szervezkedés?

Európa történelme a győzelmek és vereségek sorozatát tünteti fel minden népnél: nincsenek örökké győztes népek. Franciaország, miután I. Napóleonnal megalázta Németországot, látta a császári álm szétfoslását és később III. Napoleon bukását; két nagy vereséget szenvedett és amikor a legkisebbnek tűnt fel, a szerencse tetőpontján álló Németországgal szemben szövetségeseivel együtt győzedelmeskedett, leverte a győzhetetlennek látszó ellenséget.

De senkisé sem láthat a jövőbe. Nagy német népcsoportokat a szláv államoknak, elsősorban Lengyelországnak és Cseh-Szlovákiának ítélte oda, a magyarokat, szép fajuknak nem irgalmazva, szétosztotta a románok, jugoszlávok és a cseh-szlovákok között; a bulgárokkal keményen bánt el; mindenféle ürüggyel igazságtalanságot követett el Törökországgal szemben, azonban mindezzel nem biztosította a győzelmet és nem biztosította a békét sem.

Oroszország előbb-utóbb össze fogja magát szedni; hiú ábránd azt gondolni, hogy Nagybritannia, Franciaország, Olaszország egyetértésben járhatnak el az Oroszországban keletkezendő új állammal szemben, minthogy ott különböző irányzatok és különböző érdekek jutottak felszínre. Németország újjá fog épülni a fájdalmak és nélkülözések hosszú sora után és senki sem tudja, miként fognak a németek viselkedni, ha nem találnak módot arra, hogy a béke és társadalmi megújulás politikájában egyetértő módon járjanak el. A mi fiaink sokkal rettenetesebb színjátéknak lesznek tanúi annál, mint amely a mi nemzedékünket gyászba döntötte és inkább a lelkünket, mint érdekeinket zavarta meg.

Pedig a görvély, az angolkór és a tüdővész ijesztő terjedésének ellenére, amelyekben többet szenvednek a leggyőzött népek, az emberiség útja ugyanazon törvények szerint fog haladni, mint amelyek eddig szabályozták és ez úton a mi rövidlátó ténykedésünk csak rövid időre végezhet kis változtatásokat.

A demokratikus előírányzás, mint a szociális jelenségek minden előírányzása, csak korlátozott értékkel bír. Iga// ugyan, hogy a demografikus mozgalmak mindenekelőtt biológ-

giai tények, de igaz az is, hogy a gazdasági és szociális tényezők mélyen hatnak és korlátozzák, vagy alaposan megzavarják a szabályszerűséget. Jobb tehát nem csinálni hosz-zúléjáratú előirányzásokat.

Bizonyos, hogy a háború előtt a francia lakosság szaporodása jelentéktelen volt. A születések évi átlaga a habom előtti 5 évben 1908-tól 1913-ig Franciaországban 762.000 és Belgiumban 176.000 volt; Németországban azonban 1,916.000 volt; a halottak átlaga Franciaországban 729.000, Belgiumban 117.000, Németországban 1,073.000 volt. Ha ezt per millere átszámítjuk, a születésnek a halálozást felülmúló arányszáma Franciaországban 0.9, Belgiumban 7.7, Németországban pedig 13. A háború rettenetesen súlyossá tette Franciaország helyzetét, amely most kevésbé előnyös demográfiai struktúrával bír. Közzétették az 1921. francia népszámlálás első eredményeit; Franciaországnak látnia kellett, hogy lakossága az Elzász-Lotaringiai új területek nélkül 39,602.258-ról leszállt a 37,499.394-re; lakossága tehát 2,102.864-el csökkent. A háború halottai ez utóbbi számban talán a felénél kevesebbet tesznek, ha az összes halottak számából levonjuk a színes csapatok és a Franciaországnak alárendelt népek veszteségeit. A Franciaországhoz csatolt új területek nem kárpótolják a háború veszteségeit és a születéseik csökkenését.

Előrelátható, hogy ha visszatérnek a normális élet-körülmények, Németország és Német-Ausztria lakossága harminc év múlva 100 milliónál többre rúg, Franciaországnak: és Belgiumnak együttesen 50 milliónál valamivel kevesebb, Olaszországnak Franciaországnál jelentékenyen több, legalább is 45 millió, Nagybritanniának pedig körülbelül 60 millió lakosa lesz. A németeknek 100 milliót számítottunk, Németországot és Német-Ausziát vévén csak figyelembe, de Lengyelország, Cseh-Szlovákia és a balti államok németjei is legalább további 20 milliót fognak kitenni. Lehetetlen előre számítást csinálni, még csak megközelítően is, Oroszországról, amely mindig a legtermékenyebb volt Európában és amelynek veszteségét mindig gyorsan túlszárnyalta a születésieknek a nagy katasztrófák után is tapasztalható bősége. És azután vannak a világon németek nagy tömegben, mint például az amerikai Egyesült-Államokban és korlátoltabb mértékben Brazíliában. Ezek mindeddig hallgattak, nemcsak azért,

mert ellenséges lakosság közt élnek, hanem azért is, mert az a vád, hogy ők „boch”-ok, hogy a hunok ivadékai, jobban nyomta őket a háború minden veszedelménél. De a versaillesi szerződés és még inkább az a mód, ahogy a szerződést alkalmazták, kezdi oszlatni az ellenszenvnek azt a légkörét, amelylyel a németeket eddig körülvették. Nagybritanniában három év leforgása alatt a helyzet gyökeresen megváltozott. Az Egyesült Államok megcsinálta a maga különbékéjét és elhárít minden felelősséget, Olaszországban csaknem semmi gyűlölet sincs a németek iránt, az országnak nincs más óhajta, mint minden néppel békében élni, eltekintve néhány iparostól, akik lapjaikban a német terjeszkedés veszedelméről írnak, hogy nagyobb vámvédelemben részesüljenek s hogy a kormány megbízására spekulálhassanak. A nemzet igen nagy többsége nem vágyódik másra, mint a gazdasági és társadalmi élet újból való felépítésére.

Franciaországnak egynémely dologban való magatartása talán a jövőtől való aggodalommal függ össze; aggodalom, amelyet a múlt igazol. Németország meggyengülése, szorongattatása és kínoztatása ellenére oly erős és olyan életképes, hogy mindenki biztos hatalmának, sőt a réginél is nagyobb hatalmának újjászületésében.

Franciaországban mindenkinek az a meggyőződése, hogy a versaillesi szerződés elveszítette minden alapját; attól a naptól kezdve, amikor az amerikai Egyesült-Államok elfordult tőle és amikor Olaszország és Nagybritannia — áthatva egynémely intézkedés alkalmazásának lehetetlenségétől, — magatartásukkal elárulták, hogy nem hajlandók az épp annyira felesleges., mint veszedelmes kényszer-rendszabályokra.

Franciaországban maguk a versaillesi szerződés szerzői is elismerik, hogy az egy csomó későbbi letompítás folytán meggyengült. Tardieu megállapítja, hogy a versaillesi szerződéstől mindenütt kezdenek elfordulni: „Ennek a csődnek vannak német, vannak szövetségi és vannak francia okai” (499. oldal). Az amerikai Egyesült Államok a szerződést követő sok kínlódás láttára ezt kérdezte magától: nem bölcs dolog-e a régi elzárkózottság, Washington végrendelete, Monroe-elmélete! „Keep off.” Amerikában azonban nem értették meg, — mondja Tardieu — hogy Im Európán segíteni akarunk, a

győzelmes békében azs összetartás ugyanazon eszközeivel kell rendelkezni, mint amelyek a háborúban kézen voltak. (493. 1.)

Nagybritannia — ugyancsak Tardieu szerint — maga is félre készül állni. Mintha csak *az* angolok azt akarnák mondani: „*Ne beszéljünk róla többet*” (493. 1.). Egyetlen francia sem nyujgodnék bele annak a módnak aláírásába, ahogy Lloyd George fogalmazta meg a béke végrehajtását. A revízió érdekében az alacsonyabb rétegekből, azaz a nép egyesületeiből és a munkásosztály köréből a minisztertanácsig felhatoló hadjárat a francia lelkekben meglepetést és szomorúságot keltett (495. 1.). Abban, ami történt, „*egy másik Anglia, egy másik Lloyd George szerepelt?*” (496. 1.). Tardieu megállapítja, hogy magában Franciaországban is megváltozott a hang: „*Azok a francia kormányok, amelyek 1920 január 10-ike óta követték egymást a hatalmon*”, azaz Clemenceau után, akit viszont Poincaré vádolt azzal, hogy kevés ellenállást mutat és nem elég követelőően lép fel — „*veszélyeztették azokat a jogokat, amelyeket elődjük Franciaország részére elismertetett*” (503. L).

Németország pénzügyi összeomlásával szemben, amely nemcsak az összes jóvátételi tervek, hanem az európai kontinens¹ egész közgazdaságának felborításával fenyeget, az a hangulat kerekedik felül, amelyet Tardieu jelez.

Már több mint egy éve, — amikor távoztam az olasz kormány éléről és a francia sajtó nem vádolt többé azzal, hogy Lloyd George-zsal teljes egyetértésben vagyok, — 1920 augusztus 1-én Poincaré ezeket írta,:

A minap Asquit kijelentette az angol parlamentben.: „*Bármily kifejezési formát is használjunk, a spaai konferencia tényleg a békeszerződési feltételek revíziójának konferenciája volt*”. — „*Ugyan*” — felelt Lloyd George, „*ez nagyon súlyos kijelentés ama hatásnál fogva, amelyet Franciaországban gyakorolhat. Nem, hagyhatom elhangzani anélkül, hogy ellent ne mondjak*.” Tisztán formai ellenmondás, amelyet irántunk való udvariasságból tettek, amely azonban, sajnos, semmit sem változtat a dolog lényegén. Minden alkalommal, amikor a legfelsőbb tanács összeült, mindig otthagya a tanácskozás asztalán a szerződés néhány elhullajtott darabját.”

Semmiféle erőszak, semmiféle erőfeszítés *sem* tudna fentartani oly lehetetlenségeket, mint aminő a nagy jóvátétel

álma, a lengyel programon, avagy a Saar-vidék annexiójának reménye stb. Hovatovább szinte több veszedelem fogja fenyegetni a győzőket, mint a legyőzötteket. Aki mindent elvesztett, annak nincs többé mit vesztenie. Ám Európa jelenlegi általános felbomlottságában a győzők mindent mernek. A győzők annál jobban fegyverkeznek, minél inkább leszerelnek a legyőzöttek és minél inkább romlik az ellenség helyzete, annál jobban romlik a kontinens győztes országainak valutája és hitele.

Mégis Franciaország és az antant országainak némely túlzásaiban nemcsak a harag és a jövőtől való aggodalom nyilvánul meg, hanem a jogos bizalmatlanság érzése is. A háború után az antant európai államai zavarban voltak, nemesaki a belföldön, hanem a külföldön is felvett óriási adósságok miatt.

Ha Németország semmi jóvátételt sem fizetett volna és nem vesztette volna el gyarmatait és kereskedelmi flottáját, az az igazságtalan ellenmondás keletkezett volna, hogy a győztesek az erőfeszítéstől kimerülve, szétrombolt területekkel, tönkretett iparral és nagy külföldi adóssággal fejezték volna be a háborút, holott Németország megőrizte egész területét, ipara működött, a termelésben az új erőkifejtés vágyától égett, külföldi adóssága nem volt és így nagy hitelképességgel bírt. Tehát a Németország megbontására irányuló majdnem vad törekvésben nemcsak a gyűlölet nyilatkozott meg, hanem igazságos aggodalom is, amelyet nem lehet figyelmen kívül hagyni.

Ma, három évvel a háború után, Nagybritannia még nem fizette meg adósságát az amerikai Egyesült-Államoknak ; Franciaország és Olaszország nem fizette meg az amerikai Egyesült-Államoknak és Nagybritanniának. Nagybritannia, ha megerőltetné magát, tudna fizetni; Franciaország és Olaszország semmiféle erőfeszítéssel sem tud fizetni.

Az amerikai kincstár kimutatása szerint a háborús szövetségesek adóssága 9587 millió dollár, amiből 4277 millió dollár Nagybritanniára, 2977 millió Franciaországra, 1648 millió Olaszországra, 349 millió Belgiumra, 187 millió Oroszországra, 61 millió Csehszlovákiára, 26 millió Szerbiára, 25 millió Romániára, 15 millió Görögországra esik. Az elmúlt júliusban egyedül Nagybritannia fizetett vissza 110 millió

dollárt. 1919 tavaszától a különböző európai államok felüggesztették a kamatok fizetését azokért az összegekért, amelyekkel az amerikai kincstárnak tartoznak. Már 1919 október és november között a hátralékos és az európai államoktól nem fizetett kamatok 236 millió dollárt tettek ki. Azóta ez a szám jóval megnövekedett.

A „Statist” (1921. augusztus 6.) értesülése szerint a szövetségeseknek az amerikai Egyesült-Államokkal szemben való tartozása 1921. május 31-én 10.959,000.000 dollárra emelkedett, beleértve a kamatokat és ebből 4575 millió Nagybritanniát, 3351 millió pedig Franciaországot terhelte. De a „Statist”-nak hivatalos adatoktól eltérő számadatai magukban foglalják a befolyt összegeken kívül a szövetségesek adósságainak más részleteit is, eltekintve a tulajdonképeni háborús adósságoktól.

Az angol kincstár által az 1921—22. évre közzétett „Financial Statement”-hez csatolt kimutatás szerint az antant különböző országainak Nagybritanniával szemben 1921. március 31-én fennálló tartozása 1.777,900.000 font sterling volt, amely a következőkép oszlott fél: Franciaországra esett 557 millió sterling, Olaszországra 476 millió, Oroszországra 561 millió, Belgiumra 94 millió, Szerbiára 22 millió, Portugáliára, Romániára, Görögországra és más szövetségesekre 66 millió; összesen tehát 1,777.900.000 font sterling. Ez az összeg mutatja, hogyan növekedtek a háborús kölcsönök. Ehhez azonban hozzá kell még csatolni azt a 9 millió font sterlinget, amelyet Nagybritannia Belgium helyreállítására adott és az ebből relief útján keletkezett 16 millió sterling hozadéka kölcsönöket. Tehát így mindent összevéve a szövetségeseknek adott hitel 1921. március 31-én 1.803,600.000 sterlinget tett ki, amely a kamatokkal is növekedett, Nagybritanniának továbbá ugyanebben az időpontban a domíniumokkal szemben 144 millió sterling követelése volt.

Franciaország 9 milliárd franknál kevéssel kisebb összeg erejéig hitelező, még pedig 875 millióig Olaszországgal, 4 milliárdig Oroszországgal, 2250 millióig Belgiummal, 500 millióig az S. H. S. állammal, 1250 millióig más szövetségesekkel szemben. Olaszország csak apró és jelentéktelen összegeket hitelezett.

Már most az a helyzet, hogy az európai kontinens győztes országai erősen eladósodtak (Franciaországnak majdnem

harminc milliárd al parífrank, Olaszországnak pedig több mint húsz milliárd adóssága van), Németország viszont adósság nélkül fejezte be a háborút, ami nem kis mértékben járult hozzá az ellenérzés felkeltéséhez. Németország a győzteseknél sokkal gyorsabban állott volna talpra, ha nem kellett volna semmi kártérítést és külföldnek semmi törlesztést fizetnie.

Franciaország aggodalmai e szempontból nézve tökéletesen törvényesek és teljes komolysággal kellett őket tekintetbe venni, anélkül azonban, hogy alkalmat adtak volna a versaillesi szerződés túlzásaira.

Ideérkezve, a helyzetet a következőképpen lehet összefoglalni:

I. Németország fizetőképességét illető minden illúzió szétfoszlott és ama lehetetlen követelések után, amelyek elégtelennek tartottak 350 milliárdot és 10—15 milliárd évi törlesztést, a kártérítések ma félelmetes X-é lettek, amely aggodalommal tölti el úgy a győzteseket, mint a legyőzötteket. A német bankjegyforgalom a belső szükséglet nyomása alatt minden féket elvesztett, úgy hogy Németországot esőd fenyegeti. A többi adós, mint Ausztria, Magyarország, Törökország, Bulgária, segítségre szorul és semmit sem tud adni; Ausztria az élet legelkerülhetlenebb cikkeiben segítséget szenved és mindene hiányzik.

II. Az a kártérítési, összeg, amelyet Németország mai állapotában évente fizetni tud, alig képviselhet többet árúkbán és készfizesben két vagy három milliárdnál.

III. A győztes államok akkor sem tudták a külföldön felvett háborús adósságaikat, de még a kamatokat sem fizetni, amikor — mint Franciaország, — nagy területeket és hatalmas javakat kaptak. Franciaország és Olaszország — jóhiszemű országok lévén, — bizonyosságát adták annak, hogyha ők nem fizetnek, mert képtelenek erre, lehetetlen kérni sokkal nagyobb összegek fizetését oly országoktól, amelyek — mint Németország, — elvesztették majdnem összes legjobb forrásaikat: kereskedelmi flottájukat, gyarmataikat, külföldi hiteleiket és szervezeteiket stb.

IV. Az a veszély fenyeget, hogy miközben a legyőzött államok helyzete súlyosbodik és mialatt Európának gazdasági egysége mindinkább szakadozik, a legyőzött országok

magukkal rántják a romlásba a győzteseket is, az angol-szász népet pedig ezalatt — kívül állván az európai kontinensen, — mindjobban elszakítják a kontinentális politikától.

V. Az így megrajzolt helyzet mindenkinél mélységes nyugtalanságot okoz, A legyőzött népeket biztos, a győzőket pedig majdnem elkerülhetetlen összeomlással fenyegeti, hacsak módot nem találunk Európa erkölcsi egységének helyreállítására és a gazdasági élet szolidaritásának biztosítására.

HATODIK FEJEZET.

Európa újjáépítése a háború után és a béke politikája.

Egyetlen igazságosan gondolkozó személy sem kételkedik többé a versaillesi békeszerződés és a belőle származó többi szerződés mérhetetlen igazságtalanságában. Azonban csekély jelentősége van ennek akkor, amidőn nem az igazságosság, vagy igazságtalanság, hanem érdekeik és érzelmeik szabályozzák a népek között a megegyezéseket. Láttuk a múltban az Európából Amerikába áttelepedő keresztény népeket, amelyek a rabszolgaság szükségessége mellett kardoskodtak; láttuk és látjuk minden népnél, hogy ugyanazt az okoskodást, amelyet tegnap még a legyőzött nép bűnéül róttak fel, ma ők is elfogadják és változtatott fonnák között mint eszméket és mint életszabályt és a demokrácia és a szabadság kifejezését hirdetik.

Ha a polgári együttélés legnemesebb érzelmeire való hivatkozás nem hiábavaló (s a jóság és nemeslelkűség semmi nemű törekvése sem eredménytelen), talán még hatásosabb az a meggyőződés, amely abból a meghatározásból indul ki még a legzárkózottabbaknál is, hogy nem alkalmazhatók azok a megállapodások, amelyek károsak a legyőzöttre, mert megállítanak és megbénítanak minden tevékenységet és hasonló módon fenyegetik a győzőt is, mert az európai gazdasági egység elpusztulása után szükségkép a hanyatlás következik el.

Ha sok hiba történt is, sok tévedés nem volt elkerülhető; most, ebben az órában, megváltoztatott lelkülettel korlátozni kell a következményeket: *újjáépíteni* ott, ahol csak romok láthatók és a legkiáltóbb szükség uralkodik.

Ki kell kutatni és a legkisebb fokra kell csökkenteni a bizalmatlanságot ama nemzetek között, amelyek együtt küzdtek a háborúban és együtt szenvedtek. Az északamerikai Egyesült-Államok, Nagybritannia, Franciaország, Olaszország, Japán ma a maga útján jár: Franciaország kapta még az engedmények legnagyobb részét, a legkevésbé hasznosakat is, de lelkiileg sohasem volt annyira elkülönítve a világtól, mint a párisi béke óta.

Most a legszükségesebb dolog megváltoztatni a háborús lelkiállapotot, amely manapság is megvan és eláasta az együttérzés és nemeslelkűség minden érzelmét. Az a meghatározás, hogy a háború jobbra, vagy rosszabbá teszi az embert, talán egyformán túlzott: a háború exaltációt teremt, a legmagasabbra fokozza az ember érzelmeit, a jó és rossz összes törekvéseit. Az önmegtágadásra hajló lélek, a nemes gondolkodású, akiben nagyobb a hajlandóság az áldozatkészésre, gyakran kerül a mértéktelen lelkesedés állapotába és valósággal misztikus láz fogja el. Hány példáját láttuk a háborúban az erénynek, az önmegtágadásnak és az önkéntes vérianuságnak! A rosszra hajló lélek viszont nyers és erőszakos (mindig ebből van legtöbb, növeli az erőszakosság szellemét, amely a művelt emberben a túlkapás és élvezetvágy alakját ölti és hódító politika programjában nyilatkozik meg; a nagy tömegben a legelkeseredettebb osztályharc alakjában jelentkezik, az államhatalom ellen való örökös támadásban és sokat akar a lehető legkevesebb munkával. A háború előtt *aránylag* kevés ember volt, most sok van, aki önmagának akar igazságot szolgáltatni. Még a legelőhaladottabb emberi társadalom sem ért el akkora erkölcsi fokra, amely összhangban volna az értelem fejlődésével. Az erőszakosság érzelmének kitörése idézte elő a háború után a legtöbb országban azt a bizonyos elviselhetetlen légköri Ama népek, amelyek azelőtt megszokták, hogy uralkodjanak felettük és szolgaságban éltek, most azt hitték, hogy az uralom órájában és helyzetében minden erőszakosságra joguk van előbbi uralkodóikkal szemben. Ezt a lelkiállapotot bizonyítják Lengyelország igazságtalanságai a németekkel, a románok gonoszságai a magyarokkal szemben stb. De még a műveltebb országokban is megtámadták a rend, a fegyelem és a munkaszeretet törvényeit.

A nagy háborúk után mindig megnyilvánult néhány esztendeig a megdermedtség és a munkára való akarat hiánya és a társadalmi viszonyok nyersesége.

Az 1871-iki háború kis háború volt ama világfelfordulással összehasonlítva, amely az európai háborút előidézte; a legyőzöttek országa megkísérelte a bolsevizmust (akkor kommünnek hívták) és a politikai kormányzat elpusztult. A győztes államban pedig az volt a hatása, hogy az iparososztály gyors fejlődésével egyszersmind hamarosan kialakult a szociáldemokrácia és megszervezkedett a hitfelekezeti alapokon nyugvó pártok csoportja, mint a katolikus Centrum. Mutatis mutandis. Hasonló helyzet alakult ki az európai háború után.

A legszükségesebb tehát, hogy visszatérjünk a béke érzelmeihez, a kormányok magatartásának pedig akként kell megváltozni, hogy lemondjanak a gyűlölet ama határozatairól, amelyeket párisi békének neveznek.

Én, mint Olaszország miniszterelnöke, mint író és mint államférfiú összhangoztatni igyekeztem cselekedeteimet ezekkel az elvekkel. 1920 első hónapjaiban utasítottam Olaszország bécsi követét, Delia Torrettá-t, buzdítsa Renner bécsi kancellárt a római látogatásra. Erre a legyőzött ország feje eljött minisztereivel áprilisban, hogy üdvözlje a győztes állam kormányának fejét, és beszéd közben említés sem történt a múlt gyűlöletéről és az ősi haragról; nem beszéltünk másról, mint az újjáépítésről és ama szükségességről, hogy az élet új forrásait és a kereskedelmi forgalom új lehetőségeit nyissuk meg. Olaszország kormánya megadott mindent Ausztria kormányának, amit csak adhatott. Így cselekedvén, éreztem, hogy hazám nagyságáért így inkább dolgozom, mint ostoba üldözéssel és éreztem, hogy mennyire felette van a mi versengésünknek a nemzetek szenvedése, amelyeket meg kell menteni az új vérontástól és az új háborútól. Ha nem hagytam volna el a kormányt, elhatároztam, hogy nemcsak ugyanezen úton haladok a jövőben, hanem fokozom ezirányban még tevékenységemet.

Nem szabad többé ismételtetni azt a régi, elkopott frázist, hogy Európában két népcsoport van, az egyik erőszakos és barbár, t. i. a germán csoport, a magyar és bolgár; a másik csoport művelt: az angol-szász és a latin. Nem sza-

bad többé ezt hangoztatni, mert ez nem csak az igazság meggyalázása, hanem a becsület kigúnyolása is. Az emberi szellem, sok nagyszerű és nemies alkotását Németországnak köszönjük, nélküle nem lehetne sem virágzó, sem nyugodt Európa.

Igazságtalanul hajtogatták azt is, hogy” a németek nem alkalmasak a demokratikus kormányzatra; ez nem igaz, amint nem igaz az sem, hogy Németország harcias állani és ennél fogva különbözik a többiektől. Az utolsó három században Franciaország és Nagybritannia elégszer hadakoztak a németekkel. El kell olvasni a napóleoni naplót, hogy meg lássuk, mekkora megvetéssel beszéltek a franciák a békés Németországról, a parasztok, a kamarások és a filozófusok országáról. Elég elolvasnunk a német írók könyveit, és meg értjük magát Treitschke-t és látni fogjuk, mennyi időn át tartották a békét kívánó német államok Franciaországot olyan országnak, amely mindig kész; a hódításra és a háborúra.

Nekem nemcsak az. a meggyőződésem, hogy Németország alkalmas a demokratikus intézményekre, hanem hiszem azt is, hogy a császárság bukása után a demokratikus] alapelvek náluk sokkal jobban érvényesülnek, mint Európa bármiely más országában. Hogy ellenállott a versaillesi béke erőszakosságainak, azaz a szétzüllesztésnek, az a demokratikus tartományok érdeme, amelyek az antant-államoknak becsületes¹ segítségével nemcsak fejlődhetnének, hanem nagy és nemes demokráciát is alkothatnának.

Németország megszokta már történetében a legnagyobb meglepetéseket. Fél századdal ezelőtt békés országnak tartották nemzeti szellem nélkül; majd a háború országává lett a legtüziesiebb nemzeti szellemmel. A XVIII. század végén Németországban száznál több tartomány és független állam volt; nem volt ott semmiféle igazi nemzeti öntudat és még sem volt elég a napóleoni háborúk erőszakossága, hogy egy század múlva elpusztuljon. A gondolkozás megfeszített erejére volt szükség, oly embereik cselekvésére, mint Wolff, mint Fichte, mint Hegel, hogy felébredjen a, nemzeti öntudat. Senki sem hitte volna, hogy százötven év után Németország egyesül és nemzeti érzése összekovácsolódik. Németország a legnagyobb partikularizmusból a legnagyobb központosításba

és a legzártabb nemzeti életbe jutott. Németország demokratikus állam is lesz, ha régi ellenségei nem kényszerítik olyan lelkiállapotba, amely alkalmassá tenné a lelkeket a régi kormányzathoz való visszatérésre.

1. A népszövetség és a legyőzöttek részvétele.

Jobban megközelítenők a békét, ha a volt ellenséges államok mindegyike beléphetne a népszövetségbe. A civilizált európai nemzetek közül még hiányzik belőle vagy 350 millió ember. Nem tagja az északamerikai Egyesült-Államok, amely nem akar tagja lenni, mert a versaillesi békeszerződés az erőszakot szentesítette; Oroszország nehéz helyzete miatt nem léphet be. Nem tagjai azok a legyőzött népek, amelyek vagy nem léphetnek be vagy tudják, hogy megalázó helyzetbe kerülnének, ha belépnének. Ausztriának és Bulgáriának a népszövetség teljes ülése már megengedte a belépést. Magyarország 1921-ben előterjesztette a teljes ülésnek felvételi kérelmét, de hamarosan vissza is vonta. Németország sohasem kérte a népszövetségbe való felvételét, mert nem akarja magát úgy megaláztatni, mint valami kis állam, amelyet kényük-kedvük szerint megidézhetnek. A népszövetség tekintélye különben már a felsősziléziai döntés előtt meg volt tépázva, utána azonban még jobban megfogyott. A szövetség nagy-szerű eszme volt, én hittem is benne s együttérzéssel fogadtam. De egy borzalmas tévedés minden tekintélyétől megfosztotta, az alapszabályzat 5. és 10. szakasza és a legyőzöttek kizárása, egyszerre a győzők „szent szövetsége-ének” jelleget adta neki, hogy szabályozza azokat a kétséges összeköttetéseket a győző és legyőzött között, amelyeket a szerződés megállapított.

Wilson már akkor hibázott, amikor anélkül keltette életre a népszövetséget, hogy tagjait megállapította volna és megadta volna a legyőzött népeknek a megélhetés lehetőségét. Ha valamennyi ország tagja lesz a szövetségnek, az Egyesült-Államok a versaillesi, st. germaini és trianoni béke elismerése nélkül is ki fog lépni elszigeteltségéből, amely ma nem hasznos neki s inferiorisabb helyzetbe sodorja. Még közelebb hozna a békéhez, ha az összes népek képviselői egybegyülnének és elfogadnák a nemzetközi szolidaritás kötelékeit.

A jóvátételi bizottság, ahogy szervezetét a versaillesi

szerződés VIII. részének második melléklete szerint megalkották; pusztán a győztesek képtelen uniója. A szövetségesek többé nem egymás közt, hanem egy elhibázott eljárásra szövetkeztek, a saját felfogásuk szerint magyarázzák a szerződést és így megváltoztathatják a legyőzött országok törvényeit és szabályait. Ez a szervezet civilizált népek között nem maradhat meg; jogkörét olyan módon kell a népszó vétségre ruházni, hogy biztosítéka legyen a győzők, de egyúttal a legyőzötteknek is. A jóvátételi bizottság megszüntetése tehát alapvető szükség.

2. A szerződések revíziója.

Ha majd a közvélemény, elsősorban is az amerikai Egyesült-Államok és Nagybritannia, meggyőződik arról, hogy a béke szelleme másként nem térhet vissza, csak akkor, ha a szerződéseket felülvizsgálják, akkor a nehézségek már könnyen kiküszöbölhetők. Arra azonban senki sem vállalkozhat, hogy egyszerűen csak beszéljen a revízióról, mert ez olyan gyógyító szer volna, amely rosszabb a betegségnél. Vihar idején nem lehet a szétzúzott régi hajóról biztosabbra átszállni. Előbb kikötőt kell keresni és ott kell átszállni, ahol nyugalom, vagy legalább is valami viszonylagos nyugalom van.

Mivel Európa elvesztette egyensúlyát, a rend, még a legrosszabb is, nem állhat helyre egyik pillanatról a másikra; tévedés volna földre hajítani a jelenlegi tetőt, amíg nem állítunk helyébe másikat. Talán ebben a kérdésben is akként valósíthatnák meg legbiztosabban a revíziót, ha ezt a feladatot a népszövetségre bíznák. Ha ez a munka a szövetségnek jutna, valamennyi kormány legkiválóbb államférfiait küldené ki s a tárgyalás reális mederben folyhatna.

A népszövetség alapszabályai szerint háború, vagy háborús veszedelem felmerülése esetén összehívhatja tagjait (11. §.) és joga van a béke megtartására minden intézkedést megtenni. Az összes csatlakozott államok elismerték azt a kötelezettségüket, hogy minden vitás kérdésüket alávetik a szövetség ítéletének és egyetlen esetben sem kezdenek előbb háborút, mint a döntéstől vagy a tanácsnak tett jelentéstől számított három hónap múlva (12. §.). Ha a népszövetség valamelyik tagja a szerződés kötelezettségeivel ellentétben a háború fegyveréhez nyúl, akkor ipso facto úgy tekintik,

mintha a népszövetség összes többi tagja ellen háborús lépést tett volna (16. §.).

A legfontosabb azonban az, hogy a népszövetség teljes ülése (Assembly) összehívhatja tagjait a nem alkalmazható szerződések újból való megvizsgálására, valamint mindama nemzetközi viszonyok megvitatása végett, amelyek veszedelembé sodorhatják a világ békéjét (19. §.).

A békeszerződést tehát erőszak és megsemmisítés nélkül is lehetne revideálni.

Nem kell arról moost beszélnem, hogy mit kellene módosítani, hisz ez az egész könyv épen erre vonatkozóan sorakoztat fel bizonyítékokat és argumentumokat. Bizonyos, hogy Amerikában is, Európában is, — kivéven egy Franciaországból eredő intranzigens mozgalmat, — mindenkinek az a meggyőződése, hogy szükség van a békeszerződés revideálására.

Akkor lesz helyénvaló a népszövetségnek elvégezni ezt a revíziót, ha majd az összes nemzetek, győzők, legyőzöttek és semlegesek képviselői egyaránt részt vesznek a munkában. A népszövetség határozatai között két szakasz van, amely alapvető jelentőségű gyöngesség. Ezeket Franciaország kívánta és Wilson nem értette meg súlyos voltukat. Az 5. szakasz akként rendelkezik, hogy — hacsak másként nem intézkednek, — a teljes gyűlés, vagy a tanács határozatainak érvényességéhez a népszövetség mindama tagjainak egyhangú hozzájárulása szükséges, akik a gyűlésen képviseltetik magukat. Ennél lehetetlenebb intézkedést el sem lehet képzelni. Ha tehát valamilyen területi változtatásról tárgyalnak, akkor szükséges, hogy mindannyian egy véleményen legyenek, még az érdekelt állam is. A népszövetség például meggyőződik arról, hogy a danzigi korridor képtelen dolog; ha azonban Franciaország nincs ugyanazon a véleményen, akkor semmiféle változtatást sem lehet tenni. E szakasz megváltoztatása nélkül semmiféle becsületes kísérlet sem járhat sikerrel a revízió érdekében.

Ugyancsak meg kell változtatni a 10. szakaszt, amelynek értelmében a népszövetség tagjai arra kötelezik magukat, hogy tiszteletben tartják és megóvják a liga valamennyi tagjának területi integritását és meglevő politikai függetlenségét. A békeszerződések után ez a szakasz a legerkölcstelenebb, mert szentesíti és állandósítja a tévedéseket és hibákat. A német és

magyar belső területek borzalmas elcsatolása után, amit lelkiismeretfurdalás és értelem nélkül vittek véghez, egyetlenegy becsületes ország sem biztosíthatja a meglevő államok területi sértetlenségét. Becsületesen senki sem garantálhatja a jelenlegi Lengyelország területi integritását. Ha a feltámadt Oroszország, a megújódott Németország és a meg nem semmisült Ausztria, igen igazságosan, a szerződések revízióját követeli, akkor egy művelt állam sem akadhat, amely ezt ellenezné. Épen az 5. és 10. szakaszok fosztották meg minden hitelétől a népszövetséget. Ez a két pont az, amely az egész intézményt a győzők elnyomó ügynökévé változtatta; ez a két pont okozta, hogy az amerikai szenátus legfelvilágosultabb férfiai igazságosan és tökéletesen elfordultak tőle. A népszövetség 5. és 10. szakasza és a legyőzöttek hosszú időre való kizárása nem járhat más eredménnyel, mint hogy felidézi az össze*» demokráciák és a néptömegek elfordulását,

A népszövetség azonban megjavítható és leghathatósabb eszközévé válhat az átalakulásnak, ha világosan és helyeseit megszabják működésének körét és feladatát pontosan elvégzi.

A népszövetség a következő három feltétellel lehet a béke komoly biztosítéka:

a) Ha valóban és a lehető legrövidebb időn belül felveszi az összes népek, a győzők, a legyőzöttek és a semlegesek képviselőit.

b) Ha megváltoztatják az 5. és 10. szakaszokat és a megváltoztatási után sor kerül a békeszerződések revíziójára.

c) Ha megszüntetik a jóvátételi bizottságot és jogait a népszövetség ruházzák.

így, amint a népszövetség most van, nincs sem tekintélye, sem tisztelete, csak a győztes csoport erőszakosságának kifejezője. Ha ellenben átszervezik és újjáalakítják, a béke leghathatósabb záloga lehet a népek egymásközt való viszonyában.

3. Franciaország biztossága és a katonai biztosítékok.

Franciaország joggal elfogult a jövőre vonatkozóan abban a lelkiállapotban, amelyben most van. A háború végeztével az amerikai Egyesült-Államok visszavonult. Európai kérdésekkel csak kis mértékben és bizalmatlansággal foglalkozik: Monroe elvének érvényessége megint diadalra jutott.

Nagybritannia közreműködik az európai kontinens pusztulásában, neki azonban nincs mit félnie, mert tenger övezi országát. Európai ország ugyan, de nem él európai életet, inkább magával törődik, mint ahogy a kontinens országai is magukkal foglalkoznak. Olaszország gazdasági nehézségeinek leküzdése után nyugodtan tekinthet jövőjének elébe. Az a körülmény, hogy Olaszországnak egyetlen néppel sincs közvetetten bonyodalma, viszonylagos biztosságot jelent.

Franciaország jövője ellenben nincs biztosítva; alig negyvennégy év alatt már kétszer háborúskodott a németekkel. Németország és a német törzsek gyorsan szaporodnak, Franciaországi lakossága viszont nem növekszik. Noha új területeket szerzett, háborús veszteségei után ma talán annyi lakója sincs, mint 1914-ben.

Franciaországnak a jövőjével való törődése abban a szinte görcsös vonaglásban nyilatkozik meg, hogy Németországot elpusztítsa; gyűlölettel egyesül benne ez a vágy, vagy inkább gyűlöl étből fakad. Bosszúvágyból akarja elfoglalni sok francia csapattal a Rajna bal partját és az ott levő hídfőket, de ebből a bosszúból is a jövője miatt való aggodalom ütközik ki. Franciaországban sokan azt gondolják, hogy sem most, sem 15 év múlva nem kell elhagyni a legyőzötték területét. Ezért tart Franciaország oly nagy számú katonaságot, ezért éleszti a gyűlöletet. Ezért segíti a lengyelek Felsőszilézia megszerzésére irányuló kísérletét és ezért nem egyezik bele, hogy Ausztria németjei megélhessenek és megsegít és megkönnyít minden mozgalmat és minden politikai akciót, amely Németországot szétdarabolja. Az angol és olasz szempont teljesen ellenkező; de Franciaország, amely nem számíthat többé Nagybritannia, az amerikai Egyesült-Államok és Olaszország együttműködésére, nagy számú katonaságot tart fenn, szövetségre lépett Belgiummal és Lengyelországgal és vasgyűrűvel kísérli meg Németország megfojtását. E kísérlete hiábavaló és néhány év múlva *meg* kell szűnnie, mert Lengyelország, Franciaország legnagyobb szövetségese, nem tud majd ellenállani és olyan érzelmek szerint cselekszik, amelyek nemcsak megérthetők, hanem, igazságosak is lesznek.

Franciaország Parisban a Eajna bal partjának¹ megszállásán és a katonai ellenőrzések jogán kívül még az észak-amerikai Egyesült-Államok és Nagybritannia két védelmi

szerződését is megszerezte magának, amennyiben Anglia és az északamerikai Unió kötelezték magukat Franciaország megvédésére, ha Németország őt ok nélkül megtámadná. Az angol parlament, amint láttuk, elfogadta ezt a megegyezést, ha az északamerikai Egyesült-Államok is jóváhagyja, mivel azonban az Egyesült-Államok nem hagyta jóvá a versaillesi szerződést és nem is tárgyalta a garanciális szerződést, Franciaországnak jelenleg nincs semmi biztosítéka sem. Ha gyorsan meg akarjuk valósítani a béke politikáját, két dolog szükséges:

1. Biztosítsák Franciaországot, hogy 20 esztendőn keresztül támadás esetén legalább is Anglia és Olaszország kötelezik magukat a megvédésére.

2. Maradjon meg a legyőzött népek lefegyverzésének mértéke; természetesen megfelelő kíméletességgel, a végrehajtást és ellenőrzést a legmesszebb menő jogokkal bízzák a népszövetségre.

Senki sem tarthatja igazságtalannak* hogy az, aki a háborút felidézte, vagy legalább is az, aki — ha nem is a legnagyobb mértékben — felelős érte, némi időre ártalmatlan legyen. A német katonai kaszt megsemmisülése és a demokratikus állami berendezkedés nagy mértékben meglehetősen hosszú időtartamra elősegíti az állandó hadsereg megszűnését és rövidesen lehetővé teszi a győztes nemzetek számára, hogy fegyverkezésüket jelentősen csökkentsék.

Anglia erkölcsi kötelessége, hogy beleegyezzen abba a biztosítékba, amelyet már önként megadott; Olaszországnak pedig hozzá kell járulnia, ha valóban támogatni akarja Európa békéjét.

Amíg Németországnak nincs flottája és nem alakíthat tüzérséget és nem tarthat aviatikát, nem megy veszedelemszámba.

Anglia és Olaszország tehát megadhatja ezt a biztosítékot azzal a feltétellel, hogy biztosítja a jog és nem az erőszakosság állapotát. Az összes csapatoknak a Rajna vonaláról való visszavonásával egyidejűen pontosan meg kell határozni, mi lesz az ausztriai németek és Németországtól minden indító ok nélkül elszakított németek sorsa. Ugyanakkor dönteni kell a Saar vidékéről és Felsősziléziának Németországhoz való csatolásáról, valamint az összes elviselhetetlen

ellenőrző szabályoknak megszüntetéséről és a kártalanítás szabályozásáról.

Noha ellensége vagyok Olaszország bárminemű kötelezettségvállalásának, amely hosszú időre leköthetné, teljesen jogosnak tartom, hogy ezt az áldozatot Európa békéjéért Anglia és Olaszország magára vállalja.

De semmiféle biztosítás nem lehetséges, sem Anglia, sem Olaszország részéről, hacsak világos és nyílt megegyezésekkel meg nem határozzák a leglényegesebb feladatokat a legigazságosabb formiak között.

Olaszországnak a britt politikával szemben való álláspontja a kontinentális Európában azon alapul, hogy Anglia sohasem kívánta vagy tűrte, hogy valamely kontinentális állam a többi fölött hegemoniát gyakoroljon. Ezért történt az, hogy különböző időkben hol Franciaország, hol Németország, hol meg Oroszország ellen lépett fel.

Anglia kezében tartja a Földközi-tengert, de csak azért, hogy őrizze az átjáró tengersizorosok biztosságát s nem azért, hogy uralma alá hajtsa őket. Azt a kitűnő politikát követi, hogy a gyarmatokat domíniummá alakította át és néhány tévedését leszámítva, mindig nagy tisztelettel volt más népek szabadsága iránt.

Európában addig nem lesz béke, míg a kontinentális Európa három előhaladott országa, Németország, Franciaország és Olaszország, nem talál olyan közös alapra, mely egy cél elérésére egyesíti erejüket.

Oroszország Európa hegemoniájáról álmodozott, Németország meg éppenséggel abban az illúzióban élt, hogy az övé; most ez az illúzió bizonyos francia elemeknél található. Fejthet-e ki 40 milliós nép hegemonikus cselekvést, olyan nép, amely nem szaporodik és mérhetetlen nehézséggel küzd óriási gyarmatainak kormányzásában és ellenőrzésében? Megteheti-e ezt minden politikai éleslátás ellenére is? Bánhat-e keményen és fenyegethet-e olyan országot, mint Németország, amely rövid idő alatt Franciaország lakosainak kétszeresére növekedik?

Az európai civilizáció jövője megkívánja, hogy Németország, Franciaország és Olaszország annyi szenvedés után találjon olyan utat, amelyen együtt haladhatnak.

Ehhez az volna az első lépés, hogy megadják Német-

országoknak az élet és az újjáépítés biztosságát: a második: biztosítani Franciaországot, hogy a közel jövőben nem fenyegetik veszedelmek; a harmadik pedig az, hogy minden erőfeszítéssel meg kell találni Franciaországnak, Németországnak és Olaszországnak a megértés útjait.

Ám csak a népek hatalmas megmozdulásai, a gondolat és az élet óriási áramlatai tudnak hathatósan működni ott, ahol a politikusok munkája mindig bizonytalan és mindig csak hagyományos mederben folyik. Még mindig oly öreg lelkek uralkodnak Európán, amelyek gyakran ifjú testben rejtőzködnek és azért egyesítik a régi hibákat erőszakosságokkal. Nagy mozgalom nem támadhat másképen, mint a leginkább fenyegetett országok értelmiségéből és a néptömegek új erőforrásaiból.

4. A szövetségek közti adósságok rendezése, Németország és a legyőzött országok jóvátétele.

Ez a két probléma szorosan összefügg.

A győztes államok jóvátételt kívannak a legyőzöttektől, amelyek Németország kivételével — ahol még a legnagyobb nehézségek közepette is nagy a termelő erő, — a végső lezüllöttségben és nyomorban élnek.

Anglia adósa az északamerikai Egyesült-Államoknak; Franciaország, Olaszország és a kis államok sokkal tartoznak az északamerikai Uniónak és Angliának.

A három éves tapasztalat azt bizonyítja, hogy a legnagyobb jóakarattal sem tudta az antant egyetlen állama sem megfizetni adósságait, sőt még a kamatokat sem. Anglia nagy erőfeszítéssel megtehetné; Franciaország és Olaszország sohasem és pénzügyi helyzetük erősen fenyegeti jövőjüket.

Az a tény, hogy Franciaország és Olaszország, ámbár győztesen vívták meg a háborút, még sem tudták megfizetni az adósságaikat, sőt még az adósságok kamatait sem, azt bizonyítja, hogy Németország, amelyet megfosztottak legnagyobb erőforrásaitól, még kevésbé fizethet; hacsak nem olyan jóvátételt, amely erősen különbözik ama nevetséges és fantasztikus számoktól, amelyeket a párisi konferencia idején emlegettek és amelyet már akkor is szörnyű és nevetséges összegnek tartottak az államférfiak.

A szövetségi adósságok és a kártalanítások kérdését a háborúskodó államok egy részének kell a megfelelő áldozatkész-séggel megoldania.

Az Egyesült-Államok követelése mintegy 48 milliárd lira, vagy frank, pari alapon; Nagybritanniáé körülbelül 44 milliárd. Nagybritannia körülbelül 21 milliárddal tartozik az Egyesült-Államoknak, viszont ő maga vagy 44 milliárdot hitelezett. Van egy rossz adósa is, Oroszország, amely 14 milliárdnál többel tartozik neki. Viszont körülbelül 13 milliárdot kölcsönzött Franciaországnak, tizenkettőt Olaszországnak és hozzávetően két és felet Belgiumnak. Más szóval, Anglia bőségesen tudná fizetni amerikai adósságát és elengedhetné a Franciaországnak és Olaszországnak adott kölcsönök legnagyobb részét.

Am az igazság az, hogy míg tovább tápláljuk az ostoba illúziót a német kárpótlásról (bár csak diszkrét formában is), addig sem Franciaország, sem Olaszország nem tudja fizetni adósságait.

A legbecsületesebb megoldás, amelyet kiváló értelmével már az első pillanatban J. M. Keynes látott meg, az, hogy a szövetségi államok mindegyike mondjon le államkölcsönjeiről a habomban szövetkezett és társult országok javára. Az Egyesült-Államok csak hitelezett; Anglia kétszer annyit kölcsönzött, mint amennyit kapott. Franciaország háromszor annyit kapott kölcsön, mint amennyit maga kölcsönzött más államoknak.

Franciaország követelése mintegy kétharmad részben behajthatatlan; Anglia több mint harmadrészét nem tudja behajtani, Oroszországnak 14 milliárdnál is többet hitelezett.

Az igazi megoldás tehát csakis a szövetségi adósságok eltörlése, azaz ama kormányok adósságainak megsemmisítése, amelyek a háború folyamán szövetkeztek és társultak.

Ez az intézkedés alaposan segítene Franciaországon és Olaszországon. Angliának körülbelül nem volna sem vesztesége, sem nyeresége, vagy helyesebben szólva, meg volna a haszna nem annyira az elengedett adósságból, mint inkább abból a tényből, hogy Oroszországnak adta a kölcsönök nagyobb részét.

Kétségkívül az Egyesült-Államokra esne a legnagyobb teher. Amidőn azonban arra a csekély áldozatra gondolunk,

amelyet az északamerikai Egyesült-Államok Franciaország és Olaszország erőlködéseivel szemben hozott, (bár Olaszország nem volt kötelezve a háborúra!), ez az új áldozat nem látszik túlzottnak.

Az északamerikai Egyesült-Államok a háború folyamán három esztendeig szállított élelmiszert és fegyvert az antant államainak és felhasználta a rendelkezésén levő készletek legnagyobb részét. Nemcsak az európai államok az adósai, hanem mindenekelőtt magánpolgárok, akik a háború folyamán és utána kölcsönt vettek fel. Angliának a háború során el kellett adnia legalább 25 milliárd külföldi értéket. Az északamerikai Egyesült-Államok pedig megfordítva, mérhetetlenül megnövesztette tartalékjait,

De ma ez a gyarapodás is neki káros, mert az európai államok áruforgalma fölöttébb csökkent.

Az Egyesült-Államok most látja a kockázatot: csökkent és megsemmisül legjobb vásárlóinak vevőképessége, ami számára jóval nagyobb kárral jár, mintha lemondana egész követeléséről, amelyet nagyrészt úgy sem tud behajtani.

Népének felvirágzása érdekében az amerikai Egyesült-Államokat sokkal inkább érdekli Németország újjáépítése, az Ausztria-Magyarország egykori országaival való áruforgalom fokozása és az Oroszországgal, valamint az olaszokkal és a balkáni államokkal való forgalom újból való megkezdése, mint hogy követelje (vagy ne követelje) a közös cél érdekében folyósított hiteleit.

Nem tesszük szóvá az így keletkezett lehetetlen helyzetet. Csehszlovákia és Lengyelország, bár akaratán kívül, az antant ellen harcolt, amely később szabad és autonóm állammá nyilvánította őket. És íme, nemcsak hogy nem kötelesek kárpótlást fizetni, mert most győztesek, vagy legalább is szövetségesi a győzteseknek, de majdnem semmi külföldi adósságuk sincs.

Az óriás háborús adósság mindenhol pénzügyi katasztrófával fenyeget: senkise akarja adósságát magáról lerázni, mert ezt méltóságán alulinak tartja, de mindegyik tudja, hogy neml fizethet. A háború, írja nagyon helyesen J. M. Keynes, oly módon végződött, hogy mindannyian kimondhatatlan összeggel tartoznak egymásnak. Németországnak minden mértéket meghaladó összeget kell fizetnie a szövetsége-

seknek; a szövetségesek viszont Angliának tartoznak óriási összeggel; Anglia meg hatalmas összeggel adósa az Egyesült-Államoknak. Akik kölcsönt jegyeztek, minden országban mérhetetlen összegeket hiteleznek az államnak, az állam viszont hitelezője ugyanilyen szörnyű összeggel saját adófizetőinek. A belső helyzet erősen mesterséges és izgató; nem igen mozoghatunk, ha nem sikerül magunkat kiszabadítani a papkosláncokból, amelyek nem engedik meg a lélegzést.

Az újjáépítés munkája tehát a szövetségközi adósságok megsemmisítésével kezdődhetik.

Ha nem akarnák egyetlen egy vonással az összes adósságokat megsemmisíteni, csak egy lehetőség forogna fenn és ez az, hogy ezeket az adósságokat befoglalják a Németország által fizetendő kárpótlás összegébe, amelyet a németek húsz százalékos mértékben tartoznak fizetni, oly módon, hogy minden állam, amely hadi célra kölcsönt adott a szövetséges és társult kormányoknak, aránylagosan részt kapjon belőle. Kerek-számban körülbelül 100 milliárd frank pari alapon a szövetségközi kölcsönök összege; ha ezt 20 milliárdra csökkenthetnék és minden hitelező lemondhatna a tartozás megfelelő részletéről a többi! szövetséges és társult államok javára,, akkor mindegyik aránylagosan részesülne az új hitelben, amelyet Németország fizet. Az ilyen kamatnélküli adósságot nem lehetne előbb kérni, mint az az összes többi kárpótlás lefizetése után és beszámítanak a kártalanítás teljes összegébe.

Ma már azt mondhatjuk, hogy szétfoslottak a jóvátételre vonatkozó illúziók; a többi országról táplált illúziókkal már leszámoltak, s nemsokára Németországgal szemben sem merülnek fel többé.

Mindamellettt igazságos, hogy Németország jóvátételt fizessen.

Bismarck az 1871-iki háború után nem jelentéktelen összeget követelt a legyőzött országtól: 5 milliárdot. A jelenlegi háború egész más mértékben terjedt ki és ez az oka, hogy többet követelnek, de a legyőzöttek jobban lerongyolódtak a háború során és ez az oka, hogy aránylagosan kevesebbet fizethetnek.

Ha a győzők nem fizethetik meg külföldi tartozásaikat, hogyan fizethesse; a legyőzött az óriási kártalanítást! Minden

tovatúnó nappal egyre világosabb lesz a kárpótlás kérdésében elkövetett hiba. A tudatlanok nem foglalkoznak a pénzügyi politikával, de a helyes érzék azt mondja nekik, hogy az arany csillogása, amely szemük előtt lobogott, nem egyéb, mint füst-felhő, amely lassan szétfoszlik.

Már mondtam, hogy az igazi kár, amelyet pótolni kellene, nem több 40 milliárd aranymárkánál és minden más jsizám csak nagyítás.

Ha azt akarjuk, hogy Németország elfogadja a szövetségközi adósság 20 százalékát, a jóvátételt 60 milliárd frankban szabhatjuk meg, mely akkor aranymárkában volna fizetendő pari alapon.

Németország javára kell azonban írni mindazt, amit már adott abból a gazdagságából, amely közvetlenül átadható. Németország elsőbben is átadta gyarmatait, átadta egész tengeri kereskedelmi hajóraját, bűvárhajóit, bőséges vasúti felszerelését, hadianyagát, az elszakított területek állam-tulajdonait, anélkül, hogy leszállították volna a köz-kölcsönök aránylagos részét stb. Azonkívül hogy számba vennők a gyarmatokat és a nagyszerű külföldi kereskedelmi szervezeteket, legalább is 20 milliárd az az érték, amelyet Németország átadott. Ha Németország az átengedett értéket olyan lelkiismeretes felszámítaná, amint a győztes államok tették az ő kárukkal, sokkal nagyobb számot kapna.

Ha arra az álláspontra helyezkedünk, hogy Németországot megterheljük olyan kártalanítással, amely egyenlő értékű aranymárkában 60 milliárd frankkal vagy lírával pari alapon, akkor a következő módon kellene fizetnie:

a) Amit Németország a békeszerződés alapján már átadott, azt 20 milliárd frank értékben javára kell írni.

b) Németországnak 20 milliárd jóvátételt kell fizetnie a győztesek számára, elsősorban szénben és egyéb szállításokban, a már megállapított részletekben.

c) A második kategória adósságainak kifizetése után Németország visszafizetési részletként 20 milliárdot fizet amaz országoknak, amelyek az antant háborúskodó államainak kölcsönt adtak: az amerikai Egyesült-Államoknak, Angliának, Franciaországnak, mindegyiknek olyan arányban, amint kölcsönt adott.

Miben fizethet Németország 20 milliárdot néhány

esztendő alatt? Elsősorban szénben és olyan anyagban, amellyel felépítheti Franciaország elpusztított területeit. Németországnak köteleznie kell magát arra, hogy 10 esztendőn át Franciaországnak legalább olyan szénmennyiséget ad, amely egyenlő azzal a termelési különbséggel, amely Észak-franciaország és Pas de Calais bányáinak első háborús évi termelése és ugyanazon területen történő legközelebbi 10 esztendő termelés közt lesz. Tartozik azonfelül adni Olaszországnak is, amely a nagy veszteségek után nem tudja előteremteni a szénnek azt a mennyiségét, amely a versaillesi szerződésben megállapított szám háromnegyed része. Németország arra is kötelezhető, hogy a szövetségeseknek 10 esztendőn keresztül adjon adósságaiknak letörlesztésére legalább 500 milliót évenként arany valutában, a vám jövedelmekre kijelölt privilégiummal.

Ez az elintézés, amelyet csak az Egyesült-Államok és Nagybritannia közös akaratával lehetne megvalósítani, azzal az eredménnyel járna, hogy megteremtené az együttérzés viszonyát. Ha az Egyesült-Államok lemondana jórészt behajthatatlan követeléséről, az az előnye lenne, hogy kifejlesztené kereskedelmi összeköttetéseit és iparát és így biztosíthatná Európa magánembereinek hiteleit is. Hasznos volna Nagybritanniára is, amely nem vesztené semmit: Nagybritanniának majdnem annyi adóssága van, mint követelése, azzal a különbséggel, hogy az, adóssága biztos, követelése ellenben részben bizonytalan. Franciaország követelése aránylagosan rosszabb, adóssága pedig a lehető legsúlyosabb, körülbelül 27 milliárd. Ha Franciaország megszabadul adósságától és számíthat a háborúelőtti szénmennyiségére, az új területeknek segítőforrásaivai megint talpra állhat.

A 27 milliárd adósság elengedése és a 20 milliárdban való aránylagos részesedés és mindannak értéke, amit kapott, olyan nagy összeg, amely talán még az, 50 milliárdot isi felülmúlja. Olaszországnak megvolna az az előnye, hogy 10 esztendőn keresztül rendelkezne a megélhetéshez szükséges szénmennyiség minimumával és megszabadulna külföldi adósságától, amely nagyobb összeg, mint az, amelyet a jóvátételből remélhet. Ez az elrendezés, vagy hasonló elrendezés, az egyedüli mód arra, hogy Európa megint rátérjen a civilizáció útjára és lassan visszaállítsa a gazdasági egyensúlyt, amelyet

a háború a győztesek óriási kárára és a legyőzöttek biztos romlására szétzúzott. Hogy azonban bárminemű kárpótlásról beszélhessünk, meg kell szüntetni a jóvátételi bizottságot és hatáskörét rá kell ruházni a népszövetségre és el kell törölni minden felesleges ellenőrzésit és minden gyűlöletes) zaklatást.

Amikor a szövetséges csapatok okkupációja a Rajna partján Németországnak évente 1600 millió papírmárkába kerül, újjáépítésről és jóvátételről beszélni nem egyéb, mint örütség. Vagy meg kell szüntetni minden okkupációt, vagy — ha az előbbi megegyezések érvényesek maradnak — a maximális kiadásnak nem szabad felülmúlni a 80 milliót pari alapon vagy akár kevesebbet is.

Ehhez az elrendezéshez addig nem lehet eljutni, amíg az antant kontinentális államai nem győződnek meg a következő két dologról: az első, hogy az amerikai Egyesült-Államok adjon kölcsönt valamilyen formában; a második, hogy Németország a jelenlegi rendszerrel nem tud fizetni semmit, elpusztul és magával rántja a győzteseket is a romlásba.

A sok bizonytalanság közepette ezt a két meggyőződést keli elterjeszteni.

Ha az összes országokban úrrá lesz a munkásosztályon a türelmetlenség szelleme, a német munkások lelki állapota egyenest különálló lesz. A munkásság, látván a mérhetetlen gazdagságot, amelyet a háború halmozott fel és, látván az erőszak szellemét, amely áthatja, a háború után mindenütt a legkedvetlenebbül dolgozott, mert azt gondolta, hogy munkájának egy része a nagyiparosok bevételét gyarapítja. Főleges mondani, hogy lehetetlen és káros felfogásról van szó, mert az ipari jövedelem a termelés szükséges eleme és mert a termelés kommunista formája, bárhol is kísérelték meg, nyomorúságot és romlást okozott. De hiába tagadnók, hogy ez a helyzet megvan és ez a lelkiállapot fennáll. Most arra gondoljunk, hogy milyen feltételek közt él Németország s a legyőzött országok. A munkásság Franciaországban, Angliában és Olaszországban, bár különböző mértékben és más formában, sokat szenved; Németországban ellenben még súlyosabb a helyzete. Amidőn dolgozik, tudja, hogy munkájának egy része a győztes számára van fenntartva, másik része a vállalkozóé s végül egy rész az övé. Hozzáfűzhetjük még, hogy az összes legyőzött országokban, Németországban is, az éhség

rendkívül elterjedt és ennek következtében a munkás energiája fölöttébb csökkent.

Nincs okos ember, aki meg tudná mondani, miként juthatott az emberiség ilyen tarthatatlan helyzetek közé és hogyan hiheti, hogy ez az állapot fentartható 30 vagy 40 esztendeig, sőt még tovább is.

Amidőn Németországi jóvátételéről beszélünk, amelyet megfizethet, számot kell vetnünk a munkások és az összes termelő kategóriák különleges lelkiállapotával.

Jelenleg Európának saját erejére kell építenie számításait: ha meg is semmisítik teljesen vagy részlegesen a szövetségközi adósságokat, hiányozni fognak a bevételek, mert Európa a háború következtében átváltozott, hitelező kontinensből adós kontinenssé.

De a jóvátétel meghatározásának egyszerű kijelentése, a legyőzött országoknak közvetetten felvétele a népszövetségbe, a Rajna okkupálásának szabályozása és erős akarat a népszövetség szabályainak a megváltoztatására és a jóvátételi bizottság jogkörének átruházására, gyorsan megjavítaná a kereskedelmet és a helyreállt biztosságra vallana.

Az amerikai Egyesült-Államok nagyszerű pénzügyi erőfeszítést tett a szövetségesek megsegítésére: a saját és Európa érdekében a legrosszabbul tette volna, ha ezt folytatja, Ha Amerika eszközei csak arra valók, hogy fentartsák Közép-Európában az anarchiát, Románia züllését, Görögország kalandjait, Lengyelország erőszakosságát, Denikin és Vrangel kísérleteit, akkor jobb, ha minden segítség megszűnik. Valóban, Európában kissé jobban gondolkoznak a kormányokról, amióta a pénzügyi nehézségek egyre növekednek.

A német márka esése és Németországnak példátlan gazdasági depressziója már erősen eloszlatta a jóvátételre vonatkozó illúziókat és azok a számok, amelyekkel a közönséget három esztendőn keresztül elvakították, többé senkit sem győznek meg.

5. Az Oroszországgal való összeköttetés megújítása.

Az orosz kérdésben mindig nagy volt az egyenetlenkedés az antant államai között. Nagybritannia rögtön megértette, hogy hiba, ha biztatják az ellenforradalmi kísérleteket, amikor nem ismerhetik el a szovjetkormányt.

Az első bizonytalanságok után arra törekedett, hogy mérsekelje az összes rendszabályokat és mivel a háború folyamán a legnagyobb hiteleket adta az orosz kormánynak (14 milliárd frankon felül pari alapon; mialatt Franciaország nem kölcsönzött többet, mint körülbelül 4 milliárdot), soha sem jutott arra az eszmére, hogy amidőn az orosz kormányt el kell ismernie, az államadósság fizetéséről biztosítékokat kell kapnia. Ezt a meg nem okolt eszmét csak a francia kormány vetette fel, amely addig mesterkedett, amíg szekvesztrumot nem kért mindarra az aranypénzre, amelyet a bolsevik kormány áruvásárlás végett külföldre küld.

Wilson már megmondotta a 14 pontjában, milyennek kell lennie az antant magatartásának Oroszország irányában: az a magatartás azonban, amelyet követett, nagyon is ellentétes természetű.

Az a sorompó, amelyet Lengyelország akar állítani Németország és Oroszország közé, képtelen dolog. Gyorsan szét kell zúzni, mert Németországot megfosztották gyarmataitól és külföldi expanzív eszközeitől, így arra kényszerül, hogy Oroszország felé terjeszkedjék, ahol egyedül található meg mindazt, amire roppant népességének és a ránehezülő adósságok miatt leginkább szüksége van. Oroszország elzárása, az Oroszország körül elhelyezett tüskés öv erősen ártott egész Európának; a szövetségesek ellen való blokádnak lett belőle. A jelenlegi gazdasági romlás előtt Oroszország nagy forrása volt a nyersanyagoknak, kiapaszthatatlan kincstár, amelyhez bizalommal jártak és mindent megtaláltak. Most elvesztette erejét; mekkora rász esik a felelősségből az antantra Oroszország e romlásáért, mennyi a háború során és mekkora a háború után történt eseményekért! Jó ideje már a legezárkóztabb lelkek is elismerik, hogy fölösleges Oroszország megújulásáról tárgyalni Németország nélkül, mert mindkettőre a megújítás hatalmas munkája vár; hasonlóképpen felesleges felújítani a katonai kísérleteket. Ameddig a német népet nem fogadják a megújítás munkájába és az anarchiában és felbomlásban levő Lengyelország fenyegeti, amely az antant nevében cselekszik, s ameddig Németországnak nem lesz meg a jövő biztossága és nem dolgozhat bizalommal és gyűlölet nélkül, addig Oroszország újjáépítésének minden kísér-

lette hiábavaló. Az igazság egyszerű és csak egy: Moszkvába nem érhet másként az ember, csak Berlingen keresztül.

*

Ha nem akarjuk, hogy a győzők és legyőzöttek egymásután elpusztuljanak és közös sors egyesítse mindazokat, aMk annyira gyűlölik egymást és oly hosszú idő óta folytatják a gyűlöletet, szükséges a béke nagy szavának hirtetése.

Ausztria, Németország, Olaszország, Franciaország nem különböző tünemények, csak ugyanegy jelenség különböző változatai. Egész Európa elpusztul, ha nem találják meg az életfeltételekeit és ha nem állítják helyre a gazdasági egyensúlyt, amelyet a háború alaposan megzavart.

E könyvben teljesen őszintén igyekeztem elmondani, mi várokozik Európára, milyen veszedelem teheti tönkre és melyik út visz a feltámadáshoz. Politikai pályámon sok keserűség ért, de az ellenem indított harc egyáltalában nem zavart meg. Tudom, hogy a bölcsesség és az élet egy töből fakad és semmit sem kell változtatnom azon, amit tettem, sem propagandámban, sem az emberi megújulásért való erőfeszítésemben. Meg vagyok róla győződve, hogy ezzel a hazámnak és a civilizált népek, ügyének egyszerre szolgállok. A gyalázás és a dicséret nem fognak engem megzavarni és a hazámban a személyem ellen megindult agitációk semmiben sem fogják megváltoztatni meggyőződésemet, sőt megerősítenek abban az erős elhatározásban, hogy tovább haladjak ezen az úton.

Az igazság, ámbár lassan, de halad. Most még sűrűek a felhők: de tovább úsznak, hamarosan szétfoszlanak. A válság, amely fenyeget és mélyen megzavarja Európát, a legizgatottabb lelkekben is riadót kiáltott, Európa jelenleg a kétség fázisában van: de a gyűlölet és a harag kiáltásai után a kétség már nagy haladás; a kétség után pedig az igazságnak kell következnie.

TARTALOM.

Előszó	5
Előszó a második kiadáshoz	12
ELSŐ FEJEZET.	
Európában nincs béke.....	15
MÁSODIK FEJEZET.	
A békeszerződések és a háború folytatása	30
Területi és politikai intézkedések	41
Katonai és garanciális intézkedések	43
Pénzügyi és gazdasági rendelkezések	44
HARMADIK FEJEZET.	
A békeszerződések, a békeszerződések eredete és céljai	56
NEGYEDIK FEJEZET.	
A győzők és a legyőzöttek.....	104
ÖTÖDIK FEJEZET.	
A legyőzött ellenség kárpótlása és a győzők gondjai	152
HATODIK FEJEZET.	
Európa újjáépítése a háború után és a béke politikája.....	195
1. A népszövetség és a legyőzöttek részvétele.....	199
2. A szerződések revíziója.....	200
3. Franciaország biztossága és a katonai biztosítékok	202
4. A szövetségek közti adósságok rendezése, Németország és a legyőzött országok jóvátétele	206
5. Az Oroszországgal való összeköttetés megújítása.....	213